

THE UNĀDISŪTRAS IN VARIOUS RECENSIONS

PART VI

THE UNĀDISŪTRAS OF BHOJĀ WITH THE VṚTTĪ OF DANDANĀTHA NĀRĀYAṆA

AND

THE UNĀDISUTRAS OF THE KĀTANTRA SCHOOL WITH THE VṚTTI OF DURGASIMHA

EDITED BY

T R CHINTAMANI, M A , PH D
SENIOR LECTURER IN SANSKRIT UNIVERSITY OF MADRAS

UNIVERSITY OF MADRAS

1934

PRICE RS, 3]

[FOREIGN 6 S.

PRINTED AT THE
HINDI PRACHAR PRESS,
TRIPLICANE, MADRAS

मद्रपुरीयविश्वविद्यालयसंस्कृतग्रन्थावलि:

ग्रन्थाङ्कः ७.

उणादिसूत्राणि भोजीयानि

दण्डनाथनारायणविरचितवृत्तियुतानि

कातन्त्रोणादिसूत्राणि

दुर्गसिंहविरचितवृत्तियुतानि

च

षष्ठो भागः

ति. रा. चिन्तामणिना

संपादितानि

मद्रपुरीयविश्वविद्यालयः

१९३४

FOREWORD

The sixth part of the Madras University Sanskrit Series, No 7, contains two sets of Unādis, both distinct from the Unādis of the Pāninīyan system, as published in the first two parts of this number in the series. The first set is the Unādi contained in the Bhojavyākaraṇa, along with the commentary of Daṇḍanātha Nārāyaṇa. The second set is the Unādi according to the Kātantra, along with the commentary of Durgasimha.

Nārāyaṇabhaṭṭa, whose commentary on the Pāninīyan Unādi was published as part II of the number in the series, has brought many of the Unādisūtras of Bhoja under the various Pāninīyan sūtras, while commenting on the latter, and as a supplement he has given all the Bhojasūtras which he could not bring under the Pāninīyan Sūtras (vide pp 142 to 149 in the second part of this number in the series), adding brief explanatory notes. In this number, the Bhojasūtras are given in their proper order and the commentary of Daṇḍanātha is also given. This is the first time that the Bhojavyākaraṇa is being published.

The text of the Kātantra has been published in the Bibliotheca Indica Series, with extracts from some commentaries. For the first time, the text of the Unādis belonging to this Vyākaraṇa, with the commentary of Durgasimha, is now published. Apart from giving a

correct version of the text and the commentary, there is much to be accomplished by way of settling the authorship and the interrelation of the various works constituting this school of Vyākaraṇa

I regard it as a great privilege to be able to introduce these two important works to the world.

University of Madras, }
5th April, 1934 }

C KUNHAN RAJA,
Reader in Sanskrit

TABLE OF CONTENTS

I

Foreword	p	v
Preface	p	ix
Introduction	p.	xi
Text of the Sūtras of Bhoja with the commentary of Daṇḍanātha Nārāyana	pp	१-१०७
Index of Sūtras	...	१-१५
Index of words		२६-५०
Corrigenda	...	५१

II

Text of the Sūtras of the Kātantra with the Vṛtti of Durgasimha		१-७२
Index of Sūtras		१ — ८
Index of words		९-२३
Corrigenda		२४

PREFACE

This edition of the Unādisūtras, which form part of the Sarasvatīkanthābharana of Bhoja, with the Vṛtti of Daṇḍanātha Nārāyana is based on the following Mss

1. Text of the Sūtras of Bhoja—R. No 3279, Government Oriental Mss Library, Madras

2. The commentary of Daṇḍanātha Nārāyana, R No 4179, Government Oriental Mss Library, Madras.

The ms containing the commentary of Daṇḍanātha contains the text also. The differences in the reading of the sūtras as found in the mss. referred to above have not been set forth in this edition, as they have been noted in my edition of the text of the Sarasvatīkanthābharana, which will be issued shortly.

The edition of the Unādisūtras of the Kātantra School with the Vṛtti of Durgasimha is based on a single palm leaf Ms deposited in the Government Oriental Mss Library, Madras. The ms is pretty old and is in old Kannaḍa characters. Though the ms is well preserved, several letters have been eaten away by moths. To add, the copyist has made several errors in copying. It was extremely difficult to give a fairly accurate text with the scanty material on hand. Much of the literature connected with the Kātantra School is in manuscript form, and necessarily therefore the works belonging to that school could only be sparingly utilized. The excellent

edition of the Kātantra by Julius Eggeling was perhaps the only guide in several places. Labouring under difficulties of this kind it was possible to present only a tentative text.

My professors Mahāmahopādhya S. Kuppaswami Sastriar and Brahmaśrī S. K. Padmanabha Sastriar, with their usual kindness helped me in the solution of several knotty problems. My colleagues Dr. C Kunhan Raja and Brahmaśrī S K Ramanatha Sastriar rendered valuable help in pushing this edition through. Brahmaśrī S. K. Ramanatha Sastriar read through the proofs in addition and I avail myself of this opportunity to express my grateful thanks to them.

I am indebted to the Curator, Government Oriental Mss Library, Madras and the Director, Adyar Library, Madras, for having very kindly allowed me the use of the mss. in their respective libraries. I thank the Hindi Prachar Press for having done the printing satisfactorily.

LIMBDI GARDENS, }
MADRAS. }
1st April, 1934 }

T. R. CHINTAMANI.

INTRODUCTION

I

The *Sarasvatīkanthābharana*, the grammatical work of Bhoja is mainly based on the *Aṣṭādhyāyī* of Pāṇini, the *Vārtikas* of Kātyāyana, the *Unādisūtras* and the *Ganapātha*. To a large extent, the author Bhoja draws upon the *Cāndrasūtras* also. Pāṇini, Candra and other grammarians have devoted separate sections for the treatment of the *Ganas*, the *Unādis* etc. Bhoja differs from them in this, that he has included all of them in the body of the work and does not treat them separately.

The extent to which Bhoja is indebted to Pāṇini and Candra is indicated in the preface to my edition of the text of the *Sarasvatīkanthābharana*, now in the course of publication. Suffice it to say here that Bhoja has succeeded, remarkably well, in presenting in a cogent form what is found distributed in different works, like the *Aṣṭādhyāyī*, *Vārtika*, and *Bhāṣya*.

The name of this grammatical treatise was probably *Śabdānuśāsana*. In the preface to his commentary on the *Yogasūtras*, Bhoja says :—

शब्दानामनुशासनं विदधता पातञ्जले कुर्वता

वृत्ति राजमृगाङ्गसंज्ञकमपि व्यातन्वता वैद्यके ।

Some of the later writers refer to the grammatical work of Bhoja as Sabdānuśāsana. But on the other hand we find in the ms of the text the name, Sarasvatīkanthābharana alone. The latter name is some what interesting. It was the name of the Paṇḍit Hall of Bhoja¹, one of the cowherds² of Bhoja had that name, some the the paṇḍitas of his court had that name³. The rhetorical work of Bhoja, published in the Kāvya-mālā series bears that name. The grammar too bears that name in the ms. The coincidence is not casual, but what is that due to cannot be said at present.

A discussion on the date and works of Bhoja, though essential here, has not been made, as it has been done in the preface to the text of the Sarasvatīkanthābharana.

Danḍanātha Nārāyana.

The commentator on the Sarasvatīkanthābharana goes by the name of Danḍanātha Nārāyana or commander Nārāyana. Whose Danḍanātha he was is not clear. It is not unlikely that he was the Danḍanātha of Bhoja himself. All we know about the him is that he is older than the author of the Mādhavīya Dhātuvṛtti. We find the latter extracting several passages from the work of Danḍanātha Nārāyana.

Attempts to settle the date and identity of this Nārāyana have not been successful, we come across several Danḍanāthas of this name. One Danḍanātha Nārāyana was assisting the Devagiri King Singana about 1216 A. D.⁴ Another Danḍanātha Nārāyana was the

---

1. Prabandhacintāmaṇi, Twaney P. 56

2. Ibid P. 66

3. Vārarucakosa

4. See the ins of Singana in Gorantla of Krishnagiri Taluka of the Karnul District.

brother of Anantapāla of the Vanavāsī branch of Kadam-
bas. An inscription of the Cālukya Vikramāditya VI,
dated in Cālukya Vikrama Samvat 24 found in Chik-
kanahadigol in the Gadag Tālūka of the Dharwad
District mentions Anantapāla and his brother Nārāyana,
two of the Daṇḍanāthas of the king¹. We know that
Anantapāla was the Governor of Vanavāsī in the begin-
ning of the 12th century.² Yet another Daṇḍanātha
Nārāyana was the patron of Kavirāja Paṇḍita, the author
of Pārijātaharanakāvya.³ The last mentioned Nārāyana
lived about 1120 A. D. in the Vanavāsī country and be-
longed to the Vanavāsī branch of the Kadam-
bas. It is not unlikely that the Nārāyana of the Sarasvatīkanthā-
bharanavyākhyā is identical with the patron of Kavirāja
Paṇḍita.

II

The promulgator of the Kātantra system of
grammar is known to all to be Sarvavarman. The
reference in the Kathāsaritsāgara⁴ to Sarvavarman and
how he invented his new grammar is not unknown.

The sūtras composed by Sarvavarman for the benefit
of his pupil Sātavāhana do not seem to have covered all
the sections of Sanskrit grammar. Durgasimha, the
commentator says at the beginning of the Kṛtprakaraṇa

वृक्षादिवदमी रूढा. कृतिना न कृताः कृतः ।

कात्यायनेन ते सृष्टा विबुद्धिप्रतिबुद्धये ॥

---

1 I am indebted to Dr N. Venkataramana Aiyah for this
reference. The inscription belongs to the latest collection of the
Epigraphist Office and has not yet been even described.

2 Fleet, Dynasties of the Kanarese Districts.

3 R. 2961. G. O. mss. Library, Madras.

4 Kathāsaritsāgara. I, vii, 4—13.

meaning thereby that Śarvavarman adopted *in toto* the sūtras of Kātyāyana on the Kṛts. The Unādīsūtras (belonging to the kṛt section) of the Kātantra school were therefore not composed by Śarvavarman but by Kātyāyana alone. It was probably on the basis of this statement that Vimalasarasvatī attributes, in his Rūpamālā, the authorship of the Unādīs to Varāruci¹.

About Durgasimha, the commentator on Śarvavarman much could hardly be said at present.

The quotations in the Vṛtti of Durgasimha have not been traced to their sources in separate index because almost all the citations are found in the text of Eggeling's edition of the Kātantra.

---

1. This of course presupposes the identity of Varāruci and Kātyāyana.

THE UNĀDISŪTRAS OF BHOJA
WITH
THE VṚTTI OF DAṆḌANĀTHA NĀRĀYAṆA

॥ श्रीः ॥

महाराजाधिराजश्रीभोजविरचितम्

॥ सरस्वतीकण्ठाभरणम् ॥

श्रीदण्डनाथनारायणविरचितहृदयहारिणीसहितम्

॥ १ ॥ कृवापाजिमिस्त्रदिसाध्यशूभ्य उण् ॥ २. १. १ ॥

बहुल कर्तरि वर्तमाने सज्ञायाम् इति वर्तते । कृवादिभ्यः संज्ञायां कर्तरि बहुलमुण्प्रत्ययो भवति । कारुः शिल्पी ॥ वायुः पवनः ॥ पायुः अपानम् ॥ जायुः औषधम् ॥ मायुः पित्तम् ॥ गोमायुः सृगालः ॥ स्वादुः मधुरः ॥ साधुः श्रेयान् ॥ आशु शीघ्रम् । णकारो वृद्ध्यर्थः ॥

॥ २ ॥ दृस्नासनिजनिचटिचरिभ्यो जुण् ॥ २. १. २ ॥

दृणात्यादिभ्यः जुण्प्रत्ययो भवति । दारु काष्ठम् ॥ स्नायुः अस्थि-संहननम् ॥ सानुः प्रस्थः ॥ जानु ऊर्वेकदेशः अष्टीवान् ॥ चाटुः प्रिया-लापः ॥ चारु शोभनम् । ञकारो वृद्धिस्वरार्थः । ण ... न [णानुबन्धसामर्थ्येन] प्रतिषिद्धादपि वृद्धिर्भवति ॥

॥ ३ ॥ किमि श्रुः ॥ २. १. ३ ॥

श्रृणोते. किम्युपपदे जुण्प्रत्ययो भवति । किंशारु सस्यशूकम्, शूकधान्यशिखा ॥

॥ ४ ॥ जराजटावनरसेष्विणः ॥ २. १. ४ ॥

इणो घातो जरादिषूपपदेषु [जुण्]प्रत्ययो भवति । जरायुः गर्भाशय-वेष्टनम् ॥ जटायुः संपातिभ्राता ॥ वनायुः देशविशेषः ॥ रसायुः अमरः ॥

॥ ५ ॥ लोरश्च लः ॥ २. १. ५ ॥

तृ ऋ इत्येताभ्या जुष् भवति । तयो. रेफस्य च लः । तालु
काकुदम् ॥ आलु गलान्तिकम् । ऋ इत्यत्र केचित् [ऋदन्तं
मन्यन्ते] । तेन शृणोते शालु हिस्र । मृडो मालु । मालुधाणिरित्यादयः[१]॥

॥ ६ ॥ कृके वचः कश्च ॥ २. १. ६ ॥

कृके उपपदे वचे जुष् भवति कश्चान्तादेश । कृकवाकुः कुक्कुटः ॥

॥ ७ ॥ भृमृतृचरित्सरितनिमिमस्त्रिजशीङ्वटिचटि-
चञ्चिभ्य उः ॥ २. १. ७ ॥

भृप्रभृतिभ्य उप्रत्ययो भवति । भरुः भर्ता ॥ मरुः निर्जलप्रदेशः ॥
तरुः पादपः ॥ चरुः हविर्विशेषः ॥ त्सरुः खड्गमुष्टिः ॥ तनुः शरीरम् ॥
मयुः अश्वमुखम् ॥ मद्रुः जलपक्षी ॥ शयुः अजगरः ॥ वटुः माणवकः ॥ चटुः
प्रियालापः ॥ चञ्चुः पक्षिमुखम् ॥

॥ ८ ॥ अणश्च ॥ २. १. ८ ॥

अणश्च धातोरुर्भवति । अणुः सूक्ष्मः ॥

॥ ९ ॥ धान्ये नित् ॥ २. १. ९ ॥

अणो धातो धान्येऽभिनेये उप्रत्ययो निङ्गवति । अणवः ब्रीहयः ।
स्वरे विशेषः ॥

॥ १० ॥ पटिकटशसिवसिलपिहनिमनिश्वृस्त्रिहिक्लिदिकन्दि-
बिद्यन्धिबन्धिभ्यः ॥ २. १. १० ॥

पटशादिभ्य उप्रत्ययो निङ्गवति । पटुः दक्षः ॥ कटुः रसविशेषः ॥
असवः प्राणाः ॥ वसु द्रव्यम् ॥ त्रपु सीसकम् ॥ हनुः वदनैकदेशः ॥
मनुः प्रजापतिः ॥ शरुः हिस्रः ॥ स्वरुः वज्रम् ॥ स्नेहुः मितम् ॥ क्लेदुः
चन्द्रमाः ॥ कन्दुः पाकस्थानम् । बिन्दुः विप्रुट् ॥ अन्धुः कूपः ॥ बन्धुः
जातिः ॥

॥ ११ ॥ उन्देरिच्चादेः ॥ २. १. ११ ॥

उन्देरुप्रत्ययो भवति । आदेशेकारादेश । इन्दुः चन्द्रमाः ॥

॥ १२ ॥ बहिरहिपंसां दीर्घश्च ॥ २. १. १२ ॥

बद्धादिभ्य उप्रत्ययो भवति । एषां दीर्घश्च । बाहुः भुजः ॥ राहुः
सैषिकेय ॥ “ पंस ” इति सौत्रो धातुः । पांसुः धूलिः ॥

॥ १३ ॥ अशेर्नुम् च ॥ १. २. १३ ॥

अश्वोतेरुप्रत्ययो नुं चागमो भवति । अंशुः मयूख ॥

॥ १४ ॥ नमिमनिजनां नाकिधतश्च ॥ २. १. १४ ॥

नम्यादिभ्य उप्रत्ययो भवति । एषा यथासङ्ख्य नाकिधत इत्येते
आदेशाश्च । नाकुः वल्मीकम् ॥ मधु क्षौद्रम् ॥ जतु लाक्षा ॥

॥ १५ ॥ वलिफलोर्गुक् च ॥ २. १. १५ ॥

वलिफलिभ्यां उप्रत्ययः । तयोर्गुक् चागमो भवति । वल्गु
मनोज्ञम् ॥ फल्गु असारम् ॥

॥ १६ ॥ अर्जेः ऋज च ॥ २. १. १६ ॥

अर्जेः उप्रत्ययो भवति । ऋज चास्यादेशः । ऋजु अकुटिलम् ॥

॥ १७ ॥ कृतेः कतयोस्तकौ च ॥ २. १. १७ ॥

कृतेरुप्रत्ययः । ककारस्य तकार, तकारस्य ककार आदेशो भवति ।
कृन्ततीति तर्कुः सूत्रकर्तनम् ॥

॥ १८ ॥ नावञ्चेः ॥ २. १. १८ ॥

अञ्चेर्नावुपपदे उप्रत्ययो भवति । न्यङ्कुः मृगविशेषः ॥

॥ १९ ॥ इषिभिदिविदिमृदिव्यधिगृधिधृषिहृषि-

कावृभ्यः कुः ॥ २. १. १९ ॥

इष्यादिभ्यः कुप्रत्ययो भवति । इषुः शरः ॥ भिदुः वज्रम् ॥
विदुः हस्तिकुम्भमध्यम् ॥ मृदुः अकठिनम् ॥ विधुः चन्द्रमा ॥ गृधुः कामः ॥
धृषुः प्रगल्भ ॥ हृषुः हृष्टः ॥ कुः पृथ्वी ॥ उरु बृहत् ॥

॥ २० ॥ याहन्कृमृवृतां द्वे च ॥ २. १. २० ॥

[यादिभ्यः उपत्ययो द्विवचनं चैषा भवति । ययुः अश्वः ॥
जघ्नुः इन्द्रः ॥ चक्रः वैकुण्ठ ॥ बभ्रुः नकुल ॥ वव्रुः समुद्र ॥ तव्रुः
नौका ॥

॥ २१ ॥ शः सन्वच्च ॥ २. १. २१ ॥

शेः कुप्रत्ययः । सनीव चास्मिन् । अस्य द्वित्वमित्वं च भवति ।
शिशुः बालः ॥

॥ २२ ॥ पचेरिच्चोपधायाः ॥ २. १. २२ ॥

पचेः कुप्रत्ययः उपधायाश्चेकारादेशो भवति । पिचुः निरस्थीकृत
कार्पासः ॥

॥ २३ ॥ कृग्रोरुच्च ॥ २. १. २३ ॥

कृगृभ्यां कुप्रत्ययः । उकारश्चान्तादेशो भवति । कुरुः क्षत्रियविशेषः ॥
गुरुः उपाध्यायः ॥

॥ २४ ॥ ऊर्णोर्नुलोपश्च ॥ २. १. २४ ॥

ऊर्णोतेरुप्रत्ययः नुलोपश्च भवति । ऊरुः शरीरावयवः ॥

॥ २५ ॥ महति ह्रस्वश्च ॥ २. १. २५ ॥

ऊर्णोतेर्महत्यभिधेये कुप्रत्ययो नुलोपो ह्रस्वश्च भवति । उरुः महान् ॥

॥ २६ ॥ ऋक्षेरो डश्च ॥ २. १. २६ ॥

ऊर्णोतेर्नक्षत्रेऽभिधेये कुप्रत्ययो नुलोपो ह्रस्वः रेफस्य च ङकारादेशो
भवति । उडु नक्षत्रम् ॥

॥ २७ ॥ श्लिषेः कश्च ॥ २. १. २७ ॥

[श्लिषेः कुप्रत्यय] कश्चान्तादेशो भवति । श्लिकुः सव्यवायः ॥

॥ २८ ॥ रिभिप्रथ्योः प्रसारणं च ॥ २. १. २८ ॥

रिभिप्रथिभ्यां कुप्रत्यय. प्रसारणं चानयोर्भवति । ऋतुः देवः ॥ पृथुः राजा ॥

॥ २९ ॥ स्यन्देर्धश्च ॥ २. १. २९ ॥

स्यन्देः कुप्रत्यय प्रसारणं धश्चान्तादेशो भवति । सिन्धुः नदी ॥

॥ ३० ॥ स्पशिभ्रस्जोः सलोपश्च ॥ २. १. ३० ॥

स्पशिभ्रस्जिभ्यां कुप्रत्ययः सलोप. प्रसारणं च भ्रस्जेः भवति । पशुः प्राणिविशेषः ॥ भृगुः प्रपातः ॥

॥ ३१ ॥ सृजेरसुक् च ॥ २. १. ३१ ॥

सृजेः कुप्रत्यय सलोप असुक् चागमो भवति । रज्जुः दामः ॥

॥ ३२ ॥ बंहिरङ्घ्रिलङ्घ्रिलिङ्घ्रिनां नलोपश्च ॥ २. १. ३२ ॥

बंहादिभ्यः कुप्रत्यय नलोपश्च भवति । बहु स्फारम् ॥ रघुः राजा ॥ लघुः तुच्छः ॥ लिगुः मुनिः ॥

॥ ३३ ॥ पराङोः शृखनिभ्यां डित् ॥ २. १. ३३ ॥

पराङोरुपपदयो. शृखनिभ्यां यथासङ्ख्यं कुप्रत्ययो डित् भवति । पशुः कुठारः ॥ आखुः मूषिकः ॥

॥ ३४ ॥ द्युद्रुभ्यां च ॥ २. १. ३४ ॥

द्युद्रुभ्यां च कुप्रत्ययो डिङ्भवति । द्युः स्वर्गः ॥ द्रुः वृक्षः ॥

॥ ३५ ॥ हरिमितशतकसु द्रुवः ॥ २. १. ३५ ॥

द्रुवादेः हर्म्यादिषूपपदेषु कुप्रत्ययो डिङ्भवति । हरिद्रुः पादपः ॥ मितद्रुः मितङ्गमः ॥ शतद्रुः नदी ॥ कद्रुः नागमाता ॥

॥ ३६ ॥ अपटुस्सुवनिषु स्थः ॥ २. १. ३६ ॥

अपादिषूपपदेषु तिष्ठते कुप्रत्ययो भवति । अपटु पाम ॥ दुष्टु
कच्छुम् ॥ सुष्टु [शोभनम्] ॥ वनिष्टुः ऊर्वैकदेश ॥

॥ ३७ ॥ पीमृगमित्रदेवसुम्नास्मसु युः ॥ २. १. ३७ ॥

पीप्रभृतिषूपपदेषु युप्रत्ययो भवति । पीयुः उलूक ॥ मृगयुः व्याध. ॥
मित्रयुः मुनिः ॥ देवयुः धार्मिक ॥ सुम्नयुः यजमान ॥ अस्मयुः मूर्खः ॥

॥ ३८ ॥ कैशीशमिरमिभ्यः कुः ॥ २. १. ३८ ॥

कैप्रभृतिभ्यः कुर्भवति । काकुः स्वरविशेष ॥ शेकुः उद्भिद्विशेषः ॥
शङ्कुः कीलक ॥ रङ्कुः मृगः । पुनर्विधानात् ककारो निवर्तते ॥

॥ ३९ ॥ प्रि[हि]यः किद्रो लश्च वा ॥ २. १. ३९ ॥

जिह्वेते कुप्रत्ययः कित् रेफस्य च लो वा भवति । [ढीकुः] शालीनः ॥
हीकुः स एव ॥

॥ ४० ॥ चटिकठिभ्यामाकुः ॥ २. १. ४० ॥

आभ्यामाकुप्रत्ययो भवति । चटाकुः मुनिः ॥ कटाकुः कुटुम्बपोषकः ॥

॥ ४१ ॥ शित्रिकुटिकुषिभ्यां कित् ॥ २. १. ४१ ॥

शिवादिभ्यः कुप्रत्ययो कित् भवति । शिवाकुः..... [ऋषिः] ॥
कुटाकुः ..[कुटुम्बपोषकः.] ॥ कुषाकुः मूषिक ॥

॥ ४२ ॥ चेरुपन्योर्दित् ॥ २. १. ४२ ॥

चिनोतेरुपन्योरुपपदयोर्दित् भवति । उपचाकुः मुनिः ॥ निचाकुः
निपुणः ॥

॥ ४३ ॥ शालेराकुः ॥ २. १. ४३ ॥

शालेराकुप्रत्ययो भवति । शालाकुः ॥

॥ ४४ ॥ सृवृभ्यां दाकुक् ॥ २. १. ४४ ॥

आभ्यां दाकुक्प्रत्ययो भवति । सृदाकुः सर्त्ता ॥ दाकुः सर्पः ॥

॥ ४५ ॥ अमेर्गुः ॥ २. १. ४५ ॥

अमेर्गुप्रत्ययो भवति । अङ्गुः शरीरावयवः ॥

॥ ४६ ॥ दमेर्लोपश्च ॥ २. १. —४६ ॥

दमेर्गुप्रत्ययो लोपश्चान्त्यस्य भवति । दगुः मुनिः ॥

॥ ४७ ॥ हेः किन्नुट् च ॥ २. १. ४७ ॥

हिनोते गुप्रत्ययः कित् नुट्चास्यागमो भवति । हिङ्गुः रामठम् ॥

॥ ४८ ॥ प्रीकैपानीलिभ्यः कङ्गुच् ॥ २. १. ४८ ॥

प्रीणात्यादिभ्यः कङ्गुच्प्रत्ययो भवति । प्रियङ्गुः फलिनी ॥ कङ्गुः
अणुः ॥ पङ्गुः खञ्जः । नीलङ्गुः तिमि ॥

॥ ४९ ॥ अर्त्यविभ्यामटुच् ॥ २. १. ४९ ॥

आभ्यामटुच्प्रत्ययो भवति । अरटुः वृक्षविशेषः ॥ अवटुः कृकाटिका ॥

॥ ५० ॥ शालेराटुच् ॥ २. १. ५० ॥

शालेराटुच्प्रत्ययो भवति । शलो[ला]टुः कोमलं फलम् ॥

॥ ५१ ॥ तनिमनिकणिभ्यो डुः ॥ २. १. ५१ ॥

एभ्यो डुप्रत्ययो भवति । तण्डुः प्रपथ ॥ मण्डुः मुनिः ॥ कण्डुः
वेदनाविशेषः ॥

॥ ५२ ॥ पनेर्दीर्घश्च ॥ २. १. ५२ ॥

पनेर्डुप्रत्ययो दीर्घश्च भवति । पाण्डुः [श्वेत] ॥

॥ ५३ ॥ मृपल्थोः कनुगानुगौ च ॥ २. १. ५३ ॥

मृपलिभ्यां डुप्रत्ययः । तत्सन्नियोगेन च मृङ् कनुक्, पलेरानुक्चागमो
भवति । मृकण्डुः मुनिः ॥ पलाण्डुः लशुनमेदः ॥

॥ ५४ ॥ गमेः कित् ॥ २. १. ५४ ॥

गमे. डुप्रत्यय किङ्भवति । गङ्गुः ऋणविशेषः ॥

॥ ५५ ॥ स्थो णुः ॥ २. १. ५५ ॥

तिष्ठने. णुप्रत्ययो भवति । स्थाणुः शिवः ॥

॥ ५६ ॥ अजिवृरीभ्यो नित् ॥ २. १. ५६ ॥

अज्यादिभ्यो णुप्रत्ययो निङ्भवति । वेणुः वशः ॥ वर्णुः वर्णकः ॥
रेणुः घृलिः ॥

॥ ५७ ॥ कृहभ्यामेणुः ॥ २. १. ५७ ॥

आभ्यामेणुर्भवति । करेणुः हस्ती ॥ हरेणुः गन्धद्रव्यम् ॥

॥ ५८ ॥ कमिमनिजन्यसिगाभापायाहिभ्यस्तुः ॥ २. १. ५८ ॥

कम्यादिभ्यस्तुप्रत्ययो भवति । कन्तुः कन्दर्पः ॥ मन्तुः मानः ॥
जन्तुः प्राणी ॥ अस्तुः अस्तिभावः ॥ गातुः गायकः ॥ भातुः भानुः ॥ पातुः
रक्षिता ॥ यातुः रक्षः ॥ हेतुः कारणम् ॥

॥ ५९ ॥ चायः कि च ॥ २. १. ५९ ॥

चायतेः तुप्रत्ययः । कि चास्यादेशो भवति । केतुः ध्वजः ॥

॥ ६० ॥ आपो ह्रस्वश्च ॥ २. १. ६० ॥

आप्पोतेस्तुप्रत्ययः, ह्रस्वश्च भवति । अप्तुः देवताविशेषः ॥

॥ ६१ ॥ सितनिगमिमसिसच्यविधाञ्पूञ्-

कुशिभ्यस्तुन् ॥ २. १. ६१ ॥

सिजादिभ्यस्तुन्प्रत्ययो भवति । सेतुः जलबन्धः ॥ तन्तुः सूत्रम् ॥

गन्तुः पथिकः ॥ आगन्तुः आगामी ॥ मस्तु दध्नोऽध पानीयम् ॥ सक्तु यव-
विकारः ॥ ओतुः बिडालः ॥ धातुः लोहादि ॥ पोतुः पविता ॥ क्रोष्टुः
सृगालः ॥

॥ ६२ ॥ वसेर्णिद्रा ॥ २. १. ६२ ॥

वसेस्तुन् णिद्रा भवति । वस्तु पदार्थः ॥ वास्तु गृहम् ॥

॥ ६३ ॥ पाज्यर्तिभ्यो ङित् ॥ २. १. ६३ ॥

पिबत्यादिभ्यः तुन्प्रत्ययो ङिङ्भवति । पीतुः सूर्यः ॥ अक्तुः रात्रिः ॥
क्रतुः वसन्तादिः ॥

॥ ६४ ॥ कृजः कतुः ॥ २. १. ६४ ॥

करोते कतुप्रत्ययो भवति । कर्तुः यज्ञः ॥

॥ ६५ ॥ एधिवहोरतुच् ॥ २. १. ६५ ॥

आभ्यामतुच्प्रत्ययो भवति । एधतुः पुरुषः ॥ वहतुः अनङ्गान् ॥

॥ ६६ ॥ तनेर्यक् च ॥ २. १. ६६ ॥

तनेरतुच्प्रत्ययो यक्चागमो भवति । तन्यतुः विस्तारः ॥

॥ ६७ ॥ जीवेरातुः ॥ २. १. ६७ ॥

जीवेरातुप्रत्ययो भवति । जीवातुः प्राणः ॥

॥ ६८ ॥ यमेर्दुक् ॥ २. १. ६८ ॥

यमेर्दुक्प्रत्ययो भवति । यदुः क्षत्रियविशेषः ॥

॥ ६९ ॥ शीडो धुक् ॥ २. १. ६९ ॥

शीडो धुक्प्रत्ययो भवति । शीधु मद्यम् ॥

॥ ७० ॥ धुजो नुट् च ॥ २. १. ७० ॥

धुनोते धुक्प्रत्ययो भवति, नुट् चान्त्यागमः । धुन्धुः दानवः ॥

॥ ७१ ॥ दाभाभ्यां नुः ॥ २. १. ७१ ॥

आभ्या नुप्रत्ययो भवति । दानुः दाता ॥ भानुः सूर्यः ॥ चित्त-
भानुः अग्निः । स्वर्भानु राहु ॥

॥ ७२ ॥ वचेर्गश्च ॥ २. १. ७२ ॥

वचेर्नुप्रत्ययो गश्चान्तादेशो भवति । दानुः वाग्मी ॥

॥ ७३ ॥ घेट इश्च ॥ १. २. ७३ ॥

घेटो नुप्रत्ययः इकारश्चान्तादेशो भवति । घेनुः अभिनवप्रसवा गौः ॥

॥ ७४ ॥ सूविषिकृज्भ्यः कित् ॥ २. १. ७४ ॥

एभ्यः नुप्रत्ययः किद्भवति । सूनुः पुत्रः ॥ विष्णुः वासुदेवः ॥
कृणुः कोशकारः ॥

॥ ७५ ॥ होर्द्वे लोपश्च ॥ २. १. ७५ ॥

जहातेर्जिहीतेर्वा नुप्रत्ययो द्विर्वचनमन्त्यलोपश्च भवति । जहनुः
मुनिविशेषः ॥

॥ ७६ ॥ गमेः सन्वच्च ॥ २. १. ७६ ॥

गमेर्नुप्रत्ययः कित् सनीव चास्मिन् कार्यं भवति । जिगनुः वायुः ॥

॥ ७७ ॥ तनेर्दुः ॥ २. १. ७७ ॥

तनेर्दुप्रत्ययः । स च सन्वद्भवति । तितवः परिपवनम् ।

॥ ७८ ॥ अञ्जेरिणुच् ॥ २. १. ७८ ॥

अञ्जेरिणुच्प्रत्ययो भवति । अञ्जिणुः घृतम् ॥

॥ ७९ ॥ क्षिपिदिपदिपतिदाभूभ्यश्च नुक् ॥ २. १. ७९ ॥

क्षिपादिभ्यः नुक्प्रत्ययो भवति । क्षिपनुः वायुः ॥ नदनुः मेषः ॥
पदनुः पक्ता ॥ पतनुः पक्षी ॥ दनुः दानवमाता ॥ ध्रुवनुः भवितव्यता ॥

॥ ८० ॥ कृशेरानुक् ॥ २. १. ८० ॥

कृशेरानुक्प्रत्ययो भवति । कृशानुः वहिः ॥

॥ ८१ ॥ जीवेरदानुक् ॥ २. १. ८१ ॥

जीवे रदानुक्प्रत्ययो भवति । जीवरदानुः पर्जन्यः ॥

॥ ८२ ॥ वचेरक्नुः ॥ २. १. ८२ ॥

वचेरक्नुप्रत्ययो भवति । वचक्नुः वाक् ॥

॥ ८३ ॥ स्तनिहृषिपुषिगदिमदिघुषिगडिमण्डिजनिनन्दिभ्यो
णेरित्नुच् ॥ २. १. ८३ ॥

स्तन्यादिभ्यः ण्यन्तेभ्य इत्नुच्प्रत्ययो भवति । स्तनयित्नुः मेघः ॥
हृषयित्नुः सुजनः ॥ पोषयित्नुः भर्ता ॥ गदयित्नुः वावदूकः ॥ मदयित्नुः
शीघ्रः ॥ घोषयित्नुः कोकिलः ॥ गण्डयित्नुः जलदः ॥ मण्डयित्नुः कामुकः ॥
जनयित्नुः पिता ॥ नन्दयित्नुः पुत्रः ॥

॥ ८४ ॥ अर्तिकशिभ्यां चिपुक् ॥ २. १. ८४ ॥

आभ्यां चिपुक्प्रत्ययो भवति । रिपुः शत्रुः ॥ कशिपुः भोजना-
च्छादने ॥

॥ ८५ ॥ अमिकमिभ्यां बुः ॥ २. १. ८५ ॥

आभ्यां बुप्रत्ययो भवति । अम्बु पानीयम् ॥ कम्बुः शङ्खः ॥

॥ ८६ ॥ अभ्रेरमुः ॥ २. १. ८६ ॥

अभ्रेरमुप्रत्ययो भवति । अभ्रमुः देवहस्तिनी ॥

॥ ८७ ॥ जनिमनियजिशुन्धिदसिभ्यो युस् ॥ २. १. ८७ ॥

जन्यादिभ्यो युस्प्रत्ययो भवति । जन्युः प्राणी ॥ मन्युः कोपः ॥
यज्युः यज्ञः ॥ शुन्ध्युः पवित्रम् ॥ दस्युः चोरः । सकारो ..... ॥

॥ ८८ ॥ नञि ध्वरे ॥ २. १. ८८ ॥

नञ्युपपदे ध्वर्युस्रप्रत्ययो भवति । अध्वर्युः ऋत्विक् ॥

॥ ८९ ॥ भुजेः कित् ॥ २. १. ८९ ॥

भुजे. इप्रत्यय. । स च किङ्कवति । भुजिः ऋषिः ॥

॥ ९० ॥ सर्तेरयूः ॥ २. १. ९० ॥

सर्तेरयूप्रत्ययो भवति । सरयूः नदीविशेषः ॥

॥ ९१ ॥ हेतुभावयोः मृडस्त्युक् ॥ २. १. ९१ ॥

हेतौ भावे चार्थे मृडस्त्युक्प्रत्ययो भवति । मारयतीति मृत्युः कालः ॥

॥ ९२ ॥ पीम्यशिभ्यो रुः ॥ २. १. ९२ ॥

एभ्यो रुप्रत्ययो भवति । पेरुः सूर्यः ॥ मेरुः देवाद्रिः ॥ अश्रु
नेत्रजलम् ॥

॥ ९३ ॥ रूपूभ्यां क्रुन् ॥ २. १. ९३ ॥

आभ्यां क्रुन्प्रत्ययो भवति । रुहः मृगजातिः ॥ पुरुः राजा ॥

॥ ९४ ॥ खनो लोपश्च ॥ २. १. ९४ ॥

खनेः क्रुन्प्रत्ययः, [नकारस्य च] लोपो भवति । खरुः दविष्ठः ॥

॥ ९५ ॥ जनेस्त च ॥ २. १. ९५ ॥

जनेर्घातो क्रुन्प्रत्ययः, तकारश्चान्तादेशो भवति । जन्तु शरीरावयवः ॥

॥ ९६ ॥ शातेर्ह्रस्वश्च ॥ २. १. ९६ ॥

शातेः क्रुन्प्रत्ययः ह्रस्वश्च भवति । शत्रुः अरातिः ॥

॥ ९७ ॥ षिञ्जेः शिग् च ॥ २. १. ९७ ॥

षिञ्जे. क्रुन्प्रत्ययः शिग् चादेशो भवति । शिग्रुः सौभाननकः ॥

॥ ९८ ॥ श्मनि शीङो डित् ॥ २. १. ९८ ॥

शीङ् श्मन्युपपदे कुन्प्रत्ययो डित्भवति । श्मश्रु मुखलोमानि ॥

॥ ९९ ॥ कुट्यर्तिभ्यामरुः ॥ २. १. ९९ ॥

आभ्यामरुप्रत्ययो भवति । कुटरुः पक्षिविशेषः ॥ अरुः असुरः ॥

॥ १०० ॥ कर्करारुः ॥ २. १. १०० ॥

कर्करारुप्रत्ययो भवति । कर्कारुः क्षुद्रचिञ्चिटी ॥

॥ १०१ ॥ और्वेरादेरुदेतौ च ॥ २. १. १०१ ॥

और्वेरारुप्रत्ययो भवति । आदेरुकारोकारौ च । उर्वारुः कटुचिञ्चिटी ॥
एर्वारुः स्वादुचिञ्चिटी ॥

॥ १०२ ॥ तुम्बेरुः ॥ २. १. १०२ ॥

तुम्बेरुप्रत्ययो भवति । तुम्बुरुः गन्धर्वेशः ॥

॥ १०३ ॥ कन्देरत उच्च ॥ २. १. १०३ ॥

कन्देरुप्रत्ययो भवति । अकारस्य चोकार आदेशः । कन्दुरुः
सल्लकीनिर्यासः ॥

॥ १०४ ॥ चमेरुः ॥ २. १. १०४ ॥

चमेरुप्रत्ययो भवति । चमूरुः चित्रकः ॥

॥ १०५ ॥ शीङ्पीङ्शल्यो लुट्लुगालुचः ॥ २. १. १०५ ॥

शीङ्पीङ्शल्य यथासङ्ख्यं लुट् लुक् आलुच् प्रत्ययो भवति ।
शेलुः श्लेष्मातकः ॥ पीलुः वृक्षविशेषः ॥ शलालुः गन्धद्रव्यविशेषः ॥

॥ १०६ ॥ कमण्डलुगुहलुगुलुगुलवः ॥ २. १. १०६ ॥

एते लुलुगालुजन्ता निपात्यन्ते । कमनित्यस्यामिति कमण्डलुः अमत्रम् ॥

गूहति ब्रह्म इति गुहलुः मुनिविशेषः ॥ गुवति गन्धमिति गुलुगुलुः
बृक्षविशेषः ॥

॥ १०७ ॥ परः शुन् ॥ २. १. १०७ ॥

पिपर्तेः शुन्प्रत्ययो भवति । परशुः ॥

॥ १०८ ॥ मस्जिषोः षुक् ॥ २. १. १०८ ॥

मस्जिषो षुक्प्रत्ययो भवति । मुक्षुः मुनिविशेषः ॥ इक्षुः पुण्ड्र-
कादिः ॥

॥ १०९ ॥ तरतेरक्षुः ॥ २. १. १०९ ॥

तरक्षुः श्वापदविशेषः ॥

॥ ११० ॥ कृषिचमितनिधन्यन्दिसर्जिखर्जिभ्य ऊः ॥ २. १. ११० ॥

कृष्यादिभ्यः ऊप्रत्ययो भवति । कर्षूः गर्तः ॥ चमूः सेना ॥ तनूः
शरीरम् ॥ धनूः धान्यराशिः ॥ अन्दूः पादकटकम् ॥ सर्जूः क्षारम् ॥ खर्जूः
कण्डूः ॥

॥ १११ ॥ खण्डघज्योर्दुक्जुकौ च ॥ २. १. १११ ॥

खण्डघजिभ्या ऊप्रत्ययो यथासङ्ग्य चानयोः दुक् जुक् चागमो
भवति । खण्डूः बालानामाभरणम् ॥ अञ्जूः जननी ॥

॥ ११२ ॥ कषेच्छ च ॥ २. १. ११२ ॥

कषेरूप्रत्ययः छकारश्चान्तादेशो भवति । कन्छूः पामा ॥

॥ ११३ ॥ तूद्रोः दूश्च ॥ २. १. ११३ ॥

आभ्यामूप्रत्ययो दूश्चाभ्यामागमो भवति । तूद्रः दूर्वा ॥ दद्रुः
कुष्ठभेदः ॥

॥ ११४ ॥ मृजेर्गुणश्च ॥ २. १. ११४ ॥

मृजेरूप्रत्ययो गुणश्च भवति । मर्जूरः रजक ॥

॥ ११५ ॥ वहो ध च ॥ २. १. ११५ ॥

वहेरूप्रत्ययो धकारश्चान्तादेशो भवति । वधूः स्नुषा ॥

॥ ११६ ॥ कसिपद्यतिभ्यो णित् ॥ २. १. ११६ ॥

एभ्य ऊप्रत्ययो णिङ्भवति । कामूः शक्ति ॥ पादूः पादुका ॥

आरूः वृक्षविशेषः ॥

॥ ११७ ॥ अडो लश्च वा ॥ २. १. ११७ ॥

अडेरूप्रत्ययो णिङ्भवति । लकारश्चान्तादेशो वा भवति । आडूः
आलूश्च भृङ्गारः ॥

॥ ११८ ॥ नजि लम्बेर्नलोपश्च ॥ २. १. ११८ ॥

नज्युपपदे लम्बेरूप्रत्ययो णित् नलोपश्च भवति । अलाबूः तुम्बी ॥

॥ ११९ ॥ के शीडो रट्चास्य ॥ २. १. ११९ ॥

के उपपदे शीड ऊप्रत्ययो भवति, रट् चास्यागमः । कशेरूः ॥

॥ १२० ॥ जनेर्बुक् च ॥ २. १. १२० ॥

जम्बूः ॥

॥ १२१ ॥ कफर्इलेर्णिलुक् ॥ २. १. १२१ ॥

कफ उपपदे ईलेरूप्रत्ययो णिलुक् च भवति । कफेलूः श्लेष्मातकः ॥

॥ १२२ ॥ कृञः कन्धुक् च ॥ २. १. १२२ ॥

करोतेः ऊप्रत्ययः कन्धुक् चागमो भवति । कर्कन्धूः क्षुद्रबदरी ॥

॥ १२३ ॥ धृषेर्दिधिष च ॥ २. १. १२३ ॥

धृषेरूप्रत्ययः दिधिष चास्यादेशो भवति । दिधिषूः पूर्वपरिणीता ॥

॥ १२४ ॥ दुभिचपोर्नुच्च ॥ २. १. १२४ ॥

आभ्यामूप्रत्ययो नुच्चागमो भवति । दम्भूः सर्पजातिः ॥ चम्पूः
कथाविशेषः ॥

॥ १२५ ॥ नृतिशृधिकुहिभ्यः कूः ॥ २. १. १२५ ॥

नृत्यादिभ्यः कूप्रत्ययो भवति । नृत्यः नर्तकः ॥ शृङ्गुः शर्धनः ॥
कुहूः अमावास्या ॥

॥ १२६ ॥ ऋतेरं च ॥ २. १. १२६ ॥

ऋते. कूप्रत्ययो भवति । अ चागमो न भवति ॥ रूः नाम नदी ॥

॥ १२७ ॥ भ्रमेर्डूः ॥ २. १. १२७ ॥

भ्रमेर्डूप्रत्ययो भवति । भ्रूः नेत्रयोरुपरि रोमरेखा ॥

॥ १२८ ॥ योरागूच् ॥ २. १. १२८ ॥

यौतेरागूच्प्रत्ययो भवति । यवागूः ॥

॥ १२९ ॥ दिवेः ऋन् ॥ २. १. १२९ ॥

दिवे. ऋन्प्रत्ययो भवति । देवा देवरः ॥

॥ १३० ॥ नियो डित् ॥ २. १. १३० ॥

नयते. ऋन्प्रत्ययो भवति डित् । ना पुरुषः ॥

॥ १३१ ॥ सव्ये स्थः ॥ २. १. १३१ ॥

तिष्ठतेः सव्य उपपदे छन्प्रत्ययो भवति । सव्येष्टा सादेवी [सारथिः] ॥

॥ १३२ ॥ सुज्यसेः ऋन् ॥ २. १. १३२ ॥

अस्यतेः सुज्युपपदे ऋन्प्रत्ययो भवति । स्वसा भगिनी ॥

॥ १३३ ॥ यातेर्वृद्धिश्च ॥ २. १. १३३ ॥

यातेः ऋन्प्रत्ययो वृद्धिश्च भवति । याता देवभार्या ॥

॥ १३४ ॥ नञि नन्देः ॥ २. १. १३४ ॥

नन्देर्नन्युपपदे ऋन्प्रत्ययो भवति, वृद्धिश्च । ननान्दा भर्तृभगिनी ॥

॥ १३५ ॥ पातेस्तृजिच्च ॥ २. १. १३५ ॥

पातेस्तृच्प्रत्ययः इकारश्चाकारस्य भवति । पिता जनकः ॥

॥ १३६ ॥ मानेर्लोपश्च ॥ २. १. १३६ ॥

मानेस्तृच्प्रत्ययोऽन्तलोपश्च भवति । माता जननी ॥

॥ १३७ ॥ भ्राजेश्च ॥ २. १. १३७ ॥

भ्राजेश्च तृच्प्रत्ययोऽन्तलोपश्च भवति । भ्राता सोदर्यः ॥

॥ १३८ ॥ दुहेरिट् किच्च ॥ २. १. १३८ ॥

दुहेस्तृच्प्रत्ययः किच्चेडागमो भवति । दुहिता तनया ॥

॥ १३९ ॥ जायां मिजः ॥ २. १. १३९ ॥

जा इत्येतस्मिन्नुपपदे मिज तृच्प्रत्ययो भवति । जापाता दुहितुः पति ॥

॥ १४० ॥ नमेः पश्च ॥ २. १. १४० ॥

नमेः तृच्प्रत्ययः पकारश्चान्तादेशो भवति । नप्ता प्रपौत्र ॥

॥ १४१ ॥ आपो ह्रस्वश्च ॥ २. १. १४१ ॥

आप्नोते ह्रस्वः क्किप्[तृच्]प्रत्ययश्च भवति । अप्ता यज्ञः ॥

॥ १४२ ॥ हुपूभ्यामृत्विजि तृन्ननिट् च ॥ २. १. १४२ ॥

आभ्यामृत्विज्यभिधेये तृन्प्रत्ययोऽनिट् चासौ भवति । होता ऋत्विक् ।
पोता ऋत्विग्भेदः ॥

॥ १४३ ॥ नियः षुक् च ॥ २. १. १४३ ॥

नयतेः ऋत्विजि तृन्प्रत्ययः षुक्चागमो भवति । नेष्टा.....

[ऋत्विक्] ॥

॥ १४४ ॥ उदिगायश्च चित् ॥ २. १. १४४ ॥

उद्युपपदे गायतेर्नयनेश्च ऋत्विजि तृन्प्रत्ययश्चिद्भवति । उद्गाता
उन्नेता ऋत्विक् ॥

॥ १४५ ॥ प्रे स्तुशासिभ्याम् ॥ २. १. १४५ ॥

स्तौतिशासिभ्या प्र उपपदे ऋत्विज्यभिधेये तृन्प्रत्ययो भवति । प्रस्तोता ॥
प्रशास्ता ॥

॥ १४६ ॥ ह्रप्रस्थोः प्रतौ ॥ २. १. १४६ ॥

ह्रतेः प्रपूर्वाच्च तिष्ठते प्रतावुपपदे ऋत्विज्यभिधेये तृन्प्रत्ययो भवति ।
प्रतिहर्ता प्रतिप्रस्थाता ऋत्विक् ॥

॥ १४७ ॥ त्रिषेर्देवतायामितोऽच्च ॥ २. १. १४७ ॥

त्रिषेर्देवतायामर्थे तृन्प्रत्यय इकारस्य चाकार आदेशो भवति । त्वष्टा
सूर्यः । त्वक्षणातेस्तु तृचि त्वष्टा देववर्धकिः ॥

॥ १४८ ॥ क्षदेर्युक्ते ॥ २. १. १४८ ॥

क्षदेर्युक्तेऽर्थे तृन्प्रत्ययोऽनिट्चासौ भवति । क्षत्ता नियुक्तः ।

॥ १४९ ॥ रातेर्दे ॥ २. १. १४९ ॥

रातेर्देप्रत्ययो भवति । राः द्रव्यम् ॥

॥ १५० ॥ द्युगमिभ्यां डोः ॥ २. १. १५० ॥

द्युगमिभ्यां डोप्रत्ययो भवति । द्यौः स्वर्गः ॥ गौः पृथिव्यादि ॥

॥ १५१ ॥ ग्लानुभ्यां डौः ॥ २. १. १५१ ॥

आभ्यां डौप्रत्ययो भवति । ग्लौः चन्द्रमा ॥ नौः जलतरणम् ॥
बहुलाधिकारादेजन्तत्वेऽपि रैप्रभृतयो नाव्ययानि ॥

॥ १५२ ॥ अच इः ॥ २. १. १५२ ॥

अजन्ताद्धातोरिप्रत्ययो भवति । रविः सूर्यः ॥ कविः काव्यकर्ता ॥
पवि वज्रम् ॥ हरिः शक्रः ॥ दरिः प्रपातः ॥

॥ १५३ ॥ खनिकष्यञ्ज्यसिवसिध्वनिसनिमणि-

ग्रन्थिचरिभ्यश्च ॥ २. १. १५३ ॥

खन्यादिभ्यश्च इप्रत्ययो भवति । खनिः आकरः ॥ कषिः खनितम् ॥
ममञ्जिः शस्त्रम् ॥ असिः खड्गः ॥ वसिः वसिता । ध्वनिः शब्दः ॥
सनिः सभक्ता ॥ मणिः रत्नम् ॥ ग्रन्थिः पर्वसन्ध्यादि ॥ चरिः प्राकार-
शिखरम् ॥

॥ १५४ ॥ उमे द्वतौ च ॥ २. १. १५४ ॥

उमेरिप्रत्ययो भवति द्वत् इत्येतौ चादेशौ भवत ॥ द्वौ सह्या ॥
त्रयः सैव ॥

॥ १५५ ॥ भुजः कित् ॥ २. १. १५५ ॥

भुजेरिप्रत्ययः किङ्कवति । भुजिः भोक्ता ॥

॥ १५६ ॥ कृगृशृपृकुटिच्छिदिभिदिभ्यश्च ॥ २. १. १५६ ॥

एभ्यो धातुभ्यः इप्रत्ययः किङ्कवति । किरिः सूकरः ॥ गिरिः
पर्वतः ॥ शिरिः हिंस्रः ॥ पुरिः पूजितः ॥ कुटिः गृहम् ॥ छिदिः छेत्ता ॥
भिदिः भेत्ता ॥

॥ १५७ ॥ अंहिकुण्टिकम्पां नलोपश्च ॥ २. १. १५७ ॥

अंक्षादिभ्यः इप्रत्ययः कित् नलोपश्च भवति । अहिः सर्पः ॥ कुटिः
कुठारः ॥ कृपिः मर्कटः ॥

॥ १५८ ॥ तरतेः सन्वत्तुक्चाभ्यासस्य ॥ २. १. १५८ ॥

तरतेः इत्प्रत्ययः कित् सन्वदभ्यासस्य तुगागमो भवति । तित्तिरिः पक्षिविशेषः ॥

॥ १५९ ॥ इगुपधात्कित् ॥ २. १. १५९ ॥

इगुपधाद्वातोः कित्प्रत्ययो भवति । स्वरे विशेष । कृषि कर्षणम् ॥ शुचिः विविक्तः ॥ रुचि दीप्ति ॥ स्नुहिः वृक्षविशेष ॥ तुरिः तन्तुवायोपकरणम् ॥ कुणिः कुष्ठः ॥ दुलि कच्छप ॥ ऋषि वेद ॥

॥ १६० ॥ वौ रिचेर्नु च ॥ २. १. १६० ॥

वौ उपपदे रिचेर्धातोः कित्प्रत्ययो भवति नुमागमश्च । विरिश्चिः ब्रह्मा ॥

॥ १६१ ॥ क्रमितमिनमिस्तम्भामत इच्च ॥ २. १. १६१ ॥

क्रम्यादीनां कित्प्रत्ययोऽकारस्य चेकारादेशो भवति । क्रिमिः क्षुद्रजन्तुः ॥ तिमिः मत्स्यविशेषः ॥ निमिः राजा ॥ स्तिभिः केतकादिसूची ॥

॥ १६२ ॥ मनेरुच्च ॥ २. १. १६२ ॥

मने. कित्प्रत्ययः अकारस्य चोकारादेशो भवति । मुनिः ऋषिः ॥

॥ १६३ ॥ हलिकलिकलिकटिवटिऋटिकुटिबलिवलिवल्ल्य -
लिभ्य इत् ॥ २. १. १६३ ॥

एभ्य इत्प्रत्ययो भवति । हलिः महद्वलम् ॥ कलिः कलह ॥ केलिः क्रीडा ॥ कटिः शरीरावयवः ॥ वटिः गुलिका ॥ त्रोटिः चञ्चुः ॥ कोटिः सङ्ख्या ॥ बलिः दानवः ॥ बलिः त्वग्वर्ती ॥ बलिः लता ॥ अलिः अमरः ॥

॥ १६४ ॥ हपिशिरुहिवृतिविदिकीर्तिभ्यश्च ॥ २. १. १६४ ॥

एभ्य इत्प्रत्ययो भवति । हरिः विष्णवादि ॥ पेशिः मांसशल्कम् ॥ रोहिः वृक्षविशेषः ॥ वर्तिः दशादि ॥ वेदिः इज्यादिस्थानम् ॥ कीर्तिः यशः ॥

॥ १६५ ॥ भ्रमेः संप्रसारणं च ॥ २. १. १६५ ॥

भ्रमेरित्प्रत्ययः संप्रसारणं च भवति । भूमिः वायुः ॥

॥ १६६ ॥ कृशृवसिवपिराजिध्राजिध्वजिसदिहनिकमिवमिफलि-
कशिवाशिवदिवारिसंपतिभ्य इञ् ॥ २. १. १६६ ॥

एभ्य इञ्प्रत्ययो भवति । कारिः तक्षादिः ॥ शारिः द्यूतोपकरणम् ॥
वासिः तक्षोपकरणम् ॥ वापिः पुष्करिणी ॥ राजिः पङ्क्तिः ॥ ध्राजिः
पद्धतिः ॥ ध्वाजिः पताका ॥ सादिः आरोहः ॥ घातिः अस्त्रविशेषः ॥ कामिः
कामुकः ॥ वामिः स्त्री ॥ फालिः दलम् ॥ काशिः वाराणसी ॥ वाशिः
शिल्लिकः ॥ वादिः वक्ता ॥ वारिः पानीयम् ॥ संपातिः पक्षिराजः ॥

॥ १६७ ॥ नहो भश्च ॥ २. १. १६७ ॥

नहोतेरिञ्प्रत्ययः भश्चान्तादेशो भवति । नाभिः चक्रमध्यम् ॥

॥ १६८ ॥ अलिशलिपलितलिघसिजम्यणिपणिभ्य
इण् ॥ २. १. १६८ ॥

एभ्य इण्प्रत्ययो भवति । आलिः सखी ॥ शालिः धान्यविशेषः ॥
पालिः सेतुबन्धः ॥ तालिः आभरणम् ॥ घासिः अग्निः ॥ जामिः भगिनी ॥
आणिः द्वारकीलिका ॥ पाणिः हस्तः ॥

॥ १६९ ॥ अज्यतिभ्यां पादे च ॥ २. १. १६९ ॥

अज्यतिभ्यां पादे चोपपदे इण्प्रत्ययो भवति । आजिः संग्रामः ॥ आदिः
पक्षी ॥ पदाजिः अनुचरः ॥ पदातिः स एव ॥

॥ १७० ॥ अशे रुट् च ॥ २. १. १७० ॥

अशोतेरिण्प्रत्ययो रुट्चागमो भवति । राशिः धान्यादिः ..... च ॥

॥ १७१ ॥ वातेडित् ॥ २. १. १७१ ॥

वाघातोरेण्प्रत्ययो डिट्भवति । विः पक्षी ॥

॥ १७२ ॥ प्रे हजः कूपे ॥ २. १. १७२ ॥

प्रे उपपदे कूपे अभिषेये हरतेरिण्प्रत्ययो भवति, ङिच् । प्रहिः
कूपः ॥

॥ १७३ ॥ कायः किः ॥ २. १. १७३ ॥

कायते. किप्रत्ययो भवति । काकिः स्वरदोष ॥

॥ १७४ ॥ वर्धेरकिः ॥ २. १. १७४ ॥

वर्धतेरकिप्रत्ययो भवति । वर्धकिः तक्षा ॥

॥ १७५ ॥ सनेर्डिखिः ॥ २. १. १७५ ॥

सनेर्डिखिप्रत्ययो भवति । सखा मितम् ॥

॥ १७६ ॥ कौतेर्डिखिः ॥ २. १. १७६ ॥

कौतेर्डिखिप्रत्ययो भवति । किखिः लोम ॥

॥ १७७ ॥ मृक्प्यवदधिभ्य ईचिः ॥ २. १. १७७ ॥

एभ्य ईचिप्रत्ययो भवति । मरीचिः ॥ कर्णाचिः ॥ अवीचिः-
नरकविशेषः ॥ दधीचिः राजर्षिः ॥

॥ १७८ ॥ श्वेश्वित् ॥ २. १. १७८ ॥

श्वयतेरीचिप्रत्ययः चिद्भवति । श्वर्याचिः चन्द्रमा ॥

॥ १७९ ॥ वेजो डित् ॥ २. १. १७९ ॥

वेजः ईचिप्रत्ययो ङिद्भवति । वीचिः कल्लोलः ॥

॥ १८० ॥ श्रिजो डिः ॥ २. १. १८० ॥

श्रिजो डिप्रत्ययो भवति । श्रेडिः..... ॥

॥ १८१ ॥ चमेहच्चातः ॥ २. १. १८१ ॥

चमेर्डिप्रत्ययो भवति, अकारस्य चोकारादेशः । चण्डिः क्षुद्रवाची ॥

॥ १८२ ॥ मुषेः किदुनट् च ॥ २. १. १८२ ॥

मुषेर्ङिप्रत्ययः, किदुनट् चागमो भवति । मुषुण्डिः प्रहरणम् ॥

॥ १८३ ॥ वेतेर्णिः ॥ २. १. १८३ ॥

वेतेर्णिप्रत्ययो भवति । वेर्णिः कवरी ॥

॥ १८४ ॥ वितसिवसिसपिपदिभ्यस्तिप् ॥ २. १. १८४ ॥

एभ्यस्तिप्प्रत्ययो भवति । वितस्तिः अर्धहस्त ॥ वस्तिः मूत्राधारः ॥
सप्तिः अश्वः ॥ पत्तिः पदाति ॥

॥ १८५ ॥ भमेर्गट् च ॥ २. १. १८५ ॥

भमेस्तिप्प्रत्ययो गट्चागमो भवति । गभस्तिः रश्मिः ॥

॥ १८६ ॥ यजेस्तिः ॥ २. १. १८६ ॥

यजेस्तिप्प्रत्ययो भवति । यष्टिः दण्डः ॥

॥ १८७ ॥ कुडो यषुट् च ॥ २. १. १८७ ॥

कवनेस्तिप्प्रत्ययो यषुट्चास्यागमो भवति । कोयष्टिकः पक्षि-
विशेषः ॥

॥ १८८ ॥ गिरः षुग्नस्वश्च ॥ २. १. १८८ ॥

गिरतेस्तिप्प्रत्ययः षुगागमो भवति ह्रस्वश्च । गृष्टिः सकृत्प्र-
सूता गौः ॥

॥ १८९ ॥ दृक्कृषिरिषिविषिमुषिशाशुच्यशिभ्यः

क्तिन् ॥ २. १. १८९ ॥

दृणात्यादिभ्यः क्तिन्प्रत्ययो भवति । दृतिः छागादित्वङ्मयो जलाधरः ॥
कृष्टिः पण्डितः ॥ रिष्टिः प्रहरणम् ॥ विष्टिः अवेतनः कर्मकरः ॥ मुष्टिः
हस्तसन्निवेशः ॥ शितिः कृष्णः ॥ शुक्तिः मुक्ताधाधारः ॥ अष्टिः छन्दो-
विशेषः ॥

॥ १९० ॥ कुचिजोश्चिन्नुक् च ॥ २. १. १९० ॥

कौतेश्चिनोतेश्च क्तिन्प्रत्ययः, चिनुक् चानयोरागमो भवति । कुन्तिः
राजा ॥ चिन्तिः राजा ॥

॥ १९१ ॥ अमेरतिः ॥ २. १. १९१ ॥

अमेरतिप्रत्ययो भवति । अमतिः मार्गः ॥

॥ १९२ ॥ युपाभ्यां कित् ॥ २. १. १९२ ॥

आभ्यामतिप्रत्ययः किद्भवति । युवतिः तृष्णी ॥ पतिः भर्ता ॥

॥ १९३ ॥ वह्निवसिखल्यतिभ्यश्चित् ॥ २. १. १९३ ॥

वह्नादिभ्योऽतिप्रत्ययः चिद्भवति । वहतिः गौः ॥ वसतिः ग्रामस-
न्निवेशः ॥ खलतिः शीर्णकेशः ॥ अरतिः वर्त्म ॥

॥ १९४ ॥ वृजो व्रत च ॥ २. १. १९४ ॥

वृजोऽतिप्रत्ययः चिद्भवति, व्रतादेशश्च । व्रततिः बल्ली ॥

॥ १९५ ॥ वस्यतिभ्यामातिः ॥ २. १. १९५ ॥

आभ्यामातिप्रत्ययो भवति । वसातिः योजनपदम् ॥ अरातिः शत्रुः ॥

॥ १९६ ॥ अभौ यामाभ्याम् ॥ २. १. १९६ ॥

यातिमिनात्योरभावपपदे आतिप्रत्ययो भवति । अभियातिः शत्रुः ॥
अभिमातिः स एव ॥

॥ १९७ ॥ यजो यश्च ॥ २. १. १९७ ॥

यजो घातोरतिप्रत्ययो भवति, यश्चान्तादेशो भवति । ययातिः
राजा ॥

॥ १९८ ॥ अविभूभ्यामन्तिः ॥ २. १. १९८ ॥

आभ्यामन्तिप्रत्ययो भवति । अवन्तिः राजा ॥ भवन्तिः कालः ॥

॥ २०० ॥ शकेरुन्तिः ॥ २. १. २०० ॥

शकेरुन्तिप्रत्ययो भवति । शकुन्तिः पक्षी ॥

॥ २०१ ॥ अजिसञ्जयसिभ्यः क्थिन् ॥ २. १. २०१ ॥

अजि सञ्जि असि इत्येतेभ्यः क्थिन्प्रत्ययो भवति । वीथिः मार्गः ॥
सक्थि ऊरुः ॥ अस्थि कीकसम् ॥

॥ २०२ ॥ सारेरथिन् ॥ २. १. २०२ ॥

सारेरथिन्प्रत्ययो भवति । सारथिः यन्ता ॥

॥ २०३ ॥ तनेर्दिथिः ॥ २. १. २०३ ॥

तनेर्दिथिप्रत्ययो भवति । तिथिः प्रतिपदादिः ॥

॥ २०४ ॥ अतेरिथिः ॥ २. १. २०४ ॥

अतेरिथिप्रत्ययो भवति । अतिथिः अभ्यागतः ॥

॥ २०५ ॥ उषेरधिः ॥ २. १. २०५ ॥

उषेरधिप्रत्ययो भवति । ओषधिः उद्भिद्विशेषः ॥

॥ २०६ ॥ विदेः किद्रट् च ॥ २. १. २०६ ॥

विदेरधिप्रत्ययः किद्रट् चास्यागमो भवति । विद्रधिः व्याधिविशेषः ॥

॥ २०७ ॥ चूर्त्यगिभ्यां निः ॥ २. १. २०७ ॥

आभ्यां निप्रत्ययो भवति । चूर्णिः ॥ अग्निः ज्वलनः ।

॥ २०८ ॥ वहिश्चुश्रियुक्षुभ्यो नित् ॥ २. १. २०८ ॥

वह्यादिभ्यो नित्प्रत्ययो भवति । वहिः पावकः ॥ श्रोणिः जघनम् ॥
श्रेणिः सङ्घः । निःश्रेणिः सक्रमः ॥ योनिः उत्पत्तिस्थानम् ॥ क्षोणिः पृथ्वी ॥

॥ २०९ ॥ शाशीडोः ह्रस्वश्च ॥ २. १. २०९ ॥

आभ्यां निप्रत्यय ह्रस्वश्च भवति । शनिः सौरिः ॥ शिनिः यादवः ॥

॥ २१० ॥ घृसृध्रुवृषिप्रच्छिज्वरित्वरिभ्यः कित् ॥ २. १. २१० ॥

एभ्यो निप्रत्यय किङ्गवति । घृणिः रश्मि ॥ सृणिः अङ्कुशम् ॥ धुनिः नदी ॥ वृष्णिः यदुविशेष ॥ पृद्दिनः अल्पतनु ॥ जूर्णिः पुराणः ॥ तूर्णिः शीघ्रम् ॥

॥ २११ ॥ पृषेर्वृद्धिश्च ॥ २. १. २११ ॥

पृषेर्निप्रत्ययो वृद्धिश्च भवति । पार्ष्णिः पादपश्चाद्भाग ॥

॥ २१२ ॥ ऋतृसृकृधृधम्यश्यविवृतिग्रहि-
रजिकटयटिभ्यो निः ॥ २. १. २१२ ॥

एभ्यो निप्रत्ययो भवति । अरणिः अग्न्याधारकाष्ठम् ॥ तरणिः आदित्यः ॥ सरणिः मार्गः ॥ करणिः अनुकृतिः ॥ धरणिः पृथ्वी । धमनिः मन्था ॥ अशनिः वज्रम् ॥ अवनिः भूः ॥ वर्तनिः मार्गः ॥ ग्रहणिः जाठराग्न्याधारः ॥ रजनिः रात्रिः ॥ कटनिः शैलमेखला ॥ अटनिः चापकोटिः ॥

॥ २१३ ॥ अदेर्मुट् च ॥ २. १. २१३ ॥

अदेरनिप्रत्ययो भवति, मुट् चागमः । अन्ननिः अग्निः ॥

॥ २१४ ॥ कृषेरादेश्च च ॥ २. १. २१४ ॥

कृषेरनिप्रत्ययः, चकारश्चादेरादेशो भवति । चर्षणिः विदग्धः ॥

॥ २१५ ॥ आङि शुषेस्सनः ॥ २. १. २१५ ॥

आङ्युपपदे शुषेस्सनन्तादनिप्रत्ययो भवति । आशुशुष्पणिः ज्वलनः ॥

॥ २१६ ॥ क्षिपेः कित् ॥ २. १. २१६ ॥

क्षिपेरनिप्रत्ययः किङ्गवति । क्षिपणिः आयुधम् ॥

॥ २१७ ॥ अर्तेरत्निच् ॥ २. १. २१७ ॥

अर्तेरत्निच्प्रत्ययो भवति । अरत्निः उत्कनिष्ठो हस्तः ॥

॥ २१८ ॥ शकेरुनिः ॥ २. १. २१८ ॥

शकेरुनिप्रत्ययो भवति । शकुनिः पक्षी ॥

॥ २१९ ॥ नीदलिभ्यां मिः ॥ २. १. २१९ ॥

आभ्या मिप्रत्ययो भवति । नेमिः चक्रधारा ॥ दत्तिः शङ्ख ॥

॥ २२० ॥ अर्तेरू च ॥ २. १. २२० ॥

अर्तेर्मिप्रत्यय ऊचादेशो भवति । ऊर्मिः तरङ्ग ॥

॥ २२१ ॥ अशे रश च ॥ २. १. २२१ ॥

अशेर्मिप्रत्यय. रशादेशश्च भवति । रश्मिः प्रग्रह ॥

॥ २२२ ॥ भुवः किमन् ॥ २. १. २२२ ॥

भुवः किमन्प्रत्ययो भवति । भूमिः ॥

॥ २२३ ॥ क्षणेर्दयिः ॥ २. १. २२३ ॥

क्षणतेर्दयिप्रत्ययो भवति । क्षयिः पक्षिविशेषः ॥

॥ २२४ ॥ अङ्किवङ्किमङ्कयङ्किसद्यशूभ्यो रिः ॥ २. १. २२४ ॥

एभ्यो रिप्रत्ययो भवति । अङ्किः ॥ वङ्किः परशु ॥ मङ्किः प्रपकः ॥ अङ्किः पादः ॥ सङ्किः वृक्षविशेषः । अश्रिः . [कोटि.] ॥

॥ २२५ ॥ भूसूभ्यां कित् ॥ २. १. २२५ ॥

आभ्या रिप्रत्यय. किङ्कवति । भूरि प्रभूतम् ॥ सूरिः पण्डितः ॥

॥ २२६ ॥ रासदिशकिकतिभ्यस्तिप् ॥ २. १. २२६ ॥

एभ्यस्तिप्प्रत्ययो भवति । रात्रिः रजनी ॥ सत्रिः . . ॥ शक्रिः . . ॥ कत्रिः अद्रिः ॥

॥ २२७ ॥ अदेः क्तिश्च ॥ २. १. २२७ ॥

अदे क्तिश्च प्रत्ययो भवति । अत्तिः ॥

॥ २२८ ॥ कुशिविशिभ्याम् ॥ २. १. २२८ ॥

आभ्या क्तिन्प्रत्ययो भवति । कुश्रिः ॥ विश्रिः ॥

॥ २२९ ॥ कुपेर्दुक् च ॥ २. १. २२९ ॥

कुपे क्तिन्प्रत्ययो दुक्चाभ्यागमो भवति । कुद्रिः ॥

॥ २३० ॥ वल्लघर्तिट्टतिभ्यो रिः ॥ २. १. २३० ॥

एभ्यो रिप्रत्ययो भवति । वल्लरिः लता ॥ अररिः कवाटम् ॥
कर्तरिः केशादि [खण्डनी, ॥

॥ २३१ ॥ अङ्गिजसिसहिभ्य उरिन् ॥ २. १. २३१ ॥

एभ्य उरिन्प्रत्ययो भवति । अङ्गुरिः करशाखा ॥ जसुरिः क्रोडः ॥
सहुरिः सूर्यः ॥

॥ २३२ ॥ पाटघञ्जिभ्यामलिच् ॥ २. १. २३२ ॥

पाटि अञ्जि इत्येताभ्यामलिच्प्रत्ययो भवति । पाटलिः वृक्षविशेषः ॥
अञ्जलिः पाणिस [मूहः] ॥

॥ २३३ ॥ धून्मूङ्माङ्शलिभ्यो लिङ्गिलिङ्गौकुलिङ्-
मलिच् ॥ २. १. २३३ ॥

धूनादिभ्यो यथासङ्ख्य लिक् लिण् औकुलिच् मलिच् इत्येते प्रत्यया
भवन्ति । धूलिः पांशु ॥ मौलिः जूटः ॥ मौकुलिः काक ॥ शाल्मलिः
वृक्षविशेषः ॥

॥ २३४ ॥ दृभ्यां विपृन् ॥ २. १. २३४ ॥

आभ्या विन्प्रत्ययो भवति । दर्विः तद्रु ॥ पर्विः शकटम् ॥

॥ २३५ ॥ जृशृस्तृजागृकृनीघृषिभ्यो ण्वित् ॥ २. १. २३५ ॥

एभ्यो ण्वित्प्रत्ययो भवति ॥ जीर्विः वृद्ध ॥ शीर्विः हिंस्र ॥ स्तीर्विः
गर्विष्ठ ॥ जागृविः जागरूक ॥ कृविः रुद्र ॥ नीविः परिधानभ्रन्थि ॥
घृष्विः वराहः ॥

॥ २३६ ॥ छविस्थविकिकिदीविदीदिव्यट-

विशिचयः ॥ २. १. २३६ ॥

एते शब्दा ण्वित्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते [छयते] ह्रस्वश्च । छविः
त्विट् ॥ स्थविः प्रसेवकः ॥ किकीति कुर्वन् दीव्यति किकिदीविः
शाटकः ॥ दीव्यन्त्यस्मिन्निति दीदिविः स्वर्गः ॥ अटन्त्यस्यामिति अटविः
अरण्यम् ॥ शेरतेऽस्मिन् प्रजाः सुख इति शिनिः राजा ॥

॥ २३७ ॥ प्लुषिशुषिकुषिभ्यस्सिक् ॥ २. १. २३७ ॥

एभ्यः सिक्प्रत्ययो भवति । प्लुक्षिः दहनः ॥ शुक्षिः यवासकः ॥
कुक्षिः कोष्ठैकदेशः ॥

॥ २३८ ॥ अशेर्नित् ॥ २. १. २३८ ॥

अश्नोते सिक्प्रत्ययो निद्ववति । अक्षि चक्षुः ॥

॥ २३९ ॥ गोपादिष्वनेरसिः ॥ २. १. २३९ ॥

अनेर्गोपादिषूपपदेषु असिप्रत्ययो भवति । गोपानसिः सौधाग्रभाग-
च्छदि ॥ चित्तानसिः जलचरः ॥ एकानसिः उज्जयिनी ॥ वाराणसिः
काशी ॥

॥ २४० ॥ वृष्टसाभ्यो नुट् च ॥ २. १. २४० ॥

एभ्यः सिप्रत्ययो भवति नुट्चास्यागमः । वर्णुसिः माता ॥ पर्णुसिः
जलचरः ॥ सानुसिः शाखा ॥

॥ २४१ ॥ व्रियो हिक् ॥ २. १. २४१ ॥

वृणाते हिक्प्रत्ययो भवति । व्रीहिः धान्यविशेषः ॥

॥ २४२ ॥ अत्रितृस्तृतन्द्रितन्त्रिभ्य ईः ॥ २. १. २४२ ॥

अव्यादिभ्य ईप्रत्ययो भवति । अवीः प्रकाशः ॥ तरीः अग्निः ॥
स्तरीः धूमः ॥ तन्त्रीः मोहनिद्रा ॥ तन्त्रीः वीणादिगुणः ॥

॥ २४३ ॥ वाते प्रमः कित् ॥ २. १. २४३ ॥

प्रपूर्वान्मातेः वातराब्द उपपदे ईप्रत्ययः किद्भवति । वातप्रमीः वातमृगः ॥

॥ २४४ ॥ यापो द्वे च ॥ २. १. २४४ ॥

यापाभ्यामीप्रत्ययः किद्भवति, द्विर्वचनं चानयो भवति । ययीः अश्वः ॥
पपीः सूर्यः ॥

॥ २४५ ॥ लक्षेर्मुट् च ॥ २. १. २४५ ॥

लक्षेरीप्रत्ययः मुट्चास्यागमो भवति । लक्ष्मीः श्रीः ॥

॥ २४६ ॥ तुवः कित् ॥ २. १. २४६ ॥

“तु” इति सौत्रो धातुः वृद्धौ बले च वर्तते । ततः कित्प्रत्ययो
भवति । तुक् अपत्यम् ॥

॥ २४७ ॥ सुवश्चिक् ॥ २. १. २४७ ॥

सुवतेश्चिक्प्रत्ययो भवति । सुक् जुहूपभृदादि ॥

॥ २४८ ॥ तनेरनश्च वः ॥ २. १. २४८ ॥

तनेश्चिक्प्रत्ययः नशब्दस्य वकारादेशो भवति । त्वक् शरीरादि-
वेष्टनम् ॥

॥ २४९ ॥ पारेरजिः ॥ २. १. २४९ ॥

पारेरजिप्रत्ययो भवति । पारक् प्राकारः ॥

॥ २५० ॥ भिषेः कित् ॥ २. १. २५० ॥

भिषेरजिप्रत्ययो भवति । भिषक् चिकित्सकः ॥

॥ २५१ ॥ पणेरिज्यादेश्व वः ॥ २. १. २५१ ॥

पणेरिजिप्रत्ययः आदेश्व वकारादेशो भवति । वणिक् वैदेशकः ॥

॥ २५२ ॥ वशोः कित् ॥ २. १. २५२ ॥

वशेरिजिप्रत्यय किङ्भवति । उशिक् कान्त ॥

॥ २५३ ॥ भृज उच्च ॥ २. १. २५३ ॥

भृज इजिप्रत्यय कित् उकारश्चान्तादेशो भवति । भुरिक् अक्षराधिक-
पादछन्दः ॥

॥ २५४ ॥ लङ्घेरटिर्नलोपश्च ॥ २. १. २५४ ॥

लङ्घेरटिप्रत्ययो नलोपश्च भवति । लघद् लघुः शकटम् ॥

॥ २५५ ॥ सत्तेरडिः ॥ २. १. २५५ ॥

सत्तेरडिप्रत्ययो भवति । सरद् उष्ट्रजातिः ॥

॥ २५६ ॥ ईडेरबिडिङ्ह्रस्वश्च ॥ २. १. २५६ ॥

ईडेरबिडिप्रत्ययो ह्रस्वश्च भवति । इडबिट् विश्रवा ॥

॥ २५७ ॥ भातेर्डवतुः ॥ २. १. २५७ ॥

भातेर्डवतुप्रत्ययो भवति । तलभवान् पूज्य ॥

॥ २५८ ॥ बृहिमहिपृषिभ्योऽतिः शतृवच्च ॥ २. १. २५८ ॥

एभ्यो धातुभ्य अतिप्रत्ययः शतृवद्भवति । तेनैषां गुणाभावो गित्कार्यादीनि
भवन्ति । बृहत् अलघु । बृहती महती ॥ गुरुः महती ॥ पृषत् जलबिन्दुः ।
पृषती ॥

॥ २५९ ॥ गमेर्डित् द्वे च ॥ २. १. २५९ ॥

गमेरितिप्रत्ययः शतृवत् द्विर्वचनं च भवति । जगत् विश्वम् । जगती
पृथ्वी ॥

॥ २६० ॥ संश्चत्पद्वेहदित्यादयः ॥ २. १. २६० ॥

एतेऽतिप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । सश्चिनोतीति संश्चन् कुहरम् ॥
तृपतीति तृपत् चन्द्रमा ॥ विहन्ति गर्भमिति वेहन् अप्रसवा गौः । आदि-
ग्रहणात् देहद्विजत्पुरीतदादयो भवन्ति ॥

॥ २६१ ॥ हम्बृहियुपिभ्य इतिः ॥ २. १. २६१ ॥

एभ्य इतिप्रत्ययो भवति । हरिन् वर्ण ॥ गरित् नदी ॥ रोहित्
मृगजाति ॥ योषित् स्त्री ॥

॥ २६२ ॥ ताडेणिलुक् च ॥ २. १. २६२ ॥

ताडेरितिप्रत्ययो णिलुक् च भवति । तडिन् विद्युत् ॥

॥ २६३ ॥ उदके श्रेडितिः ॥ २. १. २६३ ॥

श्वयतेरुदके उपपदे डितिप्रत्ययो भवति । उदश्चित् तकम् ।
संज्ञायामुदकस्योदभावः ॥

॥ २६४ ॥ मृड उतिः ॥ २. १. २६४ ॥

मृड उतिप्रत्ययो भवति । मरुतः देवा ॥

॥ २६५ ॥ ग्री मुट् च वा ॥ २. १. २६५ ॥

गिरते उतिप्रत्ययो मुट्चास्य वागमो भवति । गरुत् बर्हिः ॥ गर्मुट्
तृणम् ॥

॥ २६६ ॥ शके ऋतिः ॥ २. १. २६६ ॥

शकेः ऋतिप्रत्ययो भवति । शकृत् पुरीषम् ॥

॥ २६७ ॥ यजेः कश्च ॥ २. १. २६७ ॥

यजेः ऋतिप्रत्ययः कश्चान्तादेशो भवति । यकृत् दहरपटम् ॥

॥ २६८ ॥ पातेः कृथिः ॥ २. १. २६८ ॥

पातेः कृथिप्रत्ययो भवति । पातोति पृथिः प्रपूर्नाम क्षत्रिय ॥

॥ २६९ ॥ युष्यसिभ्यां मदिक् ॥ २. १. २६९ ॥

आभ्या मदिक्प्रत्ययो भवति । युष्मद् अस्मद् इति सर्वनाम्ना प्रत्यक्परमात्मानावभिधीयेते ॥

॥ २७० ॥ त्यजितनियमिभ्यो ङतिः ॥ २. १. २७० ॥

त्यजादिभ्यः ङतिप्रत्ययो भवति ॥ त्यद् तद् यद् । [त्यद् तद् इति सर्वना]मभ्या पूर्वप्रकान्त परामृश्यते । यदित्यनेन तु सर्वनाम्नैव कार्ये क्रियमाणमुद्दिश्यते ॥

॥ २७१ ॥ एतेस्तदिः ॥ २. १. २७१ ॥

एतेस्तदिप्रत्ययो भवति । एतत् । [अनेन] प्रकृतमपरोक्ष पुरस्स्थित-मुपदिश्यते ॥

॥ २७२ ॥ शृद्भसिभ्योऽदिः ॥ २. १. २७२ ॥

एभ्योऽदिप्रत्ययो भवति । शरत् कालविशेष ॥ दरत् नाम जनपदः ॥ भसत् जघनम् ॥

॥ २७३ ॥ पुरः सुट् च ॥ २. १. २७३ ॥

पिपर्तेरदिप्रत्ययः सुट्चास्यागमो भवति । पर्षत् सभा ॥

॥ २७४ ॥ दृणातेर्ह्रस्वश्च ॥ २. १. २७४ ॥

दृणातेरदिप्रत्ययो भवति ससुट्कश्च । दृषत् शिला ॥

॥ २७५ ॥ द्वि[युवृषितक्षिराजिधन्विपचिद्यु]प्रतिदिवभ्यः

कनिन् ॥ २. १. २७५ ॥

युप्रभृतिभ्य कनिन्प्रत्ययो भवति । [योषा ॥] वृषा इन्द्रः ॥ तक्षा वर्धकि ॥ राजा पार्थिवः ॥ धन्वा निर्जलो देशः ॥ पञ्च सङ्ख्या ॥ युवा अर्हगता [१] प्रतिदिवा व्योम ॥

॥ २७६ ॥ सप्यशूभ्यां तुट् च ॥ २. १. २७६ ॥

“सपि.” सौत्रो धातुः । “अशू व्याप्तौ” इत्येताभ्यां कनिन्-प्रत्ययः, तु चास्यागमो भवति । सप्त सङ्ख्या ॥ अष्ट सङ्ख्या ॥

॥ २७७ ॥ नुदाशिभ्यां गुणश्च ॥ २. १. २७७ ॥

नुदाशिभ्यां कनिन्प्रत्ययो गुणश्च नोनेर्भवति । ननु सन्त्या ॥ दश
सङ्ख्या ॥

॥ २७८ ॥ श्वन्नुक्षन्पूषन्प्लीन्वेन्दन्मूर्धन्मज्जन्नर्थमन्-

विश्वप्पन्परिजन्मातृप्पन्मातृप्पन्प्रावन्नहन्-

महन्नथर्वन्निनि ॥ २. १. २७८ ॥

एने कनिन्प्रत्ययान्ता निधात्यन्ते । श्वन्तीति श्वा सारमेय ॥
उक्षतीति उक्षा वृषः ॥ पुषिप्तीडो दीर्घत्वम् । पूषा सूर्यः ॥ प्लीना शरीरा-
न्तरावयवः ॥ वेन्देगुणः, वेन्दा चन्द्रः ॥ मज्जतीति मज्जा अस्थिसारः ॥
मूर्च्छतीति मूर्सा शिरः ॥ अरोणामयने अर्ता सूर्यः ॥ विश्वप्पन्माति विश्वप्पन्मा
कालः ॥ परि जयतीति परिज्वा मूर्धः ॥ मातरि अन्तर्गम्ये ध्ययतीति मातरिश्वा
वायुः ॥ मज्जतीति मज्जा इन्द्रः ॥ ग्रन्त इति ग्रावा पर्जन्यः ॥ अहन्त इति
अहन् दिवसः ॥ मह करोतीति महान् महत्वम् ॥ न थर्वतीति अथर्वा ऋषिः ।
इतिकरणादन्येऽपि स्नेहादयो भवन्ति ॥

॥ २७९ ॥ स्नामदिपद्यति[पर्वि]शक्तिभ्यो वनिप् ॥ २. १. २७९ ॥

स्नाप्रभृतिभ्यो वनिप्प्रत्ययो भवति । स्नावा स्नायुः ॥ मद्वा दत्तः ॥
पद्वा पादः ॥ अर्वा अश्वः ॥ पर्व ग्रन्थिः ॥ शक्ता वर्धकः । शकरी छन्दः ।
शाकर वृषः ॥

॥ २८० ॥ शीङ्क्रुशिरुहिजिह्वहन्मृत्वृभ्यः

कनिप् ॥ २. १. २८० ॥

शीङादिभ्यः कनिप्प्रत्ययो भवति । शीवा अजगरः ॥ क्रुश्वा
सृगालः ॥ रुद्वा वृक्षः ॥ जित्वा धर्मः । जित्वरी वाराणसी ॥ क्षित्वा मृत्युः ॥
हृत्वा रुद्रः ॥ रुत्वा कालः ॥ वृत्वा आकाशम् ॥

॥ २८१ ॥ सृजेः कश्च ॥ २. १. २८१ ॥

सृजेः कनिप्रत्यय, कश्चान्तादेशो भवति । सृङ्गणी आस्योपान्तौ ॥

॥ २८२ ॥ ध्याप्योः संप्रसारणं च ॥ २. १. २८२ ॥

“ ध्यै ” “ प्यै ” इत्येतयो कनिप्रत्यय प्रसारणं च भवति । धीवा मनीषी ॥ पीयः पीन ॥

॥ २८३ ॥ अतेर्धश्च ॥ २. १. २८३ ॥

अने कनिप्रत्ययो धश्चान्तादेशो भवति । अध्वा मार्गः ॥

॥ २८४ ॥ मनिन् ॥ २. १. २८४ ॥

सर्वधातुभ्यो बहुल मनिन्प्रत्ययो भवति । कर्म व्यापार ॥ चर्म अजिनम् ॥ मर्म शरीरदेश ॥ वर्म सन्नाह ॥ गर्म सुखम् इत्यादि ॥

॥ २८५ ॥ व्योमन्रोमन्लोमन्क्लोमन्हेमन्वेमन्नामन्-
ललामन्नात्मन्यक्ष्मन्पक्ष्मन्नुष्मन्वर्ष्मन्सीमन्ब्रह्मन्निति

॥ २. १. २८५ ॥

व्योमादयो मनिन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । व्ययतीति व्योम आकाशम् ॥ रोहतीति रोध तनूरुहम् ॥ तस्यैव लत्वेन लाम तदेव ॥ क्लाम्यतीति क्लोम शरीरान्तरवयवः ॥ जहाति जिहीते वा तदिति हेम हिरण्यम् ॥ वयन्त्यनेनेति वेम तन्तुवायोपकरणम् ॥ लान्ति ललाम भूषणम् ॥ अततीति आत्मा क्षेत्रज्ञः ॥ पातयतीति पाप्मा अधर्मः ॥ यस्यत्यनेनेति यक्ष्मा रोगः ॥ पञ्चते तदिति पक्ष्मा अक्ष्यादिरोमः ॥ उषतीति उष्मा अनाविर्भूतरूप तेजः ॥ वर्धतेऽसौ वर्ष्म शरीरम् ॥ स्यसतीति र्सीमा आघाटः ॥ बृहतीति ब्रह्म आत्मतत्त्वम् । इति करणात् रुक्मतोक्मशुष्मादयो भवन्ति ॥

॥ २८६ ॥ गमेरिनिः ॥ २. १. २८६ ॥

गमेरिनिप्रत्ययो भवति । गमिष्यतीति गर्मी पथिकादिः ॥

॥ २८७ ॥ आङि च णित् ॥ २. १. २८७ ॥

गमे केवलात् आङि चोपपदे इनिप्रत्ययो णिङ्गवति । गामी प्रस्थितादिः ॥
आगामी प्रोषितादिः ॥

॥ २८८ ॥ भुवश्च ॥ २. १. २८८ ॥

भुवश्च इनिप्रत्ययो णिङ्गवति । भार्ग्वी कर्मविपाकादिः ॥

॥ २८९ ॥ प्रे स्थश्च ॥ २. १. २८९ ॥

तिष्ठते धातोः प्र उपपदे इनिप्रत्ययो भवति । प्रस्थादिः पथिकादिः ॥

॥ २९० ॥ यातेः प्रतौ च ॥ २. १. २९० ॥

याते. धातो. चकारात् प्रेचोपपदे इनिप्रत्ययो णिङ्गवति । प्रतियायी
प्रयायी ॥

॥ २९१ ॥ बुधेश्च ॥ २. १. २९१ ॥

बुधश्च प्रतौ प्रे चोपपदे इनिप्रत्ययो भवति । प्रतिबोधी प्रबोधी
बोद्धादिः ॥

॥ २९२ ॥ परमे स्थः क्तिन् ॥ २. १. २९२ ॥

तिष्ठतेः परमे उमपदे इनिप्रत्ययः क्तिङ्गवति । परमेष्ठो ब्रह्मा ॥

॥ २९३ ॥ मन्थाः ॥ २. १. २९३ ॥

मथ्नातेरिनिप्रत्ययो भवति, क्तिङ्गत् । मन्थाः मन्थानौ । क्षुब्धा ॥

॥ २९४ ॥ पतेः थश्च ॥ २. १. २९४ ॥

पतेरिनिप्रत्ययः थश्चान्तादेशो भवति । पन्थाः पन्थानौ । मार्गः ॥

॥ २९५ ॥ अर्तेर्भुक्षिनक् ॥ २. १. २९५ ॥

अर्तेर्धातोः भुक्षिनक्प्रत्ययो भवति । ऋभुक्षाः ऋभुक्षणौ । इन्द्रः ॥

॥ २९६ ॥ हजनिभ्यामिमनिच् ॥ २. १. २९६ ॥

आभ्यामिमनिच्प्रत्ययो भवति । हरिमा पाप्मविशेषः ॥ जनिमा धर्मविशेषः ॥

॥ २९७ ॥ भृवृस्तुसूभ्य ईमनिच् ॥ २. १. २९७ ॥

एभ्य ईमनिच्प्रत्ययो भवति । भरीमा क्षमी ॥ वरीमा तपस्वी ॥ स्तरीमा प्रावार ॥ सवीमा प्रसूति ॥

॥ २९८ ॥ आपः किन् ह्रस्वश्च ॥ २. १. २९८ ॥

आप्पोते किन्प्रत्ययो ह्रस्वश्च भवति । आपः पानीयम् ॥

॥ २९९ ॥ ककुप्लिष्टुबनुष्टुभः ॥ २. १. २९९ ॥

ककुभादयः किन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । क वायुं ब्रह्म वा स्त-
भ्नातीति ककुभः दिशः ॥ त्रीन् लोकान् स्तभ्नातीति त्रिष्टुप् ।
[अश्नुते] पर्याप्नोतीति अनुष्टुप् छन्दः ॥

॥ ३०० ॥ इणो दमिक् ॥ २. १. ३०० ॥

एते दमिक्प्रत्ययो भवति । इदम् । अनेन सर्वनाम्ना प्रत्यक्षमप-
दिश्यते ॥

॥ ३०१ ॥ कौतेर्डिमिः ॥ २. १. ३०१ ॥

कौते डिमिप्रत्ययो भवति । किम् । अनेन सर्वनाम्ना विज्ञातो
बस्तुविशेषः प्रयुज्यते ॥

॥ ३०२ ॥ अवतेर्मिः ॥ २. १. ३०२ ॥

अवतेः मिप्रत्ययो भवति । ओम् ब्रह्म ॥

॥ ३०३ ॥ गृपृदुर्वीधुर्वीभ्यः किप् ॥ २. १. ३०३ ॥

गिरत्यादिभ्यः किप्प्रत्ययो भवति । गीः वाक् ॥ पूः नारी [पुरी] ॥ दूः
देहान्तरवयव ॥ धूः शकटम् ॥

॥ ३०४ ॥ वाद्वारौ ॥ २. १. ३०४ ॥

वार् द्वार् इत्येतौ शब्दो क्तितातौ निपात्यन्ते । वृणोतीति वाः
पनीयम् । वृण्वन्ति । [मार्गमिति] वाः ॥

॥ ३०५ ॥ चतेरुन् ॥ २. १. ३०५ ॥

चतेरुन्प्रत्ययो भवति । चन्शङ्खः सङ्ख्या ॥

॥ ३०६ ॥ दिवेडिविः ॥ २. १. ३०६ ॥

दिवे डिविप्रत्ययो भवति । द्याः स्वर्ग ॥

॥ ३०७ ॥ विशः क्तिप् ॥ २. १. ३०७ ॥

विश क्तिप्प्रत्ययो भवति । विद् वैश्य ॥

॥ ३०८ ॥ विपाशश्च ॥ २. १. ३०८ ॥

विपाशश्च क्तिप्प्रत्ययो भवति । विषाद् नदा ॥

॥ ३०९ ॥ सहेः षप् च ॥ २. १. ३०९ ॥

सहे. क्तिप्प्रत्ययो भवति, ष चास्यागमो भवति । षद् सङ्ख्या ॥

॥ ३१० ॥ सजुषाशिषौ ॥ २. १. ३१० ॥

सजुष् आशिष् इत्येतौ निपात्यन्ते । सह जुपन्तेऽस्यामिति सजुः
संप्रीतिः ॥ आ [शास्यत इति] आशीः इष्टार्थप्रार्थनम् ॥

॥ ३११ ॥ अर्चिरुचिशुचिहुसृपिछदिछर्दिभ्य इतिः

॥ २. १. ३११ ॥

एभ्य इतिप्रत्ययो भवति । अर्चिः दीप्तिः ॥ रोचिः तेजः ॥ शोचिः
तदेव ॥ हविः पुरोडाशादि ॥ ॥ र्पिः घृतम् ॥ छदिः आवरणम् ॥ छर्दिः
वमनम् ॥

॥ ३१२ ॥ बृहेर्नलोपश्च ॥ २. १. ३१२ ॥

बृहेरिसिप्रत्ययो नलोपश्च भवति । बर्हिः शिखी ॥

॥ ३१३ ॥ द्युतेर्निदादेश्च जः ॥ २. १. ३१३ ॥

द्युतेरिमिप्रत्ययो निदादेश्च जकारादेशो भवति । ज्योतिः प्रकाश ॥

॥ ३१४ ॥ सहो ध च ॥ २. १. ३१४ ॥

सहेरिसिप्रत्यय धश्चात्तादेशो भवति । सिधिः सुखम् ॥

॥ ३१५ ॥ जनेरुसिः ॥ २. १. ३१५ ॥

जनेरुसिप्रत्ययो भवति । जनुः जन्म ॥

॥ ३१६ ॥ अर्तिपृवपियजिधनिभ्यो नित् ॥ २. १. ३१६ ॥

अर्त्यादिभ्य उसिप्रत्ययो निद्ववति । अरुः क्षतम् ॥ परुः पर्व ॥ वपुः शरीरम् ॥ यजुः अच्छन्दा श्रुतिः ॥ धनुः चापम् ॥

॥ ३१७ ॥ इणो णित् ॥ २. १. ३१७ ॥

इण उसिप्रत्ययो णिद्ववति । आयुः जीवितम् ॥

॥ ३१८ ॥ चक्षेरसिक् च ॥ २. १. ३१८ ॥

चक्षेरसिक्प्रत्ययः, चकारादुसिश्च भवति । सचक्षा ऋत्विक् ॥ नृचक्षा राक्षसः ॥ चक्षुः ख्यातिः । चक्षु नयनम् ॥

॥ ३१९ ॥ पातेडुसुन् ॥ २. १. ३१९ ॥

पातेडुसुन्प्रत्ययो भवति । पुमान् पुरुषः । उकार उगित्कार्यार्थि ॥

॥ ३२० ॥ यमिदमिभ्यां डोस् ॥ २. १. ३२० ॥

आभ्या डोस्प्रत्ययो भवति । योः विषयसुखम् ॥ दोः बाहुः ॥

॥ ३२१ ॥ असुन् ॥ २. १. ३२१ ॥

सर्वधातुभ्यो बहुलमसुन्प्रत्ययो भवति । सरतीति सरः तटाकम् ॥ मद्यतीति महः तेजः ॥ एव मनुते इति मनः चेतः इत्यादि ॥

॥ ३२२ ॥ पिबतेरिच्च ॥ २. १. ३२२ ॥

पिबतेरसुन्प्रत्ययः इकारश्चान्तादेशो भवति । पीयत इति पयः
पानीयम् ॥

॥ ३२३ ॥ यजेः श च ॥ २. १. ३२३ ॥

यजेरसुन्प्रत्ययः शकारश्चान्तादेशो भवति । यशः कीर्ति ॥

॥ ३२४ ॥ उषिरञ्जिशूभूभ्यः कित् ॥ २. १. ३२४ ॥

उष्यादिभ्योऽसुन्प्रत्ययः किङ्भवति । उष्टं सन्ध्या ॥ रजः आत्मगुणः ॥
शिरः उत्तमाङ्गम् ॥ भुवः अन्तरिक्षम् ॥

॥ ३२५ ॥ वस्यहिभ्यां णित् ॥ २. १. ३२५ ॥

आभ्यामसुन्प्रत्ययो णिङ्भवति । वासः वस्त्रम् ॥ आगः व्यलीकम् ॥

॥ ३२६ ॥ उषेर्जश्च ॥ २. १. ३२६ ॥

उषेरसुन्प्रत्ययः जकारश्चान्तादेशो भवति । ओजः बलम् ॥

॥ ३२७ ॥ वहेः सुट् च ॥ २. १. ३२७ ॥

वहे. असुन्प्रत्ययः सुट्चास्यागमो भवति । वक्षः भुजान्तरम् ॥

॥ ३२८ ॥ स्रुरीभ्यां तुट् च ॥ २. १. ३२८ ॥

आभ्यामसुन्प्रत्ययः, तुट्चास्य भवति । स्रोतः निर्झरः ॥ रेतः शुक्रम् ॥

॥ ३२९ ॥ इणो नुट् च ॥ २. १. ३२९ ॥

एतेरसुन् नुट्चास्य भवति ॥ एतीति एनः पापम् ॥

॥ ३३० ॥ शोडः फट् च ॥ २. १. ३३० ॥

शोडोऽसुन्प्रत्ययः फट्चास्यागमो भवति । शोफः शिश्नम् ॥

॥ ३३१ ॥ छदिरहो नुट् ह्रस्वश्च ॥ २. १. ३३१ ॥

आभ्यामसुन्प्रत्ययः नुट् ह्रस्वश्च भवति । छन्दः गायत्र्यादि ॥ रंहः
वेगः ॥

॥ ३३२ ॥ अमेर्भुक् च ॥ २. १. ३३२ ॥

अमेरसुन्प्रत्ययः भुक् चास्यागमो भवति । अम्भः पानीयम् ॥

॥ ३३३ ॥ अर्तेरुच्च ॥ २. १. ३३३ ॥

अर्तेरसुन्प्रत्ययः उकारश्चान्तादेशो भवति । उरः बाहुमध्यम् ॥

॥ ३३४ ॥ व्याधौ शुट् च ॥ २. १. ३३४ ॥

अर्तेर्व्याधावभिधेऽसुन्प्रत्ययः शुट् चास्यागमो भवति । अर्शांसि गुदादि-
किलासम् [कीलम्] ॥

॥ ३३५ ॥ उदके नुट् च ॥ २. १. ३३५ ॥

अर्तेरुदकेर्धेऽसुन्प्रत्ययः नुट् चास्यागमो भवति । इयतीति अर्णः जलम् ॥

॥ ३३६ ॥ पातेस्थुट् च ॥ २. १. ३३६ ॥

पातेरुदकेर्धेऽसुन्प्रत्ययः थुट् चास्यागमो भवति । पाथः उदकम् ॥

॥ ३३७ ॥ बले जुट् च ॥ २. १. ३३७ ॥

पातेर्बलेर्धेऽसुन्प्रत्ययः जुट् चास्यागमो भवति । पातीति पाद् बलिः ॥

॥ ३३८ ॥ यातेर्दुक् च ॥ २. १. ३३८ ॥

यातेरसुन्प्रत्ययो दुक् चास्यागमो भवति । यादांसि जलजन्तवः ॥

॥ ३३९ ॥ नभेश्चित् ॥ २. १. ३३९ ॥

नभेरसुन्प्रत्ययः चिद्भवति । नभः आकाशम् ॥

॥ ३४० ॥ इन्धेर्नलोपश्च ॥ २. १. ३४० ॥

इन्धेरसुन्प्रत्ययः नलोपश्च भवति । एधः इन्धनम् ॥

॥ ३४१ ॥ आपो ह्रस्वो नुट् च वा ॥ २. १. ३४१ ॥

आप्नोतेरसुन्प्रत्ययो ह्रस्वश्च भवति, नुद् चास्य वा । अपः सत्कर्म ॥ [अप्नः] तदेव ॥

॥ ३४२ ॥ अदेर्नु धश्च वा ॥ २. १. ३४२ ॥

अदेरसुन्प्रत्ययः नुमागमो धकारश्चान्तादेशो वा भवति । अन्धः अन्नम् ॥ अदः । अनेन सर्वनाम्ना प्रत्यक्षमपि प्रकृष्टमप्रत्यक्षं बुद्धिस्थमपदिश्यते ॥

॥ ३४३ ॥ इण्विधिभ्यामसिः ॥ २. १. ३४३ ॥

आभ्यामसिप्रत्ययो भवति । अयः लोहः ॥ “विध” इति विधानार्थः सौत्रो धातुः । वेधाः प्रजापति ॥

॥ ३४४ ॥ पुरोरेतःपयस्सु दधः कित् ॥ २. १. ३४४ ॥

दधातेः पुर प्रभृतिषूपपदेषु असिः किद्ववति । पुरोधाः पुरोहितः । रेतोधाः जनकः ॥ पयोधाः पर्जन्य ॥

॥ ३४५ ॥ रेपस्त्रेक्णसूधस्विहायसोकस्सुमनस्पूरुरवस्पुरुदंसोने-
हसङ्गिरोऽप्सरसः ॥ २. १. ३४५ ॥

रेपः प्रभृतयः शब्दा असिप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । रेपतीति रेपः पापम् ॥ रिणक्तीति रेक्ण धनम् ॥ ऊढ्यन्त इति ऊधः आपीनम् ॥ विजहातीति विहायः आकाशम् ॥ उचन्त्यस्मिन्निति ओकः सदनम् ॥ मुष्ट मानयन्तीति सुमनसः पुष्पाणि ॥ पुरु रौति पुरुरवाः ऐलः ॥ पुरु दसतीति पुरुदंमाः इन्द्रः ॥ न ईहते अनेहाः कालः ॥ अङ्गतीति अङ्गिराः ऋषिः ॥ अद्ध्यः सरन्ति अप्सराः देवगणिका ॥

॥ ३४६ ॥ वशेः कनसिः ॥ २. १. ३४६ ॥

वशेः कनसिप्रत्ययो भवति । उशना शुक्रः ॥

॥ ३४७ ॥ दमेरुनसिः ॥ २. १. ३४७ ॥

दमेरुनसिप्रत्ययो भवति । दमुनाः अग्निः । केचित् दीर्घं पठन्ति । दमूनाः ॥

॥ ३४८ ॥ चदेरमसिः ॥ २. १. ३४८ ॥

चदिधातोरमसिप्रत्ययो भवति । चन्द्रमाः निशाकरः ॥

॥ ३४९ ॥ अनसि वहेः क्विप् डश्चानसः ॥ २. १. ३४९ ॥

अनस्युपपदे वहेः क्विप्प्रत्ययः डश्चानसोऽन्तादेशो भवति । अनो
बहति अनङ्गान् सौरभेयः ॥

इति श्रीदण्डनाथनारायणभट्टविरचितायां सरस्वतीकण्ठाभरणस्य

वृत्तौ हृदयहारिण्यां द्वितीयस्याध्यायस्य प्रथमः पादः ॥

॥ श्री० ॥

॥ अथ द्वितीयः पादः ॥

॥ ३५० ॥ जीवेरातृकन् वृद्धिश्च ॥ २. २. १ ॥

जीवयतेरातृकन्प्रत्ययो वृद्धिश्च भवति । जैवातृकः वैय ॥

॥ ३५१ ॥ इण्भीकापाशल्यतिमर्चिनिहाङ्भ्यः

कन् ॥ २. २. २ ॥

इणादिभ्यः कन्प्रत्ययो भवति । एरुः सख्याविशेषः ॥ भेकः
दर्दुरः ॥ काकः वायसः ॥ पाकः बालः ॥ शरक वल्कलम् ॥ अत्कः वायुः ॥
मर्कः असुरः ॥ निहाका गोधा ॥

॥ ३५२ ॥ युशुबुविधूजां दीर्घश्च ॥ २. २. ३ ॥

युप्रभृतिभ्यः कन्प्रत्ययो दीर्घश्चैषा गुणापवादी भवति । यूका
क्षुद्रजन्तुः ॥ शूका हल्लेखः ॥ धूकः कौशिकः ॥ व्रीका पक्षिजातिः ॥ धूका
पताका ॥

॥ ३५३ ॥ कुतुस्तृयिकृदाधारार्चित्रलिकलिभ्यः

कः ॥ २. २. ४ ॥

एभ्यः कप्रत्ययो भवति । कोकः चक्रवाकः ॥ तौकम् अपत्यम् ॥
स्तोकम् अल्पम् ॥ ऊकः कुन्दमः ॥ कर्तः कल्कम् ॥ दाकः यज्ञः ॥ धाकः
ओदनः ॥ राकः पौर्णमासी ॥ अर्कः सूर्यः ॥ वल्कं त्वक् ॥ कल्कः
कषायः ॥

॥ ३५४ ॥ कृस्त्वृविपुषिमुषिमूङ्शुभूभ्यः

कित् ॥ २. २. ५ ॥

कृप्रभृतिभ्यः कप्रत्यय किङ्वति । कृकं शिरोग्रीवम् ॥ सूका आयु-
धविशेषः ॥ वृकः श्वापदविशेषः ॥ विकः करिपोतः ॥ पुष्कः कासारम् ॥
मुष्कः अण्डम् ॥ मूकः अवाक् ॥ शुक्रः पक्षी ॥ भूकः कालः ॥
॥ ३५५ ॥ निष्कतुरुष्कोदकालर्कशुल्कश्चफल्ककिञ्जल्कोल्क-
छेककेकादयः ॥ २. २. ६ ॥

निष्कादयः कप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । नासार्धच [१] निष्कं
सुवर्णादि ॥ तुरेरुषक् । तुरुष्कः म्लेच्छ ॥ उद्यरिति निच्च । उदर्कः
क्रियाफलम् ॥ अलेररक् च । अलर्कः उन्मत्तकश्चा ॥ शलेरुच्चोपधायाः ।
शुल्कं रक्षानिर्वेशः ॥ शुनि फाले ह्रस्वश्च । श्वफल्कः अन्धकविशेषः ॥
किमिञ्जो रश्च लः । किञ्जल्कः पुष्परजः ॥ ज्वलेर्जलोपो वः सप्रसारण च ।
उल्का औत्पत्तिकं ज्योतिः ॥ छत्रकायत्योरेत्वं च । छेकः मनीषी ॥ केका
मयूरवाक् । आदिग्रहणात् ऋकास्पृकावृकादयो भवन्ति ॥

॥ ३५६ ॥ कृसृभृवृस्तुकुक्षुचरिचटिचणितम्यमिदेविकनिमनिप-
चिमचिमशिक्षारिकुरिवृतिवह्निमल्लिसल्ल्यलिभ्यो
वुन् ॥ २. २. ७ ॥

कृसृतिभ्यो वुन्प्रत्ययो भवति । करकः भृङ्गारकः । करका वर्षपापाणः ॥
सरकः मद्यविशेषः । सरका मधुपानवारः ॥ भरकः गोण्यादि ॥ वरकः
वाजसनेय [शाखा] ॥ रतबकः पुष्पगुच्छः ॥ कवकं अभक्ष्यद्रव्यविशेषः ॥
क्षवकः राजसर्षपम् ॥ चरकः मुनिः ॥ चटकः पक्षी ॥ चणकः मुनिः ॥
तमकः व्याधिः ॥ अपका शैलम् ॥ देवका अप्सरा । देविका नदी ॥
कनक सुवर्णम् ॥ मेनका अप्सरा ॥ पेचकः हस्तिजघनभागः ॥ मेचकः
वर्णः । “मनिपचिवशा नाष्टि” इत्येकारः ॥ मशकः क्षुद्रजन्तुः ॥ क्षारकः
बालमुकुलम् ॥ कोरकं प्रौढमुकुलम् ॥ वर्तका वर्तिका वा शकुनः ॥ बल्लकी
वीणा ॥ मल्लक शरावः ॥ सल्लकी वृक्षः ॥ अलका पुरी । अलकः
केशविन्यासः ॥

॥ ३५७ ॥ कौ रुरुण्टिरण्टिभ्यः ॥ २. २. ८ ॥

रुप्रभृतिभ्य कावुपपदे वुन्प्रत्ययो भवति । कुरवकः वृक्षः ॥ कुरुण्टकः
पर्णगुच्छः ॥ कुरुण्टकः स एव ॥

॥ ३५८ ॥ कटेर्नु च वा ॥ २. २. ९ ॥

कटेर्नुप्रत्ययो नुमागमश्च वा भवति । कटकं वलयम् ॥

॥ ३५९ ॥ उदिरुचितिलिपुलिपिटिक्षिपिध्रुसूभ्यः

कित् ॥ २. २. १० ॥

उदादिभ्यः वुन्प्रत्ययः किङ्कवति । उदकं वारि ॥ रुवकः आभरण-
विशेषः ॥ तिलकः वृक्षः ॥ पु- कः रोमाश्च ॥ पिटः क्षरस्फोटकः ॥ क्षिपकः
आयुधम् ॥ ध्रुवकः आवपनविशेषः । ध्रुवका सैव ॥ [गुवका] ॥

॥ ३६० ॥ कीचकार्भकधमकवधकजहकैरकैडकाश्म-

कादयः ॥ २. २. ११ ॥

कीचकादयो वुन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । कचेरिखोपधायाः । कीचकः
वेणुविशेषः ॥ अर्थेर्मुक् च । अर्भकः बालः ॥ ध्रो धम च । धमकः कर्मरः ॥
हनो वध च । वधकः हन्ता ॥ हो द्वे च । जहकः कालः ॥ हरेः गुणः ।
एरका उदकतृणजातिः ॥ ईडेश्च गुणः । एडकः अविजातिः ॥ अशेर्मुट्
च । अश्मकाः जनपदः । आदिग्रहणात् उपकलमकचर्भकादयः ॥

॥ ३६१ ॥ खजिबलिपतिभ्य आकः ॥ २. २. १२ ॥

खज्यादिभ्य आकप्रत्ययो भवति । खञ्जाकः मत्था ॥ बलाका
पक्षिविशेषः ॥ पाक्.तवैजयन्ती ॥

॥ ३६२ ॥ शलिपटिमनिभ्यो नित् ॥ २. २. १३ ॥

एभ्य आकप्रत्ययो निङ्कवति । शलाका एषणी ॥ पटाका वैजयन्ती ॥
मनाकः मुनिः ॥

॥ ३६३ ॥ पिनाकापण्याकश्यामाकपुलाकवार्ताकवृन्ताकज्योन्ता-

कादयः ॥ २. २. १४ ॥

पिनाकादय आकप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । पिनष्टीति पिनाकः ऐश
धनुः ॥ पणेरत इण्युच्च । पिण्याकः तिलादिखलः ॥ श्यैडो मुट् च । श्यामाकः
मुन्यन्नम् ॥ पुल्लेगुणाभावश्च । पुलाकः अर्धस्विन्नविधाविशेषः ॥ वृतेवृद्धिः ।
वार्ताकी शाकविशेषः । तत्फलं वार्ताकम् ॥ सुञ्च वृन्ताकी । उच्च बृहती [१] ।
तत्फल वृन्ताकम् ॥ ज्यवन्तेऽस्मिन् स्वेदा इति ज्योन्ताकः स्वेदसन्नवि-
शेषः । आदिग्रहणात् गुवाकस्योनाकपराकादयः ॥

॥ ३६४ ॥ अलिकलिदलिपुलिवृश्चिस्फटिपिकृषिभ्यः

किक्कन् ॥ २. २. १५ ॥

अल्यादिभ्यः किक्कन्प्रत्ययो भवति । अलिक ललाटम् ॥ कलिका
कोरकम् । उत्कलिका ऊर्मिः ॥ दलिक दारु ॥ पुलिकः मणिः ॥
वृश्चिकः विषकी ॥ स्फटिकं मणिः ॥ पिकः कोकिलः ॥ कृषिकः पामरः ॥

॥ ३६५ ॥ मुषेर्दीर्घश्च ॥ २. २. १६ ॥

मुषे. किक्कन्प्रत्ययो दीर्घश्च भवति । मूषिकः आखु ॥

॥ ३६६ ॥ स्यमेर्यण इक् च ॥ २. २. १७ ॥

स्यमे किक्कन्प्रत्ययो यण इक् दीर्घश्च । सीमिका उपचि ..
विराः ॥

॥ ३६७ ॥ पिपीलिकैतिककुशिकहृदिकमक्षि-

कादयः ॥ २. २. १८ ॥

पिपीलिकादयः किक्कन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । पिले. द्वे च । पिपीलिका
मध्यक्षामा कीटजातिः ॥ एते सुट् च । एतिकः मुनिः ॥ कुशे. श च ।
कुशिकः मुनिः ॥ हृजो दुक् च । हृदिकः यादवः ॥ मषे. सुक् च । मक्षिका
क्षुद्रजन्तुः । आदिग्रहणात् छविकाचुरिकाचूलिकादयो भवन्ति ॥

॥ ३६८ ॥ ऋच्यलि....[इषिशलि]दूषिकषिहृषिटिशिमृडिवलि-
स्यम्यनिभ्यः कीक्कन् ॥ २. २. १९ ॥

ऋच्यादिभ्यः कीकन्प्रत्ययो भवति । ऋचीकः ऋषिः ॥ अग्नीकं
असत्यम् । व्यलीक अपराधः ॥ इषीका वृणम् ॥ शलाका ॥ दूषिका
अक्षिमलम् ॥ कषीका कदलिका ॥ हृषीकम् इन्द्रियम् ॥ दृशीक मनोज्ञम् ॥
मृडीकं सुखकृत् ॥ बलीकं वेश्मस्तारु [१] ॥ स्यमीकं जलम् ॥ अनीकं
सेनाङ्गम् ॥

॥ ३६९ ॥ मृट्टीकातिन्तिडीकबाह्लीकवल्मीककल्मलीक-
किङ्किणीकपुण्डरीकचञ्चरीकसमीकप्रतीकपूतीकफर्फरी-
कादयः ॥ २. २. २० ॥

मृट्टीकादयः कीकन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । मिदेर्दुक् च । मृट्टीका
द्राक्षा ॥ तिमेमिडक् च । तिन्तिडीका वृक्षाम्लम् ॥ बहेर्वृद्धिश्च । बाह्लीकः
राजा ॥ वल्मीक् च । वल्मीकं नाकु ॥ कल्मलीक् च । कल्मलीक
ज्वाल ॥ किणे कमिण । किङ्किणीका घण्टिका ॥ पुण्डरन् । पुण्डरीकं
पद्मम् ॥ चञ्चेररक् च । चञ्चरीकः श्रमरः ॥ रायन्त्यस्मिन्निति समीकं
सग्रामः ॥ प्राति शरीरमिति प्रतीकः अवयवः । सुप्रतीको नाम दिग्गजः ॥
पुवस्तुट् च । पूतीकं नाम वृणजातिः ॥ पिपतेर्मुणे द्वित्वम्, पकारयोगश्च,
रुच्चाभ्यासस्य । फर्फरीकं पल्लवम् । आदिग्रहणान् मर्मरीकजर्जरीक ...
[इदयो] भवन्ति ॥

॥ ३७० ॥ समिकसेरुकन् ॥ २. २. २१ ॥

कसेः सम्युपपदे उकन्प्रत्ययो भवति । संकुसुकः परापवादशीलः ॥

॥ ३७१ ॥ कमितिभ्योर्दुक् च ॥ २. २. २२ ॥

आभ्यामुकन्प्रत्ययः, दुक् चागमो भवति । कन्दुकं क्रीडनकम् ॥
तिन्दुकः वृक्षविशेषः ॥

॥ ३७२ ॥ अशिकशोर्नु च ॥ २. २. २३ ॥

आभ्यामुकन्प्रत्ययो नुं चागमो भवति । अंशुकं वस्त्रम् ॥ कञ्चुकं
कूर्पासः ॥

॥ ३७३ ॥ कुहेः कित् ॥ २. २. २४ ॥

कुहेरुक्प्रत्यय किङ्कवति । कुहकम् आश्चर्यम् ॥

॥ ३७४ ॥ क्रमे. क्रम् च वा ॥ २. २. २५ ॥

क्रमेरुक्प्रत्यय. क्रमादेशश्च भवति । क्रमुकः पूग । क्रमुकं बन्धनम् ॥

॥ ३७५ ॥ चुलुकोल्मुकचिबुकचूचुकजम्बुकगवेधुकामधुकभावु-
कपृथुकादयः ॥ २. २. २६ ॥

चुलुकादय उक्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । चुलुम्पतीति चुलुकम् कर-
कोशम् ॥ ज्वलतीति उल्मुकः अलातम् ॥ चिनोतीति चिबुकम् आस्याधो-
भागः ॥ चरतेरत ऊचुश्च । चूचुकं स्तनचारुभागः ॥ जम्बुक् च । जम्बुकः
सुगाल ॥ गविपीनीये इन्वे (?) गवेधुका नाम तृणजातिः ॥ मचेर्धश्च ।
मधुकं यष्टिमधु ॥ भार्तेर्बुक् च । भावुकः भगिनीपतिः ॥ प्रथे प्रसारण च ।
पृथुकः बालः । आदिग्रहणात् मण्डूकलङ्कुकादयो भवन्ति ॥

॥ ३७६ ॥ मृकणिजलिवलिबन्धिभल्लिभ्य

ऊकः ॥ २. २. २७ ॥

मृप्रभृतिभ्य ऊकप्रत्ययो भवति । मरूकः निर्दर्शनेहा ॥ कणूकः
धान्यस्तोकः ॥ जलूका जलजन्तु ॥ बलूकः उत्पलमूलम् ॥ बन्धूकः बन्धुजीव ॥
भल्लूकः अच्छभल्ल ॥

॥ ३७७ ॥ शलिमण्डिभ्यां णित् ॥ २. २. २८ ॥

आभ्यामूकप्रत्ययो णिङ्गवति । शालूकं कन्दविशेषः ॥ मण्डूकः
दर्दुरः ॥

॥ ३७८ ॥ मधूकोलूकोरुबूकशम्बूकवरू-

कादयः ॥ २. २. २९ ॥

मधूकादय ऊकप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । मदयतीति मधूकः वृक्षजातिः ॥
अलेरुच्चोपधायाः । उलूकः पक्षी ॥ उरु पाति गुरु क [उरबूकः]

एरण्डकः ॥ शबेरु च । शम्बूकः क्षुद्रशङ्खः ॥ वर्धत इति वरूकः तृणजातिः ।
आदिग्रहणात् वधूलकादयो भवन्ति ॥

॥ ३७९ ॥ क्रोङ्को रो लश्च वा ॥ २. २. ३० ॥

किरतेरङ्कप्रत्ययो रेफश्च लकारादेशो वा भवति । करङ्कः समुद्रः ॥
कलङ्कः लज्जनम् ॥

॥ ३८० ॥ रालापाकाभ्यः कित् ॥ २. २. ३१ ॥

रादिभ्योऽङ्कप्रत्ययः किद्भवति । रङ्कः अबलीयान् ॥ लङ्का नाम पुरी ॥
पङ्कः कर्दमः ॥ कङ्कः पक्षी ॥

॥ ३८१ ॥ कलेरविङ्कः ॥ २. २. ३२ ॥

कलेरविङ्कप्रत्ययो भवति । कलविङ्कः गृहवाटकः ॥

॥ ३८२ ॥ क्रमेरेलकः ॥ २. २. ३३ ॥

क्रमेरेलकप्रत्ययो भवति । क्रमेरेलकः करमः ॥

॥ ३८३ ॥ लूभीशीङ्शिङ्घिभ्य आनकः ॥ २. २. ३४ ॥

लुनात्यादिभ्यः आनकप्रत्ययो भवति । लवानकः नाम देशः ॥
भयानकः भयङ्करः ॥ शयानकः अजगरः । शिङ्घानकः श्लेष्मः ॥

॥ ३८४ ॥ अनेर्डित् ॥ २. २. ३५ ॥

अनेरानकप्रत्ययः डिद्भवति । आनकः पटहः ॥

॥ ३८५ ॥ कनेरीनकः ॥ २. २. ३६ ॥

कनेरीनकप्रत्ययो भवति । कनीनका कनीनिका वा अक्षितारका ॥

॥ ३८६ ॥ कृतिभिदिलतिपुतिभ्यः क्तिकन् ॥ २. २. ३७ ॥

एभ्यः क्तिकन्प्रत्ययो भवति । कृत्तिका नक्षत्रम् ॥ भित्तिका
कुड्यम् ॥ “लतिपुती” सौत्रधातुः । लत्तिका गोधा ॥ पुत्तिका
मधुमक्षिका ॥

॥ ३८७ ॥ इष्यसिभ्यां क्तकन् ॥ २. २. ३८ ॥

आभ्यां क्तकन्प्रत्ययो भवति । इष्टका मृद्विकारः ॥ अष्टका
श्राद्धकालः ॥

॥ ३८८ ॥ भियो द्वे च ॥ २. २. ३९ ॥

भिय क्तकन्प्रत्ययो द्विर्वचन च भवति । बिभीतकः अक्षः ॥

॥ ३८९ ॥ हरुहिपिण्डिभ्य ईतकः ॥ २. २. ४० ॥

हृप्रभृतिभ्य ईतकप्रत्ययो भवति । हरीतकी पथ्या ॥ रोहितकी नाम
वृक्षः ॥ पिण्डीतकः करहाटकः ॥

॥ ३९० ॥ कुषेः कित् ॥ २. २. ४१ ॥

कुषेरीतकप्रत्ययः किङ्भवति । कुषीतकः नाम मुनिः ॥

॥ ३९१ ॥ चण्डिभल्लिभ्यामातकः ॥ २. २. ४२ ॥

आभ्यामातकप्रत्ययो भवति । चण्डातकं नर्तक्या निवासः ॥ भल्लातकः
वृक्षविशेषः ॥

॥ ३९२ ॥ श्लेष्मातकाम्रातकामिलातकपिष्टातकादयः

॥ २. २. ४३ ॥

एते शब्दा आतकप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । श्लिष्यतीति श्लेष्मातकः
कफेलुक् ॥ अमेर्द्विश्च । आम्रातकः वृक्षविशेषः ॥ न म्लायतीति अमिलातकं
वर्णपुष्पम् ॥ पिष्यत इति पिष्टातकः पर्णचूर्णम् । आदिग्रहणात् केतका-
श्मन्तककोशातक्यादयो भवन्ति ॥

॥ ३९३ ॥ शमिमनिभ्यां खः ॥ २. २. ४४ ॥

आभ्यां खप्रत्ययो भवति । शङ्खः कम्बुः ॥ मङ्खः मागधः ॥

॥ ३९४ ॥ मुहेः खमूर्च ॥ २. २. ४५ ॥

मुहेः खप्रत्ययः, मूर्चादाशो भवति । मूर्खः अविद्वान् ॥

॥ ३९५ ॥ इषेः किङ् लोपश्च ॥ २. २. ४६ ॥

उषेः खप्रत्यय कित् अन्त्यस्य लोपो भवति । उखा स्थाली ॥

॥ ३९६ ॥ महेरुच्चास्य वा ॥ २. २. ४७ ॥

महे खप्रत्यय किङ् अन्त्यस्य लोपोऽकारस्य चोकारादेशो भवति । मुखं आननम् ॥ मग्वः यज्ञः ॥

॥ ३९७ ॥ श्यतेरिच्चास्य वा ॥ २. २. ४८ ॥

श्यते खप्रत्यय इकारश्चान्तादेशो वा भवति । शिग्या चूडा । विशिखा आपणः । विशिख बाणः । शाखा विटपः । विशाखा नक्षत्रम् । विशाखः स्कन्दः ॥

॥ ३९८ ॥ निय ऊनक् च ॥ २. २. ४९ ॥

नये खप्रत्यय ऊनक् चागमो भवति । न्यूहः षडोक्कारः ॥

॥ ३९९ ॥ पुवो नुं ह्रस्वश्च ॥ २. २. ५० ॥

पुवः खप्रत्ययः नु ह्रस्वश्च भवति । पुह्वः बाणः ... भागः ॥

॥ ४०० ॥ अश्नोतेडित् ॥ २. २. ५१ ॥

अश्नोते. खप्रत्ययो टिङ्भवति । अश्नुत इति खम् आकाशम् । नास्य खमस्तीति नखम् । शोननानि खान्यस्मिन् मुनम् । दुष्टानि खान्यस्मिन् दुःखम् ॥

॥ ४०१ ॥ मयतेरुट् च ॥ २. २. ५२ ॥

मयतेः खप्रत्यय ऊट्चागमो भवति । मयुग्वः रश्मिः ॥

॥ ४०२ ॥ गृभृस्वृभ्यो गः ॥ २. २. ५३ ॥

गृभृतिभ्यो गप्रत्ययो भवति । गर्गः मुनिः । भर्गः रुद्रः ॥ रार्गः नाकः ॥

॥ ४०३ ॥ मुदिखडिछापूभ्यः कित् ॥ २. २. ५४ ॥

मुदिप्रभृतिभ्यः गप्रत्यय किङ्भवति । मुद्रः धान्यविशेषः ॥ खड्गः कृपाणः ॥ छागः अजः ॥ पूगः सङ्घः ॥

॥ ४०४ ॥ गम्यदिभ्यां गन् ॥ २. २. ५५ ॥

आभ्या गन्प्रत्ययो भवति । गङ्गा देवनदी ॥ अद्गः समुद्रः ॥

॥ ४०५ ॥ भृशूभ्यां किनुण् च ॥ २. २. ५६ ॥

आभ्या गन्प्रत्ययः किनुण् चागमो भवति । भृङ्गः भ्रमरः ॥
“शु गतौ” शुङ्गः ॥

॥ ४०६ ॥ शृपीड्भ्यां ह्रस्वश्च ॥ २. २. ५७ ॥

शृपीड्भ्यां गन्प्रत्ययः, किनुण् चागमो ह्रस्वश्च भवति । शृङ्ग विषाणन् ॥
पिङ्गम्.... ॥

॥ ४०७ ॥ तडेरगच् ॥ २. २. ५८ ॥

तडेरगच्प्रत्ययो भवति । तडागः सरः ॥

॥ ४०८ ॥ पतितमितलूभ्योऽङ्गच् ॥ २. २. ५९ ॥

पत्यादिभ्योऽङ्गच्प्रत्ययो भवति । पतङ्गः पक्षी ॥ तङ्गः हर्म्यनिर्व्यूहः ॥
तरङ्गः ॥ लवङ्गः वृक्षजातिः ॥

॥ ४०९ ॥ सृवृनीभ्यो णित् ॥ २. २. ६० ॥

एभ्योऽङ्गच्प्रत्ययो णिङ्गवति । सारङ्गः मृगः ॥ वारङ्गः काण्डशल्यम् ॥
नारङ्गः वृक्षजातिः ॥

॥ ४१० ॥ कुरुवृषिमृदिपिशिभ्यः कित् ॥ २. २. ६१ ॥

कुर्वादिभ्योऽङ्गच्प्रत्ययो कित् ॥ कुरुङ्गः हरिणः ॥
वृषङ्गः वृक्षजातिः ॥ मृदङ्गः मुरजः ॥ पिशङ्गः वर्णः ॥

॥ ४११ ॥ मनस्तुट् च ॥ २. २. ६२ ॥

मनोऽङ्गच्प्रत्ययः कित् तुट्चागमो भवति । मतङ्गः मुनिः ॥

॥ ४१२ ॥ कलिस्फुलिभ्यामिङ्गक् ॥ २. २. ६३ ॥

अभ्यामिङ्गप्रत्ययो भवति । कलिङ्गः राजा ॥ स्फुलिङ्गः स्फुलिङ्गा
च ज्योति कणः ॥

॥ ४१३ ॥ भृजो भुल् च ॥ २. २. ६४ ॥

विभर्तेरङ्गप्रत्ययो भवति, भुल् चादेश । भ्रुलिङ्गं शकुनि ॥

॥ ४१४ ॥ माङि तुल्लेङ्गच् ॥ २. २. ६५ ॥

तुल्यते माङि उपपदे उङ्गप्रत्ययो भवति । मातुलुङ्गः बीजपूरक ॥

॥ ४१५ ॥ कमितमिशमिभ्यो डित् ॥ २. २. ६६ ॥

कम्यादिभ्य उङ्गप्रत्ययो डित्भवति । कुङ्गः नाम जनपद ॥ तुङ्गं
महावर्मा ॥ शुङ्गः मुनि । शुङ्गा विनता । शुङ्गा कन्दर्प ॥

॥ ४१६ ॥ सर्तेरुच्च ॥ २. २. ६७ ॥

सर्तेरुच्चप्रत्यय उकारश्चान्तादेशो भवति । सुरुङ्गः गूढमार्गः ॥

॥ ४१७ ॥ जनेर्घः ॥ २. २. ६८ ॥

जनेर्घप्रत्ययो भवति । जङ्घा शरीरावयव ॥

॥ ४१८ ॥ दृणातेः कित् ॥ २. २. ६९ ॥

दृणातेः घप्रत्ययः कित्भवति । दीर्घः आयत ॥

॥ ४१९ ॥ सर्तेरघच्च ॥ २. २. ७० ॥

सर्तेरघच्चप्रत्ययो भवति । सरघा मधुमक्षिका ॥

॥ ४२० ॥ कुवश्चट् दीर्घश्च ॥ २. २. ७१ ॥

कौतैश्चट्प्रत्ययो दीर्घश्च भवति । कूच् कीलाटकूची ॥

॥ ४२१ ॥ सिवेष्टेरू च ॥ २. २. ७२ ॥

सीव्यतेः चट्प्रत्ययः, आदेशश्चोकारादेशो भवति । सूचः स्तिभिः ।

सूची ॥

॥ ४२२ ॥ कृजश्च ॥ २. २. ७३ ॥

कृजश्च चट्प्रत्यय. टेह्र च भवति । कूर्चं श्मश्रु । कूर्चमिव कूर्चक
कूर्चिकेति ॥

॥ ४२३ ॥ उचेश्चक् ॥ २. २. ७४ ॥

उचेश्चक्प्रत्ययो भवति । उच्चः प्रांशुः ॥

॥ ४२४ ॥ कवेरचच् ॥ २. २. ७५ ॥

कवेरचच्प्रत्ययो भवति । कवचं सन्नाहः ॥

॥ ४२५ ॥ क्रमेः क च ॥ २. २. ७६ ॥

क्रमेरचच्प्रत्ययः कच्चान्तादेशो भवति । क्रकचं करपातम् ॥

॥ ४२६ ॥ मृड इचच् ॥ २. २. ७७ ॥

मृड इचच्प्रत्ययः । मरिचम् उष्णम् ॥

॥ ४२७ ॥ नमेर्डिचच् ॥ २. २. ७८ ॥

नमेः डिचच्प्रत्ययः । नीचः निम्नः ॥

॥ ४२८ ॥ लषेरुचन् कश्च ॥ २. २. ७९ ॥

लषेरुचन्प्रत्ययः कश्चान्तादेशो भवति । लकुचः वृक्षजातिः ॥

॥ ४२९ ॥ गुडेरुचक् ॥ २. २. ८० ॥

गुडेरुचक्प्रत्ययो भवति । गुडूची छिन्नरुहा ॥

॥ ४३० ॥ चिम्योर्डोचच् ॥ २. २. ८१ ॥

चिम्योर्डोचच्प्रत्ययो भवति । चोचः वृक्षविशेषः ॥ मोचा कदली ॥

॥ ४३१ ॥ अञ्चच् ॥ २. २. ८२ ॥

चिम्योरञ्चच्प्रत्ययो भवति । चञ्चा तृणमयः पुरुषः ॥ मञ्चः

पर्यङ्क ॥

॥ ४३२ ॥ गुगम्यदिनुदिमुदिभ्यश्छक् ॥ २. २. ८३ ॥

गुप्प्रत्ययो भवति । गुच्छः स्तवक ॥ गच्छः क्षुद्रवृक्ष ॥
अच्छं निर्मलम् ॥ तुच्छः स्तोकः ॥ मच्छ. मत्स्यः ॥

॥ ४३३ ॥ पूङ्पीङोर्ह्रस्वश्च ॥ २. २. ८४ ॥

आभ्या छक्प्रत्ययः ह्रस्वश्च भवति । पुच्छं बालधि ॥ पिच्छ बर्हिः ।
पिच्छा पिच्छिलतम् ॥

॥ ४३४ ॥ कच्छगुलुच्छपिलिपिच्छादयः ॥ २. २. ८५ ॥

कच्छादयः छक्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । कपेः छ च । कच्छः देश-
विशेषः ॥ गुदेरुदौगलश्च । गुलुच्छः स्तवक ॥ .. पिलिपिच्छः
रक्षोविशेषः । आदिग्रहणात् पिच्छादयो भवन्ति ॥

॥ ४३५ ॥ वियो जक् ॥ २. २. ८६ ॥

वीते जक्प्रत्ययो भवति । वीजं उत्पत्तिहेतु ॥

॥ ४३६ ॥ पुवो नुक् ह्रस्वश्च ॥ २. २. ८७ ॥

पवतेः पुनातेर्वा जक्प्रत्ययो नुमागमो ह्रस्वश्च भवति । पुञ्जः राशिः ॥

॥ ४३७ ॥ कुवोर्बुक् च वा ॥ २. २. ८८ ॥

कुवतेः कौतेर्वा जक्प्रत्ययो बुगागमो नुमागमश्च वा भवति । कुब्जः
वक्रानताङ्गः ॥ कुञ्जः पर्वतैकदेशः । निकुञ्जः गहनम् ॥

॥ ४३८ ॥ कुलेरिजक् ॥ २. २. ८९ ॥

कुलेरिजक्प्रत्ययो भवति । कुलिजः मानः ॥

॥ ४३९ ॥ कृजोऽञ्जच् ॥ २. २. ९० ॥

करोतेरञ्जच्प्रत्ययो भवति । करञ्जः वृक्षजातिः ॥

॥ ४४० ॥ मुर्वेरजग्लोपश्च ॥ २. २. ९१ ॥

मुर्वेरजक्प्रत्ययः अन्त्यलोपश्च । मुग्जः मृदङ्गः ॥

॥ ४४१ ॥ कुटजोदजबल्लजादयः ॥ २. २. ९२ ॥

कुटजादयः शब्दा अजकृप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । कुटेराद्युदात्तत्वं च ।
कुटजा वृक्षजातिः ॥ उदजः मुनिकुटीरम् ॥ बल्लेर्बुक् च वा । ससुवसो-
वान्यपुञ्जः [१] । बल्लजः मुञ्जविशेषः । आदिग्रहणात् भूर्जभरुजमेषजादयो
भवन्ति ॥

॥ ४४२ ॥ झमेर्झः ॥ २. २. ९३ ॥

झमेर्झप्रत्ययो भवति । झञ्झा सशीकरो मेषजातम् ॥

॥ ४४३ ॥ लुषेष्टः ॥ २. २. ९४ ॥

लुषेष्टप्रत्ययो भवति । लोष्टं मृत्पिण्डः ॥

॥ ४४४ ॥ जुकिजनिपणिभ्यो दीर्घश्च ॥ २. २. ९५ ॥

जुप्रभृतिभ्यष्टप्रत्ययो भवति, दीर्घश्चैषां गुणापवादो भवति । जूटा
मौलि ॥ कीटः क्षुद्रजन्तु ॥ जाण्टः पक्षिविशेषः ॥ ..... . [पाण्टः] ..... . ॥

॥ ४४५ ॥ घण्टाजटासटादयः ॥ २. २. ९६ ॥

घण्टादयः शब्दाष्टप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । घणयतीति घण्टा वाद्यविशेषः ॥
जनसनोलोपश्च । जटा ग्रथितः केशसङ्घातः ॥ सटा अग्रथितः । आदिग्रहणात्
छटादयो भवन्ति । घाटाघटादीनामडा वक्ष्यति ॥

॥ ४४६ ॥ कृसृभृपृकृषशकिकङ्किकर्किकर्मवर्त्य-
विभ्योऽटच् ॥ २. २. ९७ ॥

कृप्रभृतिभ्योऽटच्प्रत्ययो भवति । करटः काकः ॥ सरटः कृकलासः ॥
भरटः प्लवविशेषः ॥ परटः क्षुद्रधान्यम् ॥ कर्षटः क्षुद्रपत्तनम् ॥ शकटम् अन ॥
कङ्कटः सन्नाहः । कङ्कटम् सीमा ॥ कर्कटः कपिलः । कर्कटी त्रपुसी ॥ मर्कटः
कपिः ॥ अवटः प्रपातः ॥

॥ ४४७ ॥ कीकटकपटकपटादयः ॥ २. २. ९८ ॥

कीकटादयः शब्दा अट्चप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । ककेरक ईत्वम् ।
कीकटः कृपणः ॥ कम्पेर्नलोपश्च । पटकः माया ॥ कपेः प्रत्ययान्तोदात्तत्वं
च । कर्पटः वस्त्रम् । आदिग्रहणात् पर्पटादयो भवन्ति ॥

॥ ४४८ ॥ किरतेराट्गलश्च वा ॥ २. २. ९९ ॥

किरतेराट्प्रत्ययो लकारश्चान्तादेशो वा भवति । किराटः वणिक् ॥
किलाटः भक्ष्यविशेषः ॥

॥ ४४९ ॥ शृङ्गाटकपाटललाटविराट्प्रपुना-
टादयः ॥ २. २. १०० ॥

शृङ्गाटादयः शब्दा आट् गक् च प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । श्रयतेः
सप्रसारणं नुट् च । शृङ्गाटः जलविशेषः ॥ कवे पश्च । कपाटः अररम् ॥
लाटे द्वित्वं च । ललाटम् आलिकम् ॥ वृड इत्वं च । विराटः राजा ॥
प्रपुणो नश्च । प्रपुनाटः एडगजः । आदिग्रहणात् राटादयो भवन्ति ॥

॥ ४५० ॥ चरेरिटच् भश्च ॥ २. २. १०१ ॥

चिरिणोतेरिट्प्रत्ययो भकारश्चान्तादेशो भवति । चिर्भिटिः बालक्रीडा ॥

॥ ४५१ ॥ डिण्टन् ॥ २. २. १०२ ॥

चिरिणोतेः डिण्टन्प्रत्ययो भवति । चिरिण्टी अप्राप्तवयाः स्त्री ॥

॥ ४५२ ॥ कृतृकृपिभ्यः कीटन् ॥ २. २. १०३ ॥

कृपभृतिभ्यः कीटन्प्रत्ययो भवति । किरीटं कपर्दः ॥ तिरीटः
वेष्टनम् ॥ कृपीटं हिरण्यम् ॥

॥ ४५३ ॥ खञ्जेररीटः ॥ २. २. १०४ ॥

खञ्जेररीटप्रत्ययो भवति । खञ्जरीटः... ॥

॥ ४५४ ॥ वृणोतेरुटच् ॥ २. २. १०५ ॥

वृणोतेरुट्प्रत्ययो भवति । वरुटः अन्त्यजातिः ॥

॥ ४५५ ॥ नकुटमकुटकुक्कुटादयः ॥ २. २. १०६ ॥

नकुटादयः शब्दा उटच्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । नृत्यतीति नकुटः
बन्दी ॥ मुचेरगुणत्वं च । मुकुटः किरीटम् ॥ कौतेर्दिः कुकुट् च । कुक्कुटः
कृकवाकुः । आदिग्रहणात् स्थपुटादयो भवन्ति ॥

॥ ४५६ ॥ वन्धेः कूटन् ॥ २. २. १०७ ॥

वन्धेः कूटन्प्रत्ययो भवति । वधूटी प्रथमवया स्त्री ॥

॥ ४५७ ॥ दुरि द्रोः दुर् च ॥ २. २. १०८ ॥

दुर्युपपदे दृणाते कूटन्प्रत्ययो दुर् चादेशो भवति । दुर्दुरुटः
दुर्मुखः ॥

॥ ४५८ ॥ चपेरेटच् ॥ २. २. १०९ ॥

चपेरेटच्प्रत्ययो भवति । चपेटः चपेटा वा हस्ततलहतिः ॥

॥ ४५९ ॥ ग्री गित् ॥ २. २. ११० ॥

गिरतेरेटच्प्रत्ययो गिद्भवति । गारेटः मुनिः ॥

॥ ४६० ॥ करोतेरोटच् ॥ २. २. १११ ॥

करोतेरोटच्प्रत्ययो भवति । करोटं भाजनविशेषः ॥

॥ ४६१ ॥ बकोटाक्षोटकर्कोटादयः ॥ २. २. ११२ ॥

बकोटादयः शब्दा ओटच्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । वचे कश्च ।
बकोटः बकः ॥ अश्यत इत्यर्थे टः । अक्षोटः फलवृक्षः ॥ कृञ कुट् च ।
कर्कोटः नागः । आदिग्रहणात् शाकोटादयो भवन्ति ।

॥ ४६२ ॥ पीङ्कुणिकणिभ्यष्ठक् ॥ २. २. ११३ ॥

पीङ्प्रभृतिभ्यष्ठक्प्रत्ययो भवति । पीठम् आसनम् ॥ कुण्ठः अतीक्ष्णः ॥
कुण्ठः कन्धरः ॥

॥ ४६३ ॥ जृकमिरमिभ्योऽठच् ॥ २. २. ११४ ॥

जृप्रभृतिभ्योऽठच्प्रत्ययो भवति । जरठः कठोरः ॥ कमठः कच्छपः ॥
रमठः देशः ॥

॥ ४६४ ॥ जमन्ताडुः ॥ २. २. ११५ ॥

जमन्ताडुप्रत्ययो भवति । षण्ड वनम् ॥ भण्ड बन्दी ॥ खण्डः
शकलम् ॥ दण्डः प्रहरणम् ॥ रण्डा विधवा ॥ सण्ड उत्सृष्टपशुः ॥

॥ ४६५ ॥ कृप्तभृवृत्भ्योऽण्डः ॥ २. २. ११६ ॥

कृप्तभृतिभ्यः अण्डन्प्रत्ययो भवति । करण्डं समुद्रः ॥ सरण्डः इषीका ॥
भरण्डः पक्षी ॥ वरण्डः कुटघः ॥ तरण्डः प्लवः ॥

॥ ४६६ ॥ आण्डैरण्डविचण्डकाण्डभाण्डवतण्डपो-
गण्डादयः ॥ २. २. ११७ ॥

आण्डादयः शब्दाः अण्डन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । अचेलोपो दीर्घश्च ।
आण्डः मुष्कः ॥ इरेगुणश्च । एरण्डः पञ्चाङ्गुलम् ॥ विचेरगुणत्वं च ।
विचण्डः लघुलगुडः ॥ काभाभ्यामनिच्च । काण्डं शरः ॥ भाण्डं पण्यम् ॥
वनस्त च । वतण्डः मुनिः ॥ पुवो गुक् च । पोगण्डः बालः । आदिग्रहणात्
कूश्माण्डशायण्डशयण्डादयः ॥

॥ ४६७ ॥ लगिगूरुडच् ॥ २. २. ११८ ॥

आभ्यामुडच्प्रत्ययो भवति । लगुडः यष्टिः ॥ गरुडः पक्षिराट् ॥

॥ ४६८ ॥ व्याडनोडक्रोडकहोडादयः ॥ २. २. ११९ ॥

व्याडादयः शब्दाः उडच्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । व्यङ्नीभ्यामुलोपश्च ।
व्याडः दुःशीलः ॥ नीडं कुलायः ॥ किरोरटच् । क्रोडः किरि ॥ कषेर्हश्च ।
कहोडः मुनिः । आदिग्रहणात् कुहुडलहोडादयो भवन्ति ॥

॥ ४६९ ॥ शमिषणिकुणिभ्यो ढः ॥ २. २. १२० ॥

एभ्यो ढप्रत्ययो भवति । शण्डः नपुसकः ॥ षण्डः स एव ॥ कुण्डः
धूर्तः ॥

॥ ४७० ॥ नजि सहेः षश्चादेः ॥ २. २. १२१ ॥

नज्युपपदे सहेर्दप्रत्ययः, आदेशश्च षकारादेशो भवति । अषाढा नक्षत्रम् ॥

॥ ४७१ ॥ इनुर्विशाद्रुवेणिभ्यो णः ॥ २. २. १२२ ॥

[इना] दिभ्यो णप्रत्ययो भवति । एणः हरिणः ॥ ऊर्णा अविलोम ॥ शानः परिमाणम् ॥ द्रोणी नौ. ॥ वेण्णा । कृष्णवेण्णा नदी ॥

॥ ४७२ ॥ वीणास्थूणाहूणभ्रूणक्षूणतूण-

तृणघृणादयः ॥ २. २. १२३ ॥

वीणादयः शब्दा णप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । वेतेर्गुणाभावश्च । वीणा वल्लकी ॥ तिष्ठतेरु च । स्थूणा धारिणी ॥ हू सप्रसारणं च । हूणः स्लेच्छजातिः ॥ भ्रूजः ऊट्च । भ्रूणः गर्भः ॥ क्षुतुवोर्द्विश्च । क्षूणः अपराधः ॥ तूणः इषुधिः ॥ त्रो ह्रस्वश्च । तूणं सस्यादि ॥ घ्रतेर्गुणाभावश्च ॥ घृणा कृपा । आदिग्रहणात् मसृणघुसृणादयो भवन्ति ॥

॥ ४७३ ॥ अङ्गितङ्गिकङ्किमङ्किकृपिवृषि-

भ्योऽणक् ॥ २. २. १२४ ॥

अङ्गयादिभ्योऽणक्प्रत्ययो भवति । अङ्गणम् अजिरम् ॥ तङ्गणा जनपदः ॥ कङ्कणः प्रतिसरः ॥ मङ्कणः मुनिः ॥ कृपणः कीनाशः ॥ वृषणः मुष्कः ॥

॥ ४७४ ॥ धृषेर्धिष च ॥ २. २. १२५ ॥

धृषेरणक्प्रत्ययः धिषादेशो भवति । धिषणा बुद्धिः ॥

॥ ४७५ ॥ कृकणकुङ्कणतृवणोल्बणोरणवङ्कण-

विचक्षणादयः ॥ २. २. १२६ ॥

कृकणादय अणक्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । कृज. कट् च ॥ कृकणः
मुनि. ॥ कुकेर्णश्च । कुक्कणः जनपद ॥ तृपेर्वश्च । तृवणः देशः ॥ वलेर्वड-
ल्लुक् च । उल्लणः स्फार ॥ अर्ते कुरुच्च । उरणः मेष ॥ वञ्चे सुक् लोपश्च ।
वङ्कणः ऊरुमूलसन्धि ॥ विपूर्वाच्चक्षिड. ख्याजभाव । विचक्षणः विदग्ध. ॥
आदिग्रहणात् ज्योतिरिङ्गणतुरणभुरणादयो भवन्ति ॥

॥ ४७६ ॥ कृपिविषिभ्यामाणक् ॥ २. २. १२७ ॥

आभ्यामाणक्प्रत्ययो भवति । कृपाणः खङ्गः ॥ विषाणम्
शृङ्गम् ॥

॥ ४७७ ॥ पाषाणपर्याणकल्याणादयः ॥ २. २. १२८ ॥

पाषाणादय आणक्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । पिपेरञ्चोपधाया । पाषाणः
प्रावा ॥ पराविणो लोपश्च । पर्याणम् अश्वादीना पृष्ठच्छद. ॥ कलेर्युट् च ।
कल्याणं श्वोवसनीयम् । आदिग्रहणात् द्रेक्काणवोकणकिङ्कणादयो भवन्ति ॥

॥ ४७८ ॥ गादाभ्यामेष्णक् ॥ २. २. १२९ ॥

आभ्यामेष्णक्प्रत्ययो भवति । रात्रिमेष्णः रङ्गोपजावी ॥ सुमेष्णा
किन्नरी ॥ चारुदेष्णः सात्यभामेय । सुदेष्णा विराटपत्नी ॥

॥ ४७९ ॥ हसिवसीणजूगामृवादम्यमित्पूधू-

र्विभ्यस्तन् ॥ २. २. १३० ॥

हसादिभ्यस्तन्प्रत्ययो भवति । हस्तः पाणिः ॥ वस्तः छागः ॥
एतः वर्णः ॥ जर्तः राजा ॥ गर्तः अवटः ॥ मर्तः मनुष्यः ॥ बातः वायुः ।
दन्तः दशन. ॥ अन्तः ॥ लोतः मेष ॥ पोतः नौ. ॥ धूर्तः कितवः ॥

॥ ४८० ॥ तनिमूङ्भूहिभ्यः कित् ॥ २. २. १३१ ॥

एभ्यस्तन्प्रत्ययः किङ्भवति । ततं विस्तीर्णम् ॥ मूतं धान्यादि पुटम् ॥
भूतं ग्रहः ॥ भूत पृथिव्यादि ॥ हितम् उपकारि ॥

॥ ४८१ ॥ हुर्छेर्मुट् च ॥ २. २. १३२ ॥

हुच्छेस्तन्प्रत्ययः सुट् चास्यागमो भवति । मुहूर्तः कालविशेषः ॥

॥ ४८२ ॥ घृसिल्लूसूदूचितिभ्यः क्तः ॥ २. २. १३३ ॥

घृप्रभृतिभ्यः क्तप्रत्ययो भवति । घृत सर्पिः ॥ सितं वर्णः ॥ लूता
क्षुद्रजन्तुः ॥ सूतः सारथिः ॥ दूतः वचोहर ॥ चित्तं मनः ॥

॥ ४८३ ॥ तातव्रातालातसुतपुतपित्तनिमित्तमुस्त-

पुस्ततूस्तविस्तवितस्तादयः ॥ २. २. १३४ ॥

तातादयः शब्दाः क्तप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । तनित्रजोरा " " "[त्वम्]
तातः पिता ॥ व्रातः समूहः ॥ लातेर्नञि अलातम् उल्मुकम् ॥ सुट्पुवोः
ह्रस्वश्च । सुतः पुत्र ॥ पुतः स्फिक् ॥ पिन्दस्तुट् च । पित्तं मायु ॥
नौ मिडस्तद्वत् । निमित्तं हेतु ॥ मुषिपुषो स च । मुस्ता कन्दविशेषः ॥
पुस्तं लोप्यम् ॥ तुसेर्दधिश्च । तूस्ता निर्वस्तुदेशाः ॥ विशेः स च ।
वित्तं मानम् ॥ वौ तसेर्णिच् । वितस्ता नाम नदी । आदिग्रहणात् अयुत-
नियुतसूरतादयः ॥

॥ ४८४ ॥ भृदृशिवलियजादिभ्योऽतच् ॥ २. २. १३५ ॥

भृप्रभृतिभ्योऽतच्प्रत्ययो भवति । भरतः राजा ॥ दर्शतः द्रष्टा ॥
वलतः कुसूलम् ॥ यजतः यज्वा । आदिग्रहणात् कङ्कतविकङ्कतादयो
भवन्ति ॥

॥ ४८५ ॥ पृषिरञ्जिसिकिभ्यः कित् ॥ २. २. १३६ ॥

एभ्योऽतच्प्रत्ययः किङ्कवति । पृषतः मृगः ॥ रजतं तारम् ॥
सिकता वालुका ॥

॥ ४८६ ॥ कृविलिभ्यामातच् ॥ २. २. १३७ ॥

अभ्यामातच्प्रत्ययः किङ्कवति ॥ किरातः शबरः ॥ विज्ञातः बालः ॥

॥ ४८७ ॥ जृविशिवहिवसिभूजिरेवसाधिभासिगडिमडि-

नन्दिभ्योऽन्तच् ॥ २. २. १३८ ॥

जृप्रभृतिभ्योऽन्तच्प्रत्ययो भवति । जरन्तः महिषः ॥ वेशन्तः
पल्वलम् ॥ वहन्तः रथः ॥ वसन्तः ऋतुः ॥ भवन्तः कालः ॥ जयन्तः
इन्द्रपुत्रः ॥ रेवन्तः सूर्यपुत्रः ॥ साधयन्तः भिक्षुः ॥ भासयन्तः सूर्यः ॥
गण्डयन्तः मेघः ॥ मण्डयन्तः प्रसाधकः ॥ नन्दयन्तः सुखकृत् ॥

॥ ४८८ ॥ हिदुषोर्मुक्षुकौ च ॥ २. २. १३९ ॥

आभ्यामन्तच्प्रत्ययः यथासङ्गं चानयोर्मुक् वुक् चागमो भवति ॥
हेमन्तः ऋतुः । दुष्पन्तः राजा ॥

॥ ४८९ ॥ रुहिजीविभ्यां षित् ॥ २. २. १४० ॥

आभ्यामन्तच्प्रत्ययः षिद्भवति । रोहन्तः तरुः । रोहन्ती ओषधिः ॥
जीवन्तः मधोः । जीवन्ती शाकः ॥

॥ ४९० ॥ पलिरुहिश्वाहभ्य इतन् ॥ २. २. १४१ ॥

पलिप्रभृतिभ्य इतन्प्रत्ययो भवति । पलितं श्वेतकेशः ॥ रोहितः
वर्णः । लत्वेन लोहितः । लोहितम् असृक् ॥ श्वेतः वर्णः ॥ हरितः वर्णः ॥

॥ ४९१ ॥ नज्यापेः ॥ २. २. १४२ ॥

नज्युपपदे आपेर्धातोः इतन्प्रत्ययो भवति । नापितः कारुविशेषः ॥

॥ ४९२ ॥ उचिकुसिपिशिष्टिभ्यः कित् ॥ २. २. १४३ ॥

उच्यादिभ्यः इतन्प्रत्ययः किद्भवति । उचितम् अनुरूपम् ॥ कुसितः
मुनिः ॥ पिशितं मासम् ॥ पृषितं वारिबिन्दुः ॥

॥ ४९३ ॥ हज ईतन् ॥ २. २. १४४ ॥

हजः ईतन्प्रत्ययो भवति । हरीतः पक्षी ॥

॥ ४९४ ॥ अदि भुवो डुतच् ॥ २. २. १४५ ॥

भुवः अद्युपपदे डुतच्प्रत्ययो भवति । अद्भुतम् आश्चर्यम् ॥

॥ ४९५ ॥ शकेरन्तः ॥ २. २. १४६ ॥

शकेरुन्तप्रत्ययो भवति । शकुन्तः पक्षी ॥

॥ ४९६ ॥ कषेडित् ॥ २. २. १४७ ॥

कषेरुन्तप्रत्ययो डिङ्भवति । कुन्तः आयुधम् ॥

॥ ४९७ ॥ कुलिमयिभ्यामूतक् ॥ २. २. १४८ ॥

आभ्यामूतक्प्रत्ययो भवति । कुलूनः जनपदः ॥ मयूता वसतिः ॥

॥ ४९८ ॥ कम्पेरोतो नलोपश्च ॥ २. २. १४९ ॥

कम्पेरोतप्रत्ययो नलोपश्च भवति । कपोतः पक्षी ॥

॥ ४९९ ॥ आङि स्फायेडित् ॥ २. २. १५० ॥

स्फायेराड्युपपदे ओतप्रत्ययो डित् भवति । आस्फोता नामौषधिः ॥

॥ ५०० ॥ नीरमिकुषकाषिभ्यः कथन् ॥ २. २. १५१ ॥

नीप्रभृतिभ्यः कथन्प्रत्ययो भवति । सुनीथः नीतिमान् ॥ रथः
स्यन्दनम् ॥ कुष्ठं व्याधिः ॥ काष्ठ दारु ॥

॥ ५०१ ॥ अवे भृजः ॥ २. २. १५२ ॥

विभर्तेरवे उपपदे कथन्प्रत्ययो भवति । अवभृथः यज्ञावसानम् ॥

॥ ५०२ ॥ उषिकुषिकमिगार्तिभ्यस्थन् ॥ २. २. १५३ ॥

उष्यादिभ्यस्थन्प्रत्ययो भवति । ओष्ठः अधरः ॥ कोष्ठ कुसूलम् ॥
कन्या आवरणम् ॥ गाथा श्लोकः ॥ अर्थः अभिवेद्यादि ॥

॥ ५०३ ॥ सर्तेणित् ॥ २. २. १५४ ॥

सर्तेस्थन्प्रत्ययो णिङ्भवति । सार्थः समूहः ॥

॥ ५०४ ॥ पातृतुदिवचिरचिसिचि-

विभिभ्यस्थक् ॥ २. २. १५५ ॥

पिबत्यादिभ्यस्थक्प्रत्ययो भवति । पीथः पानन् ॥ तीर्थः जलावतारः ॥
तुत्थं द्रव्यविशेषः ॥ उक्थम् सामविशेषः ॥ रिक्थम् द्रव्यम् ॥ सिक्थं युलाला ॥
विष्टा पुरीषम् ॥

॥ ५०५ ॥ संनिन्युद्गोष्विणर्तिशीङ्गापाभ्यः ॥ २. २. १५६ ॥

समादिषुपपदेषु इणादिभ्यस्थक्प्रत्ययो भवति । समिथः सङ्गमः ॥
निर्ऋथः निकायः ॥ निशीथः अर्धरात्रः ॥ उद्गीथः प्रथमोच्चारणम् ॥ गोपीथः
जलद्रोणी ॥

॥ ५०६ ॥ गूथयूथप्रोथपृष्ठादयः ॥ २. २. १५७ ॥

गूथादयः शब्दास्थक्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । गुपो दीर्घश्च । गूथम्
पुरीषम् ॥ यूथं समूहः ॥ प्रवते उश्च । प्रोथः अश्वादिमुखाग्रभागः ॥ स्पृशे
सलोपश्च । पृष्ठं शरीरावयवः । आदिग्रहणात् दथावगाथादयो भवन्ति ॥

॥ ५०७ ॥ शीङ्शपिशमिगमिवन्दिबन्धिजीविप्राण्यु-
पसृष्टवसिभ्योऽथः ॥ २. २. १५८ ॥

शीङादिभ्योऽथप्रत्ययो भवति । शयथः वराहः ॥ शपथः प्रत्ययका-
रणम् ॥ शमथः समाधिः ॥ गमथः पन्थाः ॥ वन्दथः स्तोता ॥ बन्धथः
कोकिलः ॥ जीवथः वायुः ॥ प्राणथः बलवान् ॥ आवसथम् गृहम् ॥
उपवसथं सुत्याहात्पूर्वमहः ॥

॥ ५०८ ॥ भृजश्चित् ॥ २. २. १५९ ॥

भृजोऽथप्रत्ययश्चिद्भवति । भरथः लोकपालः ॥

॥ ५०९ ॥ विदः कित् ॥ २. २. १६० ॥

विदोऽथप्रत्ययो भवति । विदथः यज्ञः ॥

॥ ५१० ॥ रुवो वा ॥ २. २. १६१ ॥

रुवोऽथप्रत्ययः किद्भवति । रवथः शब्दकारः ॥ रुवथः शिशुः ॥

॥ ५११ ॥ जृवृभ्यामूथन् ॥ २. २. १६२ ॥

आभ्यामूथन्प्रत्ययो भवति । जरूथः कलुषम् ॥ वरूथः सेनाङ्गम् ॥

॥ ५१२ ॥ शपेर्दन् ॥ २. २. १६३ ॥

शपेर्दन्प्रत्ययो भवति । शब्दः ध्वनिः ॥

॥ ५१३ ॥ आपो ह्रस्वश्च ॥ २. २. १६४ ॥

आपेर्दन्प्रत्ययो ह्रस्वश्च भवति । अब्दः वर्षः ॥

॥ ५१४ ॥ गुवः कित् ॥ २. २. १६५ ॥

गुवो दन्प्रत्ययः किङ्कवति । गुदः अपानम् ॥

॥ ५१५ ॥ वृतुसुकुभ्यो नुं च ॥ २. २. १६६ ॥

वृत्प्रभृतिभ्यो दन्प्रत्ययः कित् नु च भवति । वृन्दम् समूहः ॥ तुन्दम् उदकम् ॥ सुन्दः दानवः ॥ कुन्दं पुष्पजातिः ॥

॥ ५१६ ॥ ककिमकिभ्यामन्दन् ॥ २. २. १६७ ॥

आभ्यामन्दन्प्रत्ययो भवति । ककन्दः राजा [राजा] ॥ मकन्दः राजा ॥

॥ ५१७ ॥ अलिपुलिकलिभ्यः किन्दन् ॥ २. २. १६८ ॥

एभ्यः किन्दन्प्रत्ययो भवति । अलिन्दः प्रघाणः ॥ पुलिन्दः शबरः ॥ कलिन्दः पर्वतः ॥

॥ ५१८ ॥ मुचेर्दुकुन्दुकुन्दौ ॥ २. २. १६९ ॥

मुचेः डुकुन्दकुकुन्दौ प्रत्ययौ भवतः । मुकुन्दः विष्णुः ॥ मुचुकुन्दः राजा ॥

॥ ५१९ ॥ यमेरुन्दन् ॥ २. २. १७० ॥

यमेरुन्दन्प्रत्ययो भवति । यमुन्दः क्षत्रियविशेषः ॥

॥ ५२० ॥ ककेरुदन् णिच्च वा ॥ २. २. १७१ ॥

ककेरुदन्प्रत्यय. णित्वं चास्य वा भवति । ककुदं स्कन्धः ॥ काकुदं
तालु ॥

॥ ५२१ ॥ अर्तिबुदोर्बुक् च ॥ २. २. १७२ ॥

आभ्यामुदन्प्रत्यय बुक्चागमो भवति । अर्बुदः पर्वतः ॥ बुद्बुदः
जलस्फोटः ॥

॥ ५२२ ॥ स्कन्धमिभ्यां धः ॥ २. २. १७३ ॥

आभ्या धप्रत्ययो भवति । स्कन्धः बाहुमूर्धा ॥ अन्धः दृष्टिविकल ॥

॥ ५२३ ॥ कुवोऽन्धच् ॥ २. २. १७४ ॥

कवतेरन्धच्प्रत्ययोभवति । कबन्धः छिन्नमूर्धा देह ॥

॥ ५२४ ॥ नौ स्यतेरधक् ॥ २. २. १७५ ॥

नावुपपदे स्यतेरधक्प्रत्ययो भवति । निषधः जनपद ॥

॥ ५२५ ॥ मङ्गेर्नलोपश्च ॥ २. २. १७६ ॥

मङ्गेरधक्प्रत्ययो भवति नलोपश्च । मगधः जनपद ॥

॥ ५२६ ॥ इषेरधक् ॥ २. २. १७७ ॥

इषेरधक्प्रत्ययो भवति । इषुधः याच्ना ॥

॥ ५२७ ॥ धापृवस्यज्यतिसिविभ्यो नः ॥ २. २. १७८ ॥

एभ्यो नप्रत्ययो भवति । धाना भक्ष्यविशेष ॥ पर्णम् पलाशम् ॥
वस्नं वासमूल्यम् ॥ वेनः राजा ॥ अन्नः वायुः ॥ स्योनं सुखम् ॥

॥ ५२८ ॥ उषिशुषिऋषोण्जिमोङ्बुधिम्यः

कित् ॥ २. २. १७९ ॥

उष्यादिभ्यो नप्रत्यय. किङ्गवति । उष्णः धर्मः ॥ शुष्णः दानवः ।

कृष्णः वर्णः ॥ इनः स्वामी ॥ जिनः बुद्धः ॥ मीनः मत्स्यः ॥ बुध्नं
मूलम् ॥

॥ ५२९ ॥ ब्रधेरं च ॥ २. २. १८० ॥

ब्रधेर्नप्रत्ययः अं चागमो भवति । ब्रध्नः सूर्यः ॥

॥ ५३० ॥ सुवो दीर्घश्च ॥ २. २. १८१ ॥

सुवो नप्रत्ययः दीर्घश्च भवति । सूना वधस्थानम् ॥

॥ ५३१ ॥ कृवृतृस्यनिभ्यो नित् ॥ २. २. १८२ ॥

कृपभृतिभ्यो नप्रत्ययो भवति । कर्णं श्रवणम् ॥ वर्णः शुक्लादि ॥ तर्णः
वत्सः ॥ सेना चमूः ॥ अन्नम् अन्धः ॥

॥ ५३२ ॥ रमेस्त च ॥ २. २. १८३ ॥

रमेर्नप्रत्ययः, तश्चान्तादेशो भवति । रत्न मुक्तादि ॥

॥ ५३३ ॥ रास्त्रासास्त्रासुन्नद्युन्ननिन्नशिश्वकृत्स्नाक्षण-

श्लक्षणाभीक्ष्णतीक्ष्णस्तेनफेनश्येनच्यौत्तादयः ॥ २. २. १८४ ॥

रास्त्रादयः शब्दाः नप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । रासाभ्यां सुट् च । रास्त्रा
ओषधिः ॥ सास्त्रा गवां गलचर्म ॥ सुद्युषुमागमो डिच्च । सुन्नम् सुखम् ॥
द्युन्नं द्रविणम् ॥ निन्नं नतम् ॥ शीङ् शुग्मस्वश्च । शिश्वः शेफः ॥ कृतेः सक्
च । कृत्स्नम् सकलम् ॥ अशेः सुट् च । अक्ष्णः खण्डः । शिलपेरच्चोपधायाः ।
श्लक्ष्णम् अकर्कशम् ॥ अभावीषेः किच्च । अभीक्ष्णम् अजस्रम् ॥ तिजेः
सुट् दीर्घश्च । तीक्ष्णं शिताग्रम् ॥ स्त्यायेस्तीनः । स्तेनः चोरः ॥ स्फायेः फि च ।
फेनः डिण्डीरः ॥ श्यायोऽति च । श्येनः पक्षी ॥ च्युन्दे क्युत् वृद्धिश्च । च्यौत्री
कास्यादिपात्री । आदिग्रहणात् दूनदुरोणरोष्वादयो भवन्ति ॥

॥ ५३४ ॥ श्रुयुरुवृज्यसिरसिरुचिरुहिभ्यो युच् ॥ २. २. १८५ ॥

श्रुपभृतिभ्यो युच्प्रत्ययो भवति । श्रवणं कर्णः ॥ यवनाः जनपदः ।

रवणः करभः ॥ वरणः वृक्षः ॥ जयनम् ऊर्णापटः ॥ असनं बीजकम् ॥
रसना जिह्वा ॥ रोचना गोपितम् ॥ राहणः गिरि ॥

॥ ५३५ ॥ अशे रश च ॥ २. २. १८६ ॥

अश्वोतेर्युच्प्रत्ययः रश चादेशो भवति । रशना मेखला ॥

॥ ५३६ ॥ उन्देर्नलोपश्च ॥ २. २. १८७ ॥

उन्देर्युच्प्रत्यय नलोपश्च भवति । ओदनं भुक्तम् ॥

॥ ५३७ ॥ रञ्जेर्युन् ॥ २. २. १८८ ॥

रञ्जेर्युन्प्रत्ययो नलोपश्च भवति । रजनी हरिद्रा ॥ महारजनं कुसुम्भम् ॥

॥ ५३८ ॥ भुवः किद्धा ॥ २. २. १८९ ॥

भुवो युन्प्रत्ययः किद्धा भवति । भवनं गृहम् ॥ भुवन जगत् ॥

॥ ५३९ ॥ कृपृत्रजिनिधाज्भ्यः क्युः ॥ २. २. १९० ॥

कृपृभृतिभ्यो क्युप्रत्ययो भवति । किरणः रश्मिः ॥ पुरणं समग्रयिता ॥
वृजनः विवेका ॥ निधनम् अवसानम् ॥

॥ ५४० ॥ हनो जघ च ॥ २. २. १९१ ॥

हन्तेः क्युप्रत्ययो जघ चादेशो भवति । जघनं श्रोणिः ॥

॥ ५४१ ॥ मन्मनगाहनगृञ्जनादयः ॥ २. २. १९२ ॥

मन्मनादयः क्युप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । मनेर्मट् च । मन्मनः... ..
वाग्विकलताविशेषः । गाहो ह्रस्वश्च । गहनं कृच्छ्रावगाहनीयम् ॥ गृजेर्नु च ।
गृञ्जनम् अभक्ष्यद्रव्यविशेषः । आदिग्रहणात् काश्चनाननकाननादयो भवन्ति ॥

॥ ५४२ ॥ हञ्जविभ्यामिनच् ॥ २. २. १९३ ॥

आभ्यामिनच्प्रत्ययो भवति । हरिणः मृगः ॥ अविनं जलम् ॥

॥ ५४३ ॥ वृजिनाजिनकठिनादयः ॥ २. २. १९४ ॥

वृजिनादयः शब्दाः इनच्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । वृजेरगुणत्वं च ।
वृजिनं पामम् ॥ अजेर्विभावाभावश्च । अजिनं चर्म ॥ कण्ठेर्नलोपश्च । कठिनं
अकोमलम् । आदिग्रहणात् ग्रहणादयो भवन्ति ॥

॥ ५४४ ॥ द्रुदक्षिभ्यामिनन् ॥ २. २. १९५ ॥

आभ्यामिनन्प्रत्ययो भवति । द्रविणं द्रव्यम् ॥ दक्षिणः अनुकूलः ।
दक्षिणा दिक् ॥

॥ ५४५ ॥ विपिनेरिणतुहिनमहिनादयः ॥ २. २. १९६ ॥

विपिनादयः शब्दाः इनन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । वपेरिच्चोप-
धायाः । विपिनं वनम् ॥ ईरं ह्रस्वश्च । इरिणम् ऊषरः ॥ तुहे गुणाभावश्च ।
तुहिनं हिमम् ॥ महेर्मध्योदात्तत्वं च । महिनः माहात्म्यवान् । आदिग्रहणात्
रोहिणादयो भवन्ति ॥

॥ ५४६ ॥ खलेरीनच् ॥ २. २. १९७ ॥

खलेरीनच्प्रत्ययो भवति । खलीन कविकम् ॥

॥ ५४७ ॥ पठेर्णित् ॥ २. २. १९८ ॥

पठेरीनच्प्रत्ययः णित् भवति । पाठीनः मत्स्यः ॥

॥ ५४८ ॥ अर्त्याजिकृवृत्तृधृदारियमिभ्य उन्नन् ॥ २. २. १९९ ॥

अर्त्यादिभ्य उन्नन्प्रत्ययो भवति । अरुणः सूर्यसारथिः ॥ वयुनम्
विज्ञानम् ॥ करुणः रसः । करुणा दया ॥ वरुणः प्रचेताः ॥ तरुणः युवा ॥
धरुणः धर्ता ॥ दारुणः उग्रः ॥ यमुना नदी ॥

॥ ५४९ ॥ लषेः श च ॥ २. २. २०० ॥

लषेरुन्नन्प्रत्ययः, शकाराश्चान्तादेशो भवति । लशुनम् रसोनम् ॥

॥ ५५० ॥ पिशिमिथिभ्यां कित् ॥ २. २. २०१ ॥

आभ्यामुन्नन्प्रत्ययः किङ्भवति । पिशुनः खलः ॥ मिथुनम् द्वन्द्वम् ॥

॥ ५५१ ॥ फलेर्गुक् च । २. २. २०२ ॥

फलेरुनन्प्रत्ययो गुक् चागमो भवति । फल्गुनी नक्षत्रम् ॥

॥ ५५२ ॥ अजेस्तृणे चित् ॥ २. २. २०३ ॥

अजेरुनन्प्रत्ययः तृणे चित्, अन्यत्र निद्ववति । अर्जुनम् तृणम् ।
अर्जुनः पार्थः ॥

॥ ५५३ ॥ शकेरुनः ॥ २. २. २०४ ॥

शकेरुनप्रत्ययो भवती । शकुनः पक्षी ॥

॥ ५५४ ॥ वीपतिभ्यां तनन् ॥ २. २. २०५ ॥

आभ्या तनन्प्रत्ययो भवति । वेतनं भृतिः ॥ पत्तनं नगरम् ॥

॥ ५५५ ॥ पृपूभ्यां कित् ॥ २. २. २०६ ॥

आभ्यां तनन्प्रत्ययः किद्ववति । पृतना सेना ॥ पूतना राक्षसी ॥

॥ ५५६ ॥ अलितलिशीङ्सृपाभ्यः पः ॥ २. २. २०७ ॥

अल्यादिभ्यः पप्रत्ययो भवति । अल्पं स्तोकम् ॥ तल्पम् शयनीयम् ॥
शेषः पुच्छम् ॥ सर्पः ॥ पाप कल्माषम् ॥

॥ ५५७ ॥ कृश्चकुसुस्तुयुरूपां पन्नू च ॥ २. २. २०८ ॥

कृप्रभृतिभ्यः पन्प्रत्ययः, ऊकारश्चैषामन्तादेशो भवति । कूर्प
भ्रूमध्यम् ॥ शूर्पं परिवपनम् ॥ कूपः प्रहिः ॥ सूपः व्यञ्जनम् ॥ स्तूपः
निचयम् ॥ यूपः यज्ञाङ्गम् ॥ रूपं चक्षुर्विषयः ॥

॥ ५५८ ॥ बाष्पशष्पनिवेष्पशिल्पक्षुपनीपचम्पा-

शम्पादयः ॥ २. २. २०९ ॥

बाष्पादयः शब्दाः पन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । पाते षट् च ।
बाष्पम् अश्रु ॥ शदेः षश्च । शष्पम् बालतृणम् ॥ नौ विशेषः षश्च । निवेषं ।
अपां गर्भः ॥ शीलः शिल् च । शिल्पम् विज्ञानम् ॥ क्षुनीपोर्गुणाभावश्च । क्षुपः

गुल्मम् ॥ नीपः वृक्षविशेषः ॥ चमशिमोर्णिश्च । चम्पा नगरी ॥ शम्पा विद्युत् ।
आदिग्रहणात् पम्पापेपादयो भवन्ति ॥

॥ ५५९ ॥ उषिकुषिकुटिदलिकुलिखजिभ्यः

कपन् ॥ २. २. २१० ॥

उषिप्रभृतिभ्यः कपन्प्रत्ययो भवति । उषपः सूर्यः ॥ कुषपः विन्ध्यः ॥
कुटपः प्रस्थचतुर्भागः ॥ दलपः विदलम् ॥ कुलपः शाखपर्णम् ॥ खजपः
घृतमन्थ ॥

॥ ५६० ॥ सर्तेरपण्णक् च ॥ २. २. २११ ॥

सर्तेर्धातोरपप्रत्ययः ण्णक् चास्यागमो भवति । सर्षपम् सिद्धार्थम् ॥

॥ ५६१ ॥ विटपविष्टपोलपकुणपकुतपचातप-

शिशपादयः ॥ २. २. २१२ ॥

विटपादयः शब्दाः अपप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । विटेर्गुणाभावश्च ।
विटपः शाखा ॥ विशेस्तुट् च । विष्टप जगत् ॥ वलेरुल च । उलपम्
तृणविशेषः ॥ कुणेरगुणत्वम् । कुणपः मृतकम् ॥ कौतेस्तुट् च । कुतपः
शाटलोमकम्बलम् ॥ चायतेस्तुक् । चातपः मुनिः ॥ शासे. शोऽत इट् च ।
शिशपा वृक्षविशेषः । आदिग्रहणात् खरपादयो भवन्ति ॥

॥ ५६२ ॥ विशेरिपक् ॥ २. २. २१३ ॥

विशेरिपक्प्रत्ययो भवति । विशिप वेश्म ॥

॥ ५६३ ॥ दलेरोपः दिल् च ॥ २. २. २१४ ॥

दलेरीपप्रत्ययः दिलादेशश्च भवति । दिलीपः राजा ॥

॥ ५६४ ॥ आडेरुपगुच्चोपधायाः ॥ २. २. २१५ ॥

आडेरुपक्प्रत्ययः उपधायाश्चोकारादेशो भवति । उडुपं प्लवः ॥

॥ ५६५ ॥ अशेरूपच् पश्च ॥ २. २. २१६ ॥

अशेरूपच्प्रत्ययः पकारश्चान्तादेशो भवति । अपूपः भक्ष्यान्नविशेषः ॥

॥ ५६६ ॥ गुरेः फग्लश्च ॥ २. २. २१७ ॥

गुरेः फक्प्रत्ययः लृश्वान्तादेशो भवति । गुल्फं जङ्घास्थिसन्धिः ॥

॥ ५६७ ॥ शिफाशफकफादयः ॥ २. २. २१८ ॥

शिफादयः शब्दाः फक्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । श्यतेरित्त्व च ।
शिफा वृक्षजटा ॥ ह्रस्वश्च । शफं खुरः ॥ कायतेश्च । कफम् श्लेष्म ।
आदिग्रहणात् इफानफासुनफादयो भवन्ति ॥

॥ ५६८ ॥ नितमिशमिभ्यां बः ॥ २. २. २१९ ॥

निपूर्वात्तमेः शमेश्च बप्रत्ययो भवति । नितम्बः श्रोणिः ॥ शम्बः
वज्रम् ॥

॥ ५६९ ॥ अमेर्णिद्धा ॥ २. २. २२० ॥

अमेर्बप्रत्ययो णिद्धा भवति । अम्बा माता ॥ अम्बः अपहवः ॥

॥ ५७० ॥ अलशलोरत उच्च ॥ २. २. २२१ ॥

आभ्या बप्रत्ययः अकारस्य चोकारादेशो भवति । उल्लभम् गर्भवेष्टनम् ॥
शुल्लभम् ताम्रम् ॥

॥ ५७१ ॥ निम्बबिम्बडिम्बहिडिम्बस्तम्बसाम्बादयः

॥ २. २. २२२ ॥

निम्बादयः शब्दाः बप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । नियो ह्रस्वश्च । निम्बः
वृक्षविशेषः ॥ बन्धेर्धलोप इदत् । बिम्बं प्रतिच्छन्दकम् ॥ डीडो नुं ह्रस्व
हिट् च वा । डिम्बः व्यसनम् ॥ हिडिम्बः राक्षसः ॥ स्तम्बे लोपश्च । स्तम्बः
गोटः ॥ स्यतेर्नुं च । साम्बः जाम्बवतेय । आदिग्रहणात् कशाम्बादयो
भवन्ति ॥

॥ ५७२ ॥ कृकदिकडिभ्योऽम्बच् ॥ २. २. २२३ ॥

कृकदिकडिभ्योऽम्बच्प्रत्ययो भवति । करम्बः दध्योदनः ॥ कदम्बः
पकान्नविशेषः ॥ कदम्बः जातिविशेषः ॥

॥ ५७३ ॥ कदेर्णित् पक्षिणि ॥ २. २. २२४ ॥

कदेरम्बच्प्रत्ययः पक्षिविषये णिदन्यत्राणिद्ववति । कादम्बः हंसः ॥
कदम्बः वृक्षः ॥

॥ ५७४ ॥ निकुरिकुटिभ्यामुम्बक् ॥ २. २. २२५ ॥

आभ्यामुम्बक्प्रत्ययो भवति । निकुरुम्बं समूहः ॥ कुडुम्बम्
दारादयः ॥

॥ ५७५ ॥ दृदलिभ्यां भः ॥ २. २. २२६ ॥

आभ्यां भप्रत्ययो भवति । दर्भः कुशः ॥ दल्भः ऋषिः ॥

॥ ५७६ ॥ गिरो भन् ॥ २. २. २२७ ॥

गिरतेर्भन्प्रत्ययो भवति । गर्भः प्रसवः ॥

॥ ५७७ ॥ इणः कित् ॥ २. २. २२८ ॥

इणो भन्प्रत्ययः किद्ववति । इभः हस्ती ॥

॥ ५७८ ॥ कृशृवलिवल्लिरासिगर्दिभ्योऽभच् ॥ २. २. २२९ ॥

कृष्प्रभृतिभ्योऽभच्प्रत्ययो भवति । करभः उष्ट्रः ॥ शरभः श्वापद-
विशेषः ॥ वल्लभिः वेश्माप्रभूमिकः ॥ वल्लभः अभीष्टः ॥ रासभः खरः ॥
गर्दभः स एव ॥

॥ ५७९ ॥ सनेर्डित् ॥ २. २. २३० ॥

सनेरभच्प्रत्ययो डित् भवति । सभा परिषत् ॥

॥ ५८० ॥ ऋषिवृषिभ्यां कित् ॥ २. २. २३१ ॥

आभ्यामभच्प्रत्ययः किद्ववति । ऋषभः पुङ्गवः ॥ वृषभः स एव ॥

॥ ५८१ ॥ कृजोऽम्भच् ॥ २. २. २३२ ॥

करोतेरम्भच्प्रत्ययो भवति । करम्भाः दधिसक्तवः ॥

॥ ५८२ ॥ सेरिभज्जट् च ॥ २. २. २३३ ॥

सिनोतेरिभच्प्रत्यय रट्चास्य भवति । सेरिभः महिषः ॥

॥ ५८३ ॥ टिकेष्टस्तुट् च ॥ २. २. २३४ ॥

टिकेरिभच्प्रत्ययः टकारश्चान्तादेशः तुट्चागमो भवति । टिट्ठिभः
पक्षी ॥

॥ ५८४ ॥ ककेरुभः ॥ २. २. २३५ ॥

ककेरुभप्रत्ययो भवति । ककुभः अर्जुनः ॥

॥ ५८५ ॥ कुकेः कुक् च ॥ २. २. २३६ ॥

कुकेरुभप्रत्ययो भवति, कुक्चागमश्च । कुकुभः पक्षिविशेषः ॥

॥ ५८६ ॥ दमेर्दो डुण्डुक् च ॥ २. २. २३७ ॥

दमेरुभप्रत्ययः दकारस्य डुकारादेशः डुगागमो भवति । डुण्डुभः
निर्विषाहिः ॥

॥ ५८७ ॥ क उम्भक् ॥ २. २. २३८ ॥

कायतेरुम्भक्प्रत्ययो भवति । कुम्भः घटः ॥

॥ ५८८ ॥ कसेरुच्चातः ॥ २. २. २३९ ॥

कसेरुम्भक्प्रत्ययः, अकारस्य चोकारादेशो भवति । कुसुभः महारजतम् ॥

॥ ५८९ ॥ अतीरिस्तुसुहुधृक्षियक्षिव्याभायापदिशृनीभ्यो मन्

॥ २. २. २४० ॥

अर्त्यादिभ्यो मन्प्रत्ययो भवति । अर्म अक्षिरोगः ॥ ईर्म व्रणः ॥
स्तोमः समूहः ॥ सोमः चन्द्रमा ॥ होमः आहुतिः ॥ धर्मः सत्कर्म ॥ क्षेमः
कल्याणम् ॥ यक्ष्म व्याधिः ॥ व्यामः वक्षोभुजायति ॥ भामः क्रोधः ॥
यामः प्रहरः ॥ पद्म कमलम् ॥ शर्म नदः ॥ नेमः अर्धम् ॥

॥ ५९० ॥ ग्रसेरा च ॥ २. २. २४१ ॥

ग्रसेर्मन्प्रत्ययः आकारश्चान्तादेशो भवति । ग्रामः समूहादि ॥

॥ ५९१ ॥ स्यविसिविशुषिक्षुभ्यः कित् ॥ २. २. २४२ ॥

सिनोत्यादिभ्यो मन्प्रत्यय. किद्धवति । सीम सर्वनाम ॥ ऊमः जनः ॥
स्यूमः सूत्रतन्तुः ॥ शुष्मः बलम् ॥ क्षुमा अतसो ॥

॥ ५९२ ॥ गुलिविलिभिलिसिधीन्धिधूञ्श्याहिरुभ्यो मक्

॥ २. २. २४३ ॥

गुलिप्रभृतिभ्यो मक्प्रत्ययो भवति । गुल्मः सेनाङ्गम् ॥ विलम्
प्रकाशः ॥ भिलम् भास्वरम् ॥ सिधम् खग्रोधः ॥ इधम् इन्धनम् ॥
धूमः अग्निवेतुः ॥ श्यामः वर्णः ॥ हिमं तुहिनम् ॥ रुमा लवणाकरः ॥

॥ ५९३ ॥ तिजियुजिरुचाम् कु च ॥ २. २. २४४ ॥

तिजिप्रभृतिभ्यो मक्प्रत्ययोऽन्तस्य कवगदिशो भवति । तिग्मम्
तीक्ष्णम् ॥ युग्मम् युगलम् ॥ रुक्मम् सुवर्णम् ॥

॥ ५९४ ॥ अवतेर्ह्रस्वश्च ॥ २. २. २४५ ॥

अवतेर्मक्प्रत्ययः, ऊठो ह्रस्वश्च भवति । उमा गौरी ॥

॥ ५९५ ॥ भियः षुग्वा ॥ २. २. २४६ ॥

भियो मक्प्रत्ययः षुगागमश्च वा भवति । बिभ्यत्यस्मादिति भीष्मः
भयानकः ॥ भीमः स एव ॥

॥ ५९६ ॥ ग्रीष्मधर्मकूर्मसूर्मसुहृजाल्मादयः ॥ २. २. २४७ ॥

ग्रीष्मादयः शब्दाः मक्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । ग्रेसेरीच्चातः षत्वं च ।
ग्रीष्मः ऋतुः ॥ घातेर्गुणश्च । धर्मः निदाघः ॥ करोतेरुः दीर्घश्च । कूर्मः
कच्छपः ॥ सूर्येर्णिश्च । सूर्मः चुल्ली ॥ सहेरत उच्च । सुहृताः जनपदः ॥
जहातेर्जिह्वा । जिह्वाः जडः ॥ जलेर्डिच्च । जालम् असमीक्ष्यकारी ।
आदिग्रहणात् अह्नाह्नसूक्ष्मादयो भवन्ति ॥

॥ ५९७ ॥ प्रथिचरिकलिकर्दिपृसृभ्योऽमच् ॥ २. २. २४८ ॥

प्रथ्यादिभ्योऽमच्प्रत्ययो भवति । प्रथमः चरमः पश्चिमः ॥ कलमः शाली ॥ कर्दमः पङ्कः ॥ परमः उत्कृष्टः ॥ सरमा देवशुनी ॥

॥ ५९८ ॥ अवेर्धश्च वा ॥ २. २. २४९ ॥

अवेरमच्प्रत्ययो धकारश्चान्तादेशो वा भवति । अधर्मः हीनः ॥ अवमः स एव ॥

॥ ५९९ ॥ दाणो डिमच् ॥ २. २. २५० ॥

दाणो डिमच्प्रत्ययो भवति । दाडिमः दाडिमी वा वृक्षविशेषः ॥

॥ ६०० ॥ डिमेः कित् ॥ २. २. २५१ ॥

डिमे. डिमच्प्रत्ययः किङ्गवति । डिण्डिमः वाद्यविशेषः ॥

॥ ६०१ ॥ कुथेरुमक् ॥ २. २. २५२ ॥

कुथेरुमक्प्रत्ययो भवति । कुथुमं मृगाजिनम् ॥

॥ ६०२ ॥ कसेरुच्चातः ॥ २. २. २५३ ॥

कसेरुमक्प्रत्ययः, अकारस्य चोकारादेशो भवति । कुसुमम् पुष्पम् ॥

॥ ६०३ ॥ कुदकुकोर्नु च ॥ २. २. २५४ ॥

आभ्यामुमक्प्रत्ययः नुं चागमो भवति । कुन्दुमः निचयः ॥ कुङ्कुमम् घुसृणम् ॥

॥ ६०४ ॥ गुधेरुमः ॥ २. २. २५५ ॥

गुधेरुमप्रत्ययो भवति । गोधूमः धान्यविशेषः ॥

इति श्रीदण्डनाथनारायणभट्टविरचितायां सरस्वतीकण्ठाभरणस्य

वृत्तौ सहृदयहारिण्या द्वितीयस्याध्यायस्य

द्वितीयः पादः ॥

ॐ

॥ तृतीयः पादः ॥

॥ ६०५ ॥ माच्छासाशलिकलिवलिससिसविकनिमनि-
बन्धिभ्यो यः ॥ २. ३. १ ॥

एभ्यो यप्रत्यत्यो भवति । माया च्छन्न ॥ च्छाया कान्तिः ॥ सायं
दिनावसानम् ॥ शल्यम् अन्तर्गत लोहादि ॥ कलयः नीरोगः ॥ वलयः
कटकुसूलम् ॥ सस्यं क्षेत्रस्थं गोधूमादि ॥ सव्यं वामम् ॥ कन्या कुमारी ॥
मन्या धमनी ॥ बन्ध्या अप्रसूता ॥

॥ ६०६ ॥ सञ्जेर्धश्च ॥ २. ३. २ ॥

सञ्जे यप्रत्ययः धश्चान्तादेशो भवति । सन्ध्या उषा ॥

॥ ६०७ ॥ जनिजापुणिकृतिभ्यः क्यप् ॥ २. ३. ३ ॥

एभ्यः क्यप्प्रत्ययो भवति । जन्यं सङ्ग्रामः ॥ जाया पत्नी ॥ पुण्यं
सत्कर्म ॥ कृत्या दुर्गा ॥

॥ ६०८ ॥ मध्यविन्ध्यशिक्यान्यपर्जन्यवदान्याघ्न्याहर्म्य-
धिष्ण्यवस्त्यागस्त्यपुलस्त्यापत्यसत्यकुड्यकुल्या-

हल्यादयः ॥ २. ३. ४ ॥

मध्यादयः शब्दाः क्यप्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । मथेर्धश्च । मध्यं गर्भः ॥
विधेर्नु च । विन्ध्यं गिरिः ॥ श्यतेरिक्कुट् च । शिक्यं लम्बमानविकर्या-
द्यावारः ॥ अनेर्निच्च । अन्यः सर्वनाम ॥ प्रो जट् च । पर्जन्यः मेघः ॥
वदेरानुट् च । वदान्यः त्यागी ॥ नञि हनेर्लोपश्चोपधाया । अघ्न्या गौः ॥
हजो मुट् च । हर्म्यम् सौधम् ॥ धृषेर्नु धिष च । धिष्ण्यम् भवनम् ॥ वसेरादि-
वत्व नुट् च ॥ वस्त्यं गृहम् ॥ स्तम्बेरगपुलयोर्डिच्च । अगस्त्यः ॥ पुलस्त्यः

मुनिः ॥ नञि पतेः करणे । अपत्यं पुत्रादि ॥ अस्तेः सट् च । सत्य अमृषा ॥
कुलेः कित् डश्च वा ॥ कुड्यम् भित्तिः ॥ कुल्या सरणी ॥ हलेर्नञि अहल्या
गौतमपत्नी । आदिग्रहणात् लभ्यद्रुह्यसङ्घादयो भवन्ति ॥

॥ ६०९ ॥ तनिमलिवलिभ्योऽयन् ॥ २. ३. ५ ॥

तन्यादिभ्योऽयन्प्रत्ययो भवति । तनयः पुत्र ॥ मलयः पर्वतः ॥
वलयः कटकम् ॥

॥ ६१० ॥ हजो दुक् किञ्च ॥ २. ३. ६ ॥

हरतेरयन्प्रत्ययः, कित् दुगागमो भवति । हृदयं मनः ॥

॥ ६११ ॥ किसलयगयगवयमुकयकेकयादयः ॥ २. ३. ७ ॥

किसलयादयः शब्दा अयन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । कसेरलडिच्चेपधायाः ।
किसलयं प्रवालम् ॥ गमेर्डिच्च । गयः प्राणः । गया तीर्थम् ॥ गवोऽन्तोदात्तत्वं च ।
गवयः गवाकृतिः पशुविशेषः ॥ मुतेः कत्वं गुणाभावश्च । मुकयः मृगजातिः ॥
कितः कश्च । केकयः क्षत्रियः । आदिग्रहणात् सङ्गणादयो [१] भवन्ति ॥

॥ ६१२ ॥ कषिकुलिलुलिकलिभ्य आयक् ॥ २. ३. ८ ॥

कष्यादिभ्यः आयक्प्रत्ययो भवति ॥ कषायः कल्पादि ॥ कुलायः
नीडम् ॥ लुलायः महिषः ॥ कलायः त्रिपुटम् ॥

॥ ६१३ ॥ श्रुदक्षिस्पृहिभ्य आय्यः ॥ २. ३. ९ ॥

एभ्यः आय्यप्रत्ययो भवति । श्रवाय्यः श्रोता ॥ दक्षाय्यः दक्षिता ॥
स्पृहयाय्यः स्पृहयालुः ॥

॥ ६१४ ॥ दद्ध सुजो डित् ॥ २. ३. १० ॥

सुनोतेर्दध्युपपदे आय्यप्रत्ययः डिङ्भवति । दधिषाय्यम् ॥

॥ ६१५ ॥ कौतेरियः ॥ २. ३. ११ ॥

कौतेरियप्रत्ययो भवति । कवियं खलीनम् ॥

॥ ६१६ ॥ कृजः कृत् ॥ २. ३. १२ ॥

करोतेरियप्रत्यय किङ्कवति । क्रियः मेषः ॥

॥ ६१७ ॥ मृजेर्जालीयर् ॥ २. ३. १३ ॥

मृजेर्जालीयर्प्रत्ययो भवति । मृजालीयः धैष्ण्योऽग्निः ॥

॥ ६१८ ॥ वियस्तुट् च ॥ २. ३. १४ ॥

वेतेर्जालीयर्प्रत्यय तुट् चागमो भवति । वैतालीयम् छदोजातिः ॥

॥ ६१९ ॥ मदेः स्यन् ॥ २. ३. १५ ॥

मदेः स्यन्प्रत्ययो भवति । मत्स्यः मीनः ॥

॥ ६२० ॥ रुचिभुजिभ्यामिक् च ॥ २. ३. १६ ॥

आभ्या स्यन्प्रत्यय इक् चागमो भवति । रुचिष्यः बल्लभः ॥
भुजिष्यः दासः । इको विधानसामर्थ्याद्गुणो न भवति ॥

॥ ६२१ ॥ वचेरथ्यक् तश्च ॥ २. ३. १७ ॥

वचेरथ्यक्प्रत्यय तकारश्चान्तादेशो भवति । उत्थयः मुनिः ॥

॥ ६२२ ॥ वृड् एन्यः ॥ २. ३. १८ ॥

वृड् एन्यप्रत्ययो भवति । वरेण्यः श्रेयान् ॥

॥ ६२३ ॥ अर्तेरन्यत् ॥ २. ३. १९ ॥

अर्तेरन्यत्प्रत्ययो भवति । अरण्य वनम् ॥

॥ ६२४ ॥ हृज इच्च ॥ २. ३. २० ॥

हृजोऽन्यत्प्रत्यय इकारश्चान्तादेशो भवति । हिरण्यं सुवर्णादिद्रव्यम् ॥

॥ ६२५ ॥ स्फायितश्चिवश्चिशकिरिपिक्षिग्निक्षुदिमृपितृपिवन्द्युन्दि-
श्चितिवृत्यजिनीपदिमदिमुदिरुदिछिदिभन्दिमन्दिचन्दिदसि-
दहिहसिघसिदभिवासिशुचिशुभिभ्यो रक् ॥ २. ३. २१ ॥

स्फाट्यादिभ्यो रक्प्रत्ययो भवति । स्फाटम् उल्लग्नम् ॥ तक्रम् उदश्वित् ॥
 वक्रं कुटिलम् ॥ शक्रः इन्द्रः ॥ रिप्रम् कुत्सितम् ॥ क्षिप्रं शीघ्रम् ॥ क्षुद्रम्
 अणीय ॥ सृप्रा नदी ॥ तृप मेघान्तधर्म ॥ वन्द्रः समूहः ॥ समुद्रः
 जलधि ॥ श्वित्र कुष्ठविन्दुः ॥ वृत्रः असुरः ॥ वारः विक्रान्त ॥ नीर जलम् ॥
 पद्रः ग्राम ॥ मद्रः क्षत्रिय ॥ मुद्रा चिह्नकरणम् ॥ रुद्रः शम्भुः ॥ छिद्रम्
 विवरम् ॥ भद्र कल्याणम् ॥ मन्द्रं गम्भीरम् ॥ चन्द्रः शशी ॥ दस्रौ अश्विनौ ॥
 दहः अग्नि ॥ हस्रः हर्षुलः ॥ वस्रः दिवसः ॥ दभ्रः अल्प ॥ उस्रः रश्मि ॥
 शुक्रं रेतः ॥ शुभ्रम् अवदातम् ॥

॥ ६२६ ॥ चक्रिरम्योरुच्चोपधायाः ॥ २. ३. २२ ॥

आभ्या रक्प्रत्यय उपधायाश्चोकारादेशो भवति ॥ चुङ् [पेय]
 रसविशेष ॥ रुम्र सुन्दरम् ॥

॥ ६२७ ॥ वौ कसेः ॥ २. ३. २३ ॥

कसेर्वावुपपदे रक्प्रत्यय उपधायाश्चो व भवति । वि, स्र चन्द्रमा ॥

॥ ६२८ ॥ शदेरू च ॥ २. ३. २४ ॥

शदे रक्प्रत्यय उपधाया ऊ च भवति । शूद्रः चतुर्थो वर्णः ॥

॥ ६२९ ॥ स्थश्च ॥ २. ३. २५ ॥

तिष्ठने रक्प्रत्यय ऊ चान्तादेशो भवति । स्थूरा कुष्ठिका ॥

॥ ६३० ॥ तम्यम्यर्दिजोनां दीर्घश्च ॥ २. ३. २६ ॥

तम्यादिभ्यो रक्प्रत्ययो भवति । एषा दीर्घश्च । ताम्रः वर्णः ॥
 आम्रः वृक्षः ॥ आर्द्रम् सरसम् ॥ जीरम् अजाजी रत्नेन जीलं चर्म-
 पुटम् [१] ॥

॥ ६३१ ॥ दुरीणो लोपश्च ॥ २. ३. २७ ॥

इणो दुर्युपपदे रक्प्रत्ययो लोपश्च वा भवति । दूरं विप्रवृष्टम् ॥

॥ ६३२ ॥ कृतेः कूच्छौ च ॥ २. ३. २८ ॥

करोते रक्प्रत्यय कूच्छौ चादेशौ भवत । क्रूर निष्ठुरम् ॥ कृच्छ्रम्
कष्ठम् ॥

॥ ६३३ ॥ वृधिरुधिवपीन्दिवज्यगिभीण्भ्यो रन् ॥ २. ३. २९ ॥

वृध्यादिभ्यो रन्प्रत्ययो भवति । वर्ध्नं चर्म ॥ रोध्नः वृक्षविशेष ।
वप्रः केदार ॥ इन्द्रः देवराट् ॥ वज्र कुलिशम् ॥ अग्रं प्राग्भाग ॥ भेगः
भीरु ॥ एरः एरकम् ॥

॥ ६३४ ॥ अन्ध्ररन्ध्रमिलिन्ध्रोदूपुण्ड्रतीव्रनीव्र-

शीघ्रोग्रगौराभद्रसान्द्रगुन्द्रादयः ॥ २. ३. ३० ॥

अन्ध्रादय शब्दा. रन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । अर्धेर्धश्च । अन्ध्रः
क्षत्रियजाति ॥ रधेर्नु च । रन्ध्रं छिद्रम् ॥ इन्धे सिल्दि च । सिल्दिन्ध्रम्
उद्भिद्विशेष ॥ उणेर्दश्च । ओदू क्षत्रजाति ॥ पुणेर्दश्च । पुण्डूः क्षत्रजाति ॥
तितेर्वो दीर्धश्च । तीव्रः तीक्ष्ण ॥ नियो वुक् च । नीव्र गृहच्छदिरुपान्त ॥
श्येड. प्रसारण घश्च । शीघ्र त्वरितम् ॥ उपेर्ग किच्च । उग्रः रौद्र ॥ गुवो
वृद्धिश्च । गौरः अवदात ॥ इण. किच्च । इरा माननीय पानविशेष ॥
भन्देर्नलोपश्च । भद्रं कल्याणम् ॥ सदेर्नु वृद्धिश्च । सान्द्रं घनम् ॥ गुदेर्नु च ।
गुन्द्रः जलतृणविशेषः । आदिग्रहणात् श्वभ्रादयो भवन्ति ॥

॥ ६३५ ॥ सुसूधागृधिभ्यः कन् ॥ २. ३. ३१ ॥

सुप्रभृतिभ्य. कन्प्रत्ययो भवति । सुराः देवा. । सुरा मदिरा ॥ दूरः
सूर्य. ॥ धीरः अनाकुल ॥ गृध्रः काकः ॥

॥ ६३६ ॥ शुसिचिमिभ्यो दीर्घश्च ॥ २. ३. ३२ ॥

शुप्रभृतिभ्य कन्प्रत्यय दीर्घश्चैषां भवति । शूरः विक्रान्तः ॥ सीरम्
हलः ॥ चीर जीर्णवास ॥ मीरा सीमान्तः ॥

॥ ६३७ ॥ वाविन्धेः ॥ २. ३. ३३ ॥

इन्धेर्वावुपपदे कन्प्रत्ययो भवति । विन्त्र निर्मलम् ॥

॥ ६३८ ॥ ऋच्छेरः ॥ २. ३. ३४ ॥

ऋच्छेरप्रत्ययो भवति । ऋच्छरः त्वरावान् ॥

॥ ६३९ ॥ कृगृजृजृदृबृभृमृभ्यः सधात्वादिष्टित् ॥ २. ३. ३५ ॥

कृप्रभृतिभ्योऽरप्रत्ययः, धात्वादिभूतैः कादिभिः सह टिङ्गवति । एनेन क्रियादिभ्यः कर घर इत्यादयः प्रत्यया भवन्ति इत्युक्तं भवति । कर्करः क्षुद्राश्मा । कर्करी वर्धनिका ॥ गर्गः राजर्षिः । गर्गरी महाकुम्भः ॥ गर्धरः सघोषोऽन्यक्तवाक् । गर्धरी किङ्किणीका ॥ जर्जरः अट्ट । जर्जरी स्त्री ॥ जर्जरः वाद्यविशेषः । जर्जरी शल्लरिका ॥ दर्दरः वाद्यविशेषः । दर्दरी सभ्यलुनी ॥ बर्बरः म्लेच्छजातिः । बर्बरी केश्यविशेषः ॥ भर्भरः च्छन्नवान् । भर्भरी स्त्री ॥ भर्भरः शुष्कपत्रप्रकरः । बहुलाधिकारात् मर्मरायां दूर्वाया इत्यादौ टिच्चेऽपि ङीप् न भवति ।

॥ ६४० ॥ मुदेर्गुक् च ॥ २. ३. ३६ ॥

मुदेरप्रत्ययः, टित् गुक् चागमो भवति । मुद्गम् प्रहरणविशेषः । मुदरी स्त्री ॥

॥ ६४१ ॥ गुरेर्जक् च ॥ २. ३. ३७ ॥

गुरेरप्रत्ययष्टित् जक् चागमो भवति । गुर्जरः सौराष्ट्रादिः । गुर्जरी स्त्री ॥

॥ ६४२ ॥ सुन्दिमन्दिमन्दिमन्थिमञ्जिमञ्जिपिञ्जिभ्रिमिचमि-
चटिवठिमठिदेप्रिवानिकास्यति कृटिकविशिबिदप्रि-
वदिब्रदिभ्यो नित् ॥ २. ३. ३८ ॥

सुन्धादिभ्योऽरप्रत्ययो निङ्गवति । सुन्दरः मनोज्ञः ॥ चन्दरः निरिगर्भः ॥ मन्दरः शैलः ॥ मन्थरः मन्दः ॥ मञ्जरी अम्नादिशिखा । गौरादित्वान्डीष् ॥ पञ्जरः शुक्राद्यवरोधसम्पन्नः ॥ पिञ्जरः पिशङ्गः ॥

भ्रमरः षट्पद ॥ चमरः अरण्यपशु ॥ चटरः मधुकन्धरा ॥ वटरः
मूर्ख ॥ मटरः मुनि ॥ देवरः पत्यनुज ॥ वासरः दिवस ॥ कासरः
महिषः ॥ अररं कवाटम् ॥ कोटर च्छिद्रम् । बहुलवचनाद्गुण ॥ कबरः
वर्णः । कवरी वेणी ॥ शबरः पुलिन्दः ॥ दवरः गुण ॥ कदरः
वृक्षविशेषः ॥ बदरी फलवृक्ष ॥

॥ ६४३ ॥ जठरपिठरकुररक्रकरमकरशिखरशेखरोदरडहरकुहर-
कूर्परकर्परशफरडमरडामरपामरसागरतोमराजगरादयः

॥ २. ३. ३९ ॥

जठरादय शब्दा अरप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । जनेष्ठश्च । जठरम्
कोष्ठम् ॥ पिठिकुरोरगुणत्वं च । पिठर भाण्डम् ॥ कुरः पक्षिविशेषः ॥
क्रमेः कश्च । क्रकरः गौरतित्तिरि ॥ मर्केर्नलोपश्च । मकरः ग्राह ॥
शाखेरिदेतौ चोपधाया । शिखरम् अग्रभाग ॥ शेखरः आपीड ॥ उन्देर्न-
लोपश्च । उदरं जठरम् ॥ वहेरादेर्दश्च । डहर हृत्कमलम् ॥ कहेरगुणत्व
च । कुहर गभीरगर्तः । कृपेरुपधाया उच्च वा । कूर्परः कफोणो ॥ कर्परं
दटालम् ॥ शेफ पश्च । शफरः क्षुद्रमत्स्य ॥ दमेर्णिङ्गा आदेशश्च ड । डमरः
भयानक ॥ डामरः स एव ॥ पानेर्मुट् च । पामरः ग्रामीण ॥ सहेर्गश्च ॥
सगरः राजा ॥ तङ्गेर्नलोपश्च ॥ तगरः वृक्षविशेषः ॥ तुवो मुट् च । तोमरम् आयु
धम् ॥ अजेरगट् च । अगरः सर्पः । आदिग्रहणात् सागरादयो भवन्ति ॥

॥ ६४४ ॥ अग्यङ्गिमन्दिमदिकडिकासिभ्य

आरन् ॥ २. ३. ४० ॥

अगिप्रभृतिभ्य आरन्प्रत्ययो भवति । अगारं वेश्म ॥ अङ्गारः
अग्न्युच्छिष्टम् ॥ मन्दारः वृक्षविशेषः ॥ मदारः वराहः ॥ कडारः पिङ्गलः ॥
कासारः पल्वलम् ॥

॥ ६४५ ॥ किञ्जिमृजिभ्यां चित् ॥ २. ३. ४१ ॥

आभ्यामारन्प्रत्ययः चिद्भवति । वजारः कुमूल ॥ मारजारः
बिडालः ॥

॥ ६४६ ॥ कृजो मुट् च ॥ २. ३. ४२ ॥

करोतेरारन्प्रत्यय चित् मुट् चागमो भवति । कर्मारः लोहकारः ॥

॥ ६४७ ॥ तुषिकुठिभ्यां किच्च ॥ २. ३. ४३ ॥

आभ्यामारप्रत्ययश्चित् किच्च भवति । तुषारः हिमम् ॥ कुठारः परशु. ॥

॥ ६४८ ॥ कमेरत उच्च ॥ २. ३. ४४ ॥

कमेरारन्प्रत्यय. कित्, कम्यकारस्य चोकारादेशो भवति । कुमारः पोगण्ड ॥

॥ ६४९ ॥ शृङ्गारभृङ्गारकल्हारकान्तारकेदारकोविदार-
कर्बुदारकाञ्चनारादयः ॥ २. ३. ४५ ॥

शृङ्गारादय शब्दाः आरन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । श्रिज. सप्रसारणं गुञ्जुमौ च । शृङ्गारः रसविशेष ॥ भृजो गुणत्वं गुञ्जुमौ च । भृङ्गारः कटक ॥ कलेर्हट् च । कल्हारम् उत्पलविशेष. ॥ कमेस्तट् दीर्घश्च । कान्तारम् अरण्यम् ॥ कदेरे चोपधाया. । केदारं वपम् ॥ कनेः कोविद-
कर्बुदकाञ्चनाश्च । कोविदारः वृक्षविशेष. ॥ कर्बुदारः तद्भेदः ॥ काञ्चनारः तद्भेदः स एव । आदिग्रहणात् ईनारमसारादयो भवन्ति ॥

॥ ६५० ॥ इषिरुचिरुधितिमिमिहिमदिमन्दिचन्दिखदि-
बधिभ्यः किरच् ॥ २. ३. ४६ ॥

इष्यादिभ्यः. किरच्प्रत्ययो भवति । इषिरा क्षिप्रम् ॥ रुचिरं मनोहरम् ॥ रुधिरं लोहितम् ॥ तिमिरम् अन्धकारः ॥ मिहिरः सूर्यः ॥ मदिरा सुरा ॥ मन्दिरं वेश्म ॥ चन्दिरं चन्द्रिकावत् ॥ खदिरः वृक्षविशेषः ॥ बधिरः श्रोत्रविकलः ॥

॥ ६५१ ॥ स्थिरस्फिराजिरशिशिरशित्थिरस्थविरकविराशिर-
शिविरसरिरादयः ॥ २. ३. ४७ ॥

स्थिरादयः शब्दाः किरच्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । स्थो निच्च ।
 स्थिरः अचलः ॥ स्फायो डित् । स्फिरः स्फारः ॥ अजेर्वीभावाभावः । अजिरं
 अङ्गणम् ॥ शशेरिच्चातः । शिशिरं शीतलम् ॥ श्लथे शिथि च । शिथिरं
 श्लथम् । लत्वेन शिथिलम् ॥ स्थो वुक् ह्रस्वश्च । स्थविरः वृद्धः ॥ कौते-
 गुणश्च । कविरः अक्षिण कोण ॥ अशेर्नुच्च । अशिरः सूर्यः ॥ शिडो
 वुक् ह्रस्वश्च । शिविरं राजसन्निवेश ॥ सतेर्गुणः । सरिरं जलम् । लत्वेन
 सलिलम् । आदिग्रहणात् च्छिदिरभिदिरादयो भवन्ति ॥

॥ ६५२ ॥ कृशूशोडोमञ्जिकृटिपटिपूङ्भ्य ईरच् ॥ २. ३. ४८ ॥

एभ्य ईरच्प्रत्ययो भवति ॥ करीरः वृक्ष ॥ शरीरं वपु ॥ शोडीरः
 गर्भवान् ॥ मञ्जीरः नूपुर ॥ कोटीरं मुकुटम् । बहुलवचनाङ्गुण ॥ पटीरः
 कार्मुकम् ॥ पवीरं बीजावपनम् ॥

॥ ६५३ ॥ वशिषसिकुङ्कुलिभ्यः कित् ॥ २. ३. ४९ ॥

वश्यादिभ्यः ईरच्प्रत्ययः किङ्कवति । उशीर वीरणमूलम् ॥ क्षीरं
 दुग्धम् ॥ कुरीरं मैथुनम् ॥ कुलीरः कर्कट ॥

॥ ६५४ ॥ डिण्डीरवानीरगभीरगभीरगम्भीरकुम्भीरकश्मीर-

कीरजम्बीरकिम्भीरादयः ॥ २. ३. ५० ॥

डिण्डीरादयः शब्दा ईरच्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । डीडो डित्वमभ्यासस्य
 नुं च । डिण्डीरः फेनः ॥ वनेर्बृद्धिश्च । वानीरं वेतसम् ॥ आपो भश्च ।
 आभीरः शूद्रजाति ॥ गमेर्भो नु च । गभीरः अक्षोभ्यः ॥ गम्भीरः स एव ॥
 स्कुम्भे सलोपश्च । कुम्भीरः जलचरः ॥ कुशेर्मुट् च । कश्मीराः जनपदः ॥
 कायः कित् । कीरः शुक ॥ जनेर्बुक् च । जम्बीरः वृक्षविशेषः ॥ किर
 कित् मुक् च । किम्भीरः कवरः । आदिग्रहणात् तूणीरतासीरकरवीरा-
 दयो भवन्ति ॥

॥ ६५५ ॥ कृबिमदिवासिमसिचतिचङ्क्यकिभ्य

उरच् ॥ २. ३. ५१ ॥

एभ्यः उरच्प्रत्ययो भवति । ऋर्गुरः शबल ॥ मन्दुरा अश्वशाला ॥
वासुरः वायस ॥ मसुरा वेशस्त्री ॥ चतुरः विदग्ध ॥ चङ्कुरः रथ ॥
अङ्कुरः प्ररोह ॥

॥ ६५६ ॥ मुर्मुर्मुकुरदर्दुरचिकुरकुक्कुरकुक्कुर-
कुकुन्दुरेन्दुरनूपुरविधुरमद्गुरवागुरादयः ॥ २. ३. ५२ ॥

मुर्मुरादयः शब्दा उरच्प्रत्ययान्ता निगत्यन्ते । मृड् उक् मुक् च ।
मुर्मुर्गः कुकूलम् ॥ मुचे क किच्च । मुङ्गुरः आदर्श मकुल च ॥ दृडो दुक् च ।
दर्दुः मण्डूकः ॥ चकेरिच्चोपधाया । विङ्गुरः अलक ॥ कुले कुक् च ।
वुङ्गुरः श्वा । केचित् कुकुगेति पठन्ति । तत्र किरतेरुव कुक् च गुणाभावश्च ।
कुकुरः यादव ॥ कौ कुन्देरुच्चात । कङ्कुरौ नितम्बकूपकौ ॥ इन्देरुच्च ।
जन्दुरः कृषिक ॥ नुव पुक् दीर्घश्च । नूपुरः तुलाकोटि ॥ व्यथे प्रसारण
च । विधुरः राक्षस ॥ मदिवात्यो गुक् च । ऋङ्गुरः मत्स्यविशेष ॥
वागुरा मृगबन्धनी । आदिग्रहणात् विधुरनिष्ठुरादयो भवन्ति ॥

॥ ६५७ ॥ असेरुरन् ॥ २. ३. ५३ ॥

असेरुरन्प्रत्ययो भवति । असुरः दैत्यः ॥

॥ ६५८ ॥ शावशोगप्तौ ॥ २. ३. ५४ ॥

अश्रोतेः शावुपपदे आप्तौ गम्यमानायां उरन्प्रत्ययो भवति । श्वशुरः
जायापत्योः पिता ॥

॥ ६५९ ॥ मसेरुरन् ॥ ३. २. ५५ ॥

मसेरुरन्प्रत्ययो भवति । मसूरः धान्यविशेषः ॥

॥ ६६० ॥ कृजश्चुक् च ॥ ३. २. ५६ ॥

कृजः ऊरन्प्रत्ययः चुक् चागमो भवति । कवूरः षड्डी ॥

॥ ६६१ ॥ खर्जिखडिकृपिवल्लिमयिमण्डिभ्य ऊरः ॥ ३. २. ५७ ॥

खज्यादिभ्यः ऊरप्रत्ययो भवति । खर्जूरः वृक्षविशेषः ॥ खड्गः
खुरलीस्थानम् ॥ कर्पूरः गन्धद्रव्यम् ॥ वल्लूरः मांसपेशी ॥ मयूरः शिखी ॥
मण्डूरः कल्कविशेषः ॥

॥ ६६२ ॥ तलिमलिशलिभ्यो णित् ॥ २. ३. ५८ ॥

तल्यादिभ्यः ऊरप्रत्ययो णित् भवति । तालूरं जलावर्तः ॥ मालूरः
बिल्वः ॥ शालूरः दर्दुरः ।

॥ ६६३ ॥ विडूरसिन्दूरपत्तूरधुस्तूरधुत्तूरादयः ॥ २. ३. ५९ ॥

एते शब्दा ऊरप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । विडूरः पर्वतविशेषः ॥ स्यन्देः
संप्रसारणं च । सिन्दूरं लीनपिष्टः ॥ पतेस्तुट् च । पत्तूरं गन्धद्रव्यम् ॥
धुवः स्तुक् तुकौ च । धुस्तूरः उन्मत्तकः ॥ धुत्तूरः स एव । आदिग्रहणात्
कस्तूरकरभूरादयो भवन्ति ॥

॥ ६६४ ॥ पतिकठिकुठिकुबिगविगुविदंशिभ्य

एरक् ॥ २. ३. ६० ॥

पत्यादिभ्य एरक्प्रत्ययो भवति । पतेरः पक्षी ॥ कटेरः दुःखितः ॥
कुटेरः अञ्जुकः ॥ कुवेरः धनाधिपतिः ॥ गवेरः मेघः ॥ गुवेरः राजा ॥
दशेरः जनपदः ॥

॥ ६६५ ॥ सतेरमूलेरमुदेरादयः ॥ २. ३. ६१ ॥

एते शब्दा एरक्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । सदेस्त च । सतेरः वायुः ॥
मूलिगुदोर्णञ्च । मूलेरं पण्यम् ॥ मुदेरः मूर्खः । आदिग्रहणात् कवेरनालिकेर-
शृङ्गिवेरादयो भवन्ति ॥

॥ ६६६ ॥ कठिचकिभ्यामोरः ॥ २. ३. ६२ ॥

आभ्यामोरप्रत्ययो भवति । कठोरः कठिनः ॥ चकोरः पक्षिविशेषः ॥

॥ ६६७ ॥ कशेरत इच्च ॥ २. ३. ६३ ॥

कशेरोरप्रत्ययः अकारस्य चेकारादेशो भवति । किशोरः बालः ॥

॥ ६६८ ॥ शृक्किभ्यः करन् ॥ २. ३. ६४ ॥

एभ्यः करन्प्रत्ययो भवति । शर्करा [वाल्मुका] ॥ [वर्करः]
छागशिशुः ॥ केकरः वक्रदृष्टि ॥

॥ ६६९ ॥ सूपुषिभ्यां कित् ॥ २. ३. ६५ ॥

आभ्यां करन्प्रत्ययः किङ्कवति । सूकरः वराहः ॥ पुष्करम् अन्तरि-
क्षादि ॥

॥ ६७० ॥ अनिकाभ्यां तरच् ॥ २. ३. ६६ ॥

आभ्यां तरच्प्रत्ययो भवति । अन्तरं मध्यम् ॥ कातरः भीरुः ॥

॥ ६७१ ॥ इण्पूभ्यां कित् ॥ २. ३. ६७ ॥

आभ्यां तरच्प्रत्ययः किङ्कवति । इतरः निर्दिष्टप्रतियोगी ॥ पूतरः
जलजन्तुः ॥

॥ ६७२ ॥ क्यजिमामद्यशूभ्यः सरन् ॥ २. ३. ६८ ॥

किप्रभृतिभ्यः सरन्प्रत्ययो भवति । वेसरः वकुल ॥ वेसरः अश्वतरः ॥
मासरः आचामः ॥ मत्सरः कोपविशेषः ॥ अक्षरः वर्णविशेषः ॥

॥ ६७३ ॥ वसेश्च ॥ २. ३. ६९ ॥

वसेश्च सरन्प्रत्ययो भवति । वत्सरः हायनः ॥

॥ ६७४ ॥ सपूर्वाच्चित् ॥ २. ३. ७० ॥

सपूर्वाद्धसे सरन्प्रत्ययश्चिङ्कवति । सवत्सरः ॥ परिवत्सरः ॥

॥ ६७५ ॥ इडावत्सरः ॥ २. ३. ७१ ॥

इद्वत्सरः ॥

॥ ६७६ ॥ ऋषितनिकृधूकिभ्यः कित् ॥ २. ३. ७२ ॥

ऋष्यादिभ्यः सरन्प्रत्ययः किङ्कवति । ऋक्षरः कण्टकः ॥ तसरः
कौशेयसूत्रम् ॥ कृसरः हविर्विशेषः ॥ धूसरः धान्यविशेषः ॥ किसरः
गन्धद्रव्यम् ॥

॥ ६७७ ॥ कृशूगृचतिकडिभ्यः ष्वरच् ॥ २. ३. ७३ ॥

एभ्यः ष्वरच्प्रत्ययो भवति । कर्वरः व्याघ्रः । कर्वरी स्त्री ॥ शर्वरः सायाहः । शर्वरी रात्रि ॥ गर्वरः अहङ्कारः । गर्वरी सन्ध्या ॥ चत्वरं चतुष्पथम् । चत्वरी वेदि. ॥ कडुरः व्यालाश्वः । कडुरी दधिविकार ॥

॥ ६७८ ॥ छित्वरछत्वग्धीवरपोवरचीवरगह्वरोपह्वरसंयद्वरनिष-
द्वरोदुम्बरकूबरतूबरादयः ॥ २. ३. ७४ ॥

छित्वरादयः शब्दाः वरच्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । छिदेस्तः किञ्च । छित्वरः धूर्तः ॥ छादेर्णिलुक् तश्च । छत्वरं छदि. ॥ व्यायो धी च । धीवरः कैवर्तः ॥ प्याय पी च । पीवरः मांसलः ॥ चिडो दीर्घश्च । चीवर व्रतिवासः ॥ गुहेरिचोपधायाः । गह्वर गहनम् ॥ उपह्वरः वादिलोपश्च [१] । उपह्वरं समीपः ॥ समि यमो दश्च । सयद्वरः सयमी ॥ नौसदेर्निच्च । निषद्वरं आननम् । निषद्वरी प्रपा ॥ उन्दे किदुमद् च । उदुम्बरः वृक्षविशेषः ॥ कुतुवो दीर्घश्च । कूबरः रथावयवः ॥ तूवरः कन्द्रः रश्मिः । आदिग्रहणात् अडम्बराटम्बरसम्बरादयो भवन्ति ॥

॥ ६७९ ॥ कलेरेबरः ॥ २. ३. ७५ ॥

कलेर्धातोरेवरप्रत्ययो भवति । कलेबरं शरीरम् ॥

॥ ६८० ॥ छृन् ॥ २. ३. ७६ ॥

सर्वधातुभ्यः छृन्प्रत्ययो भवति । छत्र छत्री वा धर्मवारणम् ॥ पात्रम् अर्जितगुणाधारो ब्राह्मणादिः ॥ स्नात्रं स्नानम् ॥ राजत इति राष्ट्रम् देशः ॥

॥ ६८१ ॥ अस्त्रिजगमिनमिनशिहनिविष्यशां

वृद्धिश्च ॥ २. ३. ७७ ॥

एभ्यः छृन्प्रत्ययो वृद्धिश्चैषा भवति । आष्ट्रम् अम्बरीषः ॥ गान्त्र नमनान्तः शिरः ॥ [नान्त्रम् शिरः ॥] नाष्ट्रः यातुधानः रक्षः ॥ [हान्त्रम् रक्षः ॥] वैष्ट्र विष्णुः ॥ आष्ट्रम् आकाशम् ॥

॥ ६८२ ॥ दिवेद्यौ च ॥ २. ३. ७८ ॥

दिवेः घृन्प्रत्ययः द्यौ चादेशो भवति । द्यौत्रं त्रिदिवम् ॥

॥ ६८३ ॥ उषिखनिसृमूभ्यः कित् ॥ २. ३. ७९ ॥

एभ्यः घृन्प्रत्ययः किङ्भवति । उष्ट्रः करभः ॥ खात्रं ग्रामाधारभृत्
[ग्रावाधारभित्^१] सूत्रं तन्तुः ॥ सूत्र प्रज्ञावः ॥

॥ ६८४ ॥ स्त्यायेर्डित् ॥ २. ३. ८० ॥

स्त्यायतेः घृन्प्रत्ययो ङिङ्भवति । स्त्री योषित् ॥

॥ ६८५ ॥ हुयामाश्रुलुपिवसिभसिभ्यस्त्रन् ॥ २. ३. ८१ ॥

हुप्रभृतिभ्यः त्रन्प्रत्ययो भवति । होत्रं होम ॥ यात्रा प्रस्थानम् ॥
मात्रा स्तोत्रः ॥ श्रोत्रं श्रवणम् ॥ लोत्रम् अपहृतद्रव्यम् ॥ वस्त्रं वासः ॥
भस्त्रा चर्ममयावपनम् ॥

॥ ६८६ ॥ गमेरा च ॥ २. ३. ८२ ॥

गमेस्त्रन्प्रत्ययः आकारश्चान्तादेशो भवति । गात्रं शरीरम् ॥

॥ ६८७ ॥ अमिचिमिदिशंसिभ्यः कित् ॥ २. ३. ८३ ॥

अमादिभ्यः त्रन्प्रत्ययः किङ्भवति । अन्त्रं पुरीतत् ॥ चित्रम् आश्चर्यम् ॥
मित्रं सुहृत् । अमित्रं शत्रुः ॥ शस्त्रं स्तोत्रम् ॥

॥ ६८८ ॥ पूङो ह्रस्वश्च ॥ २. ३. ८४ ॥

पूङस्त्रन्प्रत्ययो ह्रस्वश्च भवति । पुनातीति पुत्रः सूनुः । [यत्] पुत्राप्नो
नरकात् त्रायत इति व्युत्पत्तिः तत् संज्ञाशब्दानामनेकधा व्याख्यानं लक्षयति ॥

॥ ६८९ ॥ गुवृवीपचिवचियमिमनितनिसदिक्षदिक्षिभ्यो

नित् ॥ २. ३. ८५ ॥

गुप्रभृतिभ्यः त्रन्प्रत्ययो ङिङ्भवति । गोत्रम् अन्ववायः ॥ वरत्रं चर्म ॥
वेत्रं वीरद्विशेषः ॥ पक्त्रम् अग्निः ॥ वक्त्रम् आस्यम् ॥ यन्त्रम् अरघ-
ट्यादिः ॥ मन्त्रः इषेत्वादिः ॥ तन्त्रं प्रसारितास्तन्त्रवः ॥ सत्रं सन्न ॥ क्षत्रं
जातिः ॥ क्षेत्रं भूतादि ॥

॥ ६९० ॥ अमियजिवधिपतिकलिनक्षिभ्योऽत्रन् ॥ २. ३. ८६ ॥

एभ्योऽत्रन्प्रत्ययो भवति । अमत्रं भाजनम् ॥ यजत्रं यजनम् ॥
वधत्रम् आयुधम् ॥ पतत्रं पक्षः ॥ कलत्रं दारा ॥ नक्षत्रं तारा ॥

॥ ६९१ ॥ वृजश्चित् ॥ २. ३. ८७ ॥

वृजोऽत्रन्प्रत्ययो भवति चिच्च । वरत्रा रज्जुः ॥

॥ ६९२ ॥ अशिवहिकटिभ्य इत्रः ॥ २. ३. ८८ ॥

अश्यादिभ्य इत्रप्रत्ययो भवति । अशित्रं अन्ना ...वनम् [अन्नपानम्] ॥
वहित्रं वाहनम् ॥ कटित्रं लेख्यचर्म ॥

॥ ६९३ ॥ त्रादिभ्य उत्रः ॥ २. ३. ८९ ॥

त्रादिभ्य उत्रप्रत्ययो भवति । तरुत्रं प्लव ॥ करुत्रम् अभिप्रेतम् ॥

॥ ६९४ ॥ स्याशक्यमिभ्यो लः ॥ २. ३. ९० ॥

स्यादिभ्यो लप्रत्ययो भवति । स्यालः पत्नीभ्राता ॥ शक्लः मनोज्ञ-
दर्शनम् ॥ अम्लः रसः ॥

॥ ६९५ ॥ शीडः क्लृन् ॥ २. ३. ९१ ॥

शीडः क्लृन्प्रत्ययो भवति । शीलं स्वभावः ॥

॥ ६९६ ॥ भिल्लाच्छभल्लसौविदल्लादयः ॥ २. ३. ९२ ॥

भिल्लादय शब्दाः क्लृन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । मिलेच्चिच्च । भिल्लः
अन्त्यजातिः ॥ अच्छे भल्लेश्च । अछभल्लः ऋक्षः ॥ सुजि विदेरिलक्
सौ च सुजः । सौविदल्लः कञ्चुकी ॥

॥ ६९७ ॥ मङ्गिमृदिमण्डिकुण्डिकन्दिभ्योऽलच् ॥ २. ३. ९३ ॥

मङ्गयादिभ्योऽलच्प्रत्ययो भवति । मङ्गलं भद्रम् ॥ मर्दलः मुरजः ॥
मण्डलं देशः ॥ कुण्डलं कर्णाभरणम् ॥ कन्दलं प्ररोहः ॥

॥ ६९८ ॥ लङ्गेर्दीर्घश्च ॥ २. ३. ९४ ॥

लङ्गेरलच्प्रत्ययो दीर्घश्च भवति । लाङ्गलम् ॥

॥ ६९९ ॥ ऋजनोर्गुक् च ॥ २. ३. ९५ ॥

आभ्यामलच्प्रत्ययो गुक् चागमो भवति ॥ अर्गला परिखा ॥ जङ्गलं निर्जलो देशः ॥

॥ ७०० ॥ कुकमियमिशमिशकिशबितृपिकुविशलिकलिपलिभ्यो

ऽलक् ॥ २. ३. ९६ ॥

कुप्रभृतिभ्योऽलक्प्रत्ययो भवति । कुवली क्षुद्रवदरी ॥ कमलम् पद्मम् ॥ यमलं युगलम् ॥ शमलम् शकृत् ॥ शकलं खण्डः ॥ शबलः कल्माषः ॥ तृपला लता ॥ कुवलः प्रवालः ॥ शललम् शलल्यङ्गरुहम् ॥ कललं गर्भप्रथमावस्था ॥ पललं भृष्टतिलासतीचूर्णम् ॥

॥ ७०१ ॥ वृषिपटिदेविकेविवपिचपिभ्यश्चित् ॥ २. ३. ९७ ॥

वृष्यादिभ्योऽलक्प्रत्ययश्चिद्भवति । वृषलः शूद्रः ॥ पटलं छदिः ॥ देवलः ऋषिः ॥ केवलम् एकम् ॥ उपलः पाषाणः ॥ चपलः अस्थिरः ॥

॥ ७०२ ॥ कुगुध्वञ्चिचञ्चिवहिदिहितृसृकुसिभ्यो

लः ॥ २. ३. ९८ ॥

कुप्रभृतिभ्यो लप्रत्ययश्चिद्भवति ॥ कवलः प्रासः ॥ गवलः महिषः ॥ धवलः श्वेतः ॥ अञ्चलं वस्त्रान्तः ॥ चञ्चलः अस्थिरः ॥ वहलः घनः ॥ देहली द्वाराधः पट्टः ॥ तरलः अधीरः ॥ सरलः अकुटिलः ॥ कोसलाः जनपदः ॥

॥ ७०३ ॥ मुरलोरलमुसलकुशलकोमलकोहलविरलकेरल-
कुन्तलकपिञ्जलकज्जलेज्जलच्छगलभगलाहलकहलकाहलनाहला-

नलयुगलपिप्पलादयः ॥ २. ३. ९९ ॥

मुरलादयः शब्दाः अलप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । मृ " व्योर्विलोपः किञ्च । मुरलाः जनपदः ॥ उरलः उत्कटः ॥ मुसेः किञ्च । मुसलः

॥ ७०९ ॥ स्थालचात्वालकीलालकङ्कालहिन्तालवेताल-
जम्बालादयः ॥ २. ३. १०५ ॥

स्थालादयः शब्दाः कालन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । स्थश्चिश्च । स्थालम्
भाजनम् ॥ चतेर्बुक् वृद्धिश्च । चात्वालः यज्ञगर्तः ॥ कल ईच्चातः ।
कीलाल रक्तम् ॥ कचेर्नु कश्च । कङ्कालं कलेवरम् ॥ हिंसोस्त च ।
हिन्तालः वृक्षविशेषः ॥ वियस्तुक् गुणश्च । वेतालः रजनिचरविशेषः ॥
जम्बे लुक् च । जम्बालः कर्दमः । आदिग्रहणात् चक्रवालकरवालालवालादयो
भवन्ति ॥

॥ ७१० ॥ पतिचण्डिभ्यामालञ् ॥ २. ३. १०६ ॥

आभ्यामालञ्प्रत्ययो भवति । पातालं रसातलम् ॥ चण्डालः
जनङ्गमः ॥

॥ ७११ ॥ कुटिमहिमिथ्यनिभ्यः किलच् ॥ २. ३. १०७ ॥

एभ्यः किलच्प्रत्ययो भवति । कुटिलं वक्रम् ॥ महिला स्त्री ॥
मिथिला नगरी ॥ अनिलः वायुः ॥

॥ ७१२ ॥ भडिलभण्डिलशण्डिलस्थण्डिलकोकिल-

कपिलविचकिलादयः ॥ २. ३. १०८ ॥

भडिलादयः शब्दाः किलच्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । भण्डेर्नलोपश्च ।
भडिलः ऋषिः ॥ भण्डिलः ऋषिः ॥ शमेर्डक् च । शण्डिलः ऋषिः ॥ स्थले-
र्नु च । स्थण्डिलं त्रतिशयनवेदिका ॥ कुकोर्गुणश्च । कोकिलः परभृतः ॥ कमे-
पश्च । कपिलः मुनिः ॥ विचेरकट् च । विचकिलः मल्लिकाविशेषः ।
आदिग्रहणात् चण्डिलगोभिलनिकुम्भिलादयो भवन्ति ॥

॥ ७१३ ॥ हृषिवृतिचटितण्डिशकिशङ्कयुत्कण्ठिभ्य
उलच् ॥ २. ३. १०९ ॥

एभ्यः उलच्प्रत्ययो भवति । हर्षुलः हर्षवान् ॥ वर्तुलं वृत्तम् ॥ चटुलः

चञ्चलः ॥ तण्डुलः निष्कषो व्रीह्यादिः ॥ शकुलः मत्स्यः ॥ शङ्कुला
क्रीडनशङ्कुः ॥ उत्कण्ठुलः उत्कण्ठावान् ॥

॥ ७१४ ॥ निचुलवञ्जुलवकुलतुमुलपृथुलस्थूलविसंस्थु-
लादयः ॥ २. ३. ११० ॥

निचुलादयः शब्दाः उलच्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । निजेश्वः किञ्च ।
निचुलः वञ्जुलः ॥ वजेर्नु च । वञ्जुलः निचुलः ॥ वचेः क च । वकुलः
केसरः ॥ तमेरुच्चात । तुमुलः भयानकः ॥ प्रथे. प्रसारण च । पृथुलः
विस्तीर्णः ॥ स्थ किञ्च । स्थूलः पटकुटीविशेषः । वौ ससेस्थुद् च ।
विसंस्थुलः व्याघ्रः । आदिग्रहणात् लगुलवलगुलादयो भवन्ति ॥

॥ ७१५ ॥ पिञ्ज ऊलच् ॥ २. ३. १११ ॥

पिञ्ज ऊलच्प्रत्ययो भवति । पिञ्जूलः हस्तिबन्धनपाशः ॥

॥ ७१६ ॥ कुसूलकुकूलदुकूलताम्बूलबल्लूललाङ्गूल-
शार्दूलदयः ॥ २. ३. ११२ ॥

कुसूलादयः शब्दा ऊलच्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । कसेरत उच्च ।
कुसूलं कोष्ठम् ॥ कुदुवोः कुद् किञ्च । कुकूलः करीषोऽभिः ॥ दुकूलं क्षौमं
वासः ॥ तमेर्बुक् दीर्घश्च । ताम्बूलम् पूगपर्णचूर्णसंयोगः ॥ बन्धेः लु बश्च [१] ।
बल्लूलः वृक्षविशेषः ॥ लङ्गेर्दीर्घश्च । लाङ्गूल वालधिः ॥ शृणातेर्दुक् वृद्धिश्च ।
शार्दूलः व्याघ्रः । आदिग्रहणात् मार्कूलवञ्जूलकण्डूलादयो भवन्ति ॥

॥ ७१७ ॥ महेलच् ॥ २. ३. ११३ ॥

महेरेलच्प्रत्ययो भवति । महेला स्त्री ॥

॥ ७१८ ॥ कटिपटिभ्यामोलः ॥ २. ३. ११४ ॥

आभ्यामोलप्रत्ययो भवति । कटोलः ओषधिः ॥ पटोल ओषधिः ॥

॥ ७१९ ॥ कपोलकल्लोलकक्कोलमक्कोलादयः ॥ २. ३. ११५ ॥

कपोलादयः शब्दा ओलच्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । कपेर्नलोपश्च ।

कपोलः वदनैकदेशः ॥ कलेश्च । कलोलः ऊर्मिः ॥ कचिमचोः कश्च ।
कक्कोलः लताविशेषः ॥ मक्कोलः सुधाविशेषः । आदिग्रहणात् गण्डोलादयो
भवन्ति ॥

॥ ७२० ॥ वलेः कलच् ॥ २. ३. ११६ ॥

वले. कलच्प्रत्ययो भवति । वल्कलम् तरुत्वक् ॥

॥ ७२१ ॥ मिजः खलच्चैच्च ॥ २. ३. ११७ ॥

मिजः खलच्प्रत्यय चकारात् कलच्च । एकारश्चान्तादेशो भवति ।
मेखला गिरिनितम्बः ॥ मे ,लः नर्मदाप्रभवोऽद्रिः ॥

॥ ७२२ ॥ श्रो नुं ह्रस्वश्च ॥ २. ३. ११८ ॥

श्रुणोतेः खलच्प्रत्ययो नुं ह्रस्वश्च भवति । शृङ्खला लोहरज्जुः ॥

॥ ७२३ ॥ शमिकमिभ्यां बलच् ॥ २. ३. ११९ ॥

आभ्या बलच्प्रत्ययो भवति । शम्बलम् पाथेयम् ॥ कम्बलः
प्रावारः ॥

॥ ७२४ ॥ डुकुटिकशिशालिभ्यः कमलच् ॥ २. ३. १२० ॥

एभ्यः कमलच्प्रत्ययो भवति । डुमलम् जलम् ॥ कुट्टमलम् सुकुलम् ॥
कश्मलम् मलिनम् ॥ शालमलः वृक्षविशेषः ॥

॥ ७२५ ॥ वतेः सलक् ॥ २. ३. १२१ ॥

वते. सलक्प्रत्ययो भवति । वत्सलः गोमान् ॥

॥ ७२६ ॥ शीडो वलञ्ज्वलनौ ॥ २. ३. १२२ ॥

शीडो वलञ्ज्वलनौ प्रत्ययौ भवतः । शैवालं अवका ॥ शैवलं तदेव ॥

॥ ७२७ ॥ तुल्वलेल्वलपल्वलादयः ॥ २. ३. १२३ ॥

तुल्वलादयः शब्दाः वलञ्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । तुलीलिपलीनां

णिलुक् च । तुल्वलः ऋषिः ॥ इल्वलः असुरः । इल्वलाः तिस्रः
मृगशिरस्ताराः ॥ पल्वलम् जलाशयः । आदिग्रहणात् शाद्वलादयो भवन्ति ॥

॥ ७२८ ॥ श्रृसृहसिभ्यो वः ॥ २. ३. १२४ ॥

एभ्यो वप्रत्ययो भवति । शर्वः शिवः ॥ सर्व स एव । ह्रस्वः
लघु ॥

॥ ७२९ ॥ उर्देर्धश्च ॥ २. ३. १२५ ॥

“उर्दं माने” इत्यस्माद्धातोः वप्रत्ययो धकारश्चान्तादेशो भवति ।
ऊर्ध्वा ऊर्ध्ववर्ष्म ॥

॥ ७३० ॥ गन्धेररक् च ॥ २. ३. १२६ ॥

गन्धेर्वप्रत्ययोऽरक् चागमो भवति । गन्धर्वः देवविशेषः ॥

॥ ७३१ ॥ इण्शीङ्श्याशालापदिभ्यो नित् ॥ २. ३. १२७ ॥

एभ्यो वप्रत्ययो निद्ववति । एवः केवलः ॥ शेवः सुदृक् ॥ श्यावः
कपिशः ॥ शावः अर्भकः ॥ लावः पक्षी ॥ पट्टः वायुः ॥

॥ ७३२ ॥ इष्वनिघृष्वरिष्वलिष्वादयः ॥ २. ३. १२८ ॥

इष्वादयः शब्दा वप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । इषिवृषिकृषीणां किञ्च ।
इष्वः आचार्यः ॥ निघृष्वः निकषः ॥ रिष्वः हिंस्रः ॥ लषेरिच्चोपधायाः ।
लिष्वः लम्पटः । आदिग्रहणात् वृष्वादयो भवन्ति ॥

॥ ७३३ ॥ अशूस्नुप्रुषिलटिखटिकणिविलिनलिशलिखलिभ्यः
कन् ॥ २. ३. १२९ ॥

अशूप्रभृतिभ्यः कन्प्रत्ययो भवति । अश्वः तुरगः ॥ स्नुवः हवन-
भाण्डम् ॥ प्रुष्वः निवृत्तिः ॥ लट्वा क्षुद्रकटका ॥ खट्वा शय्या ॥ कण्वः
मुनिः ॥ विल्वः मालूरः ॥ नल्वः भूमानविशेषः ॥ शल्वाः क्षत्रियाः ॥
खल्वः दृतिः । खल्वम् निम्नम् ॥

॥ ७३४ ॥ शीङापो ह्रस्वश्च ॥ २. ३. १३० ॥

आभ्यां कन्प्रत्ययो ह्रस्वश्च भवति । शिवः शम्भुः । शिवा हरीतकी ॥
अप्या देवयूथम् ॥

॥ ७३५ ॥ यसेर्ह च ॥ २. ३. १३१ ॥

यसेः कन्प्रत्यय ह्रस्वान्तादेशो भवति । यद्वा बुद्धिः ॥

॥ ७३६ ॥ लिहेर्जिह च ॥ २. ३. १३२ ॥

लिहेः कन्प्रत्ययो जिह चादेशो भवति । जिह्वा रसना ॥

॥ ७३७ ॥ न भुवो डित् ॥ २. ३. १३३ ॥

भवतेर्नञ्युपपदे कन्प्रत्ययो भवति । अभ्वम् अद्भुतम् ॥

॥ ७३८ ॥ कुपिकितिपणिपेलृपल्लिवल्लिमालि-

भ्योऽवक् ॥ २. ३. १३४ ॥

एभ्योऽवक्प्रत्ययो भवति । कुपवः मानम् ॥ कितवः धूर्तः ॥ पणवः
वाद्यम् ॥ पेलवः कोमलः ॥ पल्लवः किसलयम् ॥ वल्लवः गोपः ॥ मालवाः
जनपदः ॥

॥ ७३९ ॥ कैरवभैरवकैरण्डवादीनवादयः ॥ २. ३. १३५ ॥

एते शब्दा अवक्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । कृमृजो कैभरौ च । कैरव
कुमुदम् ॥ भैरवः भर्गः ॥ कृजोऽण्डक् वृद्धिश्च । कारण्डवः जलपक्षी ॥
आडि दीडो नुट् च । अदीनवः दोषः । आदिग्रहणात् कोद्रवकोटवटवादयो
भवन्ति ॥

॥ ७४० ॥ शृणोतेरावः ॥ २. ३. १३६ ॥

शृणोतेरावप्रत्ययो भवति । शरावः वर्धमानकः ।

॥ ७४१ ॥ प्रथेः पिवन् पृथ च ॥ २. ३. १३७ ॥

प्रथेः पिवन्प्रत्यय पृथ चादेशो भवति । पृथिवी भूः ॥

॥ ७४२ ॥ अमेरीवः ॥ २. ३. १३८ ॥

अमेरीवप्रत्ययो भवति । अमीवा ऋभुक्षाः ॥

॥ ७४३ ॥ ग्रसेर्डित् ॥ २. ३. १३९ ॥

ग्रसेरीवप्रत्ययो डित् भवति । ग्रीवा कन्धरा ॥

॥ ७४४ ॥ कुदापाभ्यः शः ॥ २. ३. १४० ॥

एभ्यः शप्रत्ययो भवति । कोशः सारः ॥ दाशः कैवर्तः ॥ पाशः बन्धनम् ॥

॥ ७४५ ॥ वृभृवभ्यमिकुभ्यः शक् ॥ २. ३. १४१ ॥

वृभृतिभ्यः शक्प्रत्ययो भवति । वृशम् शृङ्गिवेरम् ॥ भृशम् अत्यर्थम् ॥ वंशः वेणुः ॥ अंशः भागः ॥ कुशः दर्भः ॥

॥ ७४६ ॥ कलेरशच् ॥ २. ३. १४२ ॥

कलेरशच्प्रत्ययो भवति । कलशः कुम्भः ॥

॥ ७४७ ॥ इणस्तुट् च ॥ २. ३. १४३ ॥

इणोऽशच्प्रत्ययः तुट् चागमो भवति । एतशः अश्वः ॥

॥ ७४८ ॥ पलेराशच् ॥ २. ३. १४४ ॥

पलेराशच्प्रत्ययो भवति । पलाशः ब्राह्मवृक्षः ॥

॥ ७४९ ॥ कनेरी चातः ॥ २. ३. १४५ ॥

कनेराशच्प्रत्ययः । अकारस्य ईकारादेशो भवति । कीनाशः यमः ॥

॥ ७५० ॥ कणिकुलिवलिबलिभ्यः किशच् ॥ २. ३. १४६ ॥

कण्यादिभ्यः किशच्प्रत्ययो भवति । कणिशं सस्यमञ्जरी ॥ कुलिशं वज्रम् ॥ वलिशं यत्तस्थित्वा मृगा व्यापाद्यन्ते ॥ बलिशं मत्स्यग्रहणम् ॥

॥ ७५१ ॥ तिनिशेतिशबालिशदयः ॥ २. ३. १४७ ॥

तिनिशादय शब्दा किश्चप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । तनोतेरिच्चातः ।
तिनिशः वृक्षः ॥ इतिशः मुनिः ॥ बलेर्वृद्धिश्च । बालिशः मूर्खः ॥

॥ ७५२ ॥ अर्तेः पिशन् ॥ २. ३. १४८ ॥

अर्तेः पिशन्प्रत्ययो भवति । अर्पिशम् अग्रमासः ॥

॥ ७५३ ॥ अङ्किमस्जिभ्यामुशच् ॥ २. ३. १४९ ॥

आभ्यामुशच्प्रत्ययो भवति । अङ्कुशः सृणिः ॥ मग्गुशः नकुलः ॥

॥ ७५४ ॥ युमाभ्यां षः ॥ २. ३. १५० ॥

आभ्या षप्रत्ययो भवति । योषा स्त्री ॥ माषः धान्यविशेषः ॥

॥ ७५५ ॥ स्नुमूभ्यां कित् ॥ २. ३. १५१ ॥

आभ्यां षप्रत्ययः किङ्प्रवति । स्नुषा पुत्रवधूः ॥ मूषा
हेमावपनादिः ॥

॥ ७५६ ॥ कलेर्मषक् ॥ २. ३. १५२ ॥

कलेर्मषक्प्रत्ययो भवति । कल्मषम् पापम् ॥

॥ ७५७ ॥ कुलेश्च माषक् ॥ २. ३. १५३ ॥

कुलेश्च माषक्प्रत्ययो भवति । कल्माषः वर्णः ॥ कुलमाषः अर्धस्वि-
जमाषादिः ॥

॥ ७५८ ॥ जलेराषः ॥ २. ३. १५४ ॥

जलेराषप्रत्ययो भवति । जलाष जलम् ॥

॥ ७५९ ॥ अविमह्योष्टिषच् ॥ २. ३. १५५ ॥

आभ्यां टिषच्प्रत्ययो भवति । अविषः समुद्रः । अविषी गङ्गा ॥
महिषः सैरिभः । महिषी राजपत्नी ॥

॥ ७६० ॥ रुहेर्वृद्धिश्च ॥ २. ३. १५६ ॥

रुहेष्टिषच्प्रत्ययो वृद्धिश्च भवति । रौहिषः तृणजातिः । रौहिषी दूर्वा ॥

॥ ७६१ ॥ तवेर्णिद्धा ॥ २. ३. १५७ ॥

तवेष्टिषच्प्रत्ययो णिद्धा भवति । तविषं जलम् ॥ ताविषं तदेव ॥

॥ ७६२ ॥ नजि व्यथेः ॥ २. ३. १५८ ॥

व्यथेर्नज्युपपदे टिषच्प्रत्ययो भवति । अव्यथिषः सूर्यः । अव्यथिषी पृथिवी ॥

॥ ७६३ ॥ कलेर्बुगिच्चोपधायाः ॥ २. ३. १५९ ॥

कलेष्टिषच्प्रत्ययो बुगागम उपधायाश्चेकारादेशो भवति । किल्बिषं पापम् ॥

॥ ७६४ ॥ कृतृभ्यामीषन् ॥ २. ३. १६० ॥

आभ्यामीषन्प्रत्ययो भवति । करीषं शुष्कगोमयरजः ॥ तरीषं सुवः ॥

॥ ७६५ ॥ ऋजिशृपभ्यः कित् ॥ २. ३. १६१ ॥

ऋज्यादिभ्यः ईषन्प्रत्ययः कित्भवति । ऋजीषः अवस्करः ॥ शिरीषः वृक्षः ॥ पुरीषं शकृत् ॥

॥ ७६६ ॥ उषेर्नक् लोपश्च ॥ २. ३. १६२ ॥

उषेरीषन्प्रत्ययः नक् लोपश्चागमो भवति । उष्णीषम् मुकुटम् ॥

॥ ७६७ ॥ अमेर्वरट् च ॥ २. ३. १६३ ॥

अमेरीषन्प्रत्ययो वरट् चागमो भवति । अम्बरीषं आष्टम् ॥

॥ ७६८ ॥ ऋपृकूपिहपिनहिकलिभ्य उषन् ॥ २. ३. १६४ ॥

एभ्य उषन्प्रत्ययो भवति । अरुषं व्रणः ॥ परुषः कलुषः ॥ कल्पुषः क्रियानुगुणः ॥ हपुषा ओषधिः ॥ नहुषः राजा ॥ कलुषः अस्वच्छः ॥

॥ ७६९ ॥ पुरः किच्च ॥ २. ३. १६५ ॥

पिपर्तेरुषन्प्रत्ययः किङ्कवति । पुरुषः ॥

॥ ७७० ॥ जृप्कमञ्जिपीयिहन्यङ्गिगण्डिभ्य
ऊषन् ॥ २. ३. १६६ ॥

जृप्प्रभृतिभ्यः ऊषन्प्रत्ययो भवति । जरूषः आदित्यः ॥ परूषः
वृक्षविशेषः ॥ करूषः काष्ठम् ॥ मञ्जूषा कोष्ठकम् ॥ पीयूषम् अमृतम् ॥
हनूषः राक्षसः ॥ अङ्गूषः बाणः ॥ गण्डूषः द्रवकवलम् ॥

॥ ७७१ ॥ यूषशूषार्कलूषकारूषकोरदूषाटरूष-
शैलूषादयः ॥ २. ३. १६७ ॥

यूषादयः शब्दाः ऊषन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । युश्वोर्ङिच्च । यूषः
पेयविशेषः ॥ शूषः पलम् ॥ अर्के लट् च । अर्कलूषः ऋषिः ॥ कृजो वृद्धिश्च ।
कारूषाः जनपदः ॥ कुरेरदुट् च । कोरदूषः कोद्वः ॥ आटेररट् च ।
आटरूषः पाशः ॥ शैलेच्चातः । शैलूषः नटः । आदिग्रहणात् ऊषप्रत्यूषा-
भ्यूषादयो भवन्ति ॥

॥ ७७२ ॥ कश्यशिपचिमुचियजिहनिकमिवदि-
वामान्माभ्यः सः ॥ २. ३. १६८ ॥

कश्यादिभ्यः सप्रत्ययो भवति । कक्षः गहनम् ॥ अक्षः विभीतकादिः ॥
पक्षः अर्धमासः ॥ मोक्षः अपवर्गः ॥ यक्षः गुह्यकः ॥ हंसः मरालः ॥ कंसः
हिरण्यम् ॥ वत्सः तर्णकः ॥ वासा आटरूषकः ॥ मांसः पिशितम् ॥ मासः
चैत्रादिः ॥

॥ ७७३ ॥ प्लुषेरच्चोपधायाः ॥ २. ३. १६९ ॥

प्लुषेः सप्रत्ययः उपधायाश्चाकारान्तादेशो भवति । प्लुक्षः वृक्ष-
विशेषः ॥

॥ ७७४ ॥ ऋचिरिषिकृतिवृश्चिशृगृधिभ्यः
कित् ॥ २. ३. १७० ॥

ऋच्यादिभ्यः सप्रत्ययो निद्भवति । ऋक्षं नक्षत्रम् ॥ कपिरकादित्वा-
ल्लत्वेन लिङ्गा ॥ कृत्सः मुनिः ॥ वृक्षः पादपः ॥ शीर्षं शिरः ॥ गृत्सः
गृध्रुः ॥

॥ ७७५ ॥ अमेर्नित् ॥ २. ३. १७१ ॥

अमेर्धातोः सप्रत्ययो निद्भवति । अंसः बाहुमूर्धा ॥

॥ ७७६ ॥ उन्देर्नलोपश्च ॥ २. ३. १७२ ॥

“उन्दी क्लेदने” इत्यस्माद्धातोः नित्, नकारलोपश्चास्य भवति ।
उत्सः जलम् ॥

॥ ७७७ ॥ पन्यल्यवरन्धिरभिचमिचटयतितमियुभ्योऽसच्
॥ २. ३. १७३ ॥

पन्यादिभ्योऽसच्प्रत्ययो भवति । पनसः वृक्षविशेषः ॥ अलसः
अनुद्यमः ॥ अवसं पाथेयम् ॥ रन्धसः अन्धजातिः ॥ रभसः उद्धर्षः ॥
चमसः सोमपात्रम् ॥ चटसः चर्मपुटम् ॥ अतसी धान्यविशेषः ॥ तमसा नाम
नदी ॥ यवसः अश्वादिघासः ॥

॥ ७७८ ॥ वेतसतामरससारसादयः ॥ २. ३. १७४ ॥

वेतसादयोऽसच्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । वियस्तुट् च । वेतसः वानीरः ॥
तमेरः वृद्धिश्च । तामरसं प द्रुमः ॥ सर्तेर्णिच्च । सारसः पक्षिविशेषः ॥
आदिग्रहणात् उरसपुल्कसादयो भवन्ति ॥

॥ ७७९ ॥ पीडो नसक् ॥ २. ३. १७५ ॥

पीडो नसक्प्रत्ययो भवति । पीनसः श्लेष्मव्याधिः ॥

॥ ७८० ॥ कृपियुवलिभ्य आसः ॥ २. ३. १७६ ॥

कृपादिभ्यः आसप्रत्ययो भवति । कर्पासः पित्तप्रकृतिः ॥ यवासः
दुरालभा ॥ बलासः श्लेष्म ॥

॥ ७८१ ॥ किलेः कित् ॥ २. ३. १७७ ॥

किलेरासप्रत्ययः किङ्कवति । किलासं सिध्मम् । किलासी पाक-
खर्परः ॥

॥ ७८२ ॥ कुरः पासः ॥ २. ३. १७८ ॥

“कुर शब्दे” इत्यस्मात् पासः प्रत्ययो भवति । कूर्पासः
कञ्चुकम् ॥

॥ ७८३ ॥ पटिवीभ्यां टिसडिसचौ ॥ २. ३. १७९ ॥

आभ्यां टिसडिसचौ प्रत्ययौ भवतः । पटिसम् आयुधविशेषः ॥ बिसं
मृणालम् ॥

॥ ७८४ ॥ तालेरीसच् ॥ २. ३. १८० ॥

तालेरीसच्प्रत्ययो भवति । तालीसं गन्धद्रव्यम् ॥

॥ ७८५ ॥ त्रपेरुसच् ॥ २. ३. १८१ ॥

त्रपेरुसच्प्रत्ययो भवति । त्रपुसी । विधानसामर्थ्यात् षत्वं न
भवति ॥

॥ ७८६ ॥ अलेरम्बुसः ॥ २. ३. १८२ ॥

अलेरम्बुसप्रत्ययो भवति । अलम्बुसः यातुधानः । अलम्बुसा
नामौषधिः ॥

॥ ७८७ ॥ लूजो हः ॥ २. ३. १८३ ॥

लूजो हः प्रत्ययो भवति । लोहः सुवर्णादि ॥

॥ ७८८ ॥ हिंसेः कित् सिं च ॥ २. ३. १८४ ॥

हिंसेः हः प्रत्ययः कित् सि चास्यादेशो भवति । सिंहः मृगराजः ॥

॥ ७८९ ॥ कलेरहः ॥ २. ३. १८५ ॥

कलेरहः प्रत्ययो भवति । कलहः युद्धम् ॥

॥ ७९० ॥ अनेरोकहः ॥ २. ३. १८६ ॥

अनेरोकहः प्रत्ययो भवति । अनोकहः वृक्षः ॥

॥ ७९१ ॥ कटेराहः ॥ २. ३. १८७ ॥

कटेराहः प्रत्ययो भवति । कंटाहः लोहादिपात्रम् ॥

॥ ७९२ ॥ निरिण उहक् ॥ २. ३. १८८ ॥

इणो निर्युपपदे अहक्प्रत्ययो भवति । निर्यूहः सौधादिकाष्ठनिर्ममः ॥

॥ ७९३ ॥ दस्त्यूहः ॥ २. ३. १८९ ॥

दस्त्यूहः प्रत्ययो भवति । दस्त्यूहः पक्षिविशेषः ॥

॥ ७९४ ॥ वलेरक्षन् ॥ २. ३. १९० ॥

वलेरक्षन्प्रत्ययो भवति । बलक्षः शुक्लः ॥

॥ ७९५ ॥ लाक्षाद्राक्षामिक्षादयः ॥ २. ३. १९१ ॥

लाक्षादयः शब्दाः अक्षन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । लसेरा च । लाक्षा
जतु ॥ रसेर्दट् च । द्राक्षा मृद्वीका ॥ आडि मृजेष्टिलोपः प्रत्ययादेरिच्च ।
आमिक्षा हविर्विशेषः । आदिग्रहणात् चोक्षपीयूक्षादयः ॥

इति श्रीदण्डनाथनारायणभट्टविरचितायां सरस्वतीकण्ठाभरणस्य

वृत्तौ सहृदयहारिण्यां द्वितीयस्याध्यायस्य

तृतीयः पादः

INDEX OF SŪTRAS

अग्यङ्गि	२ ३ ४०	अपदुस्तु	२. १. ३६
अङ्गिमस्जि	२ ३ १४९	अभौ यामा	२. १. १९६
अङ्गिवङ्गि	२ १ २२४	अभेरमु	२. १. ८६
अङ्गिजसि	२. १ २३१	अमिकमि	२ १. ८५
अङ्गितङ्गि	२. २. १२४	अमिचिमिदि	२ ३ ८३
अच इ	२. १ १५२	अमियजि	२ ३. ८६
अजिवृ	२. १ ५६	अमेरति	२ १. १९१
अजेस्तृणे	२ २. २०३	अमेरीव	२ ३ १३८
अज्यतिभ्या	२ १. १६९	अमेर्गुः	२. १. ४५
अञ्चच्	२ २. ८२	अमेर्णिद्वा	२. २ २२०
अञ्जे	२. १. ७८	अमेर्नित्	२ ३. १७१
अडो लश्च	२. १ ११७	अमेर्भुक्	२. १. ३३२
अणश्च	२. १. ८	अमेर्वरट्	२ ३. १६३
अतेरिथिः	२ १. २०४	अर्चिरुचि	२. १ ३११
अतेर्धश्च	२. १. २८३	अर्जेः ऋज	२ १. १६
अदि भुवो	२. २. १४५	अर्तिकशि	२ १. ८४
अदेर्नु	२. १. ३४२	अर्तिपृवपि	२. १. ३१६
अदेर्भुट्	२. १. २१३	अर्तिबुदो.	२. २. १७२
अदे क्रिश्च	२. १. २२७	अर्तीरिस्तु	२. २. २४०
अनसि वहेः	२. १. ३४९	अर्तेरलिच्	२ १. २१७
अनिकाभ्या	२. ३. ६६	अर्तेरन्यत्	२. ३ १९
अनेरोकहः	२ ३. १८६	अर्तेरुच्च	२ १. ३३३
अनेर्डित्	२. २. ३५	अर्तेरू च	२. १ २२०
अन्त्ररन्त्र	२ ३ ३०	अर्तेर्भुक्षिनक्	२. १. २९५

अर्तेः पिशन्	२ ३. १४८	असेरुन	२. ३. ५३
अत्यजिकृवृ	२. २. १९९	अंहिकुण्ठ	२. १ १५७
अत्यवि	२ १. ४९	आडि च णित्	२. १ २८७
अलशलोः	२. २. २२१	आडि शुपेः	२. १ २१५
अलिकलि	२. २. १५	आडि स्फाये	२ २. १५०
अलितलि	२ २. २०७	आडेरूपक्	२. २. २१५
अलिपुलि	२. २. १६८	आण्डैरण्ड	२ २ ११७
अलिशलि	२. १ १६८	आषो	२. १. ६०
अलेरम्बुसः	२. ३. १८२	आपो ह्रस्वश्च	२. १. १४१
अवतेर्मि	२. १ ३०२	आपो ह्रस्वश्च	२ २. १६४
अवतेर्ह्रस्वः	२. २. २४५	आपो ह्रस्वो	२. १ ३४१
अवितृस्तृ	२ १ २४२	आपः किन्	२. १. २९८
अविभूम्या	२ १ १९८	इगुपधात्	२ १ १५९
अविमह्यो	२. ३. १५५	इडावत्सरः	२. ३ ७१
अवे भृज	२. २ १५२	इणस्तुट् च	२. ३. १४३
अवेर्धश्च	२. २. २४९	इणो णित्	२ १. ३१७
अशिकशोः	२ २. २३	इणो दमिक्	२ १. ३००
अशिवहि	२ ३. ८८	इणो नुट् च	२ १ ३२९
अशू सुप्र	२. ३. १२९	इण् कित्	२ २ २२८
अशे रश च	२. १ २२१	इण् पूभ्या	२. ३ ६७
अशे रश च	२ २. १८६	इण्भीकापा-	२. २. २
अशे रुट्	२. १. १७०	इण्विधि	२. १. ३४३
अशेरूपच्	२. २ २१६	इण्शीङ्	२. ३. १२७
अशेर्नित्	२. १. २३८	इनुर्वि	२. २. १२२
अशेर्नुम्	२. १. १३	इन्धेर्नलोपश्च	२. १. ३४०
अश्वोतेर्दित्	२ २ ५१	इषिभिदि	२ १ १९
असिसञ्ज्यसिभ्यः	२. १. २०१	इषिरुचि	२. ३. ४६
असुन्	२. १. ३२१	इषेरुधक्	२. २. १७७

इषेः कित्	२. २. ४६	ऋच्यलि	२. २. १९
इष्यसिभ्यां	२ २ ३८	ऋजनोर्गुक्	२. ३. ९५
इष्वनिघृष्व	२. ३ १२८	ऋजिशृष्वभ्यां	२. ३. १६१
ईडेरविडि	२ १ २५६	ऋतृसृ	२. १. २१२
उचिकुसि	२ २. १४३	ऋतेर	२. १. १२६
उचेश्वक्	२. २. ७४	ऋष्टृकृपि	२. ३. १६४
उदके	२ १. ३३५	ऋषितनि	२ ३ ७२
उदके श्वे	२ १. २६३	ऋषिवृषिभ्या	२. २ २३१
उदिगायश्च	२ १. १४४	एतेस्तदिः	२. १. २७१
उदिरुचि	२ २ १०	एधिवहो	२ १. ६५
उन्देरि	२. १. ११	और्वेरा	२. १. १०१
उन्देर्नलोपश्च	२ २ १८७	क उम्भक्	२. २. २३८
उन्देर्नलोपश्च	२ ३ १७२	ककिमकिभ्यां	२. २. १६७
उभे द्वत्रौ	२ १ १५४	ककुप्	२ १. २९९
उर्देर्धश्च	२ ३. १२५	ककेरुदन्	२ २. १७१
उषिकुषि	२ २ १५३	ककेरुमः	२ २ २३५
उषिकुषि	२. २ २१०	कच्छगुलुच्छ	२. २. ८५
उषिखनि	२. ३. ७९	कटिपटि	२. ३ ११४
उषिरञ्जि	२ १. ३२४	कटेराह.	२. ३. १८७
उषिशुषि	२. २ १७९	कटेर्नु	२. २. ९
उषेरधि.	२ १ २०५	कठिचकिभ्या	२ ३. ६२
उषेर्जश्च	२. १. ३२६	कणिकुलि	२. ३ १४६
उषेर्नक् लोपश्च	२ ३ १६२	कदेर्णित्	२. २. २२४
ऊर्णोः	२ १ २४	कनेरी चातः	२. ३. १४५
ऋकृमृष्ट	२. ३. १००	कनेरीनकः	२. २. ३६
ऋक्षेरो	२ १. २६	कन्देरत	२. १. १०३
ऋचिरिषि	२ ३. १७०	कपोलकलोल	२. ३. ११५
ऋच्छेररः	२ ३ ३४	कफ ईलेः	२. १. १२१

कमण्डलु	२. १. १०६	किरतेराट्क्	२. २. ९९
कमितमि	२. २. ६६	किले. कित्	२. ३. १७७
कमितिम्यो.	२. २. २२	किसलय	२. ३. ७
कमिमनि	२. १. ५८	कीकट	२. २. ९८
कमेरत उच्च	२. ३. ४४	कीचकार्भक	२. २. ११
कम्पेरोतो	२. २. १४९	कुकमियमि	२. ३. ९६
कम्पे: नलोपश्च	२. ३. १०२	कुके कुक्	२. २. २३६
करोतेरोटच्	२. २. १११	कुगुध्वञ्चि	२. ३. ९८
कर्केरारु:	२. १. १००	कुडो यषुट्	२. १. १८७
कलिस्फुलिभ्या	२. २. ६३	कुचिजो:	२. १. १९०
कलेरविङ्क.	२. २. ३२	कुटजोटज	२. २. ९२
कलेरशच्	२. ३. १४२	कुटिमहि	२. ३. १०७
कलेरह:	२. ३. १८५	कुट्यर्ति	२. १. ९९
कलेरैवर:	२. ३. ७५	कुतुस्तूयि	२. २. ४
कलेर्मषक्	२. ३. १५२	कुथेरुमक्	२. २. २५२
कलेर्वुगिचोपधाय.	२. ३. १५९	कुदकुको:	२. २. २५४
कवेरचच्	२. २. ७५	कुदापाभ्य	२. ३. १४०
कशेरत	२. ३. ६३	कुपिकिति	२. ३. १३४
कश्यशिपचि	२. ३. १६८	कुपेर्दुक्	२. १. २२९
कषिकुलि	२. ३. ८	कुर: पास:	२. ३. १७८
कर्षेर्दित्	२. २. १४७	कुरुवृषि	२. २. ६१
कर्षेष्ट	२. १. ११२	कुलिमयिभ्यां	२. २. १४८
कसिपद्यर्ति	२. १. ११६	कुलेरिजक्	२. २. ८९
कसेरुच्चात:	२. २. २३९	कुलेश्च माषक्	२. ३. १५३
कसेरुच्चात.	२. २. २५३	कुवश्चट्	२. २. ७१
काय: कि:	२. १. १७३	कुवोऽन्धच्	२. २. १७४
किञ्जिमृजिभ्यां	२. ३. ४१	कुवो बुक्	२. २. ८८
किमि	२. १. ३	कुशिविशिभ्यां	२. १. २२८

कुसूलकुसूल	२. ३. ११२	कृसृभृवृ	२. २. ७
कुहेः कित्	२ २. २४	कृसृभृवृ	२ २ ११६
कृकणकुङ्कण	२ २. १२६	कृसृवृवि	२. २. ५
कृकदिकडि	२ २ २२३	कृहृभ्या	२. १. ५७
कृके वच्	२ १ ६	कृगृघृजृ	२. ३ ३५
कृजश्च	२ २ ७३	कृगृशृ	२. १ १५६
कृजश्चुक्	२ ३. ५६	कृगृशृचति	२ ३ ७३
कृजोऽञ्च	२. २. ९०	कृग्रोरुच्च	२ १. २३
कृजो मुट् च	२ ३ ४२	कृतृभ्यामीषन्	२. ३. १६०
कृजोऽम्भच्	२ २. २३२	कृपृत्रजि	२ २ १९०
कृजः कतु.	२ १ ६४	कृशृवलि	२ २. २२९
कृजः कन्धुक्	२. १ १२२	कृशृवसि	२ १. १६६
कृजः कित्	२ ३. १२	कृशृशोडी	२ ३. ४८
कृतिमिदि	२ २. ३७	के शीडो	२ १. ११९
कृतृकृपिभ्यः	२ २. १०३	कैरवभैरव	२ ३ १३५
कृते. कतयोः	२ १. १७	कैशीशमि	२. १. ३८
कृते. कूच्छौ	२ ३ २८	कौतेरिय.	२. ३. ११
कृपियुवलि	२ ३ १७६	कौतेर्डिखिः	२ १. १७६
कृपिविषि	२. २. १२७	कौतेर्डिभि.	२ १ ३०१
कृबिमदि	२ ३. ५१	कौ रुरुण्टि-	२ २. ८
कृवापाजि	२. १ १	क्यजिमामद्य	२ ३. ६८
कृविलि	२ २ १३७	क्रमितमि	२. १. १६१
कृवृतृस्यनि	२. २ १८२	क्रमैरेलकः	२ २. ३३
कृशृकुसु	२ २ २०८	क्रमेः क च	२. २ ७६
कृशे.	२ १. ८०	क्रमेः क्रम्	२. २. २५
कृषिचमि	२ १. ११०	क्रोङ्कोरो	२. २ ३०
कृपेरादेश्च	२ १ २१४	क्षणेर्दयि	२. १. २२३
कृसृभृपृ	२ २ ९७	क्षदेर्धुक्ते	२ १. १४८

क्षिपिनदि	२. १. ७९	गृभृस्त्वभ्यः	२. २. ५३
क्षिपेः कित्	२. १. २१६	गृपृदुर्वी	२. १. ३०३
खजिबलि	२. २. १२	गोपादिष्वनेरसिः	२. १. २३९
खञ्जेररीटः	२. २. १०४	ग्रसेरा	२. २. २४१
खण्डघञ्यो	२. १. १११	ग्रसेर्दित्	२. ३. १३९
खनिकषि	२. १. १५३	ग्रीष्मघर्म	२. २. २४७
खनो	२. १. ९४	ग्रो णित्	२. २. ११०
खर्जिखडि	२. ३. ५७	ग्रो मुट्	२. १. २६५
खलेरीनच्	२. २. १९७	ग्लानुभ्यां	२. १. १५१
गन्धेररक्	२. ३. १२६	घण्टाजटा	२. २. ९६
गमेरा च	२. ३. ८२	घृसिल्लसू	२. २. १३३
गमेरिनिः	२. १. २८६	घृसृधु	२. १. २१०
गमेर्दित्	२. १. २५९	चकिरम्योः	२. ३. २२
गमेः	२. १. ५४	चक्षेरसिक्	२. १. ३१८
गमेः	२. १. ७६	चटिकठि	२. १. ४०
गम्यदिभ्यां	२. २. ५५	चण्डिभलिभ्यां	२. २. ४२
गादाभ्यां	२. २. १२९	चतेरुन	२. १. ३०५
गिरो भन्	२. २. २२७	चदेरमसि	२. १. ३४८
गरः षुक्	२. १. १८८	चपेरेटच्	२. २. १०९
गुगम्यदि	२. २. ८३	चमेरुच्चातः	२. १. १८१
गुडेरुचक्	२. २. ८०	चमेरुः	२. १. १०४
गुधेरुम	२. २. २५५	चोरिटच्	२. २. १०१
गुरेर्जेक्	२. ३. ३७	चाय.	२. १. ५९
गुरेः फक्	२. २. २१७	चिम्योर्डोचच्	२. २. ८१
गुलिविलि	२. २. २४३	चुल्लकोल्लुक	२. २. २६
गुवः कित्	२. २. १६५	चूर्यगिभ्यां	२. १. २०७
गुवृवीपचि	२. ३. ८५	चेरुपन्योः	२. १. ४२
गूथयूथ	२. २. १५७	छविस्थवि	२. १. २३६

छदिरहो	२. १. ३३१	तडेरागच्	२ २ ५८
छित्वरछित्वर	२ ३ ७४	तनिमनि	२. १ ५१
जठरपिठर	२ ३. ३९	तनिमलि	२ ३. ५
जनिजापुणि	२. ३. ३	तनिमूङ्	२ २ १३१
जनिमनि	२. १. ८७	तनेरनश्च	२ १. २४८
जनेरुसिः	२ १ ३१५	तनेर्दिथिः	२ १ २०३
जनर्घः	२ २. ६८	तनेर्ङ्	२ १ ७७
जनेर्बुक्	२. १. १२०	तनेर्यक्	२. २ ६६
जनेः	२ १. ९५	तमिविडिमृणि	२ ३. १०१
जराजटा	२ १. ४	तम्यर्दिजीनां	२. ३. २६
जलेराषः	२. ३ १५४	तरतेरक्षु	२ १ १०९
जायां मिञः	२. १. १३९	तरते.	२. १ १५८
जीवेरदा-	२ १ ८१	तलिमलि	२ ३. ५८
जीवेरातुः	२ १ ६७	तवेर्णिद्वा	२. ३ १५७
जीवेरातृकन्	२ २ १	ताडेर्णिळ्ळक्	२. १ २६२
जुकिजनि	२. २. ९५	तातव्रात	२. २. १३४
जूकमिरमि	२ २. ११४	तालेरीसच्	२ ३ १८०
जूपूकूमस्जि	२ ३. १६६	तिजियुजि	२ २. २४४
जूविशि	२ २. १३८	तिनिशेतिश	२ ३. १४७
जूवृभ्यां	२. २ १६२	तुम्बेः	२ १ १०२
जूशूस्तु	२. १. २३५	तुल्वलेल्वल	२ ३. १२३
झमेर्क्षः	२. २. ९३	तुव. कित्	२ १ २४६
जमन्ताड्डः	२ २. ११५	तुषिकुठिभ्यां	२ ३. ४३
टिकेष्टस्तुट्	२. २ २३४	तृद्रोः	२ १ ११३
डिण्टन्	२ २. १०२	त्यजितनि	२ १ २७०
डिण्डीरवानीर	२. ३. ५०	त्रपेरुसच्	२ ३ १८१
डिमे. कित्	२ २ २५१	त्रादिभ्य उन्न.	२ ३ ८९
कुड्डुटिकशि	२. ३ १२०	त्रोरश्च	२ १. ५

त्विषेर्देवतायां	२ १. १४७	धुञो नुट्	२. १. ७०
दक्षिसुञो	२ ३. १०	धूञ्मूङ्	२. १. २३३
दमेरुनसिः	२ १ ३४७	धृषेर्दिधिष	२ १. १२३
दमेदौ डुण्डुक्	२ २ २३७	धृषेर्धिष	२ २ १२५
दमेलोपश्च	२ १. ४६	धेटः	२ १. ७३
दलेरीप	२ २ २१४	ध्याप्यो	२ १. २८२
दस्त्यूहः	२ ३. १८९	नकुटमकुट	२. २ १०६
दाणो डिमच्	२ २. २५०	नजि ध्वरे	२ १. ८८
दाभाभ्यां	२. १. ७१	नजि नन्दे.	२ १ १३४
दिवेर्डिवि	२. १ ३०६	नजि लम्बे.	२ १ ११८
दिवेर्द्यौ च	२. ३. ७८	नजि व्यये	२ ३. १५८
दिवेः	२. १ १२९	नजि सहेः	२ २. १२१
दुमिचपोः	२ १ १२४	नज्यापेः	२ २. १४२
दुरि द्रोः	२ २ १०८	न भुवो डित्	२. ३ १३३
दुरीणो लोपश्च	२. ३ २७	नमेश्चिच्	२ १ ३३९
दुहेरिट्	२ १ १३८	नमिमनि	२ १ १४
दृक्षिरिषि	२ १ १८९	नमेर्डिचच्	२. २ ७८
दृणातेः	२ १. २७४	नमेः पश्च	२ १. १४०
दृणातेः कित्	२ २ ६९	नहो भश्च	२. १. १६७
दृदलिभ्या	२. २ २२६	नावञ्चे	२. १ १८
दृस्ना सनि	२ १. २	निकुरिकुटि	२ २. २२५
दृपभ्यां विन्	२ १. २३४	निचुलवञ्जुल	२ ३. ११०
द्युगमिभ्या	२ १. १५०	नितमिशमि	२ २. २१९
द्युतेर्बिदा-	२ १ ३१३	निम्बबिम्ब	२. २. २२२
द्युद्भ्यां	२ १ ३४	निय ऊनक्	२ २ ४९
द्रुदक्षिभ्यां	२. २. १९५	नियो	२. १ १३०
धान्ये	२. १. ९	नियः षुक्	२. १. १४३
धापवस्य	२. २. १७८	निरिण ऊहक्	२. ३ १८८

निष्कतुरुष्क	२. २. ६	पातेः कृथिः	२. १. २६८
मीदलिभ्यां	२. १. २१९	पारेरजिः	२. १. २४९
नीरमिकुष	२. २. १५१	पाषाण	२. २. १२८
नुदाशिभ्यां	२. १. २७७	पिञ्च ऊलच्	२. ३. १११
नृतिशधि	२. २. १२५	पिनाकपिण्याक	२. २. १४
नौ स्यतेरघक्	२. २. १७५	पिपीलिकैतिक	२. २. १८
पचेरिच्चो	२. १. २२	पिबतेः	२. १. ३२२
पटिकथ्वसि	२. १. १०	पिशिमिथिभ्यां	२. २. २०१
पटिवीभ्या	२. ३. १७९	पीडो नसक्	२. ३. १७५
पठेर्णित्	२. २. १९८	पीङ्कुणि	२. २. ११३
पणेरिज्यादेश्च	२. १. २५१	पीमृगमि	२. १. ३७
पतिकठि	२. ३. ६०	पीम्यशि	२. १. ९२
पतिचण्डिभ्यां	२. ३. १०६	पुरोरेतः	२. १. ३४४
पतितमि	२. २. ५९	पुवो नुक्	२. २. ८७
पतेस्थश्च	२. १. २९४	पुवो नुं .	२. २. ५०
पनेः	२. १. ५२	पुरः किञ्च	२. ३. १६५
पन्यल्यव	२. ३. १७३	पुरः सुट्	२. १. २७३
परमे स्थः	२. १. २९२	पूडो ह्रस्वञ्च	२. ३. ८४
परः शुन्	२. १. १०७	पूङ्पीडोः	२. २. ८४
पराडोः	२. १. ३३	पृपूभ्यां	२. २. २०६
पलिरुहि	२. २. १४१	पृषिरञ्जि	२. २. १३६
पलेराशच्	२. ३. १४४	पृषेर्वृद्धिः	२. १. २११
पाज्यर्ति	२. १. ६३	प्रथिचरि	२. २. २४८
पाटघञि	२. १. २३२	प्रथेः षिवन्	२. ३. १३७
पातुतुदि	२. २. १५५	प्रीकैपा	२. १. ४८
पातेडुंसिन्	२. १. ३१९	प्रेस्तुशासि	२. १. १४५
पातेस्तृजि	२. १. १३५	प्रे स्थश्च	२. १. २८९
पातेस्थुट्	२. १. ३३६	प्रे ह्रजः	२. १. १७२

प्लुविशुषि	२ १. २३७	भृजो भुल्	२. २. ६४
प्लुषेरच्च	२ ३. १६९	भृदृशि	२. २ १३५
फलेर्गुक्	२. २. २०२	भृमृतृचरि	२ १. ७
बकोटाक्षोट	२. २. ११२	भृवृस्तृ	२. १ २९७
बले जुट्	२. १. ३३७	भृशुभ्यां	२. २. ५६
बहिरहि	२ १. १२	अमेर्द्धः	२. १. १२७
बहिरङ्घि	२ १. ३२	अमेः संप्र	२ १. १६५
बाष्पशष्प	२. २ २०९	अस्त्रिगमि	२. ३. ७७
बुधेश्च	२. १ २९१	आजेश्च	२. १. १३७
बृहिमहि	२. १. २५८	मङ्गिमृदि	२. ३. ९३
बृहेः नलोपश्च	२. १ ३१२	मङ्गेर्नलोपश्च	२. २. १७६
ब्रधेरं च	२ २. १८०	मदे. स्यन्	२. ३. १५
भङ्गेर्गश्च	२ ३ १०३	मधूकोलक	२. २. २९
भडिलभण्डिल	२ ३. १०८	मनस्तुट्	२. २. ६२
भसेर्गट्	२. १. १८५	मनिन्	२. १. २८४
भातेर्डवतुः	२. १ २५७	मनेरुच्च	२ १. १६२
भियो द्वे	२ २. ३९	मन्था	२. १. २९३
भियः षुक्	२. २. २४६	मन्ध्यविन्ध्य	२. ३. ४
भिल्लाच्छभल्ल	२. ३. ९२	मन्मनगहन	२. २. १९२
भिषेः कित्	२. १ २५०	मयतेरूट्	२. २. ५२
भुजः कित्	२. १. १५५	मसेखरन्	२. ३. ५५
भुजेः	२. १. ८९	मस्त्रिषो.	२. १. १०८
भुवश्च	२. १. २८८	महति	२ १. २५
भुवः किट्वा	२. २. १८९	महेरुच्चास्य	२. २. ४७
भुवः किमन्	२. १ २२२	महेरेलच्	२. ३. ११३
भूसूभ्यां	२. १. २२५	माडि तुलेः	२. २. ६५
भृज उच्च	२. १. २५३	माळासा	२. ३. १
भृजश्चित्	२. २ १५९	मानेर्लोपश्च	२. १. १३६

मिजः खलच्चैच	२. ३. ११७	यातेः प्रतौ	२. १. २९०
मुचेर्डुकुन्द	२. २. १६९	यापो द्वे	२. १. २४४
मुदिखडि	२. २. ५४	याहन्	२. १. २०
मुदेर्गुक्	२. ३. ३६	युपाभ्यां	२. १. १९२
मुरलोरल	२. ३. ९९	युमाभ्यां षः	२. ३. १५०
मुर्मुरमुकुर	२. ३. ५२	युवृषि	२. १. २७५
मुर्वेरजक्	२. २. ९१	युशुषुवि	२. २. ३
मुषेर्दीर्घः	२. २. १६	युष्यसिभ्यां	२. १. २६९
मुषेः कित्	२. १. १८२	यूषशूषार्कलूष	२. ३. १६७
मुहेः खः	२. २. ४५	योरगूच्	२. १. १२८
मृकण्यव	२. १. १७७	रञ्जेर्युन्	२. २. १८८
मृकणि	२. २. २७	रमेस्त च	२. २. १८३
मृड इचच्	२. २. ७७	रातेर्दे	२. १. १४९
मृड उति	२. १. २६४	रालापाकाभ्यः	२. २. ३१
मृजेर्जालीयर्	२. ३. १३	रासदिशकि	२. १. २२६
मृजे	२. १. ११४	रास्त्रासास्त्रा	२. २. १८४
मृद्वीका	२. २. २०	रिभिप्रथ्योः	२. १. २८
मृपल्योः	२. १. ५३	रुचिभुजिभ्यां	२. ३. १६
यजेस्तिः	२. १. १८६	रूपूभ्यां	२. १. ९३
यजेः कश्च	२. १. २६७	रुवो वा	२. २. १६१
यजेः श च	२. १. ३२३	रुहिजीवि	२. २. १४०
यजो यश्च	२. १. १९७	रुहेर्वृद्धिश्च	२. ३. १५६
यमिदमिभ्यां	२. १. ३२०	रेपस्त्रेक्णस्	२. १. ३४५
यमेरुन्दन्	२. २. १७०	लक्षेर्मुट्	२. १. २४५
यमेर्दुक्	२. १. ६८	लगिग्रोः	२. २. ११८
यमेर्ह च	२. ३. १३१	लङ्गेर्दीर्घश्च	२. ३. ९४
यातेर्दुक्	२. १. ३३८	लङ्घेरटि	२. १. २५४
यातेः	२. १. १३३	लषेरुचन्	२. २. ७९

लपेः श च	२. २. २००	वातेर्दित्	२. १. १७१
लाक्षाद्राक्षा	२. ३. १९१	वाद्धारौ	२. १. ३०४
लिहेर्जिह	२. ३. १३२	वाविन्धे	२. ३. ३३
लुजो हः	२. ३. १८३	विटपविष्टप	२. २. २१२
लुपेष्टः	२. २. ९४	विद्धरसिन्दूर	२. ३. ५९
लुमीशीङ्	२. २. ३४	वितसि	२. १. १८४
वचेरक्तुः	२. १. ८२	विदः कित्	२. २. १६०
वचेरथ्यक्	२. ३. १७	विदे कित्	२. १. २०६
वचेः	२. १. ७२	विपाशेश्च	२. १. ३०८
वतेः सलक्	२. ३. १२१	विपिनेरिण	२. २. १९६
वन्धेः कूटन्	२. २. १०७	वियस्तुट्	२. ३. १४
वर्धेरकिः	२. १. १७४	वियो जक्	२. २. ८६
वलिफलोः	२. १. १५	विशः कित्	२. १. ३०७
वलेरक्षन्	२. ३. १९०	विशेरिपक्	२. २. २१३
वलेः कलच्	२. ३. ११६	वीणास्थूणा	२. २. २१३
वल्ल्यति	२. १. २३०	वीपतिभ्यां	२. २. २०५
वशिषसि	२. ३. ४९	वृङ् एन्यः	२. ३. १८
वशेः कनसिः	२. १. ३४६	वृजिनाजिन	२. २. १९४
वशेः कित्	२. १. २५२	वृजश्चित्	२. ३. ८७
वसेर्णिद्रा	२. १. ६२	वृजो व्रत	२. १. १९४
वसेश्च	२. ३. ६९	वृणोतेरूटच्	२. २. १०५
वस्यति	२. १. १९५	वृत्सुकुभ्यः	२. २. १६६
वस्यहिभ्यां	२. १. ३२५	वृधिरुधि	२. ३. २९
वहिवसि	२. १. १९६	वृष्टाभ्यः	२. १. २४०
वहिश्चुश्चि	२. १. २०८	वृभृवम्यमि	२. ३. १४१
वहेः सुट् च	२. १. ३२७	वृषिपटि	२. ३. ९७
वहो ध च	२. १. ११५	वेजो डित्	२. १. १७९
वाते प्रमः	२. १. २४३	वेतसतामरस	२. ३. १७४

वेतेर्णि.	२ १ १८३	शीङः फट्	२. १. ३३०
वौ कसे:	२ ३. २३	शीङापो	२ ३ १३०
वौ रिचे:	२. १ १६०	शीङो धुक्	२ १ ६९
व्याडनीड	२. २ ११९	शीङो वलञ्	२ ३. १२२
व्याघौ	२. १ ३३४	शीङ्कुशि	२ १ २८०
व्योमन् रोमन्	२ १ २८५	शीङ्पीङ्	२ १. १०५
त्रियो हिक्	२. १ २४१	शीङ्शपि	२. २ १५८
शके ऋति:	२ १ २६६	शुसिचिभिभ्यः	२. ३ ३२
शकेरुन्	२. २. २०४	शृङ्गाट	२. २ १००
शकेरुनि:	२ १ २१८	शृङ्गारभृङ्गार	२ ३. ४५
शकेरुन्तः	२ २. १४६	शृणोतेरावः	२ ३ १३६
शकेरुन्ति:	२ १ २००	शृवृकिभ्य	२ ३ ६४
शदेरू च	२ ३ २४	शृपीङ्भ्या	२ २. ५७
शपेर्दन्	२ २ १६३	शृसृहसिभ्य	२ ३ १२४
शमिकमिभ्यां	२ ३ ११९	शृदृभसि	२ १ २७२
शमिमनिभ्या	२. २ ४४	श्मनि	२ १ ९८
शमिषणि	२ २ १२०	श्यतेरिच्चास्य	२ २ ४८
शलिपटि	२ २ १३	श्रिजो डि	२ १ १८०
शलिमण्डिभ्यां	२. २. २८	श्रुदक्षिस्पृहि	२ ३. ९
श. सन्वच्च	२. १ २१	श्रुयुरुवृज्यसि	२ २ १८५
शाते	२ १. ९६	श्रो नु ह्रस्वश्च	२ ३ ११८
शालेराकु	२ १. ४३	श्लिषे	२ १ २७
शालेराटुच्	२. १. ५०	श्लेष्मातक	२ २. ४३
शावशेराप्तौ	२ ३. ५४	श्वन्नुक्षन्	२ १ २७८
शाशीङो	२ १. २०९	श्वेश्चित्	२. १ १७८
शिफाशफ	२ २ २१८	षिञ्जे	२. १. ९७
शिविकुटि	२ १ ४२	ष्टन्	२. ३. ७६
शीङः क्लन्	२ ३ ९१	सजुषा	२. १. ३१०

संज्जेर्धश्च	२. ३. २	सृजेरसुक्	२. १. ३१
सतेरमूलेर	२ ३. ६१	सृजे.	२. १. २८१
सनेर्डिखि:	२ १ १७५	सृवृत्नीभ्यः	२. २. ६०
सनेर्डित्	२ २ २३०	सृवृभ्यां	२. १. ४४
सपूर्वात्	२ ३. ७०	सेरिभज्जट्	२. २. २३३
सप्यशूभ्यां	२. २ २७६	स्कन्धमिभ्या	२. २. १७३
समिकसे:	२. २ २१	स्तनिहृषि	२ १ ८३
सर्तेरप.	२ २ २११	स्त्यायेर्डित्	२ ३. ८०
सर्तेर्गुक्	२ ३ १०४	स्थश्च	२. ३. २५
सर्तेर्णित्	२. २ १५४	स्थालचात्वाल्	२ ३. १०५
सर्तेरघच्च	२ २. ७०	स्थिरस्फिर	२. ३ ४७
सर्तेरडि.	२. १. २५५	स्थो गु.	२. १. ५५
सर्तेरुच्च	२. २. ६७	खामदि	२. १ २७९
सर्तेरयू.	२. १. ९०	स्नुमूभ्या	२ ३ १५१
सव्ये	२. १. १३१	स्पशिभ्रस्जो.	२. १ ३०
सहे: षष्	२ १. ३०९	स्फायितश्चि	२ ३ २१
सहो घ च	२. १. ३१४	स्यन्दे	२. १. २९
सनिन्यु	२. २. १५६	स्यमेर्यण.	२ २. १७
सश्चत्	२. १ २६०	स्यविसिवि	२. २ २४२
साररथिन्	२ १ २०२	स्याशक्यमिभ्यो	२. ३. ९०
सितनि	२ १. ६१	सुरिभ्यां	२ १. ३२८
सिवेष्टे:	२. २ ७२	सुवश्चिक्	२. १. २४७
सुव्यसे.	२. १. १३२	हनो जघ च	२. २. १९१
सुन्दिकन्दि	२. ३. ३८	हरिमित	२. १. ३५
सुवो दीर्घश्च	२. २. १८१	हलिकलि	२. १. १६३
सुसूधागृधि	२ ३. ३१	हसिवसि	२ २. १३०
सूपुषिभ्या	२. ३. ६५	हिदुषो:	२. २. १३९
सूविषि	२. १. ७४	हिंसे: कित्	२. ३. १८४

हुपूभ्यां	२. १. १४२	हृप्रस्थोः	२ १. १४६
सुयामाश्रु	२. ३. ८१	हरुहिपिण्डि	२ २ ४०
हुच्छेः	२ २ १३१	हृस्ररुहि	२ १ २६१
हृजनिभ्या	२ १ २९६	हृषिवृत्ति	२ ३. १०९
हृञ् इच्च	२ ३. २०	हेतुभावयोः	२. १. ९१
हृञ् ईतन्	२ २. १४४	हे कित्	२ १. ४७
हृञ्विभ्यां	२. २ १९३	होर्द्धे	२. १. ७५
हृञो दुक्	२. ३. ६	ह्रिय	२. १. ३९
हृपिशि	२ १ १६४		

INDEX OF WORDS

अकतुः	II-1-63	अटनिः	II-1-212
अक्षरः	II-111-68	अटम्बरः *	II-111-74
अक्षः	II-111-168	अटविः	II-1-236.
अक्षिः	II-1-238	अडम्बरः *	II-111-74
अक्षोटः	II-11-112	अणवः	II-1-9
अक्षणः	II-11-184.	अणुः	II-1-8.
अगस्त्यः	II-111-4.	अष्टिः	II-1-189
अगारम्	II-111-40	अतसी	II-111-173
अग्निः	II-1-207	अतिथिः	II-1-204
अग्रम्	II-111-29	अत्कः	II-11-2
अह्न्या	II-111-4.	अत्नः	II-11-178.
अङ्कुरः	II-111-51	अत्रिः	II-1-227.
अङ्कुशः	II-111-149.	अथर्वा	II-11-278
अङ्किः	II-1-224	अदः	II-1-342
अङ्गणम्	II-11-124	अदीनवः	II-111-135
अङ्गारः	II-111-40	अद्रः	II-11-55.
अङ्गिराः	II-1-345	अद्भुतम्	II-11-145
अङ्गुरिः	II-1-231	अज्ञानिः	II-1-213
अङ्गुः	II-1-45.	अधर्मः	II-11-249
अङ्गूषः	II-111-166	अध्वर्युः	II-1-88
अङ्घ्रिः	II-1-224.	अध्वा	II-1-283
अच्छभलः	II-111-92.	अनड्वान्	II-1-349.
अच्छम्	II-11-83	अनल.	II-111-99.
अजगरः	II-111-39	अनिल.	II-111-107.
अजिनम्	II-11-194.	अनीकम्	II-11-19.
अजिरम्	II-111-47	अनुष्टुप्	II-1-299
अज्जूः	II-1-111.	अनेहा.	II-1-345
अञ्चलम्	II-111-98.	अनोकहः	II-111-186.
अञ्जलिः	II-1-232	अन्तः	II-11-130.
अञ्जिष्णुः	II-1-78.	अन्तरम्	II-111-66

* Words marked with asterisk are found only in the Commentary

અન્ત્રમ્	II-111-83	અયઃ	II-1-343
અન્દુઃ	II-1-110	અયુતમ્ *	II 11-134
અન્ધઃ	II-1-342.	અરદુઃ	II-1-49.
અન્ધઃ	II-11-173.	અરણિઃ	II-1-212
અન્ધુઃ	II 1-10.	અરણ્યમ્	II-111-19
અન્ધ્રઃ	II-111-30	અરતિઃ	II 1-193
અન્નમ્	II-11-182	અરત્તિઃ	II-1-217
અન્યઃ	II-111-4	અરરમ્	II-111-38.
અપઃ	II-1-341	અરરિઃ	II 1-230.
અપત્યમ્	II-111-4.	અરુઃ	II-1-99
અપષ્ટુ	II-1 36.	અરાતિઃ	II-1-195.
અપૂપઃ	II-11-216	અરાલમ્	II-111-100
અપ્તા	II-1-141.	અરુણઃ	II-11 199
અપ્તુઃ	II-1-60	અરુષમ્	II-111-164
અપ્તઃ	II-1-341.	અરુઃ	II-1-326.
અપ્વા	II-111-130	અર્કઃ	II-11-4
અપ્સરાઃ	II-1-345	અર્કલૂષઃ	II-111-167
અબ્દઃ	II-11-164.	અર્ગલા	II-111-95
અભિમાતિઃ	II-1-196	અર્ચિઃ	II-1-311.
અભિયાતિઃ	II-1-196	અર્જુનમ્	II-11-203.
અભીક્ષ્ણમ્	II-11-184	અર્ણઃ	II-1-305
અભ્યૂષઃ *	II-111-167.	અર્થઃ	II-11-153.
અબ્રમુઃ	II-1-86	અર્પિશમ્	II-111-148
અભ્વમ્	II-111-133	અર્બુદઃ	II-11-172.
અમકા	II-11-7.	અર્મકઃ	II-11-11.
અમતિઃ	II 1-191	અર્મ	II-11-240
અમત્રમ્	II-111-86	અર્યમા	II-11-278
અમિલાતકમ્	II-11-43.	અર્વા	II-1-279.
અમીવાઃ	II-111-138	અર્શાસિ	II-1-334.
અમ્બ	II-11 220.	અલકઃ *	II-11-7
અમ્બરીષમ્	II-111-163.	અલકા	II-11-7.
અમ્બા	II-11-220.	અલમ્બુસ.	II-111-182
અમ્બુ	II-1-85	અલર્કઃ	II-11-6
અમ્મઃ	II-1-332.	અલસ.	II-111 173
અમ્લઃ	II-111-90.	અલાતમ્	II-11-134.

अलाबूः	II-1-118	अस्थि	II-1-201.
अलिः	II-1-163.	अस्मयुः	II-1-37
अलिकम्	II-11 15.	अहन्	II-11 278.
अलिन्दः	II-11-168	अहल्या	II-111-4.
अलीकम्	II-11-19	अहिः	II-1-157.
अल्पम्	II-11-207.	अह्न *	II-11 247
अवगाथः *	II-11-157	अह्ना *	II-11 247.
अवटः	II-11-97.	अंशः	II-111-141.
अवट्टः	II-1-49	अंशुः	II-1-13.
अवनिः	II-1-212	अंशुकम्	II-11-23.
अवन्तिः	II-1-198	अंसः	II-111-171.
अवभृथः	II-11-152	आखुः	II-1-33.
अवमः	II-11-249.	आगन्तुः *	II-1-61.
अवसम्	II-111-173	आगः	II-1-325.
अविनम्	II-11-193.	आगामी	II-1-287.
अविष.	II-111-155.	आजिः	II-1-169.
अवीचिः	II-1-177	आटरूषः	II-111-167.
अवीः	II-1-242.	आडूः	II-1-117.
अव्यथिष.	II-111-158.	आणिः	II-1-168.
अशनिः	II-1-212	आण्डः	II-11-117
अशिन्नम्	II-111-88	आदिः	II-1-169.
अशिरः	II-111-47.	आनकः	II-11-35.
अश्मकाः	II-11 11.	आननम् *	II-11-192.
अश्मन्तकः *	II-11-43	आपः	II-1-298.
अश्रिः	II-1-224	आभीरः	II-111-50
अश्रु	II-1-92	आमिक्षा	II-111-191.
अश्व	II-111-129	आम्रः	II-111-26.
अषाढा	II-11-121.	आम्रातकः	II-11-43.
अष्ट	II-11-276	आयुः	II-1-317.
अष्टका	II-11-38.	आरूः	II-1-116.
असनम्	II-11-185.	आर्द्रम्	II-111-26.
असवः	II-1-10	आलवालम् *	II-111-105.
असिः	II-1-153.	आलिः	II-1-168.
असुरः	II-111-52.	आलु	II-1-5.
अस्तुः	II-1-58.	आलूः	II-1-117.

आवसथम्	II-11-158.	उचितम्	II-11-142.
आशीः	II-1-310	उच्चः	II-11-74.
आशु	II-1-1	उटजः	II-11-92.
आशुशुक्षणिः	II-1-215.	उडु	II-1 26
आष्टम्	II-111-77	उडुपम्	II-11-215.
आस्फोता	II-11 150	उतथ्यः	II-111-17
आहलम्	II-111-99	उत्कण्ठुलः	II-111-109
इक्षुः	II-1-108.	उत्तः	II-111-172.
इज्जलः	II-111-99	उदकम्	II-11-10.
इडबिट्	II-1-256	उदरम्	II-111-39
इतर.	II-111-67.	उदर्कः	II-11-6
इतिशः	II-111-147	उदश्वित्	II-1-263
इदम्	II-1-300.	उदुम्बरः	II-111-74
इद्रासरः	II-111-71.	उद्राता	II-1-144
इध्मम्	II-11-243.	उद्गीथः	II-11-156
इनः	II-11 179.	उन्दुरः	II-111-52.
इन्दुः	II-1-11	उपकः *	II-11-11.
इन्द्रः	II-111-29.	उपचाकुः	II-1-42.
इफा *	II-11-218.	उपलः	II-111-97.
इभः	II-11-228.	उपवसथम्	II-11-158
इरा	II-111-30	उपह्वरम्	II-111-74
इरिणम्	II-11-196	उपह्वरः	II-111-74
इव्वलः	II-111-123.	उमा	II-11-245
इषिरा	II 111-46	उरणः	II-11-126.
इषीका	II-11-19.	उरबूकः	II-11-29.
इषुघः	II-11-177.	उरलः	II-111-99.
इषुः	II-1-19	उरसः *	II-111-174
इष्टका	II-11-38	उरः	II-11-333
इष्वः	II-111-128.	उरु	II-1-19.
ईनारः *	II-111-45.	उरुः	II-1-25.
ईर्म	II-11-240.	उर्वारु	II-1-101.
उक्थम्	II-11 155.	उलपम्	II-11-212.
उक्षा	II-1-278.	उलूकः	II-11-29.
उखा	II-11-46.	उल्का	II-11-6.
उग्रः	II-111-30,	उल्लवणः	II-11-126.

उल्लम्	II-11-221	एतः	II-11-130.
उल्लुम्कः	II-11-26.	एतत्	II-1-271
उशाना	II-1-346	एतशः	II-111-143.
उशिक्	II-1-252.	एतिकः	II-11-18.
उशीरम्	II-111-49.	एनः	II-11-329.
उषपः	II-11-210	एधः	II-11-340
उष्टम्	II-1-324.	एधतुः	II-1-65.
उष्ट्रः	II-111-79	एरः	II-111-29
उष्णः	II-11-179	एरका	II-11-11.
उष्णीषम्	II-111-162.	एरण्डः	II-11-117
उन्नः	II-111-21.	एर्वारुः	II-1-201
ऊकः	II-11-4	एव	II-111-127
ऊघः	II 1-345	ओकः	II-11-345
ऊमः	II-11-242	ओजः	II-1-326
ऊरुः	II-1 24	ओद्दः	II-111-30
ऊर्णा	II-11-122.	ओतुः	II-1-61
ऊर्ध्वा	II-111-125	ओदनम्	II-11-187.
ऊर्मिः	II-1-220	ओम्	II-1-302
ऊषः *	II-111-167	ओषधिः	II-i-205
ऊष्मा	II-11-285	ओष्ठः	II-11-153.
ऊका *	II-11-6	ककन्दः	II-11-167.
ऊक्षरः	II-111-72	ककुदम्	II-11-171
ऊचीकः	II-11-19.	ककुन्दरी	II-111-52.
ऊच्छरः	II-111-34.	ककुभः	II-1-299
ऊजीषः	II-111-161	ककुभः	II-11-235
ऊजु	II-1-16	ककोलः	II-111-115.
ऊतुः	II-1-28	कक्षः	II-111-168.
ऊतुः	II-1-63.	कङ्कः	II-11-31.
ऊभुक्षाः	II-11-295	कङ्कटः	II-11-97
ऊषभः	II-11-231	कङ्कणः	II-11-124.
ऊषिः *	II-1-159	कङ्कतः *	II-11-135.
एकः	II-11-2	कङ्कालम्	II 111-105.
एकानसिः *	II-1-239	कङ्गुः	II-1-48.
एडकः	II-11-11.	कच्छः	II-11-85
एणः	II-11-122.		

कच्छुः	II-1-112.	कन्दरः	II-111-38.
कज्जलम्	II-111-99.	कन्दलम्	II-111-93
कञ्चुकम्	II-11-23	कन्दुकम्	II-11-22.
कञ्जारः	II-111-41.	कन्दुरः	II-1-103.
कटकम्	II-11-9.	कन्दुः	II-1-10.
कटनिः	II-1-212.	कन्या	II-111-1.
कटाहः	II-111-187.	कपाटः	II-11-100
कटिः	II-1-163.	कपालम्	II 111-102.
कटिन्नम्	II-111-88	कपिः	II-1-157.
कटुः	II-1-10	कपिञ्जल.	II-111-99
कटोलः	II-111-114	कपिलः	II-111-108.
कठाकुः	II-1-40	कपोतः	II-11-149.
कठिनम्	II-11-194.	कपोलः	II-111-115.
कठेरः	II-111-60	कफम्	II-11-218
कठोरः	II-111-62	कफेलः	II-1-121.
कडम्बः	II-11-223	कवन्धः	II-11-174
कडारः	II-111-40.	कबर	II-111-38.
कडरः	II-111-73.	कमठः	II-11-114.
कणिशम्	II-111 146.	कमण्डलुः	II-1-106.
कणीचिः	II-1-177.	कमलम्	II-111-93.
कणूकः	II-11-27	कम्बलम्	II-111-119.
कण्ठः	II-11-113	कम्बुः	II-1-85.
कण्डुः	II-1-51.	कंसः	II-111-168
कण्डूलः *	II-111-112	करकः	II 11-7.
कण्वः	II-111-129.	करङ्कः	II-11-30.
कत्रिः	II-1-226.	करञ्जः	II-11-90.
कदम्बः	II 11-223	करटः	II-11-97
कदम्बः	II-11-224.	करणिः	II 1-212.
कदरः	II-111-38.	करण्डम्	II-11-116
कद्रुः	II-1-35.	करभः	II-11-229.
कनकम्	II-11-7.	करभूरः *	II-111-59
कनीनका	II-11-36.	करम्बः	II-11-223.
कनीनिका *	II-11 36.	करम्बाः	II 11-232.
कन्तुः	II-1-58	करवालम् *	II-111-105
कन्था	II-11-153	करवीरः *	II-111-50.

करालम्	II-111-100.	कलायः	II-111-8
करीरः	II-111 48	कलिः	II-1-163.
करीषम्	II-111-160	कलिका	II-11 15.
करुणः	II 11 199	कलिङ्गः	II-11 63
करुषः	II 111 166.	कलिन्दः	II-11-168
करेणुः	II-1-57	कलुषः	II-111-164
करोटम्	II-11-111.	कलेबरम्	II 111-75.
कर्कटः	II 11-97.	कल्कः	II-11-4
कर्कन्धूः	II-1-122	कलपुषः	II 111-164.
कर्करः	II 111-35.	कल्मलीकम्	II 11-20
कर्कः	II-11-4	कल्मषम्	II-111-152.
कर्कारुः	II 1-100	कल्माषः	II-111-153
कर्कोटः	II-11-112	कल्यः	II-111-1.
कर्णम्	II 11-182	कल्याणम्	II-11-128
कर्तरिः	II-1-230	कल्लोलः	II-111-115
कर्तुः	II-1-64	कल्हारः	II 111-45
कर्दमः	II-11-248	कवकम्	II-11-7
कर्पटः	II-11-98.	कवचम्	II 11-75
कर्परम्	II-111-39.	कवलः	II-111-98
कर्पासः	II-111-176	कविः *	II-1-152
कर्पूरः	II-111-57.	कवियम्	II-111-11
कर्बुदार	II-111-45.	कविरः	II-111-47
कर्बुरः	II-111-51	कवूर.	II-111-56
कर्म *	II-1-284	कवेरः *	II-111-61.
कर्मारः	II 111 42	कशाम्बः *	II-111-222.
कर्वरः	II 111-73.	कशिपुः	II-1-84
कर्षटः	II-11-97	कशेरुः	II-1 119
कर्षुः	II-1-110	कश्मलम्	II-111-120
कलङ्कः	II-11-30.	कश्मीराः	II-111-50
कलत्रम्	II 111-86.	कषायः	II-111-8
कलमः	II-11-248	कषिः	II-1-153.
कललम्	II-111-93	कषीका	II-11-19
कलविङ्कः	II-11-32	कस्तूरः *	II-111-59
कलशः	II-111-142.	कहलः	II-111-99
कलहः	II-111-185.	कहोड़.	II-11-119.

काकः	II-11-2	किलाट	II-11-99
काकिः	II-1-173	किलासम्	II-111-177
काकुः	II-1-38.	किल्बिषम्	II-111-159
काम्पुदम्	II-11-171	किशोरः	II-111-63.
काञ्चनम् *	II-11-192	किसरः	II-111-72.
काञ्चनारः	II-111-45	किसलयम्	II-111-7.
काण्डम्	II 11 117	किशाहः	II-1-3
कातरः	II-111-66	कीकटः	II-11-98
कादम्बः	II-11-224	कीचकः	II-11-12.
काननम् *	II-11-192	कीटः	II-11-95
कान्तारम्	II-111 45	कीनाशः	II-111-145.
कामिः	II-1 166	कीरः	II 111-50.
कारण्डवः	II-111-135	कीर्तिः	II-1-164.
कारिः	II-1-166	कीलालम्	II-111-105.
कारुः	II-1 1	कुकुभः	II-11-236
कारुषाः	II-111-167.	कुकूलः	II-111-112.
काशिः	II-1-166.	कुक्कुटः	II-11-106.
काष्ठम्	II-11-151	कुक्कुरः	II-111-52.
कासरः	II-111-38.	कुक्षिः	II-11-237.
कासारः	II-111-40	कुङ्कणः	II-11-126
कासूः	II-1-116	कुङ्कुमम्	II-11-254.
काहलः	II 111-99	कुङ्गः	II-11-66
किकिदीविः	II-1-236	कुञ्जः	II-11-88
किखिः	II 1-176	कुटपः	II-11-210.
किङ्कणः *	II-11 128	कुटरुः	II-1-99
किङ्किणीका	II-11-20.	कुटाकुः	II-1-41.
किञ्जल्कः	II 11-6	कुटिः	II-1-156
कितवः	II-111-134.	कुटिलम्	II-111-107.
किम्	II-1-301	कुटुम्बम्	II 11-225.
किम्मीरः	II-111-50	कुट्मलम्	II-111-120
किरणः	II 11 190.	कुठारः	II-111-43
किराटः	II-11 99.	कुठिः	II-1-157.
किरातः	II-11-137	कुठेरः	II-111-60.
किरिः	II-1-156	कुड्यम्	II-111-4
किरीटम्	II 11-103	कुणपम्	II-11 212,

कुणालम्	II-111-101	कुवली	II 111-93
कुणिः *	II-1-159.	कुशलः	II-111-99
कुण्ठः	II 11-113	कुशः	II-111-141
कुण्डलम्	II-111-93	कुशिकः	II-111-18
कुण्डः	II-11-120.	कुश्रिः	II-1-228
कुतपः	II-11-212.	कुषपः	II-11-210.
कुथुमम्	II-11-252.	कुषाकुः	II 1-41
कुद्रिः	II-1-229	कुषीतकः	II-11-41
कुन्तः	II-11-147.	कुष्ठम्	II-1-151.
कुन्तलाः	II 111-99	कुसितः	II-11-143.
कुन्तिः	II-1-190.	कुसुभः	II-11-239
कुन्दम्	II-11-166	कुसुमम्	II-11-253.
कुन्दुमः	II-11-254	कुसूलम्	II-111-112.
कुपवः	II-111-134	कुहकम्	II-11-24.
कुबेरः	II-111 60.	कुहरम्	II-111-39
कुब्जः	II-11-88.	कुड्डः *	II-11-119.
कुमारः	II-111-44.	कुड्डः	II-1-125
कुम्भः	II-11-238	कुः	II-1-19
कुम्भीरः	II-111-50	कूच्	II-11-71.
कुरङ्गः	II-11 61	कूपः	II-11-208
कुरण्टकः	II-11-8	कूबरः	II-111-74
कुररः	II-111-39	कूर्चम्	II-11-73
कुरवकः	II-11-8	कूर्पम्	II-11-208.
कुरीरम्	II-111-49	कूर्परः	II-111-39.
कुरुण्टकः	II-11 8	कूर्पासः	II-111 178
कुरुः	II-1-23	कूर्मः	II-11-247.
कुलपः	II-11-210.	कूश्माण्डः *	II-11-117.
कुलायः	II-111-8	कृकणः	II-11-126
कुलालः	II-111-101	कृकम्	II-11-5.
कुलिजः	II-11-89	कृकवाकुः	II-1-6
कुलिशम्	II-111-146.	कृच्छ्रम्	II-111-28
कुलीरः	II-111-49	कृणुः	II-1-74
कुलूतः	II-11-148	कृत्तिका	II-11-37
कुष्माण्डः	II-111-153	कृत्या	II-111-3.
कुवलः	II 111-96	कृत्सः	II-111-170.

कृत्स्नम्	II-11-184	कोशातकी *	II-11-43
कृपणः	II-11-124	कोष्ठम्	II-1-153
कृपाणः	II-11-127	कोसलाः	II-111-98
कृपीटम्	II-11-103	कोहलः	II 111-99
कृविः	II-1-235	ककचम्	II 11 76
कृशानुः	II-1 80	ककरः	II-111-39
कृषिकः	II-11-15	कमुकः	II-11-25
कृषिः *	II-1-159.	कमेलकः	II-11-33
कृष्टिः	II-1-189	किमिः	II-1-161
कृष्णः	II-11-179	कियः	II-111-12
कृसरः	II-111-72	कुदवा	II-1-280.
केकयः	II-111 7.	कूरम्	II-111-28
केकरः	II-111-64.	क्रोडः	II-11 119.
केका	II-11-6	क्रोष्टुः	II-1-61
केतकः *	II 11 43	क्लेदा	II-1-278
केतु	II-1-59	क्लेदुः	II-1-10
केदारम्	II-111-45	क्लोम	II-1-285.
केरलाः	II-111-99	क्षत्ता	II-1-148
केलिः	II-1-163.	क्षत्रम्	II-111-85
केवलम्	II-111-97.	क्षयिः	II-1-223
केसरः	II-111-68	क्षवकः	II-11-7
कैरवम्	II-111-135	क्षारकः	II-11-7.
कोकः	II-11-4	क्षित्वा	II-1-280
कोकिलः	II-111-108	क्षिपकः	II-11-10
कोटरम्	II-111-38	क्षिपणिः	II-1-216
कोटवः *	II-111 135	क्षिपनुः	II-1-79
कोटिः	II-1-163	क्षिप्रम्	II-111-21
कोटीरम्	II-111-48	क्षीरम्	II-111-49
कोद्रवः *	II-111-135	क्षुद्रम्	II-111-21
कोमलम्	II 111-99	क्षुपः	II-11-209.
कोयष्टिकः	II-1-187.	क्षुमा	II-11-242
कोरकम्	II-11-7	क्षूणः	II-11-123
कोरदूषः	II-111 167	क्षेत्रम्	II-111-85
कोविदारः	II 111-45	क्षेमः	II-11-240
कोशः	II-111-140.	क्षोणिः	II-1 208.

खजपः	II 11-210	गरुडः	II-11-118
खञ्जरीट.	II-11-104	गरुत्	II-1-265
खञ्जाकः	II 11-12.	गर्गरः	II-111-35
खट्वा	II 111-129.	गर्गः	II-11-53.
खड्गुरः	II-111 57	गर्तः	II-11-130
खङ्गः	II 11-54.	गर्दभः	II-11-229
खण्डः *	II-11-115	गर्भः	II-11-227
खण्डूः	II-1-111	गर्मुट्	II-1-265
खदिरः	II-111-46	गर्वरः	II-111-73
खनिः	II-1-153	गवयः	II-111-7
खम्	II-11-51.	गवलः	II-111-98.
खरपः *	II-11-212	गवेधुका	II-11-26
खरुः	II 1-94.	गवेरः	II-111-60
खर्जुः	II-1-110	गहनम्	II-11-192
खर्जूरः	II-111-57	गह्वरम्	II-111-74
खलतिः	II-1-193	गातुः	II-1-58
खलीनम्	II 11-197	गात्रम्	II-111-82
खल्वः	II-111-129	गाथा	II-11-153
खात्रम्	II-3 79.	गान्त्रम्	II-111-77
गङ्गा	II-11-55	गामी	II-1-187
गच्छः	II-11-83	गारेटः	II-11-110
गङ्गुः	II 1-54	गिरिः	II-1-156
गण्डयन्तः	II-11-138	गीः	II-1-33
गण्डयित्तुः	II 1 83	गुच्छः	II-11-83
गण्डूषः	II-111-166	गुडूची	II-11-80
गण्डोलः *	II-111- 115.	गुदः	II-11-165
गदयित्तुः	II 1-83	गुन्द्रः	II-111-30
गन्तुः	II-1-61	गुरुः	II-1-23
गन्धर्वः	II 111 126	गुर्जरः	II-111-37
गभस्तिः	II-1-185	गुलुगुलु.	II-1-106
गभीरः	II-111-50.	गुलुच्छः	II-11-85
गमथः	II-11-158	गुल्फम्	II-11-217
गमी	II-1-176	गुल्मः	II-11-243
गम्भीरः	II-111-50	गुवाकः *	II-11-14
गयः	II-111-7.	गुवेरः	II-111-60.

गुहलः	II-1-106	घोषयितुः	II-1-83
गूथम्	II-11-157	चकोरः	II-111-62
गृञ्जनम्	II-11-192	चक्रवालम् *	II-111-105
गृत्स.	II-111-170	चक्रुः	II-1-20
गृधुः	II-1-19	चक्षुः	II-1-328
गृध्रः	II-111-31	चक्षुः	II-1-328
गृष्टिः	II-1-188	चङकुरः	II-11-51
गोत्रम्	II 111 85	चञ्चरीकः	II-11-20
गोधूमः	II-11-255	चञ्चलः	II-111-98
गोपानसिः	II-1-238	शञ्चा	II-11-82
गोपीथः	II 11-156	चञ्चु	II-1-7
गोभिलः *	II-111-108	चटकः	II-11-7
गोमायुः *	II-1-1	चटरः	II-111-38
गौः	II-1-150	चटसः	II-111-173
गौरः	II-111-30	चटाकुः	II-1-40
ग्रन्थिः	II-1-153	चटुः	II-1-7.
ग्रहणम् *	II-11-194	चणकः	II-11-7.
ग्रहणिः	II-1-212	चण्डातकम्	II-11-42
ग्रामः	II-11-241	चण्डालः	II-111-106
ग्रावा	II-1-278	चण्डिलः *	II-111-108
ग्रीवा	II-111-139	चतुरः	II-111-51
ग्रीष्मः	II-11-247	चत्वरम्	II-111-73
ग्लौः	II-1-151	चत्वारः	II-1-305
घण्टा	II-11-96	चन्द्रिरम्	II-111-46
घर्घरः	II-111-37	चन्द्रमाः	II-1-348
घर्मः	II-11-247	चन्द्रः	II-111-21
घस्रः	II-111-21	चपलः	II-111-97
घातिः	II-1-166	चपेटः	II-11-109
घासिः	II-1-168	चमरः	II-111-38
घुसृणः *	II-11-123	चमसः	II-111-173
धूकः	II-11-3	चमूः	II-1-110
घृणा	II-11-123	चमूरुः	II-1-104
घृणिः	II-1-210	चम्पा	II-11-209
घृतम्	II-11-133	चम्पूः	II-1-124
घृध्विः	II-1-235	चरकः	II-11-7

चरमः	II-11-248	छत्रम् *	II-111-76
चरिः	II-1-153	छत्वरम्	II-111-74.
चरुः	II-1-7	छदिः	II-1-311.
चर्म *	II-1-284.	छन्दः	II-1-332
चर्मकः *	II-11-11	छर्दिः	II-1-311
चर्षणिः	II-1-214	छविः	II-1-236.
चषालः	II-111-100	छविका *	II-11-18
चाटुः	II-1-2	छागः	II-11-54
चातपः	II-11-212	छाया	II-111-2
चात्वालः	II-111-105	छित्तरः	II-111-74
चारु	II-1-2	छिदिरः *	II-111-47
चारुदेष्णा	II-11-129	छिदिः	II-1-156
चिकुरः	II-111-52	छिद्रम्	II-111-21
चित्तम्	II-11-133	छेकः	II-11-6
चित्तानसिः *	II-1-239	जगत्	II-1-259.
चित्रभानुः *	II-1-71	जघनम्	II-11-192
चित्रम्	II-111-83	जघ्नुः	II-1-20
चिन्तिः	II-1-190	जङ्गलम्	II-111-95
चिबुकम्	II-11-26	जङ्घा	II-11-68
चिरिण्टी	II-11-102	जटा	II-11-96
चिर्मिटिः	II-11-101	जटायुः	II-1-4
चीरम्	II-111-32	जठरम्	II-111-39
चीवरम्	II-111-74	जतु	II-1-14
चुकम्	II-111-22	जत्रु	II-1-95.
चुण्डिः	II-1-181	जनयितुः	II-1-83
चुरिका *	II-11-18	जनिमा	II-1-296
चुलुकम्	II-11-26.	जनुः	II-1-325
चूचुकम्	II-11-26	जन्तुः	II-1-58
चूर्णिः	II-1-207	जन्यम्	II-111-3
चूलिका *	II-11-18	जन्त्युः	II-1-87
चोक्षः *	II-111-191	जम्बालः	II-111-105.
चोचः	II-11-81	जम्बीरः	II-111-50
च्यौत्नी	II-11-184	जम्बुकः	II-11-26
छगलः	II-111-99	जम्बूः	II-1-120.
छटा	II-11-96	जयनम्	II-11-185.

जयन्तः	II-11-138	ज्योतिः	II-1-313.
जरठः	II-11-114	ज्योतिरिङ्गणः *	II-11-126
जरन्तः	II-11-138	ज्योन्ताकः	II-11-14
जरायुः	II-1-4	झञ्झा	II-11-93
जरूथः	II-11-152	झझर.	II-11-35
जरूषः	II-11-166	टिट्टिभः	II-11-234.
जर्जरः	II-11-35	डमरः	II-11-39.
जर्जरीकः *	II-11-20	डहरम्	II-11-39.
जलाषम्	II-11-154.	डामरः	II-11-39
जलूका	II-11-27	डिण्डिमः	II-11-251
जसुरिः	II-1-131	डिण्डीरः	II-11-50
जहकः	II-11-11	डिम्बः	II-11-222
जह्नुः	II-1-75	डुण्डुभ.	II-11-237
जागृविः	II-1-235	डुमलम्	II-11-120
जाण्टः	II-11-95	तक्रम्	II-11-21
जानु	II-1-2	तक्षा	II-1-275
जामिः	II-1-168	तगरः	II-11-39
जामाता	II-1-138	तङ्गणा	II-11-124
जाया	II-11-3	तडागः	II-11-58
जायुः	II-1-1	तडित्	II-11-262
जात्मः	II-11-247.	तण्डुलः	II-11-109.
जिगनुः	II-1-76	तण्डुः	II-1-51
जित्वा	II-1-280	ततम्	II-11-131
जिनः	II-11-179	तत्रुः	II-1-20
जिह्वः	II-11-247.	तद्	II-1-270.
जिह्वा	II-11-132	तद्रूः	II-1-113.
जीरम्	II-11-26	तनयः	II-11-5
जीर्विः	II-1-235	तनुः	II-1-7
जीवथः	II-11-158.	तनूः	II-1-110
जीवन्तः	II-11-140	तन्तुः	II-1-61
जीवरदानुः	II-1-81	तन्त्रम्	II-11-85.
जीवातुः	II-1-67	तन्त्री.	II-1-242
जूटा	II-11-95	तन्द्रीः	II-1-242
जूर्णिः	II-1-210	तन्यतुः	II-1-66.
जैवातृकः	II-11-1	तमकः	II-11-7.

तमङ्गः	II-11-59	तिमिः	II-1-161
तमसा	II-111-173	तिमिरम्	II-111-46
तमालः	II-111-101	तिरीटः	II-11-103
तरधु.	II-1-109	तिलकः	II-11-10
तरङ्गः	II-11-59	तीक्ष्णम्	II-11-184
तरणिः	II-1-212	तीर्थः	II 11-155
तरण्डः	II-11-116	तीव्रः	II-111-30
तरलः	II-111-98	तुक्	II 11-246.
तरीपम्	II-111-160	तुङ्गम्	II 11-66
तरीः	II-1-242	तुच्छः	II-11-83
तरुणः	II-11-199	तुन्दम्	II-11-166
तरुत्रम्	II-111-89	तुमुल.	II-111-110
तरुः	II-1-7	तुम्बुरुः	II-1-202
तर्कुः	II-1-17	तुरणः *	II-11 126
तर्णः	II-11-182	तुरिः *	II-1-159
तरुपम्	II-11-207	तुरुष्कः	II-11-6
तविषम्	II-111-157.	तुल्वलः	II-111-123
तसरः	II-111-72	तुषारः	II-111-43
तातः	II-11-134	तुहिनम्	II-11-196
तामरसम्	II-111-174	तूणः	II-11-123
ताम्बूलम्	II-111-112	तूणिः	II-1-210
ताम्रः	II-111-26	तूणीरः *	II-111-50
तालिः	II-1-168.	तूवरः	II-111-74.
तालीसम्	II-111-180	तूस्ता	II-11-134
तालु	II-1-5	तूणम्	II-11-123
तालूरम्	II-111-58	तृपत्	II-1-260
ताविषम्	II-111-157	तृपला	II-111-96
तासीरः *	II-111-50	तृप्रम्	II-111-21
तिग्मम्	II-11-244	तृवणः	II-11-126
तितउः	II-1-77	तोकम् *	II-1-285.
तिसिरिः	II-1-158	तोमरम्	II-111-39
तिथि.	II-1-203	तौकम्	II-11-4
तिनिशः	II-111-147.	त्यद्	II-11-270
तिन्तिडीका	II-11-20	त्रपु	II-1-10
तिन्दुकः	II-11-22	त्रपुसी	II-111-181

त्रयः	II-1-154	दहः	II-111-21
त्रिष्टुप्	II-11-299	दाकः	II-11-4
त्रोटिः	II-1-163	दाडिमः	II-11-250
त्वक्	II-11-248	दानुः	II-1-71
त्वष्टा	II-1-147	दारु	II-1-2
त्सरुः	II-1-7	दारुणः	II-11-199
दक्षास्यः	II-111-9	दाशः	II-111-140
दक्षिणः	II-11-195	दिधिषूः	II-1-123.
दगुः	II-1-46	दिलीपः	II-11-214.
दण्डः *	II-11-115.	दीदिविः	II-11-236
दथः *	II-11-157	दीर्घः	II-11-68.
दद्रुः	II-1-113	दुकूलम्	II-111-112.
दधिषाय्यः	II-111-10	दुरोणः *	II-11-184.
दधीचिः	II-1-177	दुर्दुरुटः	II-11-108.
दनुः	II-1-79	दुलिः *	II-1-159.
दन्तः	II-11-130	दुष्टु	II-111-36
दभ्रः	II-111-21.	दुष्पन्तः	II-11-139.
दमुना.	II-11-347.	दुहिता	II-1-138.
दरत्	II-11-272	दृतः	II-11-133.
दरिः *	II-1-152.	दूनः *	II-11-184.
दर्दरः	II-111-35	दूरम्	II-111-27.
दर्दुः	II-111-52	दूषिका	II-11-19.
दर्भः	II-11-226	दुः	II-1-303
दर्विः	II-1-234	दतिः	II-1-189.
दर्शतः	II-11-135	दम्भूः	II-1-124
दलपः	II-11-210	दशीकम्	II-11-19.
दलिम्	II-11-15	दषत्	II-1-274.
दभः	II-11-226	देवका	II-11-7
दस्मिः	II-1-219.	देवयुः	II-1-37.
दघरः	II-111-38	देवरः	II-111-38.
दश	II-1-277.	देवलः	II-111-97.
दशेरः	II-111-60	देवा	II-1-129.
दस्त्यूहः	II-111-189	देविका *	II-11-7.
दस्युः	II-1-87.	देहत् *	II-1-260.
दसौ	II-111-21.	देहली	II-111-98.

दोः	II-1-320	धूः	II-1-303
द्यम्नम्	II-11-184	धूका	II-11-3.
द्युवा	II-1-275	धूमः	II-11-243.
द्युः	II-1-34.	धूर्तः	II-11-130
द्यौत्रम्	II-111-78	धूलिः	II-1-233
द्यौः	II-1-150	धूसरः	II-111-72
द्यौः	II-1-306	धृष्टुः	II-1-19
द्रविणम्	II-11-195	धेनुः	II-1-73.
द्राक्षा	II-111-191	ध्राजिः	II-1-166
द्रुह्यः *	II-111-4.	ध्रुवकः	II-11-10.
द्रुः	II-1-34	ध्रुवका *	II-11-10
द्रेकाणः *	II-11-128	ध्वनिः	II-1-153.
द्रोणी	II-11-122	ध्वाजिः	II-1-166
द्रौ	II-1-154	नक्षत्रम्	II-111-86.
धनुः	II-1-326	नदनुः	II-1-79.
धनूः	II-1-110	ननान्दा	II-1-134
धन्वा	II-1-275	नन्दयन्तः	II-11-138
धमकः	II-11-11	नन्दयितुः	II-1-83
धमनिः	II-1-212.	नप्ता	II-1-140
धरणिः	II-1-212	नफा *	II-11-218.
धरुणः	II-11-199	नभः	II-1-339
धर्मः	II-11-240.	नर्कुटः	II-11-106
धवलः	II-111-98	नल्वः	II-111-129
धाकः	II-11-4	नहुषः	II-111-164.
धातुः	II-1-61	ना	II-1-130.
धाना	II-11-178	नाकुः	II-1-14
धिषणा	II-11-125	नान्त्रम्	II-111-77
धिष्यम्	II-111-4	नापितः	II-11-141.
धीरः	II-111-31	नाभिः	II-1-167.
धीवरः	II-111-74	नारङ्गः	II-11-60
धीवा	II-1-282	नालिकेरः *	II-111-61
धुत्तूरः	II-111-59	नाष्टः	II-111-77
धुनिः	II-1-210	नाहलः	II-111-99
धुन्धुः	II-1-70	निकुञ्जः *	II-11-88
धुस्त्रः	II-111-59	निकुम्भिलः *	II-111-108

निकुरुम्बम्	II-11-225	न्यूहः	II-11-49
निधृष्वः	II-111-128	पक्त्रम्	II-111-85
निचाकुः	II-1-42	पक्षः	II-111-168
निचुलः	II-111-110	पक्षमा	II-1-285
नितम्बः	II-11-219	पङ्कः	II-11-31
निधनम्	II-11-190.	पङ्गुः	II-1-48
निमित्तम्	II-11-134	पञ्च	II-1-275
निमिः	II-1-161.	पञ्जरः	II-111-38
निम्नम्	II-11-184	पटकः	II-11-98
निम्बः	II-11-222	पटलम्	II-111-97
नियुतम् *	II-11-134	पटाका	II-11-13
निर्कृतः	II-11-156	पटिसम्	II-111-179
निर्यूहः	II-111-188	पटीरः	II-111-48
निवेष्पम्	II-11-209.	पट्टः	II-1-10.
निशीथः	II-11-156	पटोला	II-111-114
निषद्वरः	II-111-74	पणवः	II-111-134
निषधः	II-11-175	पतङ्गः	II-11-59
निष्कम्	II-11-6	पतत्रम्	II-111-86
निष्टुरः *	II-111-52	पतनुः	II-1-79
निह्वाका	II-11-2	पतिः	II-1-192
निःश्रेणिः *	II-1-208.	पतेरः	II-111-60.
नीचः	II-11-78	पत्तनम्	II-11-205
नीडम्	II-11-119	पत्तिः	II-1-184
नीपः	II-11-209	पत्तूरम्	II-111-59
नीरम्	II-111-21	पदनुः	II-1-79
नीलङ्गुः	II-1-48	पदाजि	II-1-169.
नीविः	II-111-235	पदातिः	II-1-169
नीव्रम्	II-111-30	पद्मम्	II-11-240
नूपुरः	II-1-1-52	पद्मः	II-111-21
नृत्तः	II-1-125	पद्मः	II-111-127
नेमः	II-11-240	पद्मा	II-1-278
नेमिः	II-1-219	पनसः	II-111-173
नेष्टा	II-1-143.	पन्था	II-1-294
नौः	II-1-151	पपीः	II-1-244
न्यङ्गुः	II-1-18	पम्पा *	II-11-209.

पयः	II-1-322.	पाटीन.	II-11-198
पयोधाः	II-1-344	पाणिः	II-1-168.
परम	II-1-248.	पाण्टः	II-11-95.
परमेष्ठी	II-1-292.	पाण्डुः	II-1-52
परशुः	II-1-33	पातालम्	II-111-106.
परशुः	II-1-107	पातुः	II-1-58.
पराकः *	II-11-14	पात्रम् *	II-111-76
परिज्वा	II-1-278	पाथः	II-1-336
परिवत्सरः *	II-111-70	पादूः	II-1-116
परुषः	II-111-164	पापम्	II-11-207
परु	II-1-316	पाप्मा	II-1-285
परुषः	II-111-166	पामरः	II-111-93
पर्जम्यः	II-111-4	पायुः	II-1-1
पर्णम्	II-11-178	पारक्	II-1-249
पर्णुसिः	II-1-240	पाणिः	II-1-211.
पर्पटः *	II-11-98.	पालि.	II-1-168.
पर्याणम्	II-11-128	पाशः	II-111-140.
पर्विः	II-1-234	पाषाणः	II-11-128.
पर्षत्	II-1-273	पांसुः	II-1-12.
पललम्	II-111-96.	पिकः	II-11-15.
पलाण्डुः	II-1-53	पिङ्गम्	II-11-57
पलालः	II-111-101	पिबुः	II-1-22.
पलाशः	II-111-144	पिच्छम्	II-11-84.
पलितम्	II-11-141.	पिच्छा *	II-11-85
पल्लवः	II-111-134.	पिञ्जरः	II-111-38.
पल्लवम्	II-111-123.	पिञ्जुलः	II-111-111
पविः *	II-1-152	पिटकः	II-11-10
पवीरम्	II-111-48	पिठरम्	II-111-39.
पशुः	II-1-30	पिण्डीतकः	II-11-40.
पेशिः	II-1-164	पिण्याकः	II-11-14.
पाकः	II-11-2	पिता	II-1-135.
पताका	II-11-12.	पित्तम्	II-11-134
पाञ्चालाः	II-111-101	पिनाकः	II-11-14.
पाट्	II-1-337.	पिपीलिका	II-11-18
पाटलिः	II-1-232	पिप्पलः	II-111-99.

पिलिपिच्छः	II-11-85	पुलस्त्यः	II-11-4
पिशङ्गः	II-11-61	पुलाकः	II-11-14
पिशितम्	II-11-143	पुलिकः	II-11-15.
पिशुनः	II-11-200.	पुलिन्दः	II-11-168
पिष्टातकः	II-11-43	पुष्कसः *	II-11-174
पीठम्	II-11-113	पुष्कः	II-11-5.
पीतु.	II-1-63.	पुष्करम्	II-11-65
पीथः	II-11-155	पुस्तम्	II-11-134
पीनसः	II-11-175	पूगः	II-11-54
पीयुः	II-1-37	पूतना	II-11-206
पीयूक्षः *	II-11-191	पूतरः	II-11-67
पीयूषम्	II-11-166	पूतीकम्	II-11-20
पीलुः	II-1-105	पूषा	II-1-278.
पीवरः	II-11-74	पूः	II-1-303
पुङ्खः	II-11-50	पृतना	II-11-206
पुच्छम्	II-11-84	पृथिवी	II-11-137.
पुञ्जः	II-11-87.	पृथिः	II-1-268
पुण्डरीकम्	II-11-20	पृथुः	II-1-28
पुण्ड्रः	II-11-30	पृथुकः	II-11-26
पुण्यम्	II-11-3	पृथुलः	II-11-110
पुतः	II-11-134	पृदाकुः	II-1-44
पुत्तिका	II-11-37.	पृश्निः	II-1-210
पुत्रः	II-11-84	पृषत्	II-1-258
पुद्गलः *	II-11-99	पृषतः	II-1-136
पुमान्	II-1-319	पृषितम्	II-11-143
पुरणम्	II-11-190	पृष्ठम्	II-11-157
पुरिः	II-1-156	पेचकः	II-11-7
पुरीतत् *	II-1-260	पेपा *	II-11-209
पुरीषम्	II-11-161	पेरुः	II-1-92
पुरुदंसाः	II-1-345	पेलवः	II-11-134
पुरुषः	II-11-165	पोगण्डः	II-11-117.
पुरुः	II-1-93	पोतः	II-11-130
पुरूरवाः	II-1-345	पोता	II-1-142
पुरोधाः	II-1-344	पोतुः	II-1-61
पुलकः	II-11-10.	पोषयितुः	II-1-83.

प्रतिदिवा	II-1-275	बहिः	II-1-312.
प्रतिप्रस्थाता	II-1-146	बलाका	II-11-12.
प्रतिबोधी	II-1-291	बलिः	II-1-163
प्रतियायी	II-1-290	बलिशम्	II-111-146.
प्रतिहर्ता	II-1-146	बश्बजः	II-11-92
प्रतीकः	II-11-20	बल्लूलः	II-111-112
प्रत्यूषः *	II-111-167	बस्तः	II-11-130
प्रथमः	II-11-248	बहु	II-1-32.
प्रपुनाटः	II-11-100	बालिशः	II-111-147.
प्रबोधी	II-1-292.	बाष्पम्	II-11-209
प्रयायी	II-11-290	बाहुः	II-1-12
प्रशास्ता	II-1-145	बाह्यीकः	II-11-20.
प्रस्तोता	II-1-145	बिडालः	II-111-101.
प्रस्थम्	II-1-289	बिन्दुः	II-1-10
प्रहिः	II-1-172	विभीतकः	II-11-39
प्राणथः	II-11-158	बिम्बम्	II-11-222
प्रियङ्गुः	II-1-48	बिन्म	II-111-179.
पुष्पः	II-111-129	बीजम्	II-11-86
प्रोथः	II-11-157.	बुद्बुदः	II-11-172
प्लक्षः	II-111-169	बुध्नम्	II-11-179
प्लीहा	II-1-278	बृहत्	II-11-258
फालिः	II-1-166	ब्रध्न	II-11-180
फेन	II-11-184	ब्रह्म	II-11-285
फर्फरीकम्	II-11-20	भगलः	II-111-99
फल्गु	II-1-15	भगालम्	II-111-103.
फल्गुनी	II-11-202	भडिलः	II-111-108
बकोटः	II-11-112	भण्डः *	II-11-115
बटवः *	II-111-135	भण्डिलः	II-111-108
बदरी	II-111-38	भद्रम्	II-111-21.
बधिरः	II-111-46.	भद्रम्	II-111-30
बन्धथः	II-11-158	भयानकः	II-11-34.
बन्धुः	II-1-10	भरकः	II-11-7
बन्धूकः	II-11-27	भरट.	II-11-97
बभ्रुः	II-1-20	भरण्डः	II-11-116
बर्बरः	II-111-35	भरतः	II-11-135

भरथः	II-11-159.	भुवनम्	II-11-189
भरीमा	II-11-197	भुवतुः	II-1-79
भरुजः *	II-11-92	भुरिक्	II-1-253
भरु	II-1-7	भूकः	II-11-5
भर्गः	II-11-53	भूतम्	II-11-131
भर्भरः	II-111-35	भूमिः	II-1-222
भल्लातकः	II-11-41	भूरि	II-1-225.
भल्लूकः	II-11-27	भूर्जः *	II-11-92
भवनम्	II-11-189	भृगुः	II-1-30.
भवन्तः	II-11-138	भृङ्गः	II-11-56.
भवन्तिः	II-1-198	भृङ्गारः	II-111-45.
भवान्	II-1-257	भृमिः	II-1-165
भसत्	II-1-272	भृशम्	II-111-141
भस्त्रा	II-111-81.	भेक.	II-11-2
भाण्डम्	II-11-117	भेरः	II-111-29
भातुः	II-1-58.	भेषजम् *	II-11-92
भानुः	II-1-71	भैरवः	II-111-135
भामः	II-11-240.	भ्रमरः	II-111-38
भावी	II-1-288	भ्राता	II-1-137.
भावुक.	II-11-26	भ्राष्ट्रम्	II-111-77
भासयन्तः	II-11-138.	भ्रूणः	II-11-123
भित्तिका	II-11-37	भ्रूः	II-1-127
भिदिरः *	II-111-47	मक्कन्दः	II-11-167.
भिदिः	II-1-156.	मक्करः	II-111-39
भिदुः	II-1-19	मक्कोलः	II-111-115
भिछुः	II-111-92.	मक्षिका	II-11-18
भिषक्	II-1-250	मखः	II-11-47
भोम	II-11-246	मगधः	II-11-176
भीष्मः	II-11-246.	मग्गुशः	II-111-149
भुजिः	II-1-89	मघवा	II-1-278
भुजिः	II-1-155	मङ्गणः	II-11-124.
भुजिष्यः	II-111-16	मङ्किः	II-1-224
भुरणः *	II-11-126	मङ्गः	II-11-44
भुलिङ्गम्	II-11-64	मङ्गलम्	II-111-93
भुवः	II-1-324.	मच्छः	II-11-83,

मञ्जा	II-1-278	मन्थाः	II-1-293
मञ्जः	II-11-82	मन्दरः	II-111-38
मञ्जरी	II-111-38	मन्दारः	II-111-40
मञ्जीरः	II-111-48	मन्दित्रम्	II-111-46.
मञ्जूषा	II-111-166	मन्दुगा	II-111-51
मठरः	II-111-38.	मन्मनः	II-11-192
मणिः	II-1-153	मन्या	II-111-1
मण्डयन्तः	II-11-138	मन्युः	II-1-87.
मण्डयित्तुः	II-1-83	मयुः	II-1-7.
मण्डलम्	II-111-93.	मयूखः	II-11-52.
मण्डुः	II-1-51	मयूता	II-11-148
मण्डूकः *	II-11-26	मयूरः	II-111-57
मण्डूकः	II-11-28	मरा	II-111-100
मण्डूरः	II-111-57	मरिचम्	II-11-77.
मतङ्गः	II-11-62	मरीचिः	II-1-177.
मत्सरः	II-111-68	मरुः	II-1-7
मत्स्यः	II-111-15.	मरुतः	II-1-264.
मदयित्तुः	II-1-83	मरूकः	II-11-27.
मदारः	II-111-40	मर्कः	II-11-2
मदिरा	II-111-46	मर्कटः	II-11-97
मद्गुरः	II-111-52.	मर्जुः	II-1-114
मद्गुः	II-1-7	मर्तः	II-11-130.
मद्रम्	II-111-21	मर्दलः	II-111-93
मद्रः	II-111-21	मर्म *	II-1-284
मद्रा	II-1-279	मर्मरः	II-111-35
मधु	II-1-14	मर्मरीकः *	II-11-20
मधुकम्	II-11-26	मलयः	II-111-5
मधूकः	II-11-29	मल्लकः	II-11-7
मध्यम्	II-111-4	मशकः	II-11-7.
मनः *	II-1-321	मसारः *	II-111-45
मनाकः	II-11-13	मसुरा	II-111-51
मनुः	II-1-10	मसूरः	II-111-55
मन्तुः	II-1-58	मस्तुणः *	II-11-123
मन्त्रः	II-111-85	मस्तु	II-1-61
मन्थरः	II-111-38	महती	II-1-258

मह. *	II-1-321	मुखम्	II-11-47.
महान्	II-1-278	मुचुकुन्दः	II-11-169
महिनः	II-11-196	मुदेरः	II-111-61.
महिला	II-111-107	मुद्गरम्	II-11-36.
महिषः	II-111-155	मुद्गलः *	II-111-99.
महेला	II-111-113	मुद्गः	II-11-54
मांसम्	II-111-168	मुद्रा	II-111-21
मातरिश्वा	II-1-278	मुनि.	II 1-162.
माता	II-1-136	मुरजः	II-11-91
मातुलङ्गः	II-11-65.	मुरलाः	II-111-99.
मात्रा	II-111-81	मुर्मुर्ः	II-111-52
माया	II-111-1.	मुषुण्डिः	II-1-182
मायुः	II-1-1	मुष्कः	II-11-5.
मार्कूलः *	II-111-112	मुष्टिः	II-1-189.
माजोरः	II-111-41	मुसलः	II-111-99.
मार्जालीयः	II-111-13	मुस्ता	II-11-134.
मालवाः	II-111-134.	मुहूर्तः	II-11-132.
मालु *	II-1-5	मूकः	II-11-5.
मालूरः	II-111-58	मूनम्	II-11-131.
माषः	II-111-150.	मूत्रम्	II-111-79.
मासरः	II-111-68.	मूर्ख.	II-11-45.
मासः	II-111-168	मूर्धा	II-1-278.
मितद्रुः	II-1-35.	मूलेरम्	II-111-61.
मित्रम्	II-111-83	मूषा	II-111-151
मित्रयुः	II-1-37	मूषिकः	II-11-16.
मिथिला	II-111-107	मृकण्डुः	II-1-53.
मिथुनम्	II-11-201.	मृगयुः	II-1-37.
मिहिरः	II-111-46	मृडीकम्	II-11-19.
मीन.	II-11-179.	मृणालम्	II-111-101.
मीरा	II-111-32	मृत्युः	II-1-91.
मुकयः	II-111-7.	मृदङ्गः	II-11-61.
मुकुटः	II-11-106	मृदु	II-1-19.
मुकुन्दः	II-11-169	मृद्रीका	II-11-20.
मुकुरः	II-111-52	मेकलः	II-111-117.
मुधुः	II-1-108	मेखला	II-111-117.

मेचकः	II-11-7	यामः	II-11-240
मेनका	II-11-7	युगलम्	II-111-99.
मेरुः	II-1-92.	युग्मम्	II-11-244
मोक्षः	II-111-168	युवतिः	II-1-192.
मोक्षा	II-11-81	युष्मद्	II-1-269
मौकुलिः	II-1-233.	यूका	II-11-3
मौलि	II-1-233	यूथम्	II-11-157
यकृत्	II-1-167	यूपः	II-11-208
यक्षः	II-111-168	यूषः	II-111-167
यक्ष्म	II-11-240.	योः	II-1-320.
यक्ष्मा	II-1-285	योनिः	II-1-208
यजतः	II-11-135	योषा	II-1-275.
यजत्रम्	II-111-86	योषा	II-111-150
यजुः	II-1-316	योषित्	II-1-261
यज्युः	II-1-87	रघुः	II-1-32
यद्	II-11-270	रङ्कः	II-11-31.
यदुः	II-1-68	रङ्कुः	II-1-38
यन्त्रम्	II-111-85	रजः	II-1-324
यमलम्	II-111-96	रजतम्	II-11-136.
यमुना	II-11-199	रजनिः	II-1-212.
यमुन्दः	II-11-170.	रजनी	II-11-188.
ययातिः	II-1-197.	रज्जुः	II-1-31.
ययी.	II-1-244.	रण्डा *	II-11-115
ययुः	II-1-20	रत्नम्	II-11-183.
यवनाः	II-11-185	रथः	II-11-151
यवसः	II-111-173	रन्धसः	II-111-173.
यवागूः	II-1-128	रन्ध्रम्	II-111-30.
यवासः	II-111-176	रभसः	II-111-173
यश	II-1-323.	रमठः	II-11-114.
यष्टिः	II-1-186.	ररूः	II-1-126.
यङ्गा	II-111-131	रवणः	II-11-185.
याता	II-1-133	रवथः	II-11-161
यातुः	II-1-58	रविः *	II-1-152
यात्रा	II-111-81	रशना	II-11-186
यादांसि	II-1-338	रश्मिः	II-11-221.

रसना	II-11-185.	रेतः	II-1-328.
रसायुः	II-1-4.	रेपः	II-1-345
रंह	II-1-331	रेवन्तः	II-11-138
राकः	II-11-4	रोचना	II-11-185.
राजा	II-1-175	रोचि.	II-1-311
राजिः	II-1-166	रोणु *	II-11-184
राटः *	II-11-100	रोध्रः	II-111-29
रात्रिः	II-1-226	रोम	II-1-285.
रात्रिगेष्ण.	II-11-129	रोहणः	II-11-185.
राशिः	II-1-170.	रोहन्तः	II-11-140
राष्ट्रम् *	II-111-76	रोहिः	I-1-164.
रासभः	II-11-229.	रोहिणः *	II-11-196.
रास्ना	II-11-184	रोहित्	II-1-261.
राहु	II-1-12	रोहितकी	II-11-40
राः	II-1-149	रोहितः	II-11-141
रिक्थम्	II-11-155.	रौहिषः	II-111-156.
रिपुः	II-1-84	लक्ष्मीः	II-1-245.
रिप्रम्	II-111-21	लगुडः	II-11-118
रिष्टिः	II-1-189.	लगुलः *	II-111-110
रिष्वः	II-111-128	लघट्	II-1-154
रुक्म *	II-1-285	लघुचः	II-11-79
रुक्मम्	II-11-244.	लघुः	II-1-32
रुचि *	II-1-159	लङ्का	II-11-31.
रुचकः	II-11-10	लट्टा	II-111-129.
रुचिरम्	II-111-46	लड्डुकः *	II-11-26
रुचिष्यः	II-111-16	लत्तिका	II-11-37
रुद्रः	II-111-21.	लभ्यः *	II-111-4
रुधिरम्	II-111-46	लमक *	II-11-11
रुमा	II-11-243	ललाटम्	II-11-100
रुम्रम्	II-111-22	ललाम	II-1-285
रुरुः	II-1-93	लवङ्गः	II-11-59
रुवथः	II-11-151	लवानकः	II-11-34.
रुह्ना	II-1-280	लशुनम्	II-11-200
रूपम्	II-11-208.	लहोडः *	II-11-119
रेक्णम्	II-1-435.	लाक्षा	II-111-191.

लाङ्गलम्	II-III-94.	वधूटी	II-II-107
लाङ्गूलम्	II-III-112	वधूलूकः *	II-II-29.
लावः	II-III-127.	वधूः	II-I-115
लिक्षा	II-III-170	वनायुः	II-I-4.
लिगुः	II-I-32	वनिष्ठुः	II-I-36.
लिष्वः	II-III-128	वन्धथः	II-II-158.
लुलायः	II-III-8	वन्द्रः	II-III-21.
लूता	II-II-133	वन्ध्या	II-III-1
लोतः	II-II-130	वपुः	II-I-316
लोप्त्रम्	II-III-81	वप्रः	II-III-29
लोम	II-I-285.	वयुनम्	II-II-199
लोष्टम्	II-II-94	वरकः	II-II-7
लोहः	II-III-183	वरटः	II-II-97.
वकुलः	II-III-110	वरणः	II-II-185
वक्त्रम्	II-III-85	वरण्डः	II-II-116
वक्रम्	II-III-21	वरत्रम्	II-III-85.
वक्षः	II-I-327.	वरत्रा	II-III-87.
वगुः	II-I-72	वरालः	II-III-100
वङ्किः	II-I-224	वरीमा	II-I-297
वङ्क्षणः	II-II-126.	वरुणः	II-II-199
वचकनुः	II-I-82.	वरूकः	II-II-29
वज्रम्	II-III-29.	वरूटः	II-II-105.
वञ्जुलः	II-III-110.	वरूथः	II-II-162
वञ्जूलः *	II-III-112	वरेण्यः	II-III-18
वटिः	II-I-163	वर्करः	II-III-64
वट्टः	II-I-7.	वर्णः	II-II-182
वठरः	II-III-38	वर्णुसिः	II-I-240
वणिक्	II-I-251.	वर्णुः	II-I-56.
वतण्डः	II-II-117.	वर्तका	II-II-7.
वत्सरः	II-III-69.	वर्तनिः	II-I-212.
वत्सलः	II-III-121	वर्तिः	II-I-164
वत्सः	II-III-168	वर्तिका *	II-II-7.
वदान्यः	II-III-4	वर्तुलम्	II-III-109
वधकः	II-II-11	वर्धकिः	II-I-174
वधत्रम्	II-III-86	वर्धम्	II-III-29

वर्म *	II-1-284.	वहतु	II-1-65.
वर्ष्म	II-1-285	वहलः	II-111-98
वलक्षः	II-111-190.	वहित्रम्	II-111-88
वलतः	II-11-135	वह्नि	II-1-208.
वलभिः	II-11-229	वंशः	II-111-141
वलथः	II-111-5	वागुरा	II-111-52
वलासः	II-111-176	वातप्रमीः	II-1-243
वलिः	II-1-163	वातः	II-11-130
वलिशम्	II-111-146	वादिः	II-1-166
वलीकम्	II-11-19	वानीरम्	II-111-50
वल्दक	II-11-27	वापिः	II-1-166
वल्कम्	II-11-4	वामिः	II-1-166
वल्कलम्	II-111-116	वायुः	II-1-1
वल्गु	II-1-15	वारङ्गः	II-11-60
वल्गुलः *	II-111-110	वागणसिः *	II-1-239
वल्मीकम्	II-11-20	वारि	II-1-166
वल्थः	II-111-1	वार्ताकी	II-11-14
वल्लकी	II-11-7	वालुका *	II-11-26
वल्लभः	II-11-229	वाशिः	II-1-166
वल्लरिः	II-1-230	वासरः	II-111-38
वल्लवः	II-111-134	वासः	II-1-325
वल्लि	II-1-163	वासा	II-111-168
वल्लूरः	II-111-57	वासिः	II-1-166.
ववुः	II-1-20	वासुरः	II-111-51
वसतिः	II-1-193	वास्तु	II-1-62
वसन्तः	II-11-138	वाः	II-1-304
वसातिः	II-11-195	विः	II-1-171
वसिः	II-1-153	विकः	II-11-5
वसु.	II-1-10	विकङ्कतः *	II-11-135
वस्तिः	II-1-184	विकुसः	II-111-28
वस्तु	II-1-62	विवकिलः	II-111-108
वस्त्यम्	II-111-4	विवक्षणः	II-11-126
वस्त्रम्	II-111-81	विवण्डः	II-11-117
वस्नम्	II-11-178.	विद्	II-1-308.
वहतिः	II-1-193.	विदपः	II-11-212.

विडूर	II-III-59	वीचिः	II-1-179
वितस्ता	II-II-134	बीणा	II-II-123
वितस्तिः	II-1-184	वीथिः	II-1-201
विथुरः	II-II-52	वीरः	II-III-21
विदथः	II-II-160	वृकः	II-II-5.
विदुः	II-1-19.	वृकः *	II-II-6
विद्रथिः	II-1-206	वृक्षः	II-III-170
विधुरः *	II-III-52	वृजनः	II-II-190
विधुः	II-1-19	वृजिनम्	II-II-194.
विन्ध्यम्	II-III-4	वृत्रः	II-III-21
विन्ध्रम्	II-III-33	वृत्वा	II-1-280
विपाट्	II-1-308	वृन्ताकम्	II-II-14
विपिनम्	II-II-196	वृन्दम्	II-II-166.
वियत् *	II-1-260	वृशम्	II-III-141
वियालः	II-III-101	वृश्चिकः	II-II-15.
विरलः	II-III-99	वृषङ्गः	II-II-61.
विराटः	II-II-100	वृषणः	II-II-124.
विरिञ्चिः	II-1-160	वृषभः	II-II-231
विलात.	II-II-137	वृषलः	II-III-97.
विल्मः	II-II-243	वृषा	II-1-275
विशाखः *	II-II-48.	वृष्णिः	II-1-210
विशाखा *	II-II 48.	वृष्वः *	II-III-128
विशिखः *	II-II-48.	वेणिः	II-1-183
विशिपम्	II-II-213	वेणुः	II-1-56
विश्विः	II-1-228	वेण्णा	II-II-122
विश्वप्सा	II-1-278	वेतनम्	II-II-205.
विषाणम्	II-II-127.	वेतसः	II-III-174.
विष्टपम्	II-II-211	वेतालः	II-III-105
विष्टिः	II-1-189	वेत्रम्	II-III-85
विष्टा	II-II-155	वेदिः	II-1-164
विष्णुः	II-1-74	वेद्याः	II-1-343.
विसंस्थुलः	II-III-110	वेनः	II-II 178.
विस्तम्	II-II-134	वेम	II-1-285.
विहायः	II-1-345.	वेशन्तः	II-III-138.
वीका	II-II-3	वेसरः	II-III-68.

वेहत्	II-1-260	शबलः	II-111-96.
वैतालीयम्	II-111-14	शब्दः	II-11-163
वष्ट्रम्	II-111-77	शमथः	II-11-158
वोकणः *	II-11-128.	शमलम्	II-111-96.
व्यलीकम्	II-11-19	शम्पा	II-11-209
व्याडः	II-11-119	शम्बः	II-11-219
व्यामः	II-11-240	शम्बलम्	II-111-119.
व्योम	II-11-285	शम्बूकः	II-11-29.
व्रततिः	II-1-194	शयण्डः *	II-11-117.
व्रातः	II-11-134	शयथः	II-11-158
व्रीहिः	II-11-241	शयानक	II-11-34.
शकटम्	II-11-97	शयुः	II-1-7.
शकलम्	II-111-96	शरत्	II-1-272.
शक्कः	II-111-90	शरभः	II-11-229.
शकुनः	II-11-204	शरावः	II-111-136
शकुनिः	II-1-218	शरीरम्	II-111-48.
शकुन्तः	II-11-146	शरुः	II-1-10.
शकुन्तिः	II-1-200	शर्करा	II-111-64
शकुलः	II-111-109	शर्म *	II-1-284
शकृत्	II-1-266	शर्म	II-11-240.
शक्रः	II-111-21	शर्वरः	II-111-73
शक्तिः	II-1-226	शर्वः	II-111-124
शक्रा	II-1-279	शललम्	II-111-93.
शङ्कुः	II-1-38	शलाका	II-11-19.
शङ्कुला	II-111-109	शलाकुः	II-1-43.
शङ्खः	II-11-44	शलादुः	II-1-50
शण्डिलः	II-111-108	शलालुः	II-1-105.
शण्डः	II-1-120	शल्कः	II-11-2
शतद्रुः	II-1-35	शल्यम्	II-111-1
शत्रुः	II-1-96	शल्वा	II-111-129
शनिः	II-1-209	शष्पम्	II-11-209.
शपथः	II-11-158	शस्त्रम्	II-111-83
शफम्	II-11-218	शाकोटः *	II-11-112
शफरः	II-111-39	शाखा *	II-11-48.
शवरः	II-111-38	शाणः	II-11-122

शाद्वलः *	II-III-123.	शीलम्	II-III-91.
शायण्डः *	II-II-117	शीवा	II-1-280
शारिः	II-1-166	शुकः	II-II-5
शार्दूलः	II-III-112	शुक्तिः	II-1-189
शालिः	II-1-168	शुकम्	II-III-21
शालुः *	II-1-5	शुक्षिः	II-1-237
शालूकम्	II-II-28	शृङ्गः	II-II-56
शालूरः	II-III-58	शृङ्गः	II-II-66
शाल्मलः	II-III-120	शुचि १	II-1-159
शाल्मलि	II-1-233	शुन्ध्युः	II-1-87.
शिशपा	II-II-212	शुभ्रम्	II-III-21
शिक्ष्यम्	II-III-4	शुक्कम्	II-II-6.
शिखरम्	II-III-39	शुल्बम्	II-II-221
शिखा	II-II-48	शृणः	II-II-179
शिशुः	II-1-97	शुष्म *	II-1-285.
शिङ्घानकः	II-II-34	शुष्मः	II-II-242
शितिः	II-1-189.	शूका	II-II-3
शित्थिरम्	II-III-47	शूद्रः	II-III-24
शिनिः	II-1-209	शूरः	II-III-32
शिनिः	II-1-236.	शूर्पम्	II-II-208
शिफा	II-II-218	शूषः	II-III-167
शिविरम्	II-III-47	शृङ्खला	II-III-118
शिरः	II-1-324	शृङ्गः	II-II-57
शिरिः	II-1-156	शृङ्गाटः	II-II-100
शिरीषः	II-III-161	शृङ्गारः	II-III-45
शिव्पम्	II-II-209	शृङ्गिषेरः *	II-III-61
शिवः	II-III-130	शृङ्गुः	II-1-125.
शिवाकुः	II-1-41	शेकुः	II-1-38
शिशुः	II-1-21	शेखरः	II-III-39.
शिशिरम्	II-III-47.	शेपः	II-II-207
शिश्नः	II-II-184	शेफः	II-1-330
शीघ्रम्	II-III-30.	शेलुः	II-1-105
शीघ्रु	II-1-69	शेवः	II-III-127.
शीर्विः	II-1-235.	शैवलम्	II-III-122.
शीर्षम्	II-III-170.	शैवालम्	II-III-122.

शोचिः	II-1-322	सत्यः	II-111-4
शोडीरः	II-111-48	सत्रम्	II-111-85
शैलूषः	II-111-167	सतेरः	II 111-61.
श्रमश्रु	II-1-98	सत्रिः	II 1-226
श्यामः	II-11-243	सद्रि	II-1-224.
श्यामाकः	II-11-14	सनिः	II-1-153
श्यावः	II-111-127	सन्ध्या	II-111-2
श्येनः	II-11-184	सप्त	II-1-276.
श्रवणम्	II-11-185	सतिः	II-1-184.
श्रवाय्यः	II-111-9	सभा	II-11-230
श्रेडिः	II-1-180	समिथ	II-11-156.
श्रेणिः	II-1-208	समीकम्	II-11-20
श्रोणिः	II-1-208.	समञ्जिः	II-11-153.
श्रोत्रम्	II-111-81.	समुद्रः	II-111-21.
श्लक्ष्णम्	II-11-184	सम्बरः *	II-111-74.
श्लिकुः	II-1-27.	सरकः	II-11-7.
श्लेष्मातक	II-11-43.	सरघा	II-11-70.
श्वफल्कः	II-11-6.	सरटः	II-11-97.
श्वभ्रः *	II-111-30.	सरणिः	II-1-212.
श्वयीचिः	II-1-178.	सरण्डः	II-11-116
श्वशुरः	II-111-54	सरट्	II-1-255.
श्व	II-1-278	सरमा	II-11-248.
श्वित्रम्	II-111-21	सरयूः	II-1-90
श्वेतः	II-11-141	सरलः	II-111-98.
षट्	II-1-309	सरः *	II-1-321
षण्डः *	II-11-115	सरिरम्	II-111-47.
षण्डः	II-11-120.	सर्जुः	II-1-110
सक्तु	II-1-61	सर्पः	II-11-207
सक्थि	II-1-201	सर्पिः	II-1-322
सखा	II-1-175	सल्लकी	II-11-7.
सगरः	II-111-39	सर्वः	II-111-124.
सङ्कणः *	II-111-7	सवीमा	II-1-297.
सजूः	II-1-310	सव्यम्	II-111-1.
सटा	II-11-96	सव्येष्टा	II-1-131
सण्डः *	II-11-115	सस्यम्	II-111-1.

सदुरिः	II-1-231.	सुनीथः	II-11-151.
सहः *	II-111-4.	सुन्दरः	II-111-38.
संकुसुकः	II-11-21.	सुन्दः	II-11-166
संपातिः	II-1-166	सुमनसः	II-1-345.
सयद्वरः	II-111-74	सुम्नम्	II-11-184
सवत्सरः *	II-111-70.	सुम्नयुः	II-1-37.
संश्रुत्	II-1-260	सुराः	II-111-31
सागरः *	II-111 39.	सुरुङ्गः	II-11-67.
सादिः	II-1-166	सुवका	II 11-10
साधयन्तः	II-1-138	सुष्टु	II 1-36.
साधुः	II-1-1	सुह्याः	II-11-247
सानुः	II-1 2	सूकरः	II-111-65
सानुसिः	II-1-240.	सूक्ष्मः *	II-11-247.
सान्द्रम्	II-111-30.	सूचः	II-11-72.
साम्बः	II-11-222.	सुतः	II-11-133
सायम्	II-111-1.	सूत्रम्	II-111-79
सारङ्गः	II-11-60.	सूना	II-11-181
सारथिः	II-1-202.	सुनुः	II-1-74
सारसः	II-111-174.	सूपः	II-11-208.
सारथः	II-11-154	सूरः	II-111-31.
सास्ना	II-11-184	सूरतः *	II-11-134.
सिहः	II-111-184.	सूरिः	II-1-225.
सिकता	II-11-136.	सूर्म	II-11-247.
सिक्थम्	II-11-155	सृका	II-11-5
सितम्	II-11-133.	सृक्कणी	II-11-282.
सिधिः	II-11-324	सृगालः	II-111-104.
सिन्दूरम्	II-111-59.	सृणिः	II-1-210.
सिन्धुः	II-1-29	सृत्वा	II-1-280.
सिलिन्द्रः *	II-111-30	सृदाकुः	II-1-44
सीम	II-11-242	सृप्रा	II-111-21.
सीमा	II-1-285	सेतुः	111-1-6
सीमिकः	II-11-17	सेना	II-11-182.
सीरम्	II-111-32.	सेरिभिः	II-11-233.
सुतः	II-11-134	सोमः	II-11-240.
सुनफा *	II-11-218	सौविदङ्गः	II-111-92.

स्कन्धः	II-11-173	स्यमीकन्	II-11-19
स्तनयितुः	II-1-83	स्यालः	II-111-90
स्तवकः	II-11-7.	स्यूमः	II-11-242.
स्तम्बः	II-11-222	स्योनम्	II-11-178
स्तरिमा	II-1-297.	स्योनाकः *	II-11-14.
स्तरिः	II 1-242	स्त्रावा	II-1-279
स्तिभिः	II-1-161	स्रुवः	II-111-129
स्तीर्विः	II-1-235	स्त्रातः	II-11-328
स्तूपः	II-11-208.	स्रुक्	II-1-247
स्तेनः	II-11-184.	स्वरुः	II-1-10
स्तोकम्	II-11-4	स्वर्गः	II-11-53.
स्तोमः	II-11-240	स्वर्मानुः *	II-1-71
स्त्री	II-111-80	स्वसा	II-1-132
स्थण्डिलम्	II-111-108	स्वादुः	II-1-1
स्थपुटः *	II-11-106	हनुः	II-1-10
स्थविरः	II-111-47	हनूषः	II-111-166
स्थविः	II-1-236	हपुषा	II-111-164.
स्थाणुः	II-1-55.	हरिः *	II-1-152
स्थालम्	II-111-105.	हरिः	II-1-164
स्थिरः	II-111-47.	हरिणः	II-11-193
स्थूणा	II 11-123	हरित्	II-1-261.
स्थूरा	II-111-25	हरितः	II-11-141
स्थूलः	II-111-110.	हरिद्रः	II-1-35
स्नात्रम् *	II-111-76	हरिमा	II-1-296.
स्नायुः	II-1-2	हरीतकी	II-11-40
स्नुषा	II-111 151	हरीतः	II-11-144
स्नुहिः *	II-1-159	हरेणुः	II-11-57
स्नेहा *	II-1 278	हर्म्यम्	II-111-4.
स्नेहुः	II-1-10.	हर्षयितुः	II-1-83.
स्पृका *	II-11-6	हर्षुलः	II-111 109
स्पृहयाय्यः	II-111-9	हलिः	II-1-163
स्फटिकम्	II-11-15.	हविः	II-1-311.
स्फारम्	II-111-21	हस्तः	II-11-130
स्फिरः	II-111-47	हस्त्रः	II-111-21
स्फुलिङ्गः	II-11-63	हंसः	II-111-168.

हान्त्रम्	II-111-77	हृषीकम्	II-11-19.
हिङ्गुः	II-1-47	हृषुः	II-1-19.
हिडिम्बः	II-11-222.	हेतुः	II-1-58.
हितम्	II-11-131.	हेमन्तः	II-11-139.
हिन्तालः	II-111-105	होता	II-1-142.
हिमम्	II-11 243	होत्रम्	II-111-81
हिरण्यम्	II-111-20	होमः	II-11-240
हूणः	II-11-123.	ह्रस्वः	II-111-124.
हृत्वा	II-1-280	ह्रीकुः	II-1-39
हृदयम्	II-111-6.	ह्रीकुः	II 1-39.
हृदिकः	II-11-18.		

CORRIGENDA

PAGE	LINE	FOR	READ	PAGE	LINE	FOR	READ
4	6	चक्रः	चक्रुः	58	13	चरे	चिरे
5	4	ऋतुः	ऋभुः	59	1 2	नकुट	नकुंट
7	1	सृष्ट्यां	सृष्ट्यां	62	14	जावी	जीवी
	2	दाकुः	ष्टदाकुः		19	षातः	वातः
15	2	मर्जूरः	मर्जूः	64	6	बुक्	षुक्
24	13	वस्यति	वस्यति	66	1	पानन्	पानम्
25	1	No 199 is omitted by mistake		80	20	ददध्न	दध्नि
28	21	दृभ्या विपृन्	दृपृभ्यां विन्	84	19	अिमि	अिमि
29	1	जृशृस्तृ	जृशृस्तृ	88	7	मकुलं	मुकुलं
	10	शिनिः	शिबिः		18,20,22	३-२-	२-३-
44	16	तौकम्	तोकम्	94	10	भृष्ट-	अष्ट-
	17	कर्तः	कर्कः	97	19	महेलच्	महेरेलच्
46	19	षाकत	पताका	100	7	न	नञि
48	23	अशिकशोः	अशिकचोः		9	कुपि	कुडि
53	3	भृश्यां	भृश्यां		11	कुपवः	कुडवः
53	7	भृङ्ग विषाणन्	भृङ्ग विषाणम्	107	4	उहक्	ऊहक्
	14	नीभ्यो	नृभ्यो		5	अहक्	ऊहक्
56	15	बुक्	बुक्	[७]	28	कुड	डुड

THE ŪṆADISŪTRAS OF THE KĀTANTRA SCHOOL
WITH
THE VṚTTI OF DURGASIMHA

॥ श्रीः ॥

॥ दुर्गसिंहाविरचिता उण्प्रत्ययवृत्तिः ॥

॥ १ ॥ कृवापाजिमिस्वदिमाध्यशूढसनिजनिचरिचटिभ्य

उण् ॥ १. १ ॥

नमस्कृत्य गिरं भूरिशब्दसन्तानकारणम् ।

उणादयोऽभिधास्यन्ते बालव्युत्पत्तिहेतवे ॥

एभ्यो धातुभ्यः [उण्प्रत्यय]यो भवति । उणादय “भूतेऽपि” । भूते काले । अपिशब्दाद्वर्तमाने भविष्यति च । “ताभ्यामन्यत्रोणादयः” । ताभ्या संप्रदानापादानाभ्यां अन्यस्मिन् कारके कर्तरि कर्मादौ यथाभिधानं “प्रत्यय ” “पर” इति परिभाषायां उणादयो भवन्ति । णकार इज्वद्वा-
वार्थः । “डु कृञ् करणे” करोतीति द्धारुः शिल्पी ॥ “वा गतिगन्धनयोः”
वातीति वायुः समीरः ॥ “धेट् पा पाने” पिबतीति पायुः अपानम् ॥
“जि जये” जयतीति जायुः औषधम् ॥ “डु मिञ् प्रक्षेपणे” मिनोतीति
मायुः पित्तम् । गोपूर्वस्यान्योऽर्थः । गा वाचं मिनोतीति गोमायुः सृगालः ॥
“स्वद स्वादने” स्वदते स्वादुः मधुरम् ॥ “राध साध संसिद्धौ”
साध्यतीति [साध्नोतीति] साधुः कुशलः ॥ “अशूङ् व्याप्तौ” अश्नुत इति आशु
शीघ्रम् ॥ “दृ विदारणे” दृणातीति दारुः काष्ठम् ॥ “षणु दाने”
सनोतीति सानुः प्रस्थम् शृङ्गम् पर्वतैकदेशः ॥ “जन जनने” जायत
इति जानुः अष्ठिवान् ॥ “चरिः” गत्यर्थः । चरतीति चारु शोभनम् ॥
“चट स्फुट मेदे” चटतीति चाटुः पटुवादी ॥

॥ २ ॥ किञ्जरयोः श्रिण्भ्याम् ॥ १. २ ॥

किञ्जरयोरुपपदयो यथासङ्ख्यमाभ्यां उण्प्रत्ययो भवति । “शू हिसा-

याम्” किं श्रुणातीति किंशारुः धान्यशूकम् ॥ “इण् गतौ” जरामेतीति जरायुः कललम् गर्भवेष्टनम् ॥

॥ ३ ॥ वहिरहितलिपंशिभ्य उण् ॥ १. ३ ॥

एभ्य उण्प्रत्ययो भवति । “वह प्रापणे” वहयत्य[उद्यते] [नेने]ति बाहुः भुजः ॥ “रह त्यागे” रहयतीति राहुः ग्रहः ॥ “तल प्रतिष्ठायाम्” हेतौ तालयतीति तालुः वदनैकदेशः । पुनरुणग्रहणात् उपधोपधस्याप्यकारस्य दीर्घः ॥ “पशि नाशने” पशतीति पांशुः रेणुः ॥

॥ ४ ॥ कृके वचो घुण् ॥ १. ४ ॥

कृकशब्दे उपपदे अस्मात् घुण्प्रत्ययो भवति । “वच परिभाषणे” कृकेण शिरो . वेण वक्तीति कृकवाकुः ताम्रचूडः ॥

॥ ५ ॥ भृमृतृचरित्सरितः [निम]स्त्रिशीङ्भ्य उः ॥ १. ५ ॥

एभ्य उप्रत्ययो भवति । “भृञ् भरणे” विभर्तीति भरुः भर्ता ॥ “मृड् प्राणत्यागे” म्रियते अस्मिन्निति मरुः निर्जलो देशः ॥ “तृ प्लवन-तरणयो” तरतीति तरुः वृक्षः ॥ “चरि.” गत्यर्थः । चरतीति चरुः हविष्यान्नम् ॥ “[त्सर] छद्मगतौ” त्सरतीति त्सरुः खट्गमुष्टिः दण्डमुष्टिश्च ॥ “तनु विस्तारे” तनोतीति तनुः शरीरम् ॥ “टु मस्जो” मज्जतीति मद्गुः प्राणिविशेषः जलवायसो वा ॥ “शीङ् स्वप्ने” शेते श्युः अजगरः ॥

॥ ६ ॥ [प]टयसिवमिहनिमनितपीन्दिकन्दिबन्धिव [ह्य]-

णिभ्यश्च ॥ १. ६ ॥

एभ्य एकादशभ्य उप्रत्ययो भवति । “[प]ट गतौ” पटतीति पटुः स्फुटवादी ॥ “असु क्षेपणे” जन्मनि जन्मनि देहमस्यन्तीति असवः इति नित्य बहुवचनम् ॥ “वस निवासे” वसतीति वसु द्रव्यम् ॥ “हन हिसागत्योः” हन्ति वैरूप्यमिति हनुः कपोलैकदेशः ॥ “मन ज्ञाने” मन्यते धर्ममनेनेति मनुः प्रजापतिः ॥ “त्रपौषि लज्जायाम्” त्रपते त्रपु सीसकम् ॥

“ इदि परमैश्वर्ये ” इन्दतीति इन्दुः शशी ॥ “ कदि क्रदि ” दण्डको धातु । कन्दति कन्दने वा कन्दुः पौकस्थानविशेषः ॥ “ बन्ध बन्धने ” बध्नातीति बन्धुः स्वजनः ॥ “ वह प्रापणे ” वहतीति बहु प्रभूतम् ॥ “ अण रण ” इति दण्डको धातु । अणतीति अणुः सूक्ष्म व्रीहिश्च । चका[रोऽ] - नुक्तसमुच्चयमात्रे ॥

॥ ७ ॥ स्यदेः[स्यन्देः] संप्रसारणं[धश्च] ॥ १. ७ ॥

अतश्च उप्रत्ययो भवति । सस्वरस्य यकारस्य संप्रसारणं च । अन्त-दकारस्य धकारादेशः । “ स्यन्दू प्रस्रवणे ” स्यन्दने सिन्धुः नदी सागरश्च ॥

॥ ८ ॥ मनिजनिनमां मधजतनाकश्च ॥ १. ८ ॥

*[ए]षामुप्रत्ययो भवति, मधजतनाका यथासङ्ग्यमादेशा भवन्ति “मन ज्ञाने” मन्यते मधुः पुष्परसः ॥ “ जन जनने ” जायते जतु लाक्षा । “ [णमु] प्रहृत्वे ” । णो न । नमतीति नाकुः ॥

॥ ९ ॥[र]ज्जुतर्कुवल्गुफल्गुशिशुरिपृथुं[ल]घवः ॥ १. ९ ॥

एते उप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । निपातनमप्राप्तिप्रापणार्थं प्राप्तिश्च बाधन [र्थम्] । लक्षणेन यदसिद्धं तत्सर्वं निपातनात्सिद्धम् । “ सृज विसर्गे ” सृज्यत इति रज्जुः गुणमयी ॥ “ कृती छेदने ” कृन्ततीति तर्कुः कर्तनम् ॥ “ वल वल च ” वलत इति वल्गु मनोज्ञम् ॥ “ फल निष्पत्तौ ” फलतीति फल्गु असारम् ॥ “ शश प्लुतगतौ ” शशतीति शिशुः बालकः ॥ “ रप लप ” निष्टुर रपतीति रिपुः शत्रुः ॥ “ प्रथ प्रख्याने ” प्रथते वर्धते पृथु विस्तीर्णम् ॥ “ लघि. ” गत्यर्थः । लङ्घत इति लघुः अल्पः ।

॥ १० ॥ इषिधृषिभिदिगृधि[मृदि]पृभ्यः कुः ॥ १. १० ॥

एभ्यः कुप्रत्ययो भवति । “ इषु इच्छायाम् ” इच्छतीति इषुः शरः ॥ “ जि धृषा ” धृष्णोतीति धृषुः प्रगल्भः ॥ “ भिदिर् ” भिनत्तीति भिदुः वज्रम् ॥ “ गृधु अभिकाङ्क्षायाम् ” गृध्यतीति गृधुः कामः ॥ [“मृद क्षोदे”]

१. The ms reads पाद-

२. The ms reads पृथ-

मृदातीति मृदु कोमलम् ॥ “पृ पालने” पृणानाति पुरुः क्षत्रियविशेषः ।
कानुबन्धः यण्वद्वावादगुणार्थः ॥

॥ ११ ॥ कृग्रो ऋत उश्च ॥ १. ११ ॥

अनयोः कुप्रत्ययो भवति, ऋकारस्य उरादेशश्च । “कृ विक्षेपे”
किरतीति कुरुः देशविशेषः ॥ [“गृ निग]रणे” गिरतीति गुरुः आचार्य ॥

॥ १२ ॥ अर्तेरू च ॥ १. १२ ॥

अस्मात् कुप्रत्ययो भवति । ऋकारस्य उरादेशः । चकारादूरादेशश्च ।
“ऋ सृ गतौ” इयतीति ऊः महान् ॥ ऊः सक्थि ॥

॥ १३ ॥ भ्रस्जेः सलोपश्च ॥ १. १३ ॥

अस्मात् कुप्रत्ययो भवति । अस्य च सकारलोपः । “भ्रस्ज पाके”
भृज्जतीति भृगुः प्रपातो मुनिश्च ॥

॥ १४ ॥ नावञ्चेः ॥ १. १४ ॥

निशब्द उपपदे अस्मात् कुप्रत्ययो भवति । “अञ्चु गतिपूजनयोः”
न्यञ्जतीति न्यङ्कुः मृगविशेषः ॥

॥ १५ ॥ अपष्ठुदयः ॥ १. १५ ॥

अपष्ठुदुष्टुसुष्टुहरिद्रुमितद्रुशतद्रुशङ्कुधनुमयुपशुदेवयुजटायुकुमारयुमृगयवः ।
एते शब्दाः कुप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “ष्ठा गतिनिवृत्तौ” अपतिष्ठतीति
अपष्ठुः अविद्यः ॥ दुस्तिष्ठतीति दुष्टु ॥ सु तिष्ठतीति सुष्टुः शोभनम् ॥
“द्रु गतौ” हरि द्रवतीति हरिद्रु वृक्षविशेषः ॥ मितं द्रवतीति मितद्रुः ।
“[समु]द्रः ॥ शतं द्रवतीति शतद्रु नदीविशेषः ॥ “शकि शङ्कायाम्” शङ्कते
अस्माज्जन इति शङ्कुः कीलकः ॥ “धन धान्ये” दधाति [दधन्ति] धनुः राशिः
शस्त्रं च ॥ [“डु मिञ् प्रक्षेपणे”] मिनोतीति मयुः किन्नरः ॥ [“पश”]
इति सौत्रोऽयं धातुः । पशतीति पशुः चतुष्पदः ॥ “या प्रापणे” देवान्
यातीति देवयुः धार्मिकः ॥ कुमारं यातीति कुमारयु राजपुत्रः ॥ जटां

यातीति जटायुः पक्षिविशेषः ॥ मृगान् यातीति मृगयु लुब्धकः ॥
एवमन्येऽप्यनुसर्तव्या ॥

॥ १६ ॥ आङ्परयोः खनिशृभ्यां डुः ॥ १. १६ ॥

आङ्परयोरुपपदयो यथासङ्घमाभ्या डुप्रत्ययो भवति । डोऽनुबन्धः
अन्त्यस्वरादिलोपार्थः । “खन अवदारणे” आ समन्तात् खनतीति आखुः
मूषकः ॥ “शृ हिसायाम्” परं शृणातीति परशुः कुठारः ॥

॥ १७ ॥ मद्यकिवासिमथिचतिभ्य उरः ॥ १. १७ ॥

ए [एभ्य उरप्रत्ययो] भवति । “मदि स्तुतौ” मन्दते
मन्दुरा वाजिशाला ॥ “अकि लक्षणे” अङ्कते अङ्कुरः बीजप्रादुर्भावः ॥
“वास उपसेवायम्” वासयतीति वासुरा रात्रिः ॥ “मन्थ विलोडने” मन्थतीति
मथुरा पुरी ॥ “चते चदे च” चतन इति चतुरः दक्षः । दकारान्तो गुणश्च ॥

॥ १८ ॥ मकुरदुर्दुरविधुरासुराः ॥ १. १८ ॥

एते शब्दा उरप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “मकि मण्डने” मङ्कते
मङ्कुरः कल्कः ॥ “दृ विदारणे” दृणातीति दुर्दुरः मेकः ॥ “विध
विधाने” विधति इति विधुरः विह्वलः ॥ “असु क्षेपणे” अस्यतीति असुरः
देवारिः ॥

॥ १९ ॥ सावैशेरासौ ॥ १. १९ ॥

सावुपपदे अस्मादुरप्रत्ययो भवति, आसौ गम्यमानायाम् । “अश
भोजने” “अशू व्यासौ” स्वश्नुते स्वशुरः दम्पत्योः पिता ॥

॥ २० ॥ अवमह्योष्टिषः ॥ १. २० ॥

आभ्या टिषप्रत्ययो भवति । टानुबन्धो नटाद्यर्थः । “अव रक्ष पालने”
अवतीति अविषः समुद्रः ॥ “मह पूजायाम्” महतीति महिषः सैरिभः ।
नटादित्वात् महिषी राज्ञी ॥

॥ २१ ॥ रुहेर्वृद्धिश्च ॥ १. २१ ॥

अस्मात् टिषप्रत्ययो भवति वृद्धिश्च । “रुह बीजजन्मनि प्रादुर्भावे”
रोहतीति रौहिणं कर्तुणम् ॥

॥ २२ ॥ किल्बिषाव्यधिपौ ॥ १. २२ ॥

एतौ टिषप्रत्ययान्तौ निपात्येते । “कृ विक्षेपणे” किरतीति किल्बिषं
पापम् ॥ “व्यथ दुःखभयचलनयोः” नञपूर्वं । न व्यथते अव्यधिपः सूर्यः ॥

॥ २३ ॥ तिगिरुधिमदिमन्दिचन्दिबधिरुचिशुपिभ्यः किरः

॥ १. २३ ॥

एतेभ्य किरप्रत्ययो भवति । “तिम छिभ” तिम्यतीति तिभिरं तमः ॥
“रुधिर” रुणद्धीति र्धिरं रक्तम् ॥ “मदि हर्षे” माद्यतीति मदिरा
सुरा ॥ “मदि स्तुति[मोदमदस्वप्न-कान्तिगतिषु]” मन्दते मन्दि-रं गृहम् ॥
“चदि आह्लादने” चन्दतीति चन्दि-रः हसती ॥ “बध बन्धने” बध्नातीति
बधिरः श्रोत्रविकल ॥ “रुच दीप्तौ” रोचते रुचिरं सुन्दरम् ॥ “शुष
शोषणे” शुष्यतीति शुपि-रं विवरम् । को यण्वत् । तेन गुणाभावः ॥

॥ २४ ॥ अजिरादयः ॥ १. २४ ॥

अजिरशिशिरशिविरस्थिरखदिरा । एते किरप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते ।
“अज क्षेपणे” वैरूप्यमजतीति अजिरं प्राङ्गणम् ॥ “शशु हिसायाम्”
शशतीति शिशिरः ऋतुविशेषः ॥ “शव पिसृ” शवतीति शिविरः सवृत्ति-
स्थाननिवेशश्च ॥ “ष्टा गतिनिवृत्तौ” तिष्ठतीतिस्थिरः निश्चलः ॥ “खाढ
भक्षणे” खादतीति खदिरः । एवमन्येऽप्यनुसर्तव्याः ॥

॥ २५ ॥ शल्लिमण्डिभल्लिभ्य ऊकञ् ॥ १. २५ ॥

एभ्य ऊकञ्प्रत्ययो भवति । “फल शल” शलतीति शालूकं
जलसंभवम् ॥ “मडि भूपायाम्” मण्डते शिरः अलङ्करोतीति मण्डूकः भेकः ॥
“भल भल्ल” भल्लते हिनस्तीति भल्लूकः पशुविशेषः ॥

॥ २६ ॥ सितनिगमिमरिसच्यवधाञ्कृशिभ्यस्तुन् ॥ १. २६ ॥

एभ्यस्तुन्प्रत्ययो भवति । “षिञ् बन्धने ” सिनोति बन्धाति जल सेतुः जलरोधः ॥ “तनु विस्तारे ” तनोतीति तन्तुः सूत्रम् ॥ “गमू गतौ ” गच्छतीति गन्तुः पथिक आङ्पूर्वस्तु आगन्तु अतिथिः । “मसी परिणामे ” मस्यतीति मस्तु दधिमण्डम् ॥ “षच सेचने ” सचने सक्तुः यवविकारः ॥ “अव रक्ष पालने ” आखुभ्यो गृहमवतीति ओतुः विडालः ॥ “डु धाञ् ” दधातीति धातुः अस्थ्यादि लोहितादिर्वा गैरिकापेत वस्तु ॥ “कुश आह्वाने ” तुन्नन्तस्य तु । कुशे घुटि स्त्रियां असंबुद्धावनपुसके ना[त्रा]भिधानम् । तत्र तृचि[च्] च[न] शसादिषु षष्ठीबहुवचनवर्जितेषु स्वेषु वा तत्रागमस्य परत्वात् स्वरस्याभावो ज्ञेयः । क्रोशन्तीति क्रोष्टारः, तान् क्रोष्टून् । क्रोशतीति क्रोष्टा तेन क्रोष्टा क्रोष्टुना । व्यञ्जनविषये तुन्नेव । क्रोष्टुभ्या क्रोष्टुभिः, क्रोष्टुभ्यः, क्रोष्टूनाम् क्रोष्टुषु इति । उणादीना बाहुल्यात्

“ कचित्प्रवृत्ति कचिदप्रवृत्तिः कचिद्विभाषा कचिदन्यदेव ।

विधेर्विधानं बहुधा समीक्ष्य चतुर्विधं बाहुलकं वदन्ति ॥ ”

॥ २७ ॥ कमिमनिजनिवसिहिभ्यश्च ॥ १. २७ ॥

एभ्यस्तुन्प्रत्ययो भवति । “कमु कान्तौ ” कमते कन्तुः कन्दर्पः ॥ “मन ज्ञाने ” मन्यते मन्तुः ज्ञानी मुनिश्च ॥ “जन जनने ” जजन्ति जन्यते वा जन्तुः प्राणी ॥ “वस निवासे ” वसति सुखमनेन इति वस्तु धनम् । वास्तु गृहभूमिः । भिन्ननिर्देशात् वसेर्वा दीर्घत्व वक्तव्यम् ॥ “हि गतौ ” हिनोतीति हेतुः कारणम् ॥

॥ २८ ॥ केत्वादयः ॥ १. २८ ॥

केत्वृत्तुक्रत्वाप्तुपीत्वेधतुवहतुजीवातवः । एते तुन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “कै शब्दे ” । “सन्ध्यक्षरान्तानाम् ” इत्याकारः । कायतीति केतुः ध्वजः ॥ “ऋ गतौ ” इयति इति ऋतुः वसन्तादिः ॥ “डु कृञ् ” करोतीति क्रतुः यागः । क्रियते स्वर्गकामैर्वा ॥ “आप् व्याप्तौ ” आप्नोतीति

आप्तुः याज्ञिक ॥ “पा पाने” पिबतीति पीतुः सूर्यः ॥ “एध् वृद्धौ”
एधते एधतु अग्नि ॥ “वह प्रापणे” वहतीति वहतु अनङ्गान् ॥ “जीव
प्राणधारणे” जीवतीति जीवातुः जीवनम् । एवमथेऽप्यनुसर्तव्या ॥

॥ २९ ॥ स्तनिहृषिपुषिगदिमदिभ्य इन इत्नुः ॥ १. २९ ॥

एभ्य इनन्तेभ्य इत्नुप्रत्ययो भवति । “स्तन शब्दे” चौरादिकः ।
[स्तनयतीति स्तनयित्नुः ॥] “तुप हृष तुष्टौ” [हर्षयतीति हर्षयित्नुः ॥]
[“पुष पुष्टौ” पोषयतीति पोषयित्नुः ॥] “गद व्यक्तायां वाचि” [गदयतीति
गदयित्नुः] वावदूकः ॥ “मदि हर्षे” हेताविन् । मदयतीति मदयित्नुः
सीधुः ॥

॥ ३० ॥ मृग्रोरुतिः ॥ १. ३० ॥

आभ्यामुतिप्रत्ययो भवति । इकार उच्चारणार्थः । “मृङ् प्राणत्यागे”
म्रियन्ते क्षुद्रजन्तव स्पर्शेनाभ्य इति भरुत् वायु ॥ “गृ निगरणे” गिरतीति
गरुत् पक्षिपिच्छम् ॥

॥ ३१ ॥ कृषिचमितनिधनिबधिसर्जिखर्जिभ्य ऊः ॥ १. ३१ ॥

एभ्य ऊप्रत्ययो भवति । “कृष विलेखने” कृष्यते कर्षूः शुष्क-
गोमयम् ॥ “चमु छमु” चमतीति चमूः सेना ॥ “तनु विस्तारे” तनोतीति
तनूः शरीरम् ॥ “धन धान्ने” दधन्तीति धनूः शस्त्रम् ॥ “बध बन्धने”
बधते[बध्नाति] चित्तमिति बधूः पुत्रादिभार्या ॥ “सर्ज आर्जने” सर्जतीति सर्जूः
विद्युत् ॥ “खर्ज मार्जने” खर्जतीति खर्जूः कण्डूतिः ॥

॥ ३२ ॥ लो दोऽन्तश्च ॥ १. ३२ ॥

अस्मादूप्रत्ययो भवति दोऽन्तश्च । “तृ प्लवनतरणयो” तीर्थे
अनया तर्दूः ॥

॥ ३३ ॥ दरिद्रातेर्यालोपश्च ॥ १. ३३ ॥

इश्च आश्च यौ, योर्लोपो यालोपः । अस्मादूप्रत्ययो भवति
इकाराकारयोर्लोपश्च । “दरिद्रा दुर्गतौ” दरिद्रातीति दद्रूः कुष्ठविशेषः ॥

॥ ३४ ॥ कण्डादयः [कच्छदयः] ॥ १. ३४ ॥

कण्ड[कच्छ]दिधिभूजम्बूकम्ब्वड्डूलाबूपादूकर्कन्धूकसेरूकौसूतमूरतू । एते ऊप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “कच बन्धने” कचतीति कच्छूः पामा ॥ “दीधीड् दीप्तिवमनयो.” दिधीते दिधिषू पुनर्भू स्त्री ॥ “जन जनने” जनन्तीति जम्बू वृक्षविशेषः ॥ “कमु कान्तौ” कमते कम्बू परद्रव्यापहारी ॥ “अड उद्यमे” अडतीति अडू जलतरणिः ॥ “लवि अवस्रसने” । आड्पूर्वः । आलम्बत अलाबू तुम्बीफलम् ॥ “पद गतौ” पद्यते पाडू उपानत् ॥ [“डुँ धाञ् धारणपोषणयो ”] कर्क कण्टकं दधातीति कर्कन्धूः बदरी ॥ “कस सिष” कसतीति कसेरू तृणविशेष मूलम् [चै] ॥ “कस गतौ” कसतीति कासूः वातरोग. ॥ “भा दीप्तौ” नृपूर्व । नृभिर्भातीति नृभूः राजा ॥ “ऋ गतौ” इयतीति रतू कृमिविशेष । एवमन्येऽप्यनुसर्तव्याः ॥

॥ ३५ ॥ हस्ततडिरुहियूषिभ्य इतिः ॥ १. ३५ ॥

एभ्य इतिप्रत्ययो भवति । इकार उच्चारणार्थः । “हृञ् हरणे” हरतीति हरित् वर्णविशेषः ॥ “स्र गतौ” सरतीति सरित् नदी ॥ “तड आघाते” । चौरादिक. । अस्य च अत एव दीर्घाभावः । ताडयतीति तडित् विद्युत् ॥ “रुह बीजजन्मनि” रोहयतीति रोहित् मत्स्यो वर्णविशेषश्च ॥ “यूष” हिंसार्थः । यूषतीति योषित् नारी ॥

॥ ३६ ॥ शमेर्डः ॥ १. ३६ ॥

अस्मात् डप्रत्ययो भवति । [“शमै उपशमे”] शाम्यतीति शण्डः नपुंसकः ॥

॥ ३७ ॥ अनुनासिकान्ताडुः ॥ १. ३७ ॥

अनुनासिकान्ताद्धातोः डप्रत्ययो भवति । “वन” शब्दार्थः । वनतीति वण्डः ॥ षण्डः ॥ “खन अवदारणे” खनतीति खण्ड शकलम् अर्धं वा ॥

१. The ms adds आवू ।

२ The ms reads करेसूकसेरू ।

३. The words within brackets are omitted in the ms.

“कुण शब्दे” कुणति जनेन कुण्ड जलाश्रयः ॥ “दमु उपशमने” दम्यतीति दण्डः यष्टिः ॥ “रण” शब्दार्थः । रणतीति रण्डा विधवा ॥ “चण श्रण दाने” श्रणतीति श्रण्ड गोपतिः ॥ “मन ज्ञाने” मन्यते ज्ञानं मण्डम् ॥ “मुण प्रज्ञाने” मुणतीति मुण्ड भिक्षुविशेषः । मुण्ड शिरः ॥

॥ ३८ ॥ वरण्डादयः ॥ १. ३८ ॥

वरण्डशिखण्डकरण्डपापिण्डपिचण्डा । एते डप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “वृञ् वरणे” वृणोतीति वरण्डः मुखरोगविशेषः, गृहैकदेशश्च ॥ “डु कृञ्” करोतीति करण्डः स्त्रीणामाधारः ॥ “शासु अनुशिष्टौ” शास्तीति शिखण्डः मयूरपिच्छम् ॥ “पा रक्षणे” पातीति पापिण्डः संहितद्रव्यम् ॥ “डु पचष् पाके” पचत्यन्नं पिचण्ड जठरम् ॥

॥ ३९ ॥ कमेरठः ॥ १. ३९ ॥

अस्मादठप्रत्ययो भवति । “कमु कान्तौ” कमते कमेठः कच्छपः ॥

॥ ४० ॥ शकिशमिवहिभ्योऽलः ॥ १. ४० ॥

एभ्योऽलप्रत्ययो भवति । “शकृ शक्तौ” शक्नोतीति शकलं खण्डम् ॥ “शम दम” शाम्यति चित्तमस्मात् शमलम् अपवित्तम् ॥ “वह प्रापणे” वहतीति वहलं विस्तीर्णम् ॥

॥ ४१ ॥ वृषलादयः ॥ १. ४१ ॥

वृषलदेवलकेवलकललपललाः । एते अलान्ता निपात्यन्ते । “पृषु वृषु” वर्षतीति नीचकर्म वृषलः शूद्रः ॥ “दिवु” क्रीडादिषु । दीव्यतीति देवलः देवद्रव्योपजीवी ॥ “केवृ” केवते परमिति केवलः असहायः ॥ “कल सङ्ग्रहाने” कलते कललं गर्भवेष्टनम् ॥ “पल रक्षणे” चौरादिकः । पालयति देहं पललं मांसम् ॥

॥ ४२ ॥ कणेष्ठः ॥ १. ४२ ॥

अस्मात् ठप्रत्ययो भवति । “कण” शब्दार्थः । कणतीति कण्डः गलः ॥

॥ ४३ ॥ पतिचण्डिभ्यामालञ् ॥ १. ४३ ॥

आभ्यामालञ्प्रत्ययो भवति । अकार इज्जद्वावार्थः । “पल शल पतू पथे च गतौ” पतत्युदकमत्र पातालम् अधोभुवनम् ॥ “चण्डि कोपे” चण्डते कुप्यते चण्डालः निषादः ॥

॥ ४४ ॥ कुणिपीड्भ्यां कालः ॥ १. ४४ ॥

आभ्यां धातुभ्यां कालप्रत्ययो भवति । ककारो यण्वद्वावार्थः । “कुण शब्दे” कुणतीति कुणालः नगररक्षकः, मगधरक्षकश्च । कुणाला नगरी ॥ “पीड् पाने” पीयते पियालः वृक्षविशेषः ॥

॥ ४५ ॥ शीडो वालवलञौ ॥ १. ४५ ॥

अस्माद्वालवलञौ प्रत्ययौ भवतः । “शीड् स्वप्ने” शेते जले शेवालं जलनीली ॥ शैवल तदेव ॥

॥ ४६ ॥ इल्वलपल्वलशुक्लतण्डुलशिथिलचषालमालाः ॥ १. ४६ ॥

एते वलजन्ता निपात्यन्ते । “इल गतौ” एलतीति इल्वलाः तारकाः ॥ “पल रक्षणे” पालयतीति पल्लं पुष्करिणीजलम् ॥ “शुच शोके” शोचतीति शुक्लः सितः ॥ “तड आघाते” ताडयतीति तण्डुलः धान्यविशेषः ॥ “श्रथि शैथिल्ये” श्रथते शिथिलः निराधारः ॥ “चष भ्लष भक्षणे” चषतीति चषालः यूपकटकः ॥ “[मौ माने]” मातीति माला सक् ॥

॥ ४७ ॥ सारेरङ्गः ॥ १. ४७ ॥

अस्मादङ्गप्रत्ययो भवति । “शृ सृ हिमायाम्” । सृणोति कश्चित् । हेताविन् । सारयतीति सारङ्गः मृगः ॥

॥ ४८ ॥ शृङ्गभृङ्गाङ्गानि ॥ १. ४८ ॥

एते अङ्गप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “शृ सृ हिसायाम्” शृणातीति शृङ्गम् गवादीनां विषाणम् ॥ “ङ्ग भृञ्” विभर्तीति भृङ्गः अमरः ॥ “अम रोगे” अमति अङ्गं शरीरम् ॥

॥ ४९ ॥ मुदिगृभ्यां गगौ ॥ १. ४९ ॥

आभ्यां गगौ प्रत्ययौ भवतः यथासङ्ख्यम् । “मुद हर्षे” मोदते
मुद्गः धान्यविशेष ॥ “गृ निगरणे” गिरतीति गर्गः ऋषिः । को यण्वत् ॥

॥ ५० ॥ शृदृभ्यामदिः ॥ १. ५० ॥

आभ्यामदिप्रत्ययो भवति । इकार उच्चारणार्थः । “शृ हिसायाम्”
शृणाति रोगेण जनमिति शरत् ऋतुविशेषः ॥ “दृ विदारणे” दृणाति
शत्रुमिति दरत् प्रपातः ॥

॥ ५१ ॥ धृञ् षोन्तोऽगुणश्च ॥ १. ५१ ॥

अस्मादिप्रत्ययो भवति । अस्य धातोः षोऽन्तो भवति । अकार
उच्चारणार्थः । गुणाभावश्च । “धृञ् आधारे” ध्रियते आद्रियते कार्यार्थं
दृषत् पाषाणः ॥

॥ ५२ ॥ युष्यसिभ्यां मदिक् ॥ १. ५२ ॥

आभ्या मदिक्प्रत्ययो भवति । “यूष” हिसार्थः । यूषसि त्व
युष्मत् ॥ “असु क्षेपणे” अस्यतीति अहम् । अथवा लिङ्गमात्रोदाहरणम् ।
यूषतीति युष्मद् । अस्यतीति अस्मद् । अत एव निर्देशात् यूषेः ह्रस्वः । इकार
उच्चारणार्थः । ककारो यण्वद्धार्यार्थः । तेनागुणत्वम् ॥

॥ ५३ ॥ अर्तिहुसुधृक्षिणीपदभायास्तुभ्यो मः ॥ १. ५३ ॥

एभ्यो मप्रत्ययो भवति । “ऋ गतौ” अर्तीति अर्मः व्याधिविशेषः ॥
“हु दाने” ह्रियते होमः अग्निदानम् ॥ “पुञ् अभिषवे” सुनोतीति सोमः
चन्द्रः ॥ “धृञ् धारणे” नरके पतन्तः प्राणिनः धरतीति धर्मः पुण्यम् ॥
“क्षि क्षये” क्षयतीति क्षेमः कुशलम् ॥ “णीञ् प्रापणे” नयतीति नेमः
कालः ॥ “पद गतौ” पद्यते याति लक्ष्मीं पद्मं कमलम् ॥ “भा दीप्तौ”
भातीति भामः प्रदीप्तः ॥ “या प्रापणे” यातीति यामः प्रहरः ॥ “ष्टुञ्
स्तुतौ” स्तौतीति स्तोमः सङ्घातः ॥

॥ ५४ ॥ ग्रसेरा च ॥ १. ५४ ॥

अस्मान्मप्रत्ययो भवति । अस्य चान्त्यस्य सस्यात्वं स्यात् । “ग्रसु ग्लु अदने ” ग्रस्यते ग्रामः जनपदनिवासः ॥

॥ ५५ ॥ इन्दियुधिश्याधूहिभ्यो मक् ॥ १. ५५ ॥

एभ्यो मक्प्रत्ययो भवति । “जि इन्धी दीप्तौ ” इन्वे इध्मं काष्ठम् ॥ “युध सप्रहारे ” युध्यते युध्मं प्रहरणम् ॥ “श्यैद् गतौ ” । सन्ध्यक्षरान्तांनां आ । श्यायते श्यामा वर्णविशेषः ॥ “धू विधूनने ” धुनातीति धूमः अग्निशिखा ॥ “हि गति[वृद्धयो.] ” हिनोतीति हिमं तुहिनम् ॥

॥ ५६ ॥ घर्मसीमाग्रीष्माधमाः ॥ १. ५६ ॥

एते मक्प्रत्यायान्ता निपात्यन्ते । “वृ क्षरणदीप्त्यो ” घरतीति घर्मः सताप ॥ “षिञ् बन्धने ” सिनोतीति सीमा अवधिः ॥ “गृ निगरणे ” गिरतीति ग्रीष्मः ऋतुः ॥ नञ्पूर्वो धाञ् । न दधातीति अधमः नीचः ॥

॥ ५७ ॥ युजिरुचितिजां ध्मक् ॥ १. ५७ ॥

एभ्यः ध्मक्प्रत्ययो भवति । धानुबन्धः कत्वगत्वार्थः । “युजिर् योगे ” युनक्तीति युग्मं युगलम् ॥ “रुच दीप्तौ ” रोचते रुक्मं सुवर्णम् ॥ “तिज निशाने ” तितिक्षतीति तिग्मं तीक्ष्णम् ॥

॥ ५८ ॥ भियः सुरन्तो वा ॥ १. ५८ ॥

अस्मान्मक्प्रत्ययो भवति सुरन्तश्च वा । उकारानुबन्धः । “जि भी भये ” भियते अस्मिन् भीमः भयानकः ॥ भीष्मः कुरुपितामहः ॥

इति दौर्गसिङ्ग्रामुणादिवृत्तौ

॥ प्रथमः पादः ॥

॥ अथ द्वितीयः पादः ॥

॥ ५९ ॥ अशिलटिखटिविशिभ्यः कः ॥ २. १ ॥

एभ्यः कप्रत्ययो भवति । ककारोऽगुणार्थः । “अशू व्याप्तौ” अश्नुते व्याप्नोतीति अश्वः तुरङ्गः ॥ “लट् बाल्ये च” लट्तीति लट् पक्षिविशेषः ॥ “खट् काङ्क्षे” खट्घते शयनार्थमिति खट्वा शय्या ॥ “विश प्रवेशने” विशति लोकोऽस्मिन्निति विश्वं जगत् ॥

॥ ६० ॥ शर्वजिह्वाग्रीवा ॥ २. २ ॥

एते कप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “शृ हिसायाम्” शृणाति दैत्यान् शर्वः श्रीमहादेव ॥ “ओ हाक् त्यागे” भुक्त्वा रसान् जहातीति जिह्वा रसना ॥ “गृ शब्दे” गृणातीति ग्रीवा कन्धरा ॥

॥ ६१ ॥ वृषितक्षिराजिधन्विप्रदिवियुभ्यः कनिः ॥ २. ३ ॥

को यण्वद्वावार्थः । एभ्यः कनिप्रत्ययो भवति । “जिषु णिपु वृषु” वर्षतीति वृषा इन्द्र ॥ “तक्षू त्वक्षू” तक्षतीति तक्षा वर्धकिः ॥ “राजृ दीप्तौ” राजत इति राजा अधिपतिः ॥ “धन्वि” गत्यर्थः । धन-तीति धन्वा तटम् ॥ “दिवु” क्रीडादिपु । प्रदीव्यतीति प्रदिवा दिवसः ॥ “यु मिश्रणे” यौतीति युवा तरुणः ॥

॥ ६२ ॥ नजि जहातेः ॥ २. ४ ॥

नजि उपपदे जहातेर्धातोः । कनिप्रत्ययो भवति । “ओ हाक् त्यागे” रविं न जहातीति अहः दिनम् । नस्य तस्पुरुषे लोपः ॥

॥ ६३ ॥ पूषादयः ॥ २. ५ ॥

पूषन् अर्यमन् मज्जन् उक्षन् श्वन् षीहन् मातरिश्वन् क्लेदन् स्नेहन् मूर्धन् यूषन् । एते कन्यन्ता निपात्यन्ते । “पुष पुष्टौ” पुष्णाति वर्धते

पूपा आदित्यः ॥ “ ऋ गतौ ” इयतीति अर्यमा आदित्यः ॥ “ टु मस्जो ” मज्जतीति मज्जा अस्थिसारः ॥ “ उक्ष सेचने ” मूत्रेण उक्षति भुव सिञ्चति इति उक्षा बलीवर्दः ॥ “ टु ओ श्वि ” चौरादीन् श्वयति गच्छतीति श्वा कुक्कुरः ॥ “ अहि झिहि गतौ ” झीहने झीहा व्याधिविशेषः ॥ “ टु ओ श्वि ” मातरि पूर्व । मातरि श्वयति रेतो वर्धते मातरिश्वा वायुः ॥ “ क्लिव् आर्द्रभावे ” क्लिद्यते क्लेदा चन्द्रः ॥ “ ष्णिह प्रीतौ ” स्निह्यतीति स्नेहा मित्रम् ॥ “ मूर्छा मोहससुच्छाययोः ” मूर्छन्त्यत्राहताः प्राणिनो मूर्धा मस्तकम् ॥ “ यूष ” हिसार्थः । यूषतीति यूषन् । “ यूष्णो धान्यरसान् पश्य ” ॥ दुष्यतीति दोषन् । “ दोष्णो बाहू पश्य ” । अनयोश्च “ न शसादौ ” इनि प्रयोगोऽभिधानम्^[१] ॥

॥ ६४ ॥ हृज्ज्भ्यामेणुः ॥ २. ६ ॥

आभ्यामेणुप्रत्ययो भवति । “ हृज् हरणे ” हरति मनः हरेणुः गन्ध-
द्रव्यम् ॥ [“ डु कृज् करणे ”] करोति कार्यं करेणुः हस्ती हस्तिनी वा ॥

॥ ६५ ॥ दाभारिवृज्भ्यो नुः ॥ २. ७ ॥

एभ्यो नुप्रत्ययो भवति । “ डु दाज् ” ददातीति दानुः दाता ॥ “ भा दीप्तौ ” भातीति भानुः सूर्यः ॥ “ रि गतौ ” रियते रेणुः धूलिः ॥ “ वृज् वरणे ” वृणोतीति वर्णुः नादविशेषः ॥

॥ ६६ ॥ सूविषिभ्यां यण्वत् ॥ २. ८ ॥

आभ्यां नुप्रत्ययो भवति । स च यण्वत्, तेनागुणत्वम् । “ षृङ् प्राणिगर्भ[विमौचने] ” सूयते सूनुः पुत्रः ॥ “ विपू व्याप्तौ ” वेवेष्टि व्याप्नोतीति विष्णुः हरिः ॥

॥ ६७ ॥ धेन्वादयः ॥ २. ९ ॥

धेनुजहनुस्थाणुवेणुवन्नवः । एते नुप्रत्ययान्ता नियात्यन्ते । “ धेद् पा पाने ” । सन्ध्यक्षरान्तानामाकारः । धयति पिबति वत्सः तान् धेनुः नवप्रसूता गवादिः ॥ “ ओ हाक् त्यागे ” जहातीति जहनुः विद्याधरः

ऋषिविशेषो वा ॥ “ष्ठा गतिनिवृत्तौ” जगति प्रलीनेऽपि तिष्ठतीति स्थाणुः ईश्वरः ॥ “वै शोषणे” सन्ध्यक्षारान्तानामाकारः । वायति जलं वेणुः वशः ॥ “वच परिभाषणे” वक्तीति वग्नुः प्रियवादी । एवमादयो द्रष्टव्याः ॥

॥ ६८ ॥ रमिकासिकुषिपातृवचिरिचिसिचिगुभ्यस्थक्

॥ २. १० ॥

एभ्यस्थक्प्रत्ययो भवति । को यण्वद्भार्य । “रमु क्रीडायाम्” रमति मनसि रथः स्यन्दनः ॥ “काश दीप्तौ” काशतीति काष्ठं दारु ॥ “कुष निष्कर्षे” कुष्णातीति कुष्ठं गन्धद्रव्यं रोगविशेषश्च ॥ “पा पाने” पीयते पाथः जलम् ॥ “तृ प्लवनतरणयो.” तीर्यते अनेनेति तीर्थं धर्मस्थानम् पुण्य-[स्थ]ल वा ॥ “वच परिभाषणे” उच्यते उक्थं साम ॥ “रिहिर् विरेचने” रिणक्ति रिक्थम् ॥ “षिचिर् चलने” सिक्थं मधूच्छिष्टम् ॥ “गु पुरीषोत्सर्गे” गुवतीति गुथं विष्टा ॥

॥ ६९ ॥ अवे भृञः ॥ २. ११ ॥

अवे उपपदे भृञस्थक् भवति । “डु धाञ्” [१] “डु भृञ्” । अव विभर्ति इति अवभृथः यज्ञान्तस्नानम् ॥

॥ ७० ॥ न्युदोः शीङ्गाभ्याम् ॥ २. १२ ॥

अनयोरुपपदयोरभ्यां यथासङ्ख्यं थक् भवति । “शीङ् स्वप्ने” निपूर्वः । नियतं शेते जनोऽत्र निशीथः अर्धरात्रिः ॥ “कै गै रै शब्दे” सन्ध्यक्षारान्तानामाकारः । उदपूर्वः । उद्गीयते उद्गीथः श्रुते. प्रणवः ॥

॥ ७१ ॥ पृष्ठयूथप्रोथाः ॥ २. १३ ॥

एते थक्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “पृषु वृषु” पर्थतीति पृष्ठं पश्चात्कायः ॥ “यु मिश्रणे” यूतीति यूथं समूहः ॥ “भृङ् पृङ्” प्रवते चलतीति प्रोथः अश्वघोषान्तरम् ॥

॥ ७२ ॥ स्फायितञ्चिवञ्चिशकिक्षिपिक्षुदिरुदिमदिमन्दिचन्द्यु-
न्दीदिभ्यो रक् ॥ २. १४ ॥

एभ्यो घातुभ्यो रक्प्रत्ययो भवति । यण्वद्वावादनुषङ्गलोपः ।
“स्फायी ओप्यायी वृद्धौ” स्फायते स्फारं प्रभूतम् ॥ “तञ्चिवञ्चि” तञ्चितीति
तक्रम् मथितम् ॥ वञ्चितीति वक्रं कुटिलम् ॥ “शक् शक्तौ” पा [पातुं ?] शक्नो-
तीति शक्रः ॥ “क्षिप प्रेरणे” क्षिपतीति क्षिप्रं शीघ्रम् ॥ “क्षुदिर् संवरणे”
क्षुदतीति क्षुद्रः दुर्जनः ॥ “रुदिर् अश्रुविमोचने” रोदतीति रुद्रः शङ्करः ॥
“मदि हर्षे” मद्यतीति मद्रः देशविशेषः ॥ “मुदि” स्तुत्यादौ । मन्दते
मन्द्रः गम्भीरध्वनिः ॥ “चदि आह्लादने” चन्दतीति चन्द्रः शशी ॥
“उन्दी क्लेदने” उनतीति उन्द्रः [जैल]चरविशेषः ॥ “इदि परमैश्वर्ये”
इन्दतीति इन्द्रः देवराजः ॥

॥ ७३ ॥ सुसूधाञ्गृध्रिश्चितिवृत्तिछिदिमुदितृपिदम्भि-
शुभिभ्यश्च ॥ २. १५ ॥

एभ्यो रक्प्रत्ययो भवति । चकारः समुच्चयार्थः । “षु[ञ्] अमिष[वे]”
“षु प्रसवे” वा । सुनोति इति सवति वा मद सुरा मद्यम् ॥ “षूट् प्राणिगर्भ-
विमोचने” सूते मूरः रविः ॥ “ङु धाञ्” दधातीति धीरः अचलः ॥
“गृधु अमिकाङ्क्षायाम्” गृध्यतीति [गृध्रः पक्षिविशेषः] ॥ [“श्चित्” वर्णे”
श्वेतते श्वित्रं कुष्ठम् ॥ “वृतु वर्तने” वर्तते वृत्रः इन्द्रारिः ॥ “छिदिर् द्वि-
धाकरणे” छिनत्तीति छिद्रं रन्ध्रम् ॥ “मुदि हर्षे” मुद्यते लोकोऽनया मुद्रा
आज्ञाकरणम् ॥ “तृप[प्रीणने]” तृप्यन्ते देवा अनेन इति तृप्ः पुरोडाशः ॥
“दम्भु दम्भे” दम्भोतीति दम्भं स्तोकम् ॥ “शुभ शुम्भ शोभार्थे”
शुभतीति शुभ्रं शुक्लं मङ्गलं वा ॥

॥ ७४ ॥ तम्यमिजिनां दीर्घश्च ॥ २. १६ ॥

एभ्यो रक्प्रत्ययो दीर्घश्च । “तमु काङ्क्षायाम्” ताम्यतीति ताम्रं

शुल्बम् ॥ “अम द्रम हम्म मीमृ हय गतौ” अम्यते सेव्यते आम्नः सहकारः ॥
 “जि जये” जयतीति जीरः वृक्षविशेषः ॥

॥ ७५ ॥ शूद्रादयः ॥ २. १७ ॥

शूद्रोऽप्रवज्रविप्रभद्रगौरभेरीरा । एते रक्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते ।
 “शूद्र श्वातने” शीयते शूद्रः तुरीयो वर्णः ॥ [“उर्च समवाये”] उच्यत
 इति उग्रः दुःसहः ॥ “टु ओ स्फूर्जा वज्रनिर्घोषे” स्फूर्जतीति वज्रं [पवि^१] ॥
 “वि]द ज्ञाने” वेत्तीति विप्रः ब्राह्मणः ॥ “भदि कल्याणे सौख्ये च”
 भन्दते भद्र कल्याणम् ॥ “गाड् गतौ” गायते गौरः अवदातः ।
 स्त्रियां गौरी अवदाता भवानी वा ॥ “जि भी भये” बिभेति जनोऽनया भेरी
 दुन्दुभिः ॥ “इण् गतौ” एति जना इमा इरा सुरा । कपिलकादिदर्श-
 नाल्पत्वम् । इला भूमिः ॥

॥ ७६ ॥ वृश्चिकृषिभ्यां किकः ॥ २. १८ ॥

आभ्यां किकप्रत्ययो भवति । “व्रश्चू छेदने” वृश्चतीति वृश्चिकः
 अली ॥ “कृष विलेखने” कृष्यतीति कृषिकः कृषीवलः ॥

॥ ७७ ॥ मूषिकसिमिकौ ॥ २. १९ ॥

एतौ किकप्रत्ययान्तौ निपात्येते । “मुष खण्डने” मुष्यतीति मूषिकः
 आखुः ॥ “स्यम स्वन ध्वन शब्दे” स्यमतीति सिमिकः तरुविशेषः ॥

॥ ७८ ॥ क्रिय इकः ॥ २. २० ॥

अस्मादिकप्रत्ययो भवति । “डु क्रीञ् द्रव्यविनिमये” क्रीणातीति
 क्रयिकः केता ॥

॥ ७९ ॥ श्याहजवटदक्षिभ्य इनः ॥ २. २१ ॥

एभ्य इनप्रत्ययो भवति । “श्यैङ् गतौ” सन्ध्यक्षरान्तानामाकारः ।
 श्यायत इति श्येनः पक्षिविशेषः ॥ “हृञ् हरणे” गीतेन ह्रियते हरिणः

मृगः ॥ “अव रक्ष पालने” अवतीति अविनः अध्वर्युः ॥ “दृ गतौ”
द्रवतीति द्रविण धनम् ॥ “दक्ष वृद्धौ शीघ्रार्थे च” दक्षते दक्षिणः प्रवीणः ।
स्त्रियां दानम् ॥

॥ ८० ॥ वृजिनाजिनेरिणविपिनतुहिनमहिनानि ॥ २. २२ ॥

एतानि इनप्रत्ययान्तानि निपात्यन्ते । “वृजी वर्जने” वृज्यतेऽपनीयते-
ऽनेनेति वृजिनं पापम् ॥ “अज गतिक्षेपणयो.” अजतीति अजिन चर्म ॥
“ऋ गतौ” इयतीति इरिणम् ऊषर क्षेत्रम् ॥ “दु वपु”
उप्यते विपिनं वनम् ॥ “तुहिर दुहिर अर्दने” तोहति अर्दति तुहिनम् ।
अथ वा “दह भस्मीकरणे” दहतीति तुहिनम् । दस्य तुकारादेशः । हिमम् ॥
“मह पूजायाम्” महतीति महिनं महत्वम् ॥

॥ ८१ ॥ वचिप्रच्छिश्निद्रुश्रुप्रुज्वां किप् दीर्घश्च ॥ २. २३ ॥

एभ्यः किप्प्रत्ययो भवति, दीर्घश्च स्वरस्य चैषाम् । “वच
परिभाषणे” उच्यते वाक् वाणी ॥ “प्रच्छ डीप्सायाम्” शब्दं पृच्छ-
तीति शब्दप्राट् शिष्यः ॥ “भज श्रीङ् सेवायाम्” पुण्यकृत श्रयतीति श्रीः
लक्ष्मीः ॥ “द्रु गतौ” द्रवतीति द्रूः कामरूपी ॥ “श्रु गतौ” श्रवतीति श्रूः
यज्ञोपकरणं हविर्द्रव्यम् ॥ “प्रुड् प्लुड्” कटेन प्रवर्तत इति कटप्रूः
कटप्रवर्तकः ॥ “जु” इति सौत्रोऽय धातुः । जायते[जवते] जूः जवनम् ।
पिशाचवाण्यामिति केचित् । वचिप्रच्छयो. दीर्घे कृते नित्यत्वात् संप्रसारण
नेष्यते ॥

॥ ८२ ॥ परौ व्रजेश्च ॥ २. २४ ॥

परवुपपदे व्रजेर्धातो. किप्प्रत्ययो भवति । स्वरस्यास्य दीर्घत्वम् ।
चकारो दीर्घानुवृत्त्यर्थः । “वज व्रज गतौ” परिव्रजतीति परिव्राट् भिक्षुः ॥

॥ ८३ ॥ तनेः कयः ॥ २. २५ ॥

अस्मात् कयप्रत्ययो भवति । ककार उत्तरत्वं यण्वत्कार्यार्थः । “तनु
विस्तारे” तनोति वश तनयः पुत्रः ॥

॥ ८४ ॥ हञो दोऽन्तश्च ॥ २. २६ ॥

अस्मात् कप्रत्ययो भवति । अस्य च दोऽन्तो भवति । अकार उच्चारणार्थः । यण्वद्वावादगुणत्व च । “हञ् हर[णे]” बुद्ध्या अर्थं हरतीति हृदयं मनः ॥

॥ ८५ ॥ रातेर्दैः ॥ २. २७ ॥

अस्माद्द्वैप्रत्ययो भवति । दकारोऽन्त्यस्वरादिलोपार्थः । “रा ला आदाने” गुणान् रातीति राः । “रैः” इत्यात्वम् ॥

॥ ८६ ॥ गमेर्डोः ॥ २. २८ ॥

अस्मात् डो प्रत्ययो भवति ।] “गमू गतौ” गच्छतीति गौः । “गोरौ घुटि” इत्यौत्वम् । दिगादिषु दशसु गो ॥

॥ ८७ ॥ ग्लानुदिभ्यां डौः ॥ २. २९ ॥

आभ्या डौ प्रत्ययो भवति । “ग्लै हर्षक्षये” सन्ध्यक्षरान्तानामात्वम् । ग्ला[यैतीति ग्लौः चन्द्र.]] “णुद प्रेरणे” नुद्यते धीवरैः नौः तरी ॥

॥ ८८ ॥ अमेर्डूः ॥ २. ३० ॥

अस्मात् डू प्रत्ययो भवति । “अमु चलने” अमतीति भ्रूः नेत्रोपरिस्थानम् ॥

॥ ८९ ॥ दमेर्डोस् ॥ २. ३१ ॥

अस्मात् डोस्प्रत्ययो भवति । “दम उ[पशमने]” दाम्यतीति] दोः भुज ॥

॥ ९० ॥ सतेरयूः ॥ २. ३२ ॥

अस्मादयूप्रत्ययो भवति । “सु गतौ” सरतीति सरयूः सरित् ॥

॥ ९१ ॥ शीडो धुक् ॥ २. ३३ ॥

अस्माद्धुक्प्रत्ययो भवति । “शीड् स्वप्ने” शेते अनेनेति शीधुः सुराविशेषः ॥

॥ ९२ ॥ [भुजिमृडोः] युक्त्युक्तौ ॥ २. ३४ ॥

अनयो घात्वोः युक्त्युक्तप्रत्ययौ भवतः यथासङ्ख्यम् । “भुज पालनाभ्य-
वहारयो.” भुज्यते भुज्युः ओदनः ॥ “मृड् प्राणत्यागे” म्रियते अनेनेति
मृत्युः अन्तकः । अनयो गुणो न भवति, औणादिकत्वात् ॥

॥ ९३ ॥ कृपृवृज्निधाज्भ्यो नः ॥ २. ३५ ॥

एभ्यो नः प्रत्ययो भवति । “कृ विक्षेपे” किरतीति कर्णः श्रोत्रम् ॥
“पृ पालने” पिपर्ति वृक्षं पर्णं दलम् ॥ “वृज् वरणे” वृणोतीति वर्णः
शुक्लादि ॥ “डु धाज्” निपूर्वः । निधीयते निधानं निधिः ॥

॥ ९४ ॥ धृषेर्धिष च ॥ २. ३६ ॥

अस्मात् नः प्रत्ययो भवति धिषादेशश्च । “जि धृषा प्रागल्भ्ये”
धृष्णोत्यनया धिषणा बुद्धिः । धृष्णोतीति धिषणः बृहस्पतिः । इत्वविधानादेव
न गुणः ॥

॥ ९५ ॥ हनेर्जघश्च ॥ २. ३७ ॥

अस्मात् नः प्रत्ययो भवति जघादेशश्च । “हन हिंसागत्योः” हन्ति
चित्तमिति जघनं कटिप्रदेशः ॥

॥ ९६ ॥ दिवेः ऋन् ॥ २. ३८ ॥

दिवेर्धातोः ऋन्प्रत्ययो भवति । नकार उच्चारणार्थः । “दिवु”
क्रीडादिषु । दीव्यतीति देवा पत्युर्भाता ॥

॥ ९७ ॥ नजि च नन्देः ऋदीर्घश्च ॥ २. ३९ ॥

अस्मात् नजि उपपदे ऋन्प्रत्ययो भवति, अस्य स्वरस्य दीर्घश्च । “डु
नदि समृद्धौ” न नन्दतीति आतृजाया ननान्दा पत्युर्भगिनी ॥

॥ ९८ ॥ यतेश्च ॥ २. ४० ॥

अस्मात् ऋन्प्रत्ययो भवति, अस्य स्वरस्य दीर्घश्च । “यति प्रयत्ने”
यतत इति याता पतिआतृभार्या ॥

॥ ९९ ॥ नियो डानुबन्धश्च ॥ २. ४१ ॥

अस्मात् ऋन्प्रत्ययो भवति, स च डानुबन्ध इष्यते, अन्त्यस्/रादे. लोपार्थम् । “ णीञ् प्रापणे ” नयतीति ना पुरुषः ॥

॥ १०० ॥ स्वस्त्रादयः ॥ २. ४२ ॥

स्वसृनप्तृनेष्टृत्वष्टृक्षृत्तृहोतृप्रशास्तृपितृमातृदुहितृजामातृभ्रातरः । एते ऋन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “ श्वस प्राणने ” श्वसतीति स्वस्त्रा भगिनी ॥ “ पतू पथे च गतौ ” । नञ्पूर्व । न पतति कुलमनेनेति नप्ता पौत्रः ॥ “ णश अदर्शने ” नश्यति पापमनेनेति नेष्टा ऋत्विग्विशेषः ॥ “ तक्षू त्वक्षू तनूकरणे ” त्वक्षतीति त्वष्टा । अथवा “ त्रिष दीप्तौ ” त्वेष्टि लोचने काष्ठेषु त्वष्टा सूत्रधारः ॥ “ क्षुदिर् सपेषणे ” क्षुदति पिनष्टि इति क्षत्ता प्रतीहारः ॥ “ हु दाने ” जुहोतीति होता याज्ञिकः ॥ “ पूञ् पवने ” पुनातीति पोता ऋत्विक् ॥ “ शासु अनुशिष्टौ ” प्रशास्तीति प्रशास्ता उपाध्यायः ॥ “ पा रक्षणे ” पातीति पिता जनकः ॥ “ मा माने ” मातीति माता जननी ॥ “ दुह प्रपूरणे ” दोग्धि मातृकुलं दुहिता ॥ “ जनीङ् प्रादुर्भावि ” पुत्र-प्रतिनिधिः जायते जामाता दुहितुः पतिः ॥ “ आजृ दीप्तौ ” आता ॥

॥ १०१ ॥ ऋतुसृष्टृञ्धम्यश्यविवृतिग्रहिभ्योऽनिः ॥ २. ४३ ॥

एभ्योऽनिप्रत्ययो भवति । “ ऋ गतौ ” इयतीति अरणिः अग्नि-निर्मन्थनकाष्ठम् ॥ “ तृ प्लवनतरणयोः ” तरत्यनेनेति तरणिः नौः सूर्यो वा ॥ “ सृ गतौ ” सरतीति सरणिः मार्गः ॥ “ धृञ् धारणे ” धरतीति धरणी पृथ्वी ॥ “ धम ” इति सौत्रोऽयं धातुः । धमतीति धमनिः गलशिरा ॥ “ अश भोजने ” पर्वतादीनश्नातीति अशनिः वज्रम् ॥ “ अव रक्ष पालने ” अवतीति अवनिः पृथ्वी ॥ “ वृतु वर्तने ” वर्तते वर्तनिः वर्तनोपकरण-द्रव्यम् ॥ “ ग्रह उपादाने ” गृह्णातीति ग्रहणिः व्याधिविशेषः ॥

॥ १०२ ॥ अर्चिशुचिहुसृपिछदिछर्दिभ्य इसिः ॥ २. ४४ ॥

एभ्यो धातुभ्य इसिप्रत्ययो भवति । इकार उच्चारणार्थः । “ अर्च

पूजायाम् ” अर्च्यते पूज्यते अर्चिः ज्वाला ॥ “ शुच शोके ” शोचते तमोऽत्र
शोचिः दीप्तिः ॥ “ रुच दीप्तौ ” रोचते रोचिः सैव ॥ “ हु दाने ” हूयत
इति ह्विः देवाक्षम् ॥ “ सृष्ट गतौ ” सप्त धातवः सर्पन्त्यनेन सर्पिः
आज्यम् ॥ “ छट् सवरणे ” रुचादित्वादिन् । छादयतीति छदिः कुड्मल
कुटीरक वा ॥ “ छर्द वमने ” छर्दते छर्दिः वमनम् ॥

॥ १०३ ॥ ज्योतिरादयः ॥ २. ४५ ॥

ज्योतिस् बर्हिस् इत्येवमादयः शब्दाः इसिप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते ।
“ द्युत शुभ रुच दीप्तौ ” द्योतते ज्योतिः दीप्तिः ॥ “ बृहि वृद्धौ ” बृहतीति
बर्हिः कुशः । एवमन्येऽप्यनुसर्तव्याः ॥

॥ १०४ ॥ ऋपृवपिचक्षिजनितनिधनिभ्य उस् ॥ २. ४६ ॥

एभ्य उस्प्रत्ययो भवति । “ ऋ गतौ ” इयतीति अरुः व्रणम् ॥
“ पृ पालनपूरणयोः ” पृणातीति परुः पर्वतः ॥ “ ङ् वप् बीजसन्ताने ” उप्प्यने
पुरुषार्थोऽनेनेति वपुः शरीरम् ॥ “ चक्षुङ् व्यक्ताया वाचि ” चष्टे हृदयाभि-
प्राय चक्षुः । ख्यानेरनुपादानात् चक्षुङ् ख्याञ् इति न भवति ॥ “ जन जनने ”
जजन्तीति [जनुः] जर्जारिः ॥ “ तनु विस्तारे ” तनोतीति तनुः कायः ॥
“ धन धान्ये ” धन्यते धनुः शरासनम् ॥

॥ १०५ ॥ एतेरिज्वत् ॥ २. ४७ ॥

अस्मादुस्प्रत्ययो भवति । स च इज्वत् । “ इण् गतौ ” एतीति
आयुः जीवितम् ॥

॥ १०६ ॥ चतिकटश्चवृज्भ्यट्टरः ॥ २. ४८ ॥

एभ्य ट्टरप्रत्ययो भवति । टकारो नदाद्यर्थः । “ चते चदे च ”
चतते चत्वरं चतुर्णां पथां समुदायः, प्राङ्गणम् ॥ “ कट गतौ ” कटतीति
कट्टरः दधिविकारः ॥ “ शृ हिसायाम् ” शृणातीति शर्वरः त्रिषामा ।
नदादित्वात् शर्वरी, रात्रिः ॥ “ वृज् वरणे ” वृणाति वृणोति वा बर्वरः
देशविशेषः मनुष्यश्च ॥

॥ १०७ ॥ नौ सदि ॥ २. ४९ ॥

नावुपपदे अस्मात् ट्प्रत्ययो भवति । “ षट् विशरणे ” । “ धात्वादेः षः स ” । निपूर्व । निषीदत्यस्मिन् लोको निषट्प्रः कर्दमः ॥

॥ १०८ ॥ छित्वरादयः ॥ २. ५० ॥

छित्वरछित्वरधीवरतीवरपीवरगह्वरचीवरनीवरा । एते वरप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “ छिदिर् द्विधाकरणे ” छिनत्तीति छित्वरः धूर्तः ॥ “ छट् पट् छादने ” छादयतीति छत्वरः स एव ॥ “ डु धाञ् ” दधाति जालमिति धीवरः कैवर्तः ॥ “ तुद व्यथने ” तुदतीति तीवरः प्राकृतजातिविशेषः ॥ “ पीड् पाने ” पीयते पीवरः स्थूलः ॥ “ गुह् सवरणे ” गुहतीति गह्वरः गहनम् ॥ “ चिञ् चयने ” चिनोतीति चीवरं भिक्षुपरिधानम् ॥ “ णीञ् प्रापणे ” नयतीति नीवरः जलसंभवः कश्चित् । एवमन्येऽप्यनुसर्तव्याः ॥

॥ १०९ ॥ इण्जिकृषिभ्यो नक् ॥ २. ५१ ॥

एभ्यो नक्प्रत्ययो भवति । ककारो यण्वद्भावात्, तेनागुणत्वम् । “ इण् गतौ ” एतीति इनः सूर्यः धनेश्वरो वा ॥ “ जि जये ” जयतीति जिनः तीर्थङ्करो विष्णुर्वा ॥ “ कृष विलेखने ” कर्षत्यरीन् कृष्णः वासुदेवः ॥

॥ ११० ॥ बन्धेर्ब्रधिश्च ॥ २. ५२ ॥

अस्मान्नक्प्रत्ययो भवति ब्रध्यादेशश्च । इकार उच्चारणार्थः । “ बध बन्धने ” बध्नाति जन्तुदृष्टीन् ब्रध्नः सूर्यः ॥

॥ १११ ॥ धावसिद्रुभ्यो नः ॥ २. ५३ ॥

एभ्यो नप्रत्ययो भवति । “ डु धाञ् ” धार्यन्ते धानाः ; स्त्रीत्वं बहुत्वं च ; अष्टयवाः ॥ “ वस निवासे ” वसतीति वस्त्रम् अवक्रयणम् ॥ “ द्रु गतौ ” द्रवतीति द्रोणः परिमाणविशेषः अश्वत्थश्च । आम्रः पीतो वा ॥

॥ ११२ ॥ रास्त्रा सास्त्रा स्थूणा वीणा ॥ २. ५४ ॥

एते नप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “ राश्रु शब्दे ” राश्यते प्राणी अनया रास्त्रा औषधविशेषः ॥ “ शासू अनुशिष्टौ ” शास्यते अनया सास्त्रा गरु-

कम्बलः ॥ “छा गतिनिवृत्तौ” तिष्ठति पदार्थोऽस्यां स्थूणा स्तम्भः ॥
 “वि प्रजने” सप्तस्वरान् वेति गच्छतीति वीणा परिवादिनी । आकारस्य ऊत्वं
 नस्य णत्वं भवति ॥

॥ ११३ ॥ पातेः पः ॥ २. ५५ ॥

अस्मात् पः प्रत्ययो भवति । “पा रक्षणे” पायते पापं दुरितम् ॥

॥ ११४ ॥ नीपादयः ॥ २. ५६ ॥

नीपयूपसूपकूपतल्पशष्पबाष्पाः । एते पप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते ।
 “णीञ् प्रापणे” नयतीति नीपः वृक्षः ॥ “यु मिश्रणे” यौतीति यूपः
 यज्ञकीलकः ॥ “बृह् प्राणिप्रसवे” सूयते सूपः व्यञ्जनविशेषः ॥ “कुङ् शब्दे”
 कवते कुवते वा कूपः प्रथिः ॥ “तल प्रतिष्ठायाम्” चुरादिः । तालयतीति
 तल्पं शय्या ॥ “शसु हिसायाम्” शस्यते भक्ष्यते इति शष्पं बालवृणम् ॥
 “वासु शब्दे” वास्यते बाष्पः अश्रु ऊष्मोद्गमश्च । एवमन्येऽप्यनुसर्तव्याः ॥

॥ ११५ ॥ इण्भीकापाशल्यर्चिकृदाधाराभ्यः कः ॥ २. ५७ ॥

एभ्यः कप्रत्ययो भवति । “इण् गतौ” एतीति एकः असहायः ॥
 “जि भी भये” सर्पात् बिभेति भेकः मण्डूकः ॥ “कै शब्दे” कायतीति
 काकः ॥ [“पौ पाने” पिबतीति पाकः] ॥ [“शैल गतौ” शलतीति]
 शल्कः वल्कलम् । शल्यर्चिभ्यां इट् न भवति औणादिकत्वात् । एवमन्यत्रापि
 उक्तवक्ष्यमाणविधौ[धिषु] प्रतिपत्तव्यम् । “अर्चि पूजायाम्” अर्चते अर्कः
 रविः ॥ “ङु कृञ् करणे” क्रियते कल्कः । कपिलिकादिदर्शनात् रेफस्य लत्वम्,
 पिष्टपिण्डः ॥ “ङु दाञ्” ददातीति दाकः दाता ॥ “ङु धाञ्” धार्यते
 धाकः यज्ञः ॥ “रा ला दाने” रातीति राकः कर्णः, राका चन्द्रसंपूर्णा
 पौर्णमासी ॥

॥ ११६ ॥ मूकादयः ॥ २. ५८ ॥

मूकयूकार्भकपृथुकवृकसृकभूकाः । एते कप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते ।
 “मूङ् बन्धने” मूयते मूकः जडः ॥ “यु मिश्रणे” यूयते यूका क्षुद्रजन्तुः ॥

“अहं मह पूजायाम्” अर्हतीति अर्भकः शिशुः ॥ “प्रथ प्रख्याने” प्रथयतीति पृथुकः स एव ॥ “वृज् आवरणे” वृणोतीति वृकः मृगविशेषः ॥ “सृ गतौ” सरतीति सृकम् उत्पलमूलम् ॥ “भू सत्तायाम्” भवतीति भूकं छिद्रम् ॥

॥ ११७ ॥ शङ्केरुन्युन्तौ ॥ २. ५९ ॥

अस्मात् उनि उन्त इत्येतौ प्रत्ययौ भवतः । “शक् शक्तौ” नभसा गन्तुं शक्नोतीति शकुनिः पक्षी । एव शकुन्तः स एव ॥

॥ ११८ ॥ ऋकृतृभ्यमिदार्यर्जिभ्य उनः ॥ २. ६० ॥

एभ्य उनप्रत्ययो भवति । “ऋ गतौ” इयतीति अरुणः सूर्यसारथिः ॥ “डु कृज् करणे” क्रियते करुणा कृपा ॥ “तृ प्लवनतरणयो” क्रियां कर्तुं तरति शक्नोतीति तरुणः युवा ॥ “वृज् वरणे” वृणोतीति वरुणः पश्चिमदिक्पतिः ॥ “यम उपरमे” यच्छतीति यमुना कालिन्दी नदी ॥ “दृ विदारणे” हेताविन् । दारयतीति दारुणः रौद्रः ॥ “अर्ज सर्ज अर्जने” अर्जतीति अर्जुनः वृक्षः पाण्डवश्च ॥

॥ ११९ ॥ पिशुनफाल्गुनौ ॥ २. ६१ ॥

एतौ उनप्रत्ययान्तौ निपात्येते । “पिषू संचूर्णने” पिनष्टीति पिशुनः सूचको दुर्जनश्च ॥ “फल निष्पत्तौ” फलतीति फाल्गुनः मासविशेषः अर्जुनश्च ॥

॥ १२० ॥ कृधूवाभ्यः सरक् ॥ २. ६२ ॥

एभ्यः सरक्प्रत्ययो भवति । को यण्वत् । तेनागुणत्वम् । “डु कृज् करणे” करोतीति कृसरा यवागूः ॥ “धू विधूनने” धुवतीति धूसरः अग्निस्निग्धः ॥ “वा गतिगन्धनयो” वातीति वासरः दिवसः ॥

॥ १२१ ॥ भीशीङ्भ्यामानकः ॥ २. ६३ ॥

आभ्यामानकः प्रत्ययो भवति । “जि भी भये” भीयते अस्मिन्निति भयानकः भीष्मः ॥ “शीङ् स्वप्ने” शेते शयानकः अजगरः ॥

॥ १२२ ॥ शिङ्घेराणकः ॥ २. ६४ ॥

अस्मादाणकप्रत्ययो भवति । “शिधि आग्राणे” इदनुबन्धत्वान्ना-
गम । शिङ्घेराणकः नासामलः ॥

॥ १२३ ॥ इषेः किकः ॥ २. ६५ ॥

अस्मात् किकप्रत्ययो भवति । को यण्वद्वावार्थः । “इषु इच्छायाम्”
इच्छतीति इषिका विरुणीशलाका ॥

॥ १२४ ॥ तित्तिडिकादयः ॥ २. ६६ ॥

तित्तिडिका किङ्किणिका [जर्जरिका] पर्परिका मृद्विका । एते किकप्रत्य-
यान्ता निपात्यन्ते । [“तिमै आर्द्राभावे”] तिभ्यतीति तित्तिडिका तिलवृक्ष-
विशेषः ॥ “कण कण शब्दे” किम्पूर्व । किङ्कणतीति किङ्किणिका ॥
“जृ वयोहानौ” जीर्यते इति जर्जरिका बहुच्छिद्रा ॥ “पृ पालनपूरणयो”
पृणातीति पर्परिका मर्दलः ॥ “मृद क्षोदे” मृदातीति मृद्विका । एवमन्येऽपि ॥

॥ १२५ ॥ घृसिदूभ्यः क्तः ॥ २. ६७ ॥

एभ्यः क्तप्रत्ययो भवति । “घृ क्षरणदीप्त्यो” घृतीति घृतं सर्पिः ॥
“षिञ् बन्धने” सिनोतीति सितः शुक्लः ॥ “दूङ् परितापे” दूयते दूतः
सङ्गमकारकः । ककारो यण्वद्वावार्थः । तेनागुणत्वम् ॥

॥ १२६ ॥ जर्ततातपलितसुरतलोष्टाः ॥ २. ६८ ॥

एते क्तप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “जृषु ङृषु” जीर्यते जर्तः दीर्घरोमा ॥
“दैङ् ञैङ् पालने” सन्ध्यक्षरान्तानामात्वम् । त्रायते तातः पिता ॥
“डु पचष् पाके” पच्यते पलितं पक्केशः ॥ “रमु क्रीडायाम्” सुपूर्वः ।
सुखाय रम्यते सुरतं मैथुनम् ॥ “लृष हिंसायाम्” चुरादिः । लृषयतीति
लोष्टः मृत्पिण्डः ॥

॥ १२७ ॥ स्पृहेराय्यः ॥ २. ६९ ॥

अस्मादाय्यप्रत्ययो भवति । “ स्पृह ईप्सायाम् ” चुरादित्वादिन् ।
स्पृहयतीति स्पृहयाय्यं गवीन घृतं वा ॥

इति दौर्गसिद्धामुणादिवृत्तौ

द्वितीयः पादः ॥

॥ अथ तृतीयः पादः ॥

॥ १२८ ॥ वृज एण्यः ॥ ३. १ ॥

अस्मादेण्यप्रत्ययो भवति । “वृज् वरणे” वृणोतीति वरेण्य-
श्रष्टः ॥

॥ १२९ ॥ अर्तेरन्यः ॥ ३. २ ॥

अस्मादन्यप्रत्ययो भवति । “ऋ गतौ” अर्यते अरण्यं वनम् ॥

॥ १३० ॥ हो हिरश्च ॥ ३. ३ ॥

अस्मादन्यप्रत्ययो भवति, हिरादेशश्च । “ओ हाक् त्यागे” हीयते
हिरण्यं सुवर्णम् ॥

॥ १३१ ॥ पर्जन्यपुण्ये ॥ ३. ४ ॥

एतौ अन्यप्रत्ययान्तौ निपात्येते । “पृची सपर्के” पृङ्क्ते पृणक्ति वा
पर्जन्यः इन्द्रः ॥ “पुण शोभे” पुणतीति पुण्यं धर्मकर्म ॥

॥ १३२ ॥ अमिनक्षिकडिभ्योऽत्रः ॥ ३. ५ ॥

एभ्योऽत्रप्रत्ययो भवति । “अम रोगे” अमतीति अमत्रं भाजनम् ॥
“नक्ष गतौ” नक्षतीति नक्षत्रं अश्विन्यादि ॥ “कड मदे” कडतीति कडत्रं
चर्मासनम् । “लडयोः” इत्यैक्यात् कलत्र भार्या नपुंसकलिङ्गे च ॥

॥ १३३ ॥ भृजोऽतः ॥ ३. ६ ॥

अस्मादतप्रत्ययो भवति । “डु भृज्” विभर्तीति भरतः राजा
प्रथमतर्थक्करपुत्रो नटो वा ॥

॥ १३४ ॥ पृषिरञ्जिभ्यां यण्वत् ॥ ३. ७ ॥

आभ्यामतप्रत्ययो भवति, स च यण्वत् । “पृषु वृषु” पृषतीति

पृषतः कस्तूरीमृगः ॥ “रञ्ज रागे” जनं रञ्जतीति रञ्जतं रौघ्यम् ।
अगुणत्वमनुषङ्गलोपः ॥

॥ १३५ ॥ आङि वसेरथः ॥ ३. ८ ॥

आङि उपपदे वसेरथप्रत्ययो भवति । “वस निवासे” आङ्पूर्व ।
आवसति लोकोऽस्मिन्निति आवसथं गृहम् ॥

॥ १३६ ॥ जृवृभ्यामूथः ॥ ३. ९ ॥

आभ्यामूथप्रत्ययो भवति । “जृ वयोहानौ” जीर्यते जरूथम्
आर्द्रमांसम् ॥ “वृञ् वरणे” वृणोतीति वरूथं रथगोपनम् ॥

॥ १३७ ॥ अतिचमिरभियुभ्योऽसः ॥ ३. १० ॥

एभ्योऽसः प्रत्ययो भवति । “अत सातत्यगमने” अततीति अतसी ।
नटादित्वादिः । क्षुमा ॥ “चमु छमु जमु” [चम]तीति चमसं यज्ञोपकरणम् ॥
“रभ रामस्ये” रभते रभसः उत्साहः ॥ “यु मिश्रणे” यौतीति यवसः
घासः ॥

॥ १३८ ॥ वेतसवाहसदिवसफनसाः ॥ ३. ११ ॥

एते असप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “वि प्रजने” वेतीति वेतसः वानीरः ॥
“वह प्रापणे” वहतीति वाहसः अजगरः ॥ “दिवु” क्रीडादिषु ।
दीव्यतीति दिवसः दिनम् ॥ “फण गतौ” फणते फनसः वृक्षविशेषः ॥

॥ १३९ ॥ कृशृशलिगर्दिरासिवलिवल्लिभ्योऽभः ॥ ३. १२ ॥

एभ्योऽभप्रत्ययो भवति । “ङ् कृञ् करणे” करोति वेगमिति करभः
उष्ट्रः । कपिरिकादित्वालत्वम् । कलभः बालहस्ती ॥ “शृ हिसायाम्”
शृणातीतिशरभः अष्टापदजीवविशेषः ॥ “शल श्वल आशुगतौ” “शल
चलने वा” शलतीति शलभः पतङ्गः ॥ “नर्द गर्द शब्दे” गर्दतीति गर्दभः
खरः ॥ “रस शब्दे” हेताविन् । रसतीति रासभः स एव ॥ “वल
वल्ल च” वलतीति वल्लभिः । नटादित्वादिः । गृहाणामाच्छादनम् ॥ “वल
वल्ल” च । वल्लतीति वल्लभः हृदयः ॥

॥ १४० ॥ ऋषिवृषिभ्यां यण्वत् ॥ ३. १३ ॥

आभ्यामभप्रत्ययो भवति । स च यण्वत् । “ऋष्टि ऋषि गतौ” ऋषतीति ऋषभः नामेयो जिनः, गन्धर्वस्वरविशेषो वा ॥ “पृषु वृषु उक्ष सेचने” वर्षतीति वृषभः गौः ॥

॥ १४१ ॥ इः सर्वधातुभ्यः ॥ ३. १४ ॥

सर्वधातुभ्यो यथासङ्ख्यं इः प्रत्ययो भवति । “श्रु रु शब्दे” रौतीति रविः सूर्यः ॥ [“कुँ शब्दे”] कौतीति कविः काव्यकर्ता शुक्रश्च ॥ “दृ विदारणे” दृणातीति दरिः गुहा । “ध्वन शब्दे” ध्वनतीति ध्वनि शब्दः ॥ “वल वल्ल च” वलंतीति बलि दैत्यविशेषः ॥ वल्लते वल्लिः लता । स्त्रीया ई । वल्ली ॥ “अव रक्ष पालने” ऊर्णाभिरात्मानमवतीति अविः मेषः ॥ “सर्जि छपि पथि गतौ” चौरादिः । इदनुबन्धत्वान्नागमः । पन्थयतीति पन्थाः मार्गः ॥ “मन्थ विलोडने” मन्थतीति मन्था मथनदण्डः । पन्थिमन्थ्यादीनामात्वम् ॥ “हृञ् हरणे” हरतीति हरिः विष्णुः अक्कादिषु ॥

॥ १४२ ॥ गृनामन्युपधात् क्विः ॥ ३. १५ ॥

गिरतेः नाम्न्युपधातोच्चधातोः क्विःप्रत्ययो भवति । नास्मि उपधा यस्येति विग्रहः । “गृ निगरणे” गिरतीति गिरिः पर्वतः ॥ “रुच दीप्तौ” रोचते रुचिः अभिलाषः ॥ “दीपि दीप्तौ” दीप्यत इति दीपिः ॥ “कृष विलेखने” कर्षतीति कृषिः कर्षणम् ॥ “घृणु दीप्तौ” घृणोतीति घृणिः दीप्तिः इत्यादयोऽप्यनुसर्तव्याः ॥

॥ १४३ ॥ गण्डिमण्डिभ्यो झः ॥ ३. १६ ॥

आभ्यां झप्रत्ययो भवति । “गडि वदनैकदेशे” इदनुबन्धत्वान्नागमः । हेताविन् । गण्डयतीति गण्डयन्तः भूषणम् ॥ “मडि भूषायाम्” मण्डयतीति मण्डयन्तः ॥

॥ १४४ ॥ जीविशिवसिभासिवहिनन्दिहि-

साधिभ्यश्च ॥ ३. १७ ॥

एभ्यो ज्ञप्रत्ययो भवति । “ जि जये ” जयतीति जयन्तः इन्द्रपुत्रः ॥ “ विश प्रवेशने ” विशति लोकोऽस्मिन्निति वेशन्तः पल्वलम् ॥ “ वस निवासे ” वसति लोकोऽस्मिन्निति वसन्तः ऋतुराजः ॥ “ भास दीप्तौ ” भासतीति भासन्तः शोभनम् ॥ “ वह प्रापणे ” वहतीति वहन्तः कालः ॥ “ दु नदि समृद्धौ ” नन्दतीति नन्दन्तः बुद्धिमान् हृष्टो वा ॥ “ हि गतौ ” हिनोतीति हेमन्तः ऋतुविशेषः ॥ “ राध साध ससिद्धौ ” साध्यतीति साधन्तः भिक्षुः ॥

॥ १४५ ॥ कुङोररक् ॥ ३. १८ ॥

अस्मादरक्प्रत्ययो भवति । “ कुङ् शब्दे ” कवते कुररः पक्षी । स्त्रियां तु कुररी ॥

॥ १४६ ॥ अङ्गिमदिमन्थिकडिमृजिभ्य आरः ॥ ३. १९ ॥

एभ्य आरप्रत्ययो भवति । “ अगि ” गत्यर्थः । अङ्गतीति अङ्गारः दग्धकाष्ठम् ॥ “ मदी हर्षे ” मद्यते मदारः मत्तहस्ती ॥ “ मदि ” स्तुत्यादौ । मन्दते मन्दारः वृक्षः ॥ “ कड मदे ” कडतीति कडारः पिङ्गलः ॥ “ मृजू शुद्धौ ” आख्यर्थे गृहं मर्षीति मार्जारः बिडालः ॥ “ कनीनका ” इत्यादौ “ श्रकि ” गत्यर्थः । श्रङ्कते शृङ्गारः रसविशेषः । कस्य गत्वं रेफस्य ऋत्वम् ॥ “ भृज् ” विभर्ति जलमिति भृङ्गारः जलस्थानम् । न्वात्वागमो गोन्यश्च । “ कूज अव्यक्त शब्दे ” कूजते कुङ्जरः हस्ती ॥ कूजेः परस्याकाररय ह्रस्वत्वम् ; जकारात्पूर्वो नागमः, उकारस्य उकारः ॥

॥ १४७ ॥ सत्तेरषण्णोऽन्तश्च ॥ ३. २० ॥

अस्मादपप्रत्ययो भवति षोऽन्तश्च । “ सृ गतौ ” सरतीति सर्षपः सिद्धार्थः ॥

॥ १४८ ॥ विटपादयः ॥ ३. २१ ॥

विटपकुणपकुडपदलपोलपाः । एते अपप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “विट शब्दे” विटतीति विटपः स्तम्भ ॥ “कुण शब्दे” कुणतीति कुणप शव ॥ “कुट कौटिल्ये” कुटतीति कुटपः मानविशेष ॥ “दल जि फला” दलतीति दलपः प्रहरणम् ॥ “ऋ गतौ” इयतीति उलपः तृणविशेषः । एवमन्येऽप्यनुसर्तव्याः ॥

॥ १४९ ॥ वृतेस्तिकः ॥ ३. २२ ॥

अस्मात्तिकप्रत्ययो भवति । “वृत्तु वर्तने” वर्तत इति वर्त्तिका दीपाश्रय । चटिका वा स्त्रिया मादा [१] ॥

॥ १५० ॥ कृतिभिदिलतिभ्यो यण्वत् ॥ ३. २३ ॥

एभ्यस्तिकप्रत्ययो भवति, स च यण्वत्, तेनायुणत्वम् । “कृती छेदने” शुभ कृन्ततीति कृत्तिकाः । स्त्रीत्वं बहुत्व च । बहुल ॥ “भिदिर् विदारणे” भिनत्तीति भित्तिका कुड्यम् ॥ “लत” इति सौत्रोऽयं धातुः । लततीति लत्तिका गोधा ॥

॥ १५१ ॥ इष्यसिभ्यां तकः ॥ ३. २४ ॥

आभ्यां तकप्रत्ययो भवति । .. [इष्टका ॥ अष्टका ॥]

[॥ १५२ ॥ दृग्भ्यां भः ॥ ३. २५ ॥]

“दृग् विदारणे” दृणातीति दर्भः कुशः पवित्रकरणम् ॥ “गृ निगरणे” नाभिनालेन मातुराहार गिलतीति गर्भः प्रसिद्धप्रसूतिकारणम् ॥

॥ १५३ ॥ इणो यण्वत् ॥ ३. २६ ॥

अस्माद्धप्रत्ययो भवति, स च यण्वत् । “इण् गतौ” एति गच्छतीति इभः हस्ती ॥

॥ १५४ ॥ विपतिभ्यां तनः ॥ ३. २७ ॥

आभ्यां तनप्रत्ययो भवति । “वि प्रजने” वीयते अनया वेतना भृतक-
मूल्यम् ॥ “पल्ल” पतति लोकोऽस्मिन्निति पत्तन नगरम् ॥

॥ १५५ ॥ सञ्ज्यसिभ्यां क्थिः ॥ ३. २८ ॥

आभ्यां क्थिः प्रत्ययो भवति । तकारो यण्वद्वावार्थः, तेनागुणत्वम् ।
षञ्जरेनुषङ्गलोपः । “षञ्ज सङ्गे” सज्जतीति सक्थि ऊरु ॥ “असु
क्षेपणे” अस्यते क्षिप्यते; “अन” मज्जादौ वा नात्र [१] अस्थि
शरीरावयवः ॥

॥ १५६ ॥ सारेरथिः ॥ ३. २९ ॥

अस्मादथिप्रत्ययो भवति । “सृ गतौ” । हेताविन् । अश्वान्
सारयतीति सारथिः रथवाहः ॥

॥ १५७ ॥ अङ्ग्यतिभ्यामुलिथिः ॥ ३. ३० ॥

इदित्वान्नागमः । “अगि” गत्यर्थः । अङ्गतीति अङ्गुलिः करावयवः ॥
“अत सातत्यगमने” अततीति अतिथिः अञ्चुर [आगन्तुकः] ॥

॥ १५८ ॥ निदलिभ्यां मिः ॥ ३. ३१ ॥

आभ्या मिप्रत्ययो भवति । “णीङ् प्रापणे” नयति शकटं नेमिः
चक्रधारा ॥ “दल जि फला” दलत्यरीन् इति दल्मिः
शक्रायुधम् ॥

॥ १५९ ॥ ऊर्मिभूमिरश्मयः ॥ ३. ३२ ॥

एते मिप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “ऋ गतौ” इयतीति ऊर्मिः भङ्गः ॥
“भू सत्तायाम्” भवति सर्वत्र भूमिः पृथ्वी ॥ “राश्व शब्दे” राशतीति
रश्मिः किरणः ॥

॥ १६० ॥ इषेः सुक् ॥ ३. ३३ ॥

इषेर्धातोः सुक्प्रत्ययो भवति । “इषु इच्छायाम्” इष्यते इक्षुः
मधुरद्रव्यविशेषः ॥

॥ १६१ ॥ अवितृस्तृतन्त्रिभ्य ईः ॥ ३. ३४ ॥

एभ्य ईप्रत्ययो भवति । “अव रक्ष पालने” पुत्रार्थं रजोऽवतीति
अविः रजस्वला ॥ “तृ प्लवनतरणयो” तीर्यतेऽनया तरिः नौ ॥ “स्तृञ्
आच्छादने” स्तृणातीति स्तरी आच्छादनविशेषः ॥ “तन्त्रि कुटुम्बधारणे”
तन्त्रयतीति तन्त्री वीणा ॥

॥ १६२ ॥ लक्षेमोऽन्तश्च ॥ ३. ३५ ॥

अस्मादीप्रत्ययो भवति, मोऽन्तश्च । “लक्ष दर्शनाङ्कनयो” लक्षयति
दर्शयति पुण्यकर्माण लक्ष्मीः ॥

॥ १६३ ॥ वातप्रमीः ॥ ३. ३६ ॥

अयमीप्रत्ययान्तो निपात्यते । वातप्रपूर्वे “मा माने” वातं प्रमातीति
वातप्रमीः वातवाहनो मृगः ॥

॥ १६४ ॥ कृगृजागृभ्यः किः ॥ ३. ३७ ॥

एभ्यः किप्रत्ययो भवति । को यण्वत् । “ङु कृञ् करणे” करोतीति
कृर्विः ॥ “गृ निगरणे” गिरतीति गिर्विः । छान्दसावेतौ रविचन्द्रौ ॥
“जागृ निद्राक्षये” जागर्तीति जागृविः अग्निः ॥

॥ १६५ ॥ छव्यादयः ॥ ३. ३८ ॥

छविदर्विस्थविदीदिविकिकिदीवयः । एते क्विप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते ।
“छो छेदने” छव्यतीति छविः कान्तिः ॥ “दृ विदारणे” दृणातीति दर्विः
तर्दूः ॥ “ष्ठा गतिनिवृत्तौ” तिष्ठतीति स्थविः तन्तुवायद्रव्यम् ॥ “दिवु”
क्रीडादिषु । दीव्यतीति दीदिवि स्वर्गः द्विर्वचनम् ॥ [“^१दिवु” क्रीडादिषु ।
किकिपूर्वः । किकिदीवि] । पक्षिविशेषः ॥

॥ १६६ ॥ खञ्जेरकः ॥ ३. ३९ ॥

अस्मादकप्रत्ययो भवति । “खजि मन्ये” खञ्जतीति खञ्जकः
पक्षी ॥

॥ १६७ ॥ बलाकादयः ॥ ३. ४० ॥

बलाकपिनाकपताकश्यामाकशलाका । एते अकप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते ।
“बल संवरणे” बलते बलाका पक्षिणि ॥ “पिषू सचूर्णने” पिनष्टीति
पिनाकं हरधनुः ॥ “पतू गतौ” पततीति पताका ध्वज ॥ “श्यैङ् गतौ”
श्यायते श्यामाक. धान्य व्रीहिविशेषः ॥ “पल शल” शलतीति शलाका
अञ्जनलेखनिका नेत्राञ्जनीति ॥

॥ १६८ ॥ अर्तेरलिः ॥ ३. ४१ ॥

अस्मादलिप्रत्ययो भवति । “ऋ गतौ” इयतीति [अर्तेरलिः]
कनिष्ठिकाङ्गुलिः ॥

॥ १६९ ॥ अञ्जेरलिः ॥ ३. ४२ ॥

अस्मादलिप्रत्ययो भवति । “अञ्जु” व्यक्त्यादौ । अनक्तीति
अञ्जलिः करसङ्घट्टः ॥

॥ १७० ॥ मृकणिभ्यामीचिः ॥ ३. ४३ ॥

आभ्यामीचिप्रत्ययो भवति । “मृङ् प्राणत्यागे” म्रियते तमोऽनेन
मरीचिः किरणः ॥ “कण गतौ” कणने कणीचिः कलाविशेषः ॥

॥ १७१ ॥ रातेस्त्रिः ॥ ३. ४४ ॥

अस्मान्निप्रत्ययो भवति । “रा ल दाने” रात्रिचराणं प्रतीति
ददातीति रात्रिः क्षपा ॥

॥ १७२ ॥ दुषेरिकः ॥ ३. ४५ ॥

अस्मादिकप्रत्ययो भवति । “दुष वैकृत्ये” हेताविन् । दूषयतीति
दूषिका नेत्रमलम् । “दुषे कालिते” इत्युपधाया ऊत्वम् ॥

॥ १७३ ॥ कृतृभ्यामीषः ॥ ३. ४६ ॥

आभ्यामीषप्रत्ययो भवति । “डु कृञ् करणे” गृहशोभा करोतीति
करीषः शुष्कगोमयम् ॥ “तृ प्लवनतरणयोः” तरतीति तरीषः शोभनम् ॥

॥ १७४ ॥ शिरीषादयः ॥ ३. ४७ ॥

शिरीषपुरीषजीषाम्बरीषाः । एते ईषप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “श्रु
हिसायाम्” शृणातीति शिरीषः वृक्षः ॥ “पृ पालनपूरणयो” पालयति
प्राणान् सम्यक् परिणामनिष्कासेन पुरीष विष्टा ॥ “ऋजि भृजी भर्जने”
ऋज्यते ऋजीष पशुवचनम्, वृथापाको वा ॥ “वृञ् वरणे” ।
अपूर्वः । अ आकाश वृणोतीति अम्बरीषः आष्ट्र । एवमन्येऽप्यनुसर्तव्याः ॥

॥ १७५ ॥ कृशृशौण्डभ्य ईरः ॥ ३. ४८ ॥

एभ्य ईरप्रत्ययो भवति । “कृ विक्षेपणे” किरतीति करीरः वृक्षः ॥
“शृ हिसायाम्” शीर्यते शरीरं कायः ॥ “शौण्डु गर्वे” शौण्डतीति
शौण्डीरः सत्यवान् दाता ॥

॥ १७६ ॥ क्षीरोशीरगभीरगम्भीराः ॥ ३. ४९ ॥

एते ईरप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “क्षणु हिसायाम्” क्षणोतीति क्षीरं
पयः ॥ “वश कान्तौ” वधीति उशीरम् । सप्रसारण निपातनात् । अथवा
उश्यते काम्यते उशीर गन्धद्रव्यम् ॥ “गमू गतौ” गच्छतीति गभीरः
अगाधः ॥ गम्भीरः स एव ॥

॥ १७७ ॥ अगिश्रुश्रियुवहिभ्यो निः ॥ ३. ५० ॥

एभ्यो धातुभ्यो नि.प्रत्ययो भवति । “अक अग कुटिलायां गतौ”
अगति वायुवशादूर्ध्व गच्छतीति अग्निः अनल ॥ “श्रु श्रवणे” श्रूयते

श्रेणिः कटिप्रदेशः ॥ “श्रीञ् सेवायाम्” श्रयतीति श्रेणिः पङ्क्तिः ॥
 “यु मिश्रणे” यौतीति योनिः गुणोत्पत्तिस्थानम् ॥ “वह प्रापणे” उहते
 इति वह्निः दहनः ॥

॥ १७८ ॥ सृणिवेणिवृष्णिधृष्णिपार्ष्णिचूर्णयः ॥ ३. ५१ ॥

एते निप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “सृ गतौ” सरतीति सृणिः अङ्कुशः ॥
 “वि प्रजने” वेतीति वेणिः केशबन्धः ॥ “वृष सेचने” वर्षतीति वृष्णिः
 यादवविशेषः ॥ “जि धृषा प्रागल्भ्ये” धृष्णोतीति धृष्णिः वशविशेषः [१] ॥
 पृषु सेचने” पृष्यत इति पार्ष्णिः पादग्रन्थिः पादपश्चादवस्थानम् ॥
 “चर” गत्यर्थः । चरतीति चूर्णिः ग्रन्थविशेषः ॥

॥ १७९ ॥ पातेर्डतिः ॥ ३. ५२ ॥

अस्माङ्ङुति प्रत्ययो भवति । “पा रक्षणे” पातीति पतिः स्वामी ॥

॥ १८० ॥ भूस्वदिभ्यः क्रिः ॥ ३. ५३ ॥

एभ्यः क्रिप्रत्ययो भवति । को यण्वद्भावात् । “भू सत्तायाम्”
 भवतीति भूरिः प्रभूतम् ॥ “षूङ् प्राणिगर्भविमोचने” सूते बुद्धिः सूरिः
 पण्डितः ॥ “अद प्सा भक्षणे” खमतीति अद्रिः पर्वतः ॥

॥ १८१ ॥ पृणातेः कुषः ॥ ३. ५४ ॥

अस्मात् कुषप्रत्ययो भवति । कोऽनुबन्धः । “पृ पालनपूरणयोः”
 पृणाति पूरयति स्त्रीणामुदरं गर्भेणेति पुरुषः पुमान् ॥

॥ १८२ ॥ हतेरूषः ॥ ३. ५५ ॥

हन्तेर्धातोः ऊषप्रत्ययो भवति । “हन हिसागत्यो” हन्तीति हनूषः
 राक्षसविशेषः ॥

॥ १८३ ॥ मञ्जूषादयः ॥ ३. ५६ ॥

मञ्जूषगण्डूषपीयूषाटरूषाः । एते ऊषप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते ।
 “मच्चि धारणोच्छ्रायपूजनेषु” मञ्चते मञ्जूषा पेटा ॥ “गडि वदनै-

कदेशे ” गण्डतीति गण्डूषं कर[मुख]वारि ॥ “ पीड् पाने ” पीयते इति पीयूषम्
अमृतम् ॥ “ ऋ गतौ ” आटपूर्व. । आट इयतीति आटरूष. वासा ॥

॥ १८४ ॥ शकादिभ्योऽटः ॥ ३. ५७ ॥

एवमादिभ्योऽटः प्रत्ययो भवति । “ शकू शक्तौ ” शक्नोति गन्तुमनेन
शकटः स्यन्दनः ॥ “ अव रक्ष पालने ” अवतीति अवटः गर्तः ॥ “ सृ गतौ ”
सरतीति सरटः कृकलासः ॥ “ डु कृञ् करणे ” करोति मद करटः
गजकपोलः । एवमन्येऽप्यनुसर्तव्याः ॥

॥ १८५ ॥ जटामर्कटौ ॥ ३. ५८ ॥

एतावटप्रत्ययान्तौ निपात्येते । “ जनी प्रादुर्भावे ” केशेषु जायन्ते
जटा केशसमूह ॥ “ मृड् प्राणत्यागे ” म्रियते मर्कटः कपिः । अथ वा “ मर्क ”
इति सौत्रोऽयं धातुः । मर्कतीति मर्कटः ॥

॥ १८६ ॥ वहलादिभ्य इत्रोत्रौ ॥ ३. ५९ ॥

एवमादिभ्यो यथासङ्ख्यं इत्र उत्र इत्येतौ प्रत्ययौ भवतः । “ वह
प्रापणे ” वहतीति वहत्रं पोतः ॥ “ रा ला दाने ” लातीति लोत्रम् अपहृत
द्रव्यम् । एवमादयोऽप्यनुसर्तव्याः ॥

॥ १८७ ॥ खर्जिकृपिमसिपिञ्जादिभ्य ऊरोलौ ॥ ३. ६० ॥

एवमादिभ्य ऊर ऊल इत्येतौ प्रत्ययौ भवतः । “ खर्ज मार्जने ”
खर्जतीति खर्जूरः वृक्षविशेषः ॥ “ कृपू सामर्थ्ये ” कल्पते कर्पूरः गन्धद्रव्यम् ॥
“ मसि परिमाणे ” मस्यतीति मसूरः धान्यविशेषः ॥ “ पिञ्ज ” इति सौत्रोऽयं
धातुः । पिञ्जतीति पिञ्जूरः अक्षिरोगः ॥ “ लृगि ” गत्यर्थः । लङ्गयतीति
लाङ्गूलं पुच्छम् । उणादित्वालङ्गेर्द्धित्वम् । इत्यादयोऽनुसर्तव्याः ॥

॥ १८८ ॥ सर्तेर्वः ॥ ३. ६१ ॥

अस्माद्वप्रत्ययो भवति । “ सृ गतौ ” सरतीति सर्व कृत्स्नम् ॥

॥ १८९ ॥ उल्बादयः ॥ ३. ६२ ॥

उल्बनिम्बबिम्बशुल्बा । एते दप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “ ऋ गतौ ” इयतीति उल्ब जरायुः ॥ “ णीङ् प्रापणे ” नयते निम्ब. वृक्ष ॥ “ वि प्रजने ” वेतीति बिम्ब प्रतिरूपम् ॥ “ शल् गतौ ” शल्तीति शुल्ब ताम्रम् । एवमन्येऽप्यनुसर्तव्याः ॥

॥ १९० ॥ शविकमिभ्यां दः ॥ ३. ६३ ॥

आभ्यां दप्रत्ययो भवति । “ शव गतो ” शवतीति शब्दः ध्वनिः ॥ “ कमु कान्तौ ” कमतीति कन्दः सूरणः ॥

॥ १९१ ॥ कुन्दादयः ॥ ३. ६४ ॥

कुन्दवृन्दमन्दाब्दा । एते दप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । ... .. तीति कुन्दः पुष्पविशेषः ॥ “ वृज् वरणे ” वृणोतीति वृन्दः समूहः ॥ “ मन ज्ञाने ” मन्यते मन्दः स्थिरगतिः ॥ “ अव रक्ष पालने ” अवतीति अब्दः संवत्सरः ॥

॥ १९२ ॥ पीम्यो रुः ॥ ३. ६५ ॥

अनयो रुप्रत्ययो भवति । “ पीङ् पाने ” पीयते पेरुः भास्करः ॥ “ मीङ् हिसायाम् ” मीयते मेरुः सुरशैलः । सुपूर्वः । सुमेरुः स एव ॥

॥ १९३ ॥ जत्र्वादयः ॥ ३. ६६ ॥

जत्रुश्मश्रुशिग्रुशत्रवः । एते रुप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “ जनीङ् प्रादुर्भावि ” जायते जत्रु ग्रीवाया अस्थि ग्रीवावयवो वा ॥ “ शो नूकरणे ” श्यति श्मश्रु मुखशोभा ॥ “ शीङ् निशामने ” शिनोतीति शिग्रुः शोभाञ्जनः ॥ “ शट् शातने ” शीयत इति शत्रुः वैरी । एवमन्येऽपि ॥

॥ १९४ ॥ योरागूः ॥ ३. ६७ ॥

अस्मादागूप्रत्ययो भवति । “ यु मिश्रणे ” यौतीति यवागूः अश्वपद्य वरणं च ॥

इति दुर्गसिंहविरचिता उणादिवृत्तौ

तृतीय. पाद. ॥

॥ अथ चतुर्थः पादः ॥

॥ १९५ ॥ जनिमनिदसिभ्यो युः ॥ ४. १ ॥

एभ्यः युप्रत्ययो भवति । उणादित्वात् योरनादेशो न भवति ।
“जनी प्रादुर्भावे” जायते जन्युः प्राणी ॥ “मन ज्ञाने” मन्यते मन्युः
कोपः ॥ “तसु दसु उपक्षये” दस्यति अन्यमुपक्षणोतीति दस्युः चोरः ॥

॥ १९६ ॥ द्वीकृशिभ्यां कुगानुकौ ॥ ४. २ ॥

आभ्या कुक् आनुक् इत्येतौ प्रत्ययौ भवतः यथासङ्गम् । ककारो
यण्वद्भावात्, तेनागुणत्वम् । “द्वी लज्जायाम्” जिह्वेतीति द्वीकुः सलज्जः ॥
“कृश तनूकरणे” कृशतीति कृशानुः वहिः ॥

॥ १९७ ॥ मन्यतेः किरत उच्च ॥ ४. ३ ॥

अस्मात् किः प्रत्ययो भवति, अत उत्त्वम् । “मन ज्ञाने” मन्यते
मुनिः यतिः ॥

॥ १९८ ॥ अहिकम्प्योर्नलोपश्च ॥ ४. ४ ॥

आभ्यां कि प्रत्ययो भवति, नलोपश्च । “अहि प्लिहि गतौ”
अंहते वेगेन गच्छतीति अहिः सर्पः ॥ “कपि चलने” कम्पते कपिः
वानरः ॥

॥ १९९ ॥ शृवसिवपिराजिवृहनिनभिभ्य इञ् ॥ ४. ५ ॥

एभ्य इञ्प्रत्ययो भवति । अकार इज्वद्भावात् । “शृ सृ हिसायाम्”
शृणोतीति शारिः गजप्रावरणम् ॥ “वस निवासे” वसतीति वासिः
काष्ठकुहाल ॥ “डु वपु” उप्यते वापी जलाधार ॥ “राजृ दीप्तौ”
राजते इति राजिः श्रेणिः ॥ “वृञ् वरणे” वृणोतीति वारि जलम् ॥
“हन हिसागत्योः” हन्तीति घातिः प्रहरणम् ॥ “णभ तुभ हिसायाम्”
नभ्यतीति नाभिः शरीरमध्मम् ॥

॥ २०० ॥ अजिजन्यतिरशिपणिभ्यः^१ ॥ ४. ६ ॥

एभ्य इज्प्रत्ययो भवति । पृथग्योग स्पष्टार्थः । अत एव निर्देशादजेर्वी न स्यात् । “अज क्षेपणे” अज्यते लोकोऽस्मिन्निति आजिः ॥ “जन जनने” जजन्तीति जनिः माता ॥ “अत सातत्यगमने” अततीति आतिः गमनम् ॥ “रश” इति सौत्रोऽयं धातुः । रशतीति राशिः ॥ “पण व्यवहारे स्तुतौ च” पणायते व्यवहरत्यनेन पाणिः करः ॥

॥ २०१ ॥ वे[जो डिः]^१ ॥ ४. ७ ॥

अस्मात् डिप्रत्ययो भवति । डोऽन्त्यस्वरादिलोपार्थः । “वेज् तन्तुसन्ताने” वयतीति विः पक्षी ॥

॥ २०२ ॥ नीविः ॥ ४. ८ ॥

अय डिप्रत्ययान्तो निपात्यते । निपूर्वः । “वेज् तन्तुसन्ताने” वयतीति नीविः मूलबन्धनम् [मूलधनम्] ॥

॥ २०३ ॥ सख्यादयः ॥ ४. ९ ॥

सखि अश्रि प्रहि इत्यादयो डिप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “ख्या प्रकथने” समानपूर्वः । समा[न^१] ख्यातीति सखि मित्रम् ॥ “आ पाके” नञ्पूर्वः । न श्रातीति अश्रिः अग्रभागः ॥ “ओ हाक् त्यागे” । प्रपूर्वः । प्रजहातीति प्रहिः कूपः त्यागकर्ता वा । इत्यादयोऽप्यनुसर्तव्याः ॥

॥ २०४ ॥ धृज्वसिभ्यां क्तिः ॥ ४. १० ॥

आभ्यां क्तिप्रत्ययो भवति । ककारो यण्वद्भावार्थः । तेनागुणत्वम् । “दृज् आदरे” द्वियते दृतिः चर्मप्रसेवकः ॥ “वस आच्छादने” वस्यतेऽनया वस्तिः पूर्वशिरा ॥

॥ २०५ ॥ वहिवस्यमिभ्योऽतिः ॥ ४. ११ ॥

एभ्योऽतिप्रत्ययो भवति । “वह प्रापणे” वहतीति वहतिः नौः ॥

१. The ms reads पणेः

२. The letters within brackets are omitted in the ms.

“वस निवासे” वसति लोकोऽस्यामिति वसतिः गृहम् ॥ “अम गतौ”
अमतीति अमतिः काल ॥

॥ २०६ ॥ क्षिपिध्रुविलिखिलङ्घिदमिभ्यो ऋक् ॥ ४. १२ ॥

एभ्यो ऋक्प्रत्ययो भवति । “क्षिप प्रेरणे” क्षिपतीति क्षिपकः
योद्धा ॥ “ध्रुव गतिस्थैर्ययो” ध्रुवति निश्चलीभवत्यनेन ध्रुवकः शङ्कु ॥
“लिख लेखने” लिखतीति लेखकः चित्रकर ॥ इदनुबन्धत्वाच्चागमः ।
“लघि” गत्यर्थः । लङ्घत इति लङ्घकः अशमी कामीत्यर्थः ॥ “दम” इति
सौत्रः । दमतीति दमकः कर्मकारी ॥

॥ २०७ ॥ हो द्वे च ॥ ४. १३ ॥

अस्मात् ऋक्प्रत्ययो भवति । अस्य च द्वे रूपे भवतः । “ओ हाक्
त्यागे” जहाति जहकः कमल ॥

॥ २०८ ॥ कृषेवृद्धिर्वा ॥ ४. १४ ॥

अस्मात् ऋक्प्रत्ययो भवति वृद्धिर्वा । “कृष विलेखने” कर्षतीति कर्षकः
कार्षकः कृषीवलः । “युक्कृषामनाकान्ता” इति ऋक्स्थाने अकादेशो भवति ॥

॥ २०९ ॥ कृजादिभ्यो ऋः ॥ ४. १५ ॥

“डु कृञ् करणे” “सृ गतौ” “मृड् प्राणत्यागे” “फल
निष्पत्तौ” एवमादिभ्यो ऋप्रत्ययो भवति । करोति भयं करकं घनोपल ॥
सरत्यनेन सरकः सुरापानपात्रम् ॥ म्रियतेऽनेन मरकः जनोपमर्ग ॥ फलतीति
फलकः अक्षक्रीडादिः । एवमन्येऽपि ॥

॥ २१० ॥ शमेः खः ॥ ४. १६ ॥

अस्मात् खप्रत्ययो भवति । “शमु दमु उपशमने” जलं विना
शाश्यतीति शङ्खः कम्बुः ॥

॥ २११ ॥ मुहेर्मूर्च ॥ ४. १७ ॥

अस्मात् खप्रत्ययो भवति, मूरादेशश्च । “मुह वैचित्ये” मुहति
कार्येषु मूर्खः जडः ॥

॥ २१२ ॥ शिखा ॥ ४. १८ ॥

अयं शब्दः खप्रत्ययान्तो निपात्यते । “शीङ् निशामने” शिनोति
जनः शिखा चूडा ॥

॥ २१३ ॥ गमेर्गः ॥ ४. १९ ॥

अस्मात् गप्रत्ययो भवति । “गम् गतौ” गम्यते पुण्यार्थिभि
गङ्गा जाह्नवी ॥

॥ २१४ ॥ जनेर्घः ॥ ४. २० ॥

अस्मात् घप्रत्ययो भवति । “जनीङ् प्रादुर्भावे” जायतेऽनया वेगो
जङ्घा प्राण्यङ्गविशेषः ॥

॥ २१५ ॥ कचेः छः ॥ ४. २१ ॥

अस्मात् छप्रत्ययो भवति । “कच बन्धने” कचते बध्नाति जलम्,
जलेन कच्यते वा कच्छः नदीपार्श्वः ॥

॥ २१६ ॥ कृतृकृपिभ्यः कीटः ॥ ४. २२ ॥

एभ्यः कीटप्रत्ययो भवति । “कृ विक्षेपे” शिरसि कीर्यते क्षिप्यते
किरीटः मकुट ॥ “तृ प्लवनतरणया” तरतीति तिरीटं वेष्टनम् ॥
“कृपू सामर्थ्ये” कल्पत इति कृपीटः कर्पूरकुटी जलं वा ॥

॥ २१७ ॥ शमेर्डः ॥ ४. २३ ॥

अस्मात् डः प्रत्ययो भवति । “शम् दम् उपशमे” शाम्यतीति शण्डः
महिषः चोरो वा ॥

॥ २१८ ॥ सूचेः स्मः ॥ ४. २४ ॥

अस्मात् स्मः प्रत्ययो भवति । “सूच पैशुन्ये” सूचयतीति सूक्ष्मं
परमाणुमात्रम् ॥

॥ २१९ ॥ अदि भुवो डुतः ॥ ४. २५ ॥

अद्युपपदे अस्मात् डुतप्रत्ययो भवति । “भू सत्तायाम्” । अदपूर्वः
अद्विस्मित भवत्यत्र अद्भुतम् आश्चर्यम् ॥

“बन्ध बन्धने” बध्यते इति बन्ध्या निष्फला ॥ “ज्या वयोहानौ”
जिनातीति जाया । “जनी प्रादुर्भावे” सुखाय जायते आत्मा अत्र
जाया पत्नी ॥

॥ २२५ ॥ रुचिभुजिभ्यां किष्यः ॥ ४. ३१ ॥

आभ्यां किष्यप्रत्ययो भवति । ककारो यण्वद्भावात् । तेनागुणत्वम् ।
“रुच दीप्तौ” रोचते इति रुचिष्यः प्रिय ॥ “भुज पालने” स्वाम्युच्छिष्टं
भुङ्क्ते भुजिष्यः दासः ॥

॥ २२६ ॥ मदेः स्यः ॥ ४. ३२ ॥

अस्मात् स्यप्रत्ययो भवति । “मदि हर्षे” माद्यति हृष्यति नवोदकेन
मत्स्यः मीनः ॥

॥ २२७ ॥ मद्यसिवसि[वासि]भ्यः सरः ॥ ४. ३३ ॥

एभ्यः सरप्रत्ययो भवति । “मदि हर्षे” माद्यतीति मत्सरः
पैशुन्यम् ॥ “अश भोजने” अश्नातीति अक्षरं वर्णः ॥ “वस आच्छादने”
वर्सन्ति ऋतवोऽत्र वत्सरः वर्षः । संपूर्वं सवत्सरः स एव ॥ “वास
उपसेवायाम्” चौरादित्वादिन् । वासयतीति वासरः दिवसः ॥

॥ २२८ ॥ शृणातेः करः ॥ ४. ३४ ॥

अस्मात् करप्रत्ययो भवति । “शृ हिसायाम्” शृणाति पित्तमिति
शर्करा मत्स्यण्डी गुडविकारः ॥

॥ २२९ ॥ पुषो यण्वत् ॥ ४. ३५ ॥

अस्मात् करप्रत्ययो भवति । स च यण्वत् । [“पुष पुष्टौ”] पुष्यति
शोभामिति पुष्करं पद्मम् । लत्वम् । पुष्कलं भूरि ॥

॥ २३० ॥ स्तृणातेष्टत् ॥ ४. ३६ ॥

अस्मात् टत्प्रत्ययो भवति । अकारमात्रः । “रमृवर्णः” । अथवा ढट् ।

“ डानुबन्धेऽन्त्यस्वरादेर्लोपः ” । डकारो नदाद्यर्थः । रकारमात्र एव । “ स्तृञ् आच्छादने ” स्तृणाति आच्छादयति लज्जया आत्मान इति स्त्री महिला ॥

॥ २३१ ॥ कठिचकिभ्यामोरः ॥ ४. ३७ ॥

आभ्यामोरप्रत्ययो भवति । “ कठ कृच्छ्रजीवने ” कठति कृच्छ्रेण [जीवति] कठोरः कर्कशः ॥ “ चक तृप्तौ ” चकतीति चकोरः पक्षिविशेषः ॥

॥ २३२ ॥ घुणेडोरः ॥ ४. ३८ ॥

अस्मात् डोरप्रत्ययो भवति । “ डानुबन्धेऽन्त्यस्वरादेर्लोपः ” । “ घुण घूर्ण भ्रमणे ” घोणते घोरं रौद्रम् ॥

॥ २३३ ॥ सर्वधातुभ्यः घृन् ॥ ४. ३९ ॥

सर्वेभ्यो धातुभ्यो यथासम्भवं घृन्प्रत्ययो भवति । षकारो नदाद्यर्थः । निमित्ताभावादृकारः । नकार उच्चारणार्थः । “ भस भर्त्सनीयः ” बभस्तीति भस्त्री कांसादिधमनिः चर्ममयी । अस्य नदादित्वमाकृतिगणत्वात् ॥ “ घेष्ट पा पाने ” पीयतेऽत्र पात्र पात्री वा ॥ “ मा माने ” मातीति मात्रा उपकरणं स्तोत्रं वा ॥ “ अम रोगे ” अमतीति अमत्रम् अन्तर्नाडी गुणश्च ॥ “ वि प्रजनादिषु ” वेतीति वेत्र विटपविशेषः ॥ “ वश कान्तौ ” वष्टीति उष्ट्रं करभः । अस्य घृन्नन्तस्य संप्रसारण निपातनात् षत्व च ॥

॥ २३४ ॥ चिमिदिभ्यां लक् ॥ ४. ४० ॥

आभ्यां लक्प्रत्ययो भवति । ककारो यण्वद्भावार्थः । तेनागुणत्वम् । “ चिञ् चयने ” चिनीतीति चित्रं लेख्यम् आश्चर्यं वा ॥ “ जि मिदा स्नेहने ” मिनोति स्नेहयुक्तो भवति इति मित्रम् । “ अघोषेष्वशिटा प्रथमः ” । सुहृत् ॥

॥ २३५ ॥ पूजो ह्रस्वश्च ॥ ४. ४१ ॥

अस्मात् लक्प्रत्ययो भवति । धातोः ह्रस्वश्च । कोऽगुणार्थः । [“ पूज पवने ”] पुनातीति पुत्रः ॥

॥ २३६ ॥ सिर्मनन्तश्च ॥ ४. ४२ ॥

“पूञ् पवने” अस्मात् सिप्रत्ययो भवति । अस्य च मन् अन्तश्च ।
चकारात् द्वस्त्व च । इकार उच्चारणार्थः । पुनातीति पुमान् पुरुष ॥

॥ २३७ ॥ कुटेर्मलः ॥ ४. ४३ ॥

अस्मान्मलप्रत्ययो भवति । कुटादित्वात् अगुणत्वम् । “कुट
कौटिल्ये” कुटति पानीयं कुटिल भवति इति कुड्मलम् । निपातनात् टस्य
डत्वम् । ईषद्विकसितम् ॥

॥ २३८ ॥ व्रश्चेः सक् ॥ ४. ४४ ॥

अस्मात् सक्प्रत्ययो भवति । ककारो यण्वद्भावात् । तेन “ग्रहिज्या”
इत्यादिना संप्रसारणम् । “व्रश्छू छेदने” व्रश्चत्यातपं वृक्षः पादपः ॥

॥ २३९ ॥ श्रुवः चिक् ॥ ४. ४५ ॥

अस्मात् चिक्प्रत्ययो भवति । इकारोऽनुबन्धः । कोऽगुणार्थः ।
“स्रु गतौ” स्रवतीति स्रुक् यज्ञोपकरणम् ॥

॥ ३४० ॥ चतेर्वारः ॥ ४. ४६ ॥

अस्माद्धारप्रत्ययो भवति । अकार उच्चारणार्थः । “चने चदी याचने”
चतन्ति चतेते चत्वारः चतुस्सङ्ख्या ॥

॥ २४१ ॥ गमेरिनिः ॥ ४. ४७ ॥

अस्मादिनिप्रत्ययो भवति । “गमू गतौ” गमिष्यतीति गमी
गन्ता ॥

॥ २४२ ॥ आङि णिनिः ॥ ४—४८ ॥

आङि उपपदे गमेरेव णिनिः प्रत्ययो भवति । णकार इज्वद्भावात् ।
इकार उच्चारणार्थः । “गमू गतौ” आङ्पूर्वः । आगमिष्यतीति आगामी
आगन्तुः ॥

॥ २४३ ॥ भूस्थाभ्यां णिनिः ॥ ४—४९ ॥

आभ्यां णिनिप्रत्ययो भवति । णकार इज्जद्वावार्थः । भाव् इश्च ।
“ भू सत्तायाम् ” भविष्यतीति भावी भविष्यन् ॥ “ घा गतिनिवृत्तौ ”
स्थास्यतीति स्थायी स्थास्यन् ॥

॥ २४४ ॥ परमेष्ठी ॥ ४—५० ॥

अयं णिनिप्रत्ययान्तो निपात्यते । “ घा गतिनिवृत्तौ ” परमपूर्वः ।
सप्तम्या अलुक् । परमे पदे तिष्ठतीति परमेष्ठी ब्रह्मा ॥

॥ २४५ ॥ भृवमिकुभ्यः शक् ॥ ४—५१ ॥

एभ्यः शक्प्रत्ययो भवति । ककार पूर्ववत् । “ डु भृञ् ”
बिभर्तीति भृशम् अत्यर्थम् ॥ “ डु वसु उद्गिरणे ” वमति शब्दमिति वंशः
वेणुः ॥ “ कु शब्दे ” कौति पवित्रतामिति कुशः दर्भः ॥

॥ २४६ ॥ कीनाशाङ्कुशौ ॥ ४—५२ ॥

एतौ शक्प्रत्यययान्तौ निपात्येते । “ कित ज्ञाने ” चेकेतीति कीनाशः
यमः ॥ “ अकि लक्षणे ” इदनुबन्धत्वान्नागमः । अनुस्वारो वर्गान्तः । अङ्कतीति
अङ्कुशः करिवारणम् ॥

॥ २४७ ॥ वृत्वदिहनिमनिकस्यशिकषेभ्यः सः ॥ ४—५३ ॥

एभ्यः सप्रत्ययो भवति । “ वृञ् वरणे ” वृणोति सर्वं छादयतीति
वर्षं मधुपानम् ॥ [तैर्षः सूर्यः ।] “ वद व्यक्तायां वाचि ” मातरमभ्येत्य
वदतीति वत्सः शकृत्करिः ॥ “ हन हिसागत्योः ” विसं हन्तीति हंसः ।
अथवा चारुगत्या हन्ति गच्छति इति हस पक्षी ॥ उणादित्वात् कचित्
दीर्घत्वमपि दृश्यते । “ मन ज्ञाने ” मन्यते सभाव्यते शरीरोपचयमनेन इति
मांसं पिशितम् ॥ “ कसि गतौ ” इदनुबन्धत्वान्नागमः । कसतीति कांसः
धातुविशेषः ॥ “ अशू व्याप्तौ ” अश्नोतीति अक्षः शकटैकदेशः ॥ “ कष
निष्कर्षे ” कषतीति कक्षा प्रसिद्धा ॥

॥ २४८ ॥ कृञः पासः ॥ ४—५४ ॥

“ङु कृञ् करणे” अस्मात् पासप्रत्ययो भवति । करोति शोभां कर्पासः बादरः ॥

॥ २४९ ॥ वसेः कनमिः ॥ ४—५५ ॥

अस्मात् कनसिप्रत्ययो भवति । इकार उच्चारणार्थः । ककारो यण्वत् ; तेनागुणत्वम्, सप्रसारणं च । “उशनस्” इत्यादिना अन् । “वश कान्तौ” वष्टि वाञ्छति दानवोदयमिति उशना शुक्र ॥

॥ २५० ॥ सर्वधातुभ्योऽसुन् ॥ ४—५६ ॥

सर्वधातुभ्यो यथाभिधान असुन्प्रत्ययो भवति । नकारोकारौ उच्चारणार्थौ । “विध विधाने” विधति सृजति इति वेधा सृष्टा ॥ “इण् गतौ” एति सर्व विकारम् अय लोहम् ॥ “पीड् पाने” पीयते पयः पानीयम् ॥ “तप धूप सन्तापे” तपतीति तपः धर्मार्जनम् ॥ “मन ज्ञाने” मन्यते बुध्यते अनेनेति मनः अन्त करणम् ॥ “चिती संज्ञाने” चेतति जन आत्मानमिति चेतः चित्तम् ॥ “रह त्यागे” रहति त्यजति ससर्गमिति रह एकान्तम् ॥ “वि प्रजने” वेति इति वयः शरीरावस्था ॥ यथासंभवं गुणः । “अन्त्वसन्तस्य” इति दीर्घत्वम् । “ङु धाञ्” पुरो धीयते पुरोधा पुरोहितः ॥

॥ २५१ ॥ चन्द्रे मातेः ॥ ४—५७ ॥

चन्द्रे उपपदे अस्मादसुन्प्रत्ययो भवति । अगुणवद्भावादाकारलोपः । भिन्नयोगः स्पष्टार्थ एव । चन्द्र मातीति चन्द्रमाः चन्द्रः ।

॥ २५२ ॥ अनेहसोऽप्सरसोऽङ्गिरसः ॥ ४—५८ ॥

एतेऽसुन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । “ईह चेष्टायाम्” नञ्पूर्वः । न ईहते चेष्टते अनेहा कालः ॥ “सृ गतौ” अप्पूर्वः । अप्सरन्तीति अप्सरसः देवयोषितः ॥ “गृ निगरणे” गिरन्तीति अङ्गिराः । निपातनादपूर्वः । अनु-स्वारो वर्गान्तः, इरादेशश्च । मुनिविशेषः ॥

॥ २५३ ॥ उषिरञ्जिशृभ्यो यण्वत् ॥ ४—५९ ॥

एभ्योऽसुन्प्रत्ययो भवति, स च यण्वत् । तेनागुणत्वम् । अनुषङ्गलोपः । “ऋदन्तस्येरगुणे ” । “ उष दाहे ” तनु उषति दहति इति उषाः अहर्मुखम् ॥ “रञ्ज रागे ” रक्षत्यनेनेति रजः धूलि ॥ “ शृ सृ हिसायाम् ” शीर्यते हिंस्यते शिरः मूर्धा ॥

॥ २५४ ॥ यजेः शिश्च ॥ ४—६० ॥

अस्मादसुन्प्रत्ययो भवति । स च यण्वत् । जस्य शिरादेश । इकार उच्चारणार्थः । “ यज देवपूजासङ्गतिकरणदानेषु ” यज्यते यशः कीर्तिः ॥

॥ २५५ ॥ उषेर्जश्च ॥ ४. ६१ ॥

अस्मादसुन्प्रत्ययो भवति । अस्य जकारोऽन्तस्य । अकार उच्चारणार्थः । “ उष दाहे ” उषतीति ओजः बलम् ॥

॥ २५६ ॥ वाचः सोऽन्तश्च ॥ ४. ६२ ॥

अस्मादसुन्प्रत्ययो भवति, सोऽन्तश्च । अकार उच्चारणार्थः । चवर्गस्य कि । “ नामि ” इत्यादिना षत्वम् । “ वच परिभाषणे ” वक्ति वाणीमिति वक्षः भुजमध्यम् ॥

॥ २५७ ॥ स्रुरिभ्यां तोऽन्तश्च ॥ ४. ६३ ॥

आभ्यामसुन्प्रत्ययो भवति अनयोस्तोऽन्तश्च । “षु सु दहु” स्रवति जल स्रोतः प्रवाह ॥ “ रि रेषणे च ” रीयते स्रवते योनौ रेतः शुक्रम् ॥

॥ २५८ ॥ शीङः फोऽन्तश्च ॥ ४. ६४ ॥

अस्मादसुन्प्रत्ययो भवति, फोऽन्तश्च । अकार उच्चारणार्थः । शीङ् स्वप्ने ” शेते योनौ शेफः मेढ्रम् ॥

॥ २५९ ॥ छदेर्नश्च ॥ ४. ६५ ॥

अस्मादसुन्प्रत्ययो भवति, धातोश्छस्य नोऽन्तश्च । “ छद षधृ ” चौरादित्वादिन् । अस्योपधाया दीर्घः । उणादित्वात् ह्रस्वत्वम् । छादयति पापं छन्दः वेदः ॥

॥ २६० ॥ अमेर्भोऽन्तश्च ॥ ४. ६६ ॥

अस्मादसुन्प्रत्ययो भवति, भोऽन्तश्च । अकार उच्चारणार्थः । “अम
रोगे” अमति स्वादुत्व गच्छति इति अम्भः पानीयम् ॥

॥ २६१ ॥ अर्तेरुश्च ॥ ४. ६७ ॥

अस्मादसुन्प्रत्ययो भवति । अस्य च उकारादेशो भवति । अर्यते
गम्यते उरः वक्षः ॥

॥ २६२ ॥ कृतेः स्नक् ॥ ४. ६८ ॥

अस्मात् स्नक्प्रत्ययो भवति । ककारो यण्वद्वावार्थः । तेनागुणत्वम् ।
“कृती छेदने” कृन्तति वेष्टयति व्याप्नोति इति कृत्स्न विश्वम् ॥

॥ २६३ ॥ श्लिषेरितोऽच्च ॥ ४. ६९ ॥

अस्मात् स्नक्प्रत्ययो भवति । अस्म्येकारस्याद्भवति । “श्लिष
आलिङ्गने” श्लिष्यते श्लक्ष्णं सुन्दरम् । “षढोः कः से” निमित्ताण्णत्वं
“रषवर्णेभ्यो णम्” ॥

॥ २६४ ॥ तिजेर्दीर्घश्च ॥ ४. ७० ॥

अस्मात् स्नक्प्रत्ययो भवति । अस्य च इकारो दीर्घो भवति ।
“चजो. कगौ” चस्य गत्वम् । अघोषेषु कत्वम् षत्व णत्वं च । “तिजि
निशाने क्षमाया च” तितिक्षते सर्व सहते तीक्ष्णं खरम् ॥

इति श्री दुर्गासिद्धायामुणादि-

वृत्तौ चतुर्थ पादः ॥

॥ अथ पञ्चमः पादः ॥

शब्दात्मिका या त्रिजगद्धिभर्ति स्फुरद्विचित्रार्थसुधा स्रवन्ती ।

या ऋद्धिरीहृद मुखे च सा मे वशमस्तु नित्यम् ॥

उणादिविषये प्रसिद्ध पञ्चमं पाद प्रकाशयन्नाह —

॥ २६५ ॥ अभावोशेः कुः ॥ ५. १ ॥

अभावपपदे ईशे. कुप्रत्ययो भवति । “ ईशि ऐश्चर्ये ” । अभिपूर्व ।
अभीष्टे तमो नाशयति अभीष्टुः रश्मिः ॥

॥ २६६ ॥ वौ धाजश्च ॥ ५. २ ॥

वावुपपदे दधाते कुः प्रत्ययो भवति । “ डु धाज् ” विपूर्व ।
विदधात्यमृतमिति विधुः चन्द्र । कोऽनुबन्धो यण्वदर्थ । तेनानुषङ्गलोपः ।
असार्वधातुक इति ॥

॥ २६७ ॥ दंशेः कनिः ॥ ५. ३ ॥

दशे कनिप्रत्ययो भवति । कानुबन्धत्वादनुषङ्गलोपः । “ दंश दशने ”
दशतीति दश सङ्ख्या ॥

॥ २६८ ॥ मङ्घेर्नलुगवन्तश्च ॥ ५. ४ ॥

मङ्घे कनि प्रत्ययो भवति नलुगवन्तश्च । “ मघिङ् कैतवे च ”
इदनुबन्धत्वान्नागम । मङ्घत इति मघवा इन्द्रः ॥

॥ २६९ ॥ सहेः षष् कनेर्लुक् च ॥ ५. ५ ॥

सहेः कनि. प्रत्ययो भवति, सहे षषादेशश्च । कनेर्लुग्भवति ।
“ षह मर्षणे ” “ धात्वादेः ष. स. ” सहत इति षट् ॥

॥ २७० ॥ वृहेः क्मान्नच्च हात्पूर्वः ॥ ५. ६ ॥

वृहेः क्मान्प्रत्ययो भवति । अच्च हकारात् पूर्व । “ वृहि वृहि वृद्धौ ”

इदनुबन्धत्वान्नागम । बृहति व्रतानि इति ब्रह्मा । अथवा बृंहति वर्धति चरा-
चराणि भूतान्यत्र ब्रह्मा । इद् ब्रह्म । अय ब्रह्मा । उभय विशेषान्निर्दिष्टः प्रकृत
न बाधते इति न लुक् । ब्रह्मा धाता ।

॥ २७१ ॥ सृपिकपिललिभ्य आटक् ॥ ५. ७ ॥

एभ्य आटक्प्रत्ययो भवति । कानुबन्धोऽगुणार्थः । “सृष्ट गतौ”
सृप्यत इति सृपाटः परिमाणविशेषः ॥ “कपि चलने” इदनुबन्धत्वान्नागमः ।
निरनुषङ्गनिर्देशादेव नलोप । कम्पत इति कपाटम् द्वारपिधानम् ॥ “ल
ईप्सायाम्” चुरादाविन् । लाल्यकरणादेव ह्रस्वः । लालयतीति ललाटं प्रसिद्धम् ।
अथवा विकल्पेनन्ताशुरादयः [१] । अथवा चित्रितं लभ्यते ईप्स्यते इति ललाटम् ॥

॥ २७२ ॥ तरतेरसुङ् ॥ ५. ८ ॥

“तृ ह्रन्तरणयो.” अस्मादसुङ्प्रत्ययो भवति । तरतीति तिरः
अन्तर्धानम् । “ऋदन्तस्येरगुणे” इति इर् ॥

॥ २७३ ॥ मिथिलसिभ्यां कुनः ॥ ५. ९ ॥

आभ्या कुनप्रत्ययो भवति । “मिथृ सङ्गमे च” मतान्तरेण सौत्रः ।
मेथति मिथते वा मिथुनं स्त्रीपुंसयोर्युग्मम् ॥ “लस श्लेषक्रीडनयो” लसतीति
लसुनं कन्दविशेषः ।

॥ २७४ ॥ वदेरान्यः प्रशंसायाम् ॥ ५. १० ॥

वदेः प्रशंसायामान्यः प्रत्ययो भवति । “वद व्यक्ताया वाचि” ससदि
निःशङ्कं वदतीति वदान्यः प्रियवाक् दानशीलः ॥

॥ २७५ ॥ वचेर्मिनिञ् चस्य गः ॥ ५. ११ ॥

वचेः मिनिञ्प्रत्ययो भवति । चस्य गो भवति प्रशंसाया गम्यमानायाम् ।
“वच परिभाषणे” वक्तीति वाग्मी चारुवक्ता ॥

॥ २७६ ॥ प्रीजोऽङ्गुक् ॥ ५. १२ ॥

प्रीणातेरङ्गुक्प्रत्ययो भवति । नात्र प्रशसानुवर्तते । “प्रीञ् तर्पणे”
प्रीणातीति प्रियङ्गुः धान्यविशेषः । “स्वरादित्वात्” इत्यादिना इयादेशः ॥

॥ २७७ ॥ पञ्चेरालः ॥ ५. १३ ॥

“पचि विस्तरे” । चौरादित्वात् इन् । इदनुबन्धत्वान्नागमः । पञ्चे-
रालप्रत्ययो भवति । पञ्चयति विस्तारयति पञ्चालः देशविशेषः ॥

॥ २७८ ॥ त्रियो हिः दीर्घश्च ॥ ५. १४ ॥

“त्रि वरणे” त्रियत इति त्रीहिः धान्यम् ॥

॥ २७९ ॥ आशौ शुषेः सनिक् ॥ ५. १५ ॥

“शुष शोषणे” अन्तर्भूतकारितार्थोऽयम् । आशुपूर्वः । आशावुपपदे
शुषेः सनिक्प्रत्ययो भवति । आशु शोषयति रसानिति, आशु शुष्यत्यस्मा-
दिति वा आशुशुक्षणिः अग्निः ॥

॥ २८० ॥ विशेः कानः ॥ ५. १६ ॥

अस्मात् कानप्रत्ययो भवति । “विषू व्याप्तौ” वेवेष्टि व्याप्नोति
शिर इति विषाणम् अङ्गं हस्तिदन्तं वा । कानुबन्धोऽगुणार्थः ॥

॥ २८१ ॥ कृपेः कणश्च ॥ ५. १७ ॥

कृपेः कणप्रत्ययो भवति । चकारात् कानश्च । “कृपू सामर्थ्ये”
कल्प्यते रक्षितुमात्मानमिति कृपणः अदाता ॥ कल्पते शत्रून् हन्तुं
कृपाणः खड्गः ॥

॥ २८२ ॥ गमेश्छो मलुक् च ॥ ५. १८ ॥

गमेश्छो भवति, मलुक् च । “गमू गतौ” गच्छतीति गच्छः
गणविशेषः ॥

॥ २८३ ॥ कपितमिमृणपलिकुलिकिलिभ्यः कालः ॥ ५. १९ ॥

एभ्यः कालप्रत्ययो भवति । “कपि चलने” इदनुबन्धत्वान्नागमः ।
कम्पत इति कपालम् । अगुणत्वादनुषङ्गलोपः, कपीति स्वरूपनिर्देशाद्वा ॥ “तमु
काङ्क्षायाम्” ताम्यतीति तमालः वृक्षः ॥ “मृणि हिसायाम्” मृणाति
मृण्यते वा मृणालं पद्मकन्दः ॥ “पल गतौ” पलति पल्यते [वै] पलालं

१ This sūtra is missing in the ms.

२ This word is not found in the ms.

अणुव्रीह्यादि ॥ “कुल संस्त्याने” कोलयति सस्त्यायति कर्दममिति कुलालः
कुम्भकारः ॥ “कील बन्धने” कीलते कील्यते वा कीलालं रुधिरं मधं
जलं वा मलं वा ॥

॥ २८४ ॥ सर्तेर्गोऽन्तश्च ॥ ५. २० ॥

“सृ गतौ” सर्तेः कालः प्रत्ययो भवति गोऽन्तश्च । “सृ गतौ”
सरति भयादिति सृगालः प्रसिद्ध एव ॥

॥ २८५ ॥ पलेराशः ॥ ५. २१ ॥

“पल गतौ” अस्मादाशप्रत्ययो भवति । पलति विस्तारं पलाशः
वृक्षविशेषः ॥

॥ २८६ ॥ तृपनिभ्यामङ्गः ॥ ५. २२ ॥

आभ्यामङ्गप्रत्ययो भवति । “तृ प्लवनतरणयो” तरतीति तरङ्गः
वीचिः ॥ “पलू गतौ” पततीति पतङ्गः आदित्यः पक्षी वा ॥

॥ २८७ ॥ मृदिकरिभ्यां कवत् ॥ ५. २३ ॥

आभ्यामङ्गप्रत्ययो भवति । स च कवत् । कानुबन्धः । “मृद क्षोदे”
मृद्यते मृदङ्गः वाद्यविशेषः ॥ [“कुर शब्दे”] कुरतीति कुरङ्गः हरिणः ॥

॥ २८८ ॥ रौते रुक् ॥ ५. २४ ॥

रौतेर्धातो रुक्प्रत्ययो भवति । कानुबन्धोऽगुणार्थः । “रु शब्दे”
रौतीति रुरुः मृगविशेषः ॥

॥ २८९ ॥ उषितृषिभ्यां वनः ॥ ५. २५ ॥

आभ्यां वनप्रत्ययो भवति । “उष दाहे” उषतीति उष्णः घर्मः ॥
“जि तृषा पिपासायाम्” तृषतीति तृष्णा लोभः ॥

॥ २९० ॥ पणिकितिभ्यामवक् ॥ ५. २६ ॥

आभ्यामवक्प्रत्ययो भवति । “पण व्यवहारे च” पणायते पण्यते
वा पणवः तन्तुवायः ॥ “कित कैतवे” चेकेतीति कितवः द्यूतकारः ॥

॥ २९१ ॥ चरेरमः ॥ ५. २७ ॥

चरेरमप्रत्ययो भवति । “चरिः” गत्यर्थः । चरतीति चरमः
पाश्चात्यः ॥

॥ २९२ ॥ सिनोतेर्मोऽन्तो हक् ॥ ५. २८ ॥

सिनोतेर्हक्प्रत्ययो भवति, मोऽन्तश्च । “षिञ् बन्धने” सिनोति
हिनस्ति जीवानिति सिद्धः मृगपतिः । यद्यपि बन्धने तथापि हिसार्थोऽने-
कार्थत्वाद्भातूनाम् इति ॥

॥ २९३ ॥ तो दीर्घश्च ॥ ५. २९ ॥

सिनोतेस्तप्रत्ययो भवति दीर्घश्च धातोः । “षिञ् बन्धने” सिनोति
रामं स्नेहेन सीता वैदेही । सिनोति कर्षण धान्येन इति सीता लाङ्गल-
पद्धतिर्वा ॥

॥ २९४ ॥ यसिपनिभ्यां कः ॥ ५. ३० ॥

आभ्या कप्रत्ययो भवति । “यसु प्रयत्ने” यस्यति प्रयत्नेन जपति
इति यस्कः ऋषिः ॥ “पन” च । पनायते पन्यते वा पङ्कः कर्दमः ॥

॥ २९५ ॥ अहे रिः ॥ ५. ३१ ॥

अहे धातोः रिः प्रत्ययो भवति । “अहि गतौ” । इदनुबन्धत्वान्ना-
गमः । अहत्यनेन अङ्घ्रिः पादः ॥

॥ २९६ ॥ तनोतेर्डवत् ॥ ५. ३२ ॥

तनोते रिप्रत्ययो भवति । स च डवत् । डानुबन्धोऽन्त्यस्वरादिलोपार्थः ॥
“तनु विस्तारे” सङ्ख्याविशेषं तन्वन्तीति त्रयः सङ्ख्या बहुवचनान्तः ॥

॥ २९७ ॥ सृणातेः पक् उर्च ॥ ५. ३३ ॥

सृणातेः धातोः पक्प्रत्ययो भवति । अतश्च उरादेशश्च । “स
हिसायाम्” सृणाति धान्यस्य तुषादीनि सूर्यः गृहोपकरणम् ॥

॥ २९८ ॥ कलेरङ्कः ॥ ५. ३४ ॥

कलेरङ्कः प्रत्ययो भवति । “कल गतौ सख्याने च” कलयतीति कलङ्कः लाञ्छन दोषो वा ॥

॥ २९९ ॥ अविकम्बिभ्यामुः ॥ ५. ३५ ॥

आभ्यामुः प्रत्ययो भवति । “अवि शब्दे” “अम्ब” इति सौत्रोऽयं धातुः [वा] । अम्ब्यते तृष्णार्तेरिति अम्बु जलम् ॥ “कम्ब” सौत्रः । कम्ब्यते वर्ण्यते कम्बुः शङ्ख । अथवा “कवृ वर्णे” । उणादित्वात् अस्मादेव नकारागमश्च ॥

॥ ३०० ॥ मुरेर्धनिः ॥ ५. ३६ ॥

मुरे धनिप्रत्ययो भवति । इकार उच्चारणार्थः । “मुर सचूर्णने” मूर्यत इति मूर्धा शिरः । “नामिनोर्वोः” इति दीर्घः ॥

॥ ३०१ ॥ नौतेरत्यनौ ॥ ५. ३७ ॥

नौतेरत्यनौ प्रत्ययौ भवतः । “णु स्तुतौ” नौतीति नवतिः नव सङ्ख्याशब्दौ ॥

॥ ३०२ ॥ सपेस्तिततितनः ॥ ५. ३८ ॥

सपेर्धातोः तिततितन्प्रत्यया भवन्ति । “षप समवाये” सपत्यध्वान गच्छतीति सप्तिः अश्वः ॥ सप्तिः सप्त सङ्ख्याशब्दौ ॥

॥ ३०३ ॥ वित्र्योः श्यतेर्डतिडतौ नः शात्पूर्वः ॥ ५. ३९ ॥

वित्रिरित्येतयोः श्यतेः डतिडतौ प्रत्ययो भवतः । यथासङ्ख्यं शात्पूर्वो नकारः । “शो तनूकरणे” । विपूर्वः । विश्यतीति विंशतिः ॥ त्रिपूर्वः । त्रिश्यतीति त्रिशत् । उभौ सङ्ख्याशब्दौ ॥

॥ ३०४ ॥ अशेरीतिः ॥ ५. ४० ॥

अशेरीति प्रत्ययो भवति । “अशू व्याप्तौ” अश्रुत इति अशीतिः सङ्ख्या ॥

॥ ३०५ ॥ सहेरस्रम् ॥ ५. ४१ ॥

षहेर्धातो अस्प्रप्रत्ययो भवति । “षह मर्षणे” । “धात्वादेः षः” । सहत इति सहस्रं सङ्ख्या ॥

॥ ३०६ ॥ शमेर्डतः ॥ ५. ४२ ॥

शमेः डतः प्रत्ययो भवति । “शम दम” शाम्यतीति शतम् । डानुबन्धः ॥

॥ ३०७ ॥ पञ्चेरनिः ॥ ५. ४३ ॥

पञ्चेरनिप्रत्ययो भवति । “पचि विस्तारे” । इदनुबन्धः । चुरादिः । पञ्चयन्ति विस्तारयन्ति सङ्ख्यामिति पञ्च ॥

॥ ३०८ ॥ अशेस्तोऽन्तश्च ॥ ५. ४४ ॥

अशेर्धातोः अनिप्रत्ययो भवति तोऽन्तश्च । “अशू व्याप्तौ” अश्नुत इति अष्टन् । “छशोश्च” इति षत्वम् । तवष उवर्गादिति उत्त्वम् ... नवत्यादय एते सङ्ख्याशब्दाः ॥

॥ ३०९ ॥ यजेरुसिः ॥ ५. ४५ ॥

यजेरुसिप्रत्ययो भवति । “यज देव[पूजा]दिषु” इज्यन्ते पितरः अनेनेति यजुः वेदः ॥

॥ ३१० ॥ मुहेरुर्तकौ क्षणे ॥ ५. ४६ ॥

मुहेरुक् उर्तक् इत्येतौ प्रत्ययौ भवत क्षणेऽभिषेये । “मुह वैचित्ये” मुह्यत इति मुहुः प्रतिक्षणः ॥ मुह्यतीति मुहूर्तं दिनपञ्चदशोऽन्तः ॥

॥ ३११ ॥ कुले टालेरिलुक् डश्च ॥ ५. ४७ ॥

कुले उपपदे टालेरिनन्तस्य डः प्रत्ययो भवति, इलुक् च । “टल टूल वै-
[क्लैव्ये]” हेताविन् । अस्योपधाया दीर्घः । कुलपूर्वः । कुल टालयतीति कुलटा
पांशुला । स्त्रियामा ॥

॥ ३१२ ॥ अनेः शुः ॥ ५. ४८ ॥

अनेर्धातोः शुः प्रत्ययो भवति । “अन च” अनतीति अंशुः रश्मिः ॥

॥ ३१३ ॥ तनित्यजियजिभ्यो ङदिः ॥ ५. ४९ ॥

एभ्यो ङदिप्रत्ययो भवति । इकार उच्चारणार्थः । “तनु विस्तारे” तनोतीति सः ॥ “त्यज हानौ” त्यजतीति त्यः ॥ “यज देवपूजासङ्गति-करणदानेषु” यजतीति यः । तद् त्यद् यद् इत्येते त्रय शब्दा-वाच्यलिङ्गाः ॥

॥ ३१४ ॥ कायतेर्ङतिङिमौ ॥ ५. ५० ॥

कायतेः ङतिङिमौ प्रत्ययौ भवतः । “कै शब्दे” । “सन्ध्यक्षरान्तानामाकारः” । कायतीति कति सङ्ख्या ॥ कायतीति कः । डानुबन्धः सर्वत्र ॥

॥ ३१५ ॥ इणो दमक् तदश्च ॥ ५. ५१ ॥

इणो धातोः दमक् तदश्च इत्येतौ प्रत्ययौ भवतः । कानुबन्धः । “इण् गतौ” एतीति इदम् ॥ एतीति एतद् । अत्रान्यत्र गुणः । प्रथमैकवचने तु अयं इयं इद एषः एषा एतद् स्त्रीनपुंसकेषु ॥

॥ ३१६ ॥ खण्डेर्गक् ॥ ५. ५२ ॥

खण्डेः धातोः गक्प्रत्ययो भवति । “खडि भेदे” इदनुबन्धत्वान्नागमः । खण्डयति भिनत्तीति खड्गः प्रसिद्धः कारितलोपः । अथ वा विकल्पेनन्तश्चुरादयः [२] । “अनिदनुबन्धानाम्” इति नञादिष्टत्वात् इदनुबन्धस्यापि नलोपः ॥

॥ ३१७ ॥ कुटिजटिभ्यां किलः ॥ ५. ५३ ॥

आभ्यां किलप्रत्ययो भवति । “कुट कौटिल्ये” कुटतीति कुटिलः वक्र ॥ “जट झट सघाते” जटतीति जटिलः जटावान् । यः केशान् जटीकरोति सोऽर्थात् जटिल उच्यते ॥

॥ ३१८ ॥ पटेरोलः ॥ ५. ५४ ॥

पटेरोलप्रत्ययो भवति । “अट पट” पटतीति पटोलः फलम् ॥

॥ ३१९ ॥ सहेरुरिः ॥ ५. ५५ ॥

सहेर्धातोः उरिप्रत्ययो भवति । “षह मर्षणे” सहतीति सहुरिः
पृष्ठम् ॥

॥ ३२० ॥ अमेर्धुः ॥ ५. ५६ ॥

अमेर्धुः प्रत्ययो भवति । “अम द्रम गतौ” अम्यते जलार्थिभिरिति
अन्धुः कूप ॥

॥ ३२१ ॥ ह्रसेर्वः ॥ ५. ५७ ॥

ह्रसेर्वप्रत्ययो भवति । “ह्रस शब्दे” ह्रसति उच्चारणकाले मन्दं शब्द
करोतीति ह्रस्वः लघुः ॥

॥ ३२२ ॥ किरतेरूरो रत्वम् ॥ ५. ५८ ॥

किरते. धातोः ऊरप्रत्ययो भवति । ऋकारस्य च रत्वम् । “कृ विक्षेपणे”
किरति दयां क्रूरः दुष्टः ॥

॥ ३२३ ॥ प्रथेरमः ॥ ५. ५९ ॥

प्रथेरमप्रत्ययो भवति । “प्रथ प्रख्याने” प्रथते प्रथ्यते वा प्रथमः
आद्यः ॥

॥ ३२४ ॥ स्त्रुभृभ्यां गः ॥ ५. ६० ॥

आभ्यां ग. प्रत्ययो भवति । “स्त्रु शब्दे” स्वर्यते पुण्यार्थिभिरिति
स्वर्गः देवलोकः ॥ “डु भृज्” बिभर्ति लोकान् इति भर्गः महेश्वरः ॥

॥ ३२५ ॥ पतेर्नीः ॥ ५. ६१ ॥

पतेर्नीप्रत्ययो भवति । “पतू गतौ” पतति पाति पतिमिति पत्नी
कलत्रम् ॥

॥ ३२६ ॥ शमिकमिभ्यां बलः ॥ ५. ६२ ॥

आभ्या बलप्रत्ययो भवति । “शमु ढमु” शाम्यतेऽनेनेति शम्बलं पाथेयम् ॥ “कमु कान्तौ” काम्यत इति कम्बलः प्रसिद्धः ॥

॥ ३२७ ॥ उषिकुषिगार्तिभ्यस्थः ॥ ५. ६३ ॥

एभ्यस्थप्रत्ययो भवति । “उष दाहे” उष्यते तप्तान्नादिना सौकुमार्यादिति ओष्ठः दन्तवासः ॥ “कुष निष्कर्षे” कुष्यते अस्माद्धान्यमिति कोष्ठः धान्यस्थानम् ॥ “गै शब्दे” गायत इति गाथा प्राकृतरचनाविशेषः ॥ “ऋ गतौ” अर्यत इति अर्थः । अथवा पुण्यकृतमियर्ति इत्यर्थः द्रव्यम् ॥

॥ ३२८ ॥ माडः सः ॥ ५. ६४ ॥

माड सप्रत्ययो भवति । “माड् माने” मीयते घटिकादिभिः मासः त्रिंशदहोरात्रः ॥

॥ ३२९ ॥ मनेर्दीर्घश्च ॥ ५. ६५ ॥

मने. सप्रत्ययो भवति, दीर्घश्च । “मन ज्ञाने” मन्यते संभाव्यते शरीरोपचयमनेन इति मांसं पिशितम् ॥

॥ ३३० ॥ अमेः शुकः ॥ ५. ६६ ॥

अमेः शुकप्रत्ययो भवति । [“^१अम गत्यादिषु” अमतीति अंशुकः वस्त्रम् ॥

॥ ३३१ ॥ हजो म्यः ॥ ५. ६७ ॥

हजो म्यप्रत्ययो भवति ।] “हज् हरणे” हरति हरते वा मनांसि चारुतया इति हर्म्यम् । अथवा हरति चन्द्रकलानीति हर्म्यं धवलगृहम् ॥

इति श्री दुर्गसिद्धां उणादिवृत्तौ

पञ्चमः पादः ॥

॥ अथ षष्ठः पादः ॥

॥ ३३२ ॥ पटिकमिमुशिकुशिभ्यः कलः ॥ ६. १ ॥

एभ्यः कलः प्रत्ययो भवति । “पट गतौ” पटतीति पटलं समूह-
मण्डलम् ॥ “कमु कान्तौ” कम्यते अमरै इति कमलं पद्मम् ॥ “मुश
खण्डने” मुश्यते धान्यमनेनेति मुशलं कण्डनोपकरणम् ॥ “कुश श्लेषणे”
कुश्यते पृच्छयते अनेनेति कुशलं क्षेमम् । धातूनामनेकार्थत्वात् प्रश्नेऽपि वर्तते ॥

॥ ३३३ ॥ कुटेः कीरः ॥ ६. २ ॥

कुटेः कीरः प्रत्ययो भवति । “कुट कौटिल्ये” कुटतीति कुटीरं
गृहविशेषः ॥

॥ ३३४ ॥ तसेः करः ॥ ६. ३ ॥

तसेः करप्रत्ययो भवति । “तसु दसु उपक्षये” तस्यति परद्रव्यमिति
तस्करः चोरः ॥

॥ ३३५ ॥ पतिवपिशूकिचक्यगिभ्यो रक् ॥ ६. ४ ॥

एभ्यो रक्प्रत्ययो भवति । “पतू गतौ” पतति पत्यने वा पर्णं
पत्रं वाहनं वा ॥ “डु वप्” वपतीति वपं प्राकारः कूट वा ॥
“शुक गतौ” शुक्नते गन्धते कार्यार्थं दैत्यैः इति शुक्रः दैत्यगुरुः । शुक्रं
रेतश्च ॥ “चक तृप्तौ प्रतिघाते च” चकतीति चक्रं प्रसिद्धम् ॥ “अगि”
गत्यर्थः । अङ्गति गच्छति अग्र प्रान्त आद्य वा ॥

॥ ३३६ ॥ दुनोतेः दीर्घश्च ॥ ६. ५ ॥

दुनोते रक्प्रत्ययो भवति दीर्घश्च । “डु दु उपतापे” दुनोतीति दूरं
विपक्वष्टम् ॥

॥ ३३७ ॥ पुलिनलिबलिमलिद्रुहिभ्यः किनः ॥ ६. ६ ॥

एभ्यः किनप्रत्ययो भवति । “पुल महत्त्वे” पुलति महत्त्वं याति
इति पुलिनं नदीतटम् ॥ “गल गन्धे” नलतीति नलिनं कमलम् ॥

“बल प्राणने” बलतीति बलिनः बलवान् ॥ “मल धारणे” मलति मल्यते वा मलिनः प्रसिद्धः ॥ “द्रुह जिघासायाम्” द्रुह्यतेऽसुरेभ्यः द्रुहिणः । अथ वा द्रुह्यत्यशिष्ठान् इति द्रुहिणः ब्रह्मा ॥

॥ ३३८ ॥ खलेरीनश्च ॥ ६. ७ ॥

खलेरीनप्रत्ययो भवति, किनश्च । “खल चलने” खलति अश्वमिति खलीनं खलिनं कविकम् ।

॥ ३३९ ॥ दृणातेर्धुक् ॥ ६. ८ ॥

दृणातेर्धातोः धुप्रत्ययो भवति । कानुबन्धो यण्वत् । “दृ विदारणे” दृणाति उच्चारणकाले मुख विदारयति इति दीर्घः । कृदन्तस्य “आरनमिनोर्वि” इति दीर्घः । प्राशुः ॥

॥ ३४० ॥ तमेरूलञ् बोऽन्तश्च ॥ ६. ९ ॥

तमेरूलञ्प्रत्ययो भवति, बोऽन्तश्च । “तमु काङ्क्षायाम्” तम्यते आकाङ्क्षयत इति ताम्बूलं प्रसिद्धम् ॥

॥ ३४१ ॥ मनेरुष्यः ॥ ६. १० ॥

मनेर्धातोरुष्यप्रत्ययो भवति । [“मनै ज्ञाने”] मन्यते सुखदुःखादिकमिति मनुष्यः मनुजः ॥

॥ ३४२ ॥ मानेरुषः ॥ ६. ११ ॥

मानेरुषप्रत्ययो भवति । “मान पूजायाम्” मानयति मान्यत इति [वौ] मानुषः मानवः ॥

॥ ३४३ ॥ मृडस्त्यः ॥ ६. १२ ॥

मृडः त्यप्रत्ययो भवति । “मृड् प्राणत्यागे” म्रियते प्राणैर्वियुज्यते इति मर्त्यः मनुजः प्रसिद्धः ॥

॥ ३४४ ॥ कृपेरटः ॥ ६. १३ ॥

कृपेरटप्रत्ययो भवति । “कृपू सामर्थ्ये” कल्पत इति कर्पटम् वस्त्रम् ॥

॥ ३४५ ॥ कृभूभ्यां कनः ॥ ६. १४ ॥

आभ्यां कनप्रत्ययो भवति । “कृ विक्षेपे” किरति विक्षिपत्यन्धकार-
मिति किरणः रश्मिः ॥ “भू सत्तायाम्” भवन्ति भूतान्यस्मादिति भुवनं
जगत् । कृदन्तस्योरस्वरादाविवर्णो वर्णोऽन्तस्येत्यादिना उङ् [१] ॥

॥ ३४६ ॥ कुटेष्टिमक् ॥ ६. १५ ॥

कुटेष्टिमक्प्रत्ययो भवति । “कुट कौटिल्ये” कुटयत इति कुट्टिमं
बद्धभूमिकम् ॥

॥ ३४७ ॥ कषेरायः ॥ ६. १६ ॥

कषेरायप्रत्ययो भवति । “कष हिंसायाम्” कषतीति कषायः
रसविशेषः, सौरभ्यं वा ॥

॥ ३४८ ॥ वलिमलिगोमिभ्योऽयः ॥ ६. १७ ॥

एषामयप्रत्ययो भवति । “वल भृतौ” वलयत इति वलयं हस्तक-
टकम् ॥ “मल धारणे” मलति चन्दनादिगन्धमिति मलयः पर्वतः वाटिका च ॥
“गोम उपलेपने” गोम्यते भूरनेनेति गोमयं गोशकृत् ॥

॥ ३४९ ॥ शृणातेरावः ॥ ६. १८ ॥

शृणातेरावप्रत्ययो भवति । “शृ हिंसायाम्” शीयते मनागापोऽनेनेति
शरावः मृत्पात्रविशेषः ॥

॥ ३५० ॥ मडिकुडिमङ्गिभ्योऽलः ॥ ६. १९ ॥

एभ्योऽलः प्रत्ययो भवति । “मडि भूषायाम्” इदनुबन्धत्वान्नागम ।
मण्डयत इति मण्डलं वृत्तम् ॥ “कुडि स्नेहने” इदनुबन्धः । कुडयत इति

कुण्डलं कर्णभरणम् ॥ “मणिः” गत्यर्थः । मङ्गति सुकृतिनमिति मङ्गलं
भद्रम् ॥

॥ ३५१ ॥ कन्देररः ॥ ६. २० ॥

कन्देररप्रत्ययो भवति । “कदि वैक्लव्ये” इदनुबन्धत्वान्नागमः ।
कन्दति विक्रवो भवति अत्र नरः कन्दरः पाषाणरन्ध्रप्रदेशः ॥

॥ ३५२ ॥ कुलेः किशः ॥ ६. २१ ॥

कुलेः किशप्रत्ययो भवति । “कुल संस्त्याने” भयदत्वात् पर्वतानां
कोरुति सङ्घीकरोति इति कुलिशं वज्रम् ॥

॥ ३५३ ॥ पटिजटिभ्यामलिज् ॥ ६. २२ ॥

आभ्यामलिज्प्रत्ययो भवति । “पट गतौ” पटतीति पाटलिः ॥
“जट संघाते” जटति जटघने वा जटालिः वृक्षविशेषः । आनुबन्ध
इज्वद्भावार्थः । अस्योपधाया दीर्घः ॥

॥ ३५४ ॥ राते रिफः ॥ ६. २३ ॥

राते रिफप्रत्ययो भवति । “रा ला दाने” रातीति रेफः वर्णविशेषः ॥

॥ ३५५ ॥ लिशेः सक् ॥ ६. २४ ॥

लिशेः सक्प्रत्ययो भवति । “लिश श्लेषणे” लिशतीति लिक्षा
ईषद्वयुः प्राणी । “लशोश्च” षत्वम् । “षढोः कस्सि” कत्वम् । निमि-
त्वात् षत्वम् । स्त्रियामा ॥

॥ ३५६ ॥ ध्वनेः क्षो दीर्घश्च ॥ ६. २५ ॥

ध्वनेः क्षप्रत्ययो भवति दीर्घश्च । “ध्वन शब्दे” ध्वनतीति ध्वाङ्क्षः
वायसः बकश्च ॥

॥ ३५७ ॥ दीधीडो डितिः ॥ ६. २६ ॥

दीधीडो धातोः डितिप्रत्ययो भवति । “दीधीड् दीप्तिदेवनयोः” दीधीते
दीप्यते इति दीधितिः रश्मिः ॥

॥ ३५८ ॥ अतेस्त्रिः ॥ ६. २७ ॥

अतेस्त्रिः प्रत्ययो भवति । “अत सातत्यगमने” अतति धर्मार्थमिति अतते वा अत्रिः ऋषिः ॥

॥ ३५९ ॥ वचेरालाटौ दीर्घश्च ॥ ६. २८ ॥

वचेः धातोः आलाटौ प्रत्ययौ भवतः दीर्घश्च । “वच परिभाषणे” अत्यर्थं वक्तोति वाचालः ॥ वाचाटः बहुभाषी ॥

॥ ३६० ॥ खलेरतिकः ॥ ६. २९ ॥

खलेरतिकः प्रत्ययो भवति । “खल चलने” खलतीति खलतिकः देशः । तद्वनानि खलतिकम् ॥

॥ ३६१ ॥ नञि पतेर्यः ॥ ६. ३० ॥

नञ्युपपदे पतेर्यो भवति । “पतृ गतौ” नयन्ति येन जातेन पूर्वजाः । नस्य तत्पुरुषे लोप्यः मामात्यविवक्षायाम् [?] । पौत्रोऽप्यपत्यमित्युच्यते । अपत्यं पुत्रः पौत्रश्च ॥

॥ ३६२ ॥ कलेरशः ॥ ६. ३१ ॥

कलेरशप्रत्ययो भवति । “कल गतौ सख्याने च” कलत्युदकानीति कलशः कुम्भः ॥

॥ ३६३ ॥ हञ्श्रीतकन् ॥ ६. ३२ ॥

हरतेष्टीतकन्प्रत्ययो भवति । “हञ् हरणे” हरति रोगानिति हरीतकी । टकारो नदाद्यर्थः ॥

॥ ३६४ ॥ उन्देः ककः ॥ ६. ३३ ॥

उन्देः ककप्रत्ययो भवति । “उन्दी क्लेदने” उनति क्लिद्यते अनेन वस्त्विति उदकं जलम् ॥

॥ ३६५ ॥ पातेरकः ॥ ६. ३४ ॥

पातेरकप्रत्ययो भवति । “पतृ गतौ” हेताविन् । पातयति पत्यते वा तपस इति पातकम् पापम् ॥

॥ ३६६ ॥ उन्देरनो नलोपश्च ॥ ६. ३५ ॥

उन्देरनः प्रत्ययो भवति नलोपश्च । “उन्दी क्लेदने” उनति ओदनम् भुक्तम् गुण उतः ॥

॥ ३६७ ॥ सिनोतेर्नः ॥ ६. ३६ ॥

सिनोतेः नः प्रत्ययो भवति । “षिञ् बन्धने” सिनोति परबलमिति सीयते वा सेना कटकम् । स्त्रियामा ॥

॥ ३६८ ॥ द्यतेरिच्च ॥ ६. ३७ ॥

द्यतेः नः प्रत्ययो भवति, अकारस्य इच्च । “दो अवखण्डने” द्यति अन्धकारमिति दिनं वासरः ॥

॥ ३६९ ॥ मुहेर्धिक् हस्य गः ॥ ६. ३८ ॥

मुहेर्धिक्प्रत्ययो भवति, हस्य च गः । “मुह वैचित्ये” मुह्यतीति मुग्धा अप्रगल्भा । कोऽगुणार्थे ॥

॥ ३७० ॥ सचेः लिलश्च चस्य लुक् ॥ ६. ३९ ॥

सचेः लिलप्रत्ययो भवति, चस्य लुक् च । “षच सेचने” सच्च इति सलिलं जलम् ॥

॥ ३७१ ॥ कुरेः करकः ॥ ६. ४० ॥

कुरेः धातोः करकप्रत्ययो भवति । “कुर शब्दे” कुरतीति कुरकः श्वा ॥

॥ ३७२ ॥ आप्नोतेः किप् ह्रस्वः ॥ ६. ४१ ॥

आप्नोतेः किप्प्रत्ययो भवति, ह्रस्वश्च । “आप्ल व्याप्तौ” आप्नुवन्ति समुद्रमिति आपः जलानि । अपश्च । जसि दीर्घः ॥

॥ ३७३ ॥ वन्देस्त्रिछादेशश्च ॥ ६. ४२ ॥

वन्देः त्रप्रत्ययो भवति, छादेशश्च । “वदि अभिवादनस्तुत्यो.” इदनुबन्धत्वान्नागम । वन्दते उपाध्यायमिति छात्रः विद्यार्थी ॥

॥ ३७४ ॥ कलेरहः ॥ ६. ४३ ॥

कलेरहप्रत्ययो भवति । “ कल गतौ संख्याने च ” । चुरादिः
कलयत्युभयोः माहात्म्यमिति कलहः प्रसिद्धः ॥

॥ ३७५ ॥ उम्भेरिक् द्विश्व ॥ ६. ४४ ॥

उम्भेरिक्प्रत्ययो भवति द्विरादेशश्च । इकारोक्तः सविभक्तिरादेशो
स्वरः [?] । “ उभ उम्भ पूरणे ” उभत इति द्वौ पदार्थौ । द्विवचनमिह ॥

॥ ३७६ ॥ नमिसमिभ्यामञ् ॥ ६. ४५ ॥

आभ्यामञ्प्रत्ययो भवति । “ णमु प्रहृत्वे ” नमति नम्यते वा नाम
संज्ञा ॥ “ षम स्तम ” समतीति साम वेदः । आनुबन्ध इज्वद्भावार्थः ।
तेन दीर्घत्वम् ॥

॥ ३७७ ॥ कूजेरिलो जः किश्च ॥ ६. ४६ ॥

कूजेरिलः प्रत्ययो भवति । जस्य कत्वम् । “ कूज अव्यक्ते शब्दे ”
कूजतीति कोकिलः पक्षिविशेषः ॥

॥ ३७८ ॥ मयतेरूरोखौ ॥ ६. ४७ ॥

मयते. धातोरूरोख इत्येतौ प्रत्ययौ भवतः । “ मीङ् हिंसायाम् ”
मयत इति मयूरः कलापी ॥ मयते विस्तार यातीति मयूखः किरणः ॥

॥ ३७९ ॥ अङ्गेरुलः ॥ ६. ४८ ॥

अङ्गेरुलप्रत्ययो भवति । [“ अङ्गि.” गत्यर्थः । अङ्गतीति अङ्गुलः ॥

॥ ३८० ॥ कनिचनिभ्यामकः ॥ ६. ४९ ॥

आभ्यामकः प्रत्ययो भवति ।] “ कनी दीप्तिकान्तिगतिषु ”
कनतीति कनकं सुवर्णम् ॥ [“ चैन श्रद्धोपहननयोः”] चनत इति चनकः
धान्यविशेषः ॥

॥ ३८१ ॥ चटिवटिकटिभ्य उश्च ॥ ६. ५० ॥

एभ्य उप्रत्ययो भवति । “चट भेदे ” चटति माधुर्यात् हृदयं भिनत्ति इति चटुः प्रियवाक्यम् ॥ “वट वेष्टने ” वटति वेष्टति इति वटुः माणवकः ॥ “कट गतौ ” कटतीति कटुः रसविशेषः ॥ चकारादकश्च । चटति भिनत्तीति चटकः गृहपक्षी ॥ वटकः पक्वान्नविशेषः ॥ कटति भुजमावृणोतीति कटकः हस्ताभरणम् । कटकं सेना च ॥

॥ ३८२ ॥ अशेर्मकः ॥ ६. ५१ ॥

अशेर्मकप्रत्ययो भवति । “अशू व्याप्तौ ” अश्नुते इति अश्मकाः देशः ॥

॥ ३८३ ॥ मङ्गेः कधः ॥ ६. ५२ ॥

मङ्गे. कधप्रत्ययो भवति । “मगि ” गत्यर्थः । इदनुबन्धत्वान्नागमः । मङ्गतीति मगधः देशो राजा च । मगधा पुरी । कानुबन्धत्वान्नलोपः ॥

॥ ३८४ ॥ दिवेर्दिविः ॥ ६. ५३ ॥

दिवेः दिविप्रत्ययो^[१] भवति । “दिवु क्रीडादिषु ” दीव्यन्ति क्रीडन्ति अत्र पुण्यवन्त इति द्यौः स्वर्गः ॥

॥ ३८५ ॥ कलेरिङ्गः ॥ ६. ५४ ॥

कलेरिङ्ग प्रत्ययो भवति । “कल गतौ ” कलतीति कलिङ्गः देशः ॥

॥ ३८६ ॥ वसेरिष्ठः ॥ ६. ५५ ॥

वसेरिष्ठः प्रत्ययो भवति । “वस निवासे ” वसति तपसे वसिष्ठः ऋषिः ॥

॥ ३८७ ॥ उडो मक् ॥ ६. ५६ ॥

उडो मक्प्रत्ययो भवति । “उड् शब्दे ” उवत इति उमा पार्वती ॥

॥ ३८८ ॥ असिकुषिभ्यां सिक् ॥ ६. ५७ ॥

आभ्यां सिक्प्रत्ययो भवति । “अशू व्याप्तौ” अशुने व्याप्तो-
त्यासनेन घटादीनर्थानिति अक्षि नयनम् ॥ “कुष निष्कर्षे” कुष्णातीति
कुक्षिः उदरैकदेशः । “छशोश्च” इति षत्वम् । “षढो कस्मि” इति
कत्वम् । “कष सयोगे” क्ष. ॥

॥ ३८९ ॥ अतेर्मन् दीर्घश्च ॥ ६. ५८ ॥

अतेर्मन्प्रत्ययो भवति दीर्घश्च । “अत सातत्यगमने” अतति
संसारे सततं गच्छतीति आत्मा विश्वरूपः ॥

॥ ३९० ॥ वनिस्तस्य दः ॥ ६. ५९ ॥

अतेर्वनिप्रत्ययो भवति, तस्य दश्च । इकार उच्चारणार्थः । “अत सातत्य-
गमने” अतति सन्तत गच्छति जनोऽत्र अध्वा मार्गः ॥

॥ ३९१ ॥ धिषेर्न्यक् ॥ ६. ६० ॥

धिषेः न्यक्प्रत्ययो भवति । “धिष् शब्दे” दिधेष्टि शब्दं करोति
इति धिष्ण्यं गृहम् । नस्य णत्वम् ॥

॥ ३९२ ॥ जलेर्मञ् ॥ ६. ६१ ॥

जलेर्मञ्प्रत्ययो भवति । “जल अपवारणे” । चुरादिः । जाल्यते
जालम्; मूर्खः । कारितलोपे जानुबन्धत्वात् दीर्घः ॥

॥ ३९३ ॥ क्लिशोः कोरो ललोपश्च ॥ ६. ६२ ॥

क्लिशोः कोरप्रत्ययो भवति ललोपश्च । “क्लिशू विबाधने” क्लिश्यत
इति क्लिशोरः बालोऽधः । कानुबद्धत्वादगुणत्वम् ॥

॥ ३९४ ॥ उपेरधिः ॥ ६. ६३ ॥

उपेरधिप्रत्ययो भवति । “उष दाहे” उषतीति ओषधिः मेषजम् ॥

॥ ३९५ ॥ कनेरुटो मकिश्च ॥ ६. ६४. ॥

कनेरुटप्रत्ययो भवति, धातोः मकिरादेशश्च । “कनी” दीप्त्यादिषु ।
कनतीति मकुटः शेखर ॥

॥ ३९६ ॥ सुखेः को मुखिश्च ॥ ६. ६५ ॥

सुखेः कः प्रत्ययो भवति, धातोः मुखिश्च । इकार उच्चारणार्थः ।
“सुख दुःख तत्क्रियायाम्” चौरादिः । सुखयति अन्नादिखादनेनेति मुखं
वक्त्रम् । कानुबन्धः, तेनागुणत्वम् ॥

॥ ३९७ ॥ महेर्हस्य घः ॥ ६. ६६ ॥

महेः कः प्रत्ययो भवति, हस्य घत्वं च । “अर्हं मह पूजायाम्”
महतीति मघा नक्षत्रम् ॥

॥ ३९८ ॥ मुहेर्गुणश्च ॥ ६. ६७ ॥

मुहेः कः प्रत्ययो भवति । हस्य घः । गुणत्वम् । “मुह वैचित्ये”
मुह्यतीति मोघः विफलः ॥

॥ ३९९ ॥ सावमेरिन् दीर्घश्च ॥ ६. ६८ ॥

सावुपपदे अमेर्धातोः इन्प्रत्ययो भवति, दीर्घश्च । “अमु गतौ”
सुपूर्वः । शोभनममति स्वामी प्रभुः । “इन्हन्पूषा” इत्यादिना सौ
दीर्घः ॥

शब्दानामानन्त्यात् व्युत्पत्तिदृश्यते येषाम् ।

तेषां विज्ञैः कार्या मान्योर्धातोः ततः प्रत्ययान्ताम् [?] ॥

इति दौर्गसिद्धयामुणादिवृत्तौ

षष्ठः पादः समाप्तः

INDEX OF SŪTRAS

अगिश्रुश्रियुवाहिभ्यो निः	१७७	अर्तेरुश्च	२६१
अङ्गिमदिमन्थिकडिमृजिभ्य आरः	१४६	अर्तेरू च	१२
अङ्गेरुलः	३७९	अवमह्योष्टिषः	२०
अङ्गघतिभ्यामुलिथि	१५७	अविकम्बिभ्यामु	२९९
अजिजन्यतिरशिपणिभ्यः	२००	अवितृसृतन्त्रिभ्य ईः	१६१
अजिरादयः	२४	अवे भृजः	६९
अञ्जेरलिः	१६९	अशिलटि	५९
अतिचमिरभियुभ्योऽसः	१३७	अशेरीति.	३०४
अतेर्मन् दीर्घश्च	३८९	अशेर्मक्	३८२
अतेस्त्रिः	३५८	अशेस्तोऽन्तश्च	३०८
अदि भुवो डुतः	२१९	असिकुषिभ्यां सिक्	३८८
अनुनासिकान्ताङ्	३७	अहिकम्प्योर्नलोपश्च	१९८
अनेहसांऽप्सरसोऽङ्गिरसः	२५२	अंहे रि	२९५
अने. शु	३१२	आडि णिनिः	२४२
अपष्टादयः	१५	आडि वसेरथ	१३५
अभावीशेः कुः	२६५	आङ्परयोः खनिशृभ्यां डुः	१६
अमिनक्षिकडिभ्योऽत्रः	१३२	आमोतेः क्किप् ह्रस्वः	३७२
अमेर्धु	३२०	आशौ शुषेः सनिक्	२७९
अमेर्मोऽन्तश्च	२६०	इणो दमक् तदश्च	३१५
अमेः शुकः	३३०	इणो यणवत्	१५२
अर्चिशुचिहुसृपिष्ठदिछर्दिभ्यः	१०२	इण्जिक्कषिभ्यो नक्	१०९
अर्तिहुसृक्षिणीपदभायास्तुभ्यो	५३	इण्मीकापाशल्यर्चिक्कदाधाराभ्य.	११५
अर्तेरलिः	१६८	इन्दियुधिश्वाधूहिभ्यो मक्	५५
अर्तेरन्यः	१२९	इल्वलपल्वलशुक्लतण्डुलशिथिल	४६

इषिवृषिभिदिगृधि	१०	कपितमिमृणपलिकुलि	२८३
इषे. किकः	१२३	कमिमनिजनिवसि	२७
इषेः सुक्	१६०	कमेरठ	३९
इष्यसिभ्यां तकः	१५१	कलेरङ्कः	२९८
इः सर्वधातुभ्य	१४१	कलेरश	३६२
उडो मक्	३८७	कलेरह	३७४
उन्देरनो नलोपश्च	३६६	कलेरिङ्कः	३८५
उन्देः ककः	३६४	कपेराय	३४६
उम्भेरिक् द्विश्च	३७५	कायनेर्डतिडिमौ	३१४
उल्वादय	१८९	किञ्जरयोः श्रिण्भ्याम्	२
उषिकुषिगार्तिभ्यस्थ	३२७	किरतेरूरो रत्वम्	३२२
उषितृषिभ्यां वन	२८९	किल्मिषाव्यथिषौ	२२
उषिरञ्जिशूभ्यो यण्वत्	२५३	कीनाशाङ्कुशौ	२४६
उषेरधिः	३९४	कुडोररक्	१४५
उषेर्जश्च	२५५	कुटिजटिभ्यां किल	३१७
ऊर्मिभूमिरश्मय	१५९	कुटेर्मल	२३७
ऋकृतृवृज्यमिदार्यर्जिभ्य उनः	११८	कुटेष्टिमक्	३४६
ऋनृसृधृज्धम्यशाविवृतिग्रहिभ्यो	१०१	कुटेः कीरः	३३३
ऋपवपिचक्षि	१०४	कुणिपीड्भ्यां काल	४४
ऋषिवृषिभ्या	१४०	कुन्दादय	१९१
एतेरिज्वत्	१०५	कुरे. करक	३७१
कचेः छः	२१५	कुले टालेरिलुक् डश्च	३११
कच्छादयः	३४	कुलेः किशः	३५२
कठिचकिभ्यामोरः	२३१	कूजेरिलो ज. किश्च	३७७
कणेष्ठः	४२	कूके वचो घुण्	४
कनिचनिभ्यां कः	३८०	कृगृजागृभ्यः किः	१६४
कनेरुटो मकिश्च	३९५	कृज. पासः	२४८
कन्देररः	३५१	कृजादिभ्यो ऋः	२०९

कृतिभिदिलतिभ्यो	१५०	गमेडों.	८६
कृतृभ्यामीषः	१७३	गमेइछो	२८२
कृतेः स्नक्	२६२	गृनाम्न्युपधात्	१४२
कृधूवाभ्यः	१२०	ग्रसेरा च	५४
कृपेरटः	३४४	ग्लानुदिभ्यां	८७
कृपे कणश्च	२८१	घर्मसीमाग्रोष्माधमाः	५६
कृवापाजिमि	१	घुणेडोंरः	२३२
कृशृशलिगदि	१३९	घृसिदूभ्यः क्त	१२५
कृषिचमितनि	३१	चटिवटिकटिभ्य	३८१
कृषेर्वृद्धिर्वा	२०८	चतिकटशृवृज्	१०६
कृग्रो ऋत उश्च	११	चतेर्वारः	२४०
कृतृकृपिभ्यः	२१६	चन्द्रे माते	२५१
कृपृबृज्	९३	चरेरम.	२९१
कृभूभ्यां कनः	३४५	चिमिदिभ्यां	२३४
कृशृशौण्डभ्य.	१७५	छदेर्नश्च	२५९
केत्वादयः	२८	छव्यादयः	१६५
क्रिय इकः	७८	छित्वरादयः	१०८
क्लिशेः कोरो	३९३	जटामर्कटौ	१८५
क्षिपिध्रुवि	२०८	जच्चादयः	१९३
क्षीरोशीर	१७६	जनिमनिदसिभ्यो	१९५
खञ्जेरक	१६६	जनेर्घ	२१४
खण्डेर्गक्	३१६	जलेर्मज्	३९२
खर्जिकृपिमिसि	१८७	जर्ततातपलितसुरतलोष्टाः	१२६
खलेरतिक	३६०	जीविशिवसिभासिवहि	१४४
खलेरीनश्च	३३८	जूवृभ्यामूथ	१३६
गण्डिमण्डिभ्यो	१४३	ज्योतिरादयः	१०३
गमेरिनिः	२४१	तनित्यजियजिभ्यो	३१३
गमेर्गः	२१३	तनेः कयः	८३

तनोतेर्दवत्	२९६	धेन्वादयः	६७
तमेरूलञ्	३४०	ध्वनेः क्षो दीर्घश्च	३५६
तम्यमिजिनां	७४	नञि च नन्देः	९७
तरतेरसुङ्	१७२	नञि जहाते	६२
तसेः कर	३३४	नञि पतेर्य	३६१
तिजेर्दीर्घश्च	२६४	नमिसमिभ्यामञ्	३७६
तिन्तिडिकादय	१२४	नावञ्चे	१४
तिमिरुधिमन्दिचन्दि	२३	निडलिभ्या मिः	१५८
तृपनिभ्यामङ्ग	२८६	नियो अनुबन्धश्च	९९
तो दीर्घश्च	२९३	नीपादय	११४
तो दोऽन्तश्च	३२	नीवि	२०२
द्रमेर्दोस्	८९	नौतेरत्यनौ	३०१
दरिद्रातेर्यालोपश्च	३३	नौ सदि	१०७
दंशेः कनिः	२६७	न्युदोः शीङ्गाभ्याम्	७०
दाभारिषृञ्भ्यो	६५	पञ्चेरनिः	३०७
दिवेर्दिविः	३८४	पञ्चेरालः	२७७
दिवे. ऋन्	९६	पटिकमिमुशिकुशिभ्यः	३३२
दीधीडो डितिः	३५७	पटिजटिभ्या	३५३
दुषेरिकः	१७२	पटेरोल	३१८
दुनोते दीर्घश्च	३३४	पट्यसिवासि	६
दृणातेर्धुक्	३३९	पणिकितिभ्यां	२९०
दृगृभ्या भः	१५२	पतिचण्डि	४३
द्यतेरिच्च	३६८	पतिवपि	३३५
धावसिद्रुभ्यो	१११	पतेर्नी	३२५
धिषेर्न्यक्	३९१	परमेष्ठी	२४४
धृज्वासिभ्यां	२०४	परौ व्रजेश्च	८२
धृज्	५१	पर्जन्यपुण्ये	१३१
धृषेर्द्विष	९४	पलेराशः	२८५

पातेरक	३६५	मङ्गेः कघ.	३८३
पातेर्डति.	१७९	मङ्गेर्नलुगवन्तश्च	२६८
पातेः प.	११३	मञ्जूषादयः	१८३
पिशुनफाल्गुनौ	११९	मडिकुडि	३५०
पीम्योरुः	१९२	मदे. स्यः	२२६
पुलिनलि	३३७	मद्यकिवासि	१७
पुषो यण्वत्	२२९	मद्यसिवसि	२२७
पूजो ह्रस्वश्च	२३५	मनिजनि	८
पूषादय.	६३	मनेरुण्य.	३४१
पृणातेः कुषः	१८१	मनेर्दीर्घश्च	३२९
पृषिरञ्जिभ्यां यण्वत्	१३४	मन्यतेः किरत	१९७
पृष्ठयूथप्रोथा.	७१	मयतेरूरोखौ	३७८
प्रथेरमः	३२३	महेर्हस्य घ.	३९७
प्रीजोऽङ्गुक्	२७६	माङः स.	३२८
बन्धेर्ब्रैधिश्च	११०	मानेरुषः	३४२
बलाकादयः	१६७	मायाछाया	२२३
बृहे. वमान्नच्च	२७०	मिथिलसिभ्यां	२७३
भिय. सुरन्तो	५८	मुदिगृभ्यां	४९
भीशीङ्भ्यामानकः	१२१	मुर्गेर्धनिः	३००
[भुजिमृडो.] युक्त्युक्तौ	९२	मुहेरुर्गूर्तकौ	३१०
भूस्थाभ्यां	२४३	मुहेर्गुणश्च	३९८
भूस्वदिभ्यः	१८०	मुहेर्घिक्	३६९
भृजोऽतः	१३३	मुहेर्मेच	२११
भृमृतृचरि	५	मूकादयः	११६
भृवमिकुभ्यः	२४५	मूषिकसिमकौ	७७
अमेर्द्ध.	८८	मृकणिभ्यामीर्च.	१७०
अस्जेः सलोपश्च	१३	मृगृवाह	२२१
मकुरददुर	१८	मृग्रोरुति.	३०

मृडस्त्य	३४३	वलिमलि	३४८
मृदिकरिभ्यां	२८७	वसेरिष्ठः	३८६
यजेरुसि·	३०९	वसेः कनसिः	२४९
यजेः शिश्च	२५४	वहलादिभ्य	१८६
यतेश्च	९८	वहिरहि	३
यसिपनिभ्यां क	२९४	वहिवस्य	२०५
युजिरुचि	५७	वाचः सोऽन्तश्च	२५६
युष्यसिभ्यां	५२	वातप्रमी	१६३
योरागूः	१९४	विटपादयः	१४८
रज्जुतर्कु	९	वित्र्यो· ष्यतेर्डतिडतौ	३०३
रमिकासि	६८	विपतिभ्यां	१५४
राते रिफ·	३५४	विशेः कान·	२८०
रातेर्दै·	८५	वृजिनाजिनेरिण	८०
रातेस्त्रि.	१७१	वृज एण्य.	१२८
राखा साखा	११२	वृत्तवदिहनिमवि	२४७
रुचिभुजि	२२५	वृतेस्तिकः	१४९
रुहिहृश्याभ्य·	२२०	वृश्चिक्कृषिभ्यां	७६
रुहेर्दृद्धिश्च	२१	वृषलादय	४१
रौते रुक्	२८८	वृषितक्षिराजिघन्वि	६१
लक्षेमोऽन्तश्च	१६२	वे[जो ङिः]	२०१
लिशे सक्	३५५	वेतसवाहस	१३८
वचिप्रच्छि	८१	वौ धाजश्च	२६६
वचेरालाटौ	३५९	व्रश्चे	२३८
वचेर्मिनिञ्	२७५	त्रियो हि·	२७८
वदेरान्यः	२७४	शकादिभ्योऽटः	१८४
वनिस्तस्य धः	३९०	शकिशमिवहि	४०
वन्देस्त्ररछादेशश्च	३७३	शङ्केरुन्युन्तौ	११७
वरण्ढादयः	३८	शमिकमिभ्यां	३२६

शमेर्डतः	३०६	सर्तेरयूः	९०
शमेर्डः	३६	सर्तेर्गोऽन्तश्च	२८४
शमेर्डः	२१७	सर्तेर्व	१८८
शमे. खः	२१०	सर्वधातुभ्यः	२३३
शर्वजिह्वाग्रीवा	६०	सर्वधातुभ्यो मन्	२२२
शलिमण्डि	२५	सर्वधातुभ्योऽसुन्	२५०
शविकमिभ्या	१९०	सहेरसम्	३०५
शिखा	२१२	सहेरुरिः	३१९
शिङ्हेराणक.	१२२	सहेः षष्	२६९
शिरीषादयः	१७४	सारेरङ्गः	४७
शीङः	२५८	सारेरथिः	१५६
शीडो	९१	सावमेरिन्	३९९
शीडो बालवलजौ	४५	सावशेरासौ	१९
शूद्रादयः	७५	सितनिगमि	२६
शृङ्गभृङ्गाङ्गानि	४८	सिनोतेर्नः	३६४
शृणातेरावः	३४९	सिनोतेर्मोऽन्तो	२९२
शृणाते. करः	२२८	सिर्मनन्तश्च	२३६
शुवसिवपिराजि	१९९	सुखेः को मुखिश्च	३९६
शुद्धभ्यामदिः	५०	सुसूधान्गृधिश्चित्ति	७३
श्याहजवहदक्षिभ्यः	७९	सूचे. स्मः	२१८
श्रुवः चिक्	२३९	सूविषिभ्या	६६
श्लिषेरितोऽच्च	२६३	सृणातेः	२९७
सख्यादयः	२०३	सृणिवेणिवृष्णि	१७८
सचेः लिलश्च	३७०	सृपिकपिललिभ्यः	२७१
सञ्ज्यसिभ्यां	१५५	स्तनिह्वि	२९
सन्ध्यादयः	२२४	स्तृणातेष्टत्	२३०
सपेस्तिततितनः	३०२	स्पृहेराय्यः	१२७
सर्तेरपण्णोऽन्तश्च	१४७	स्फायितश्चि	७२

स्यदेः [स्यन्देः]	७ हजो दोऽन्तश्च	८४
सुरिभ्यां	२५७ हजो म्यः	३३१
स्वसादय.	१०० हसतडिरुहि	३५
स्वभृभ्या गः	३२४ हो द्वे च	२०७
हतेरूषः	१८२ हो हिरश्च	१३०
हनेर्जघश्च	९५ हसेर्व	३२१
हृकृञ्भ्यामेणुः	६४ ह्रीकृशिभ्यां	१९६
हजष्टीतकन्	३६३	

INDEX OF WORDS

अक्षरम्	IV-33	अपः	VI-42.
अक्षः	IV-53	अप्सरसः	IV-58.
अक्षि	VI-57	अब्दः *	III-64.
अग्निः	III-50	अभीषुः	V-1.
अग्नम्	VI-34	अमतिः	IV-11.
अङ्कुरः	I-17.	अमत्रम्	III-5.
अङ्कुशः	IV-52	अमत्रम् *	IV-39.
अङ्गम्	I-48	अम्बरीषः *	III-47.
अङ्गारः	III-19	अम्बु	V-35.
अङ्गिराः	IV-58.	अम्भः	IV-66.
अङ्गुलः	VI-48.	अयः *	IV-56.
अङ्गुलिः	III-30	अरणिः	II-43.
अङ्घ्रिः	V-32	अरण्यम्	III-2
अजिनम्	II-22.	अरत्तिः	III-41.
अजिरम्	I-24.	अरुणः	II-60.
अञ्जलिः	III-42	अरुः	II-46.
अङ्कः *	I-34.	अर्कः	II-57.
अणुः	I-6	अर्चिः	II-44.
अतसी	III-10.	अर्जुनः	II-60.
अतिथिः	III-30.	अर्थः	V-64.
अत्रिः	VI-27	अर्मकः *	II-58
अद्भुतम्	IV-25	अर्मः	I-53.
अद्रिः	III-53	अर्यमा *	II-5.
अधमः	I-56.	अलावूः *	I-34.
अध्वा	VI-59	अवटः *	III-57.
अनेहा	IV-58.	अवनिः	II-43.
अन्तः	IV-27.	अवभृथः	II-11.
अन्धुः	V-56.	अविनः	II-21.
अपत्यम्	VI-30	अविषः	I-20.
अपट्टुः	I-15	अविः *	III-14.

* Words marked with asterisk are found only in the commentary.

अविः	III-34	इन्दुः	I-6.
अव्यधिषः	I-22.	इन्द्रः	II-14.
अशनिः	II-43	इभः	III-26.
अशीतिः	V-40	इरा *	II-17
अश्रमकाः	VI-52.	इरिणम्	II-21.
अश्रिः *	IV-9	इला *	II-17.
अश्वः	II-1	इल्वलाः	I-46.
अष्टका	III-24.	इषिका	II-65.
अष्टन्	V-44	इषुः	I-10
असवः	I-6	इष्टका	III-24.
असुरः	I-18	उक्थम्	II-10.
अस्थि	III-28	उक्षा *	II-5.
अहम्	I-52	उग्रः *	II-17.
अहः	II-4	उदकम्	VI-33.
अहिः	IV-4	उद्रीथः	II-12
अंशुकः	V-67.	उन्द्रः	II-14.
अंशुः	V-48	उमा	VI-56.
आखुः	I-6.	उरः	IV-67
आगन्तुः *	I-26	उरुः	I-12
आगामी	IV 47.	उलपः *	III-21.
आजिः	IV-6	उल्बम्	III-62.
आटरूषः *	III-56.	उशना	IV-55.
आतिः	IV-6.	उशीरम्	III-49.
आत्मा	VI-58	उषाः	IV-59.
आपः	VI-42	उष्ट्रम् *	IV-39
आप्तुः *	I-28	उष्णः	V-25.
आम्रः	II-16.	ऊरुः	I-12.
आयुः	II-47.	ऊर्मिः	III-32.
आवसथम्	III-8	ऋजीषम् *	III-47.
आशु	I-1.	ऋतुः *	I-28
आशुशुक्षणिः	V-15	ऋषभः	III-13
इक्षुः	III-33	एकः	II-57.
इदम्	V-52	एतत्	V-51.
इधम्	I-55.	एधतुः *	I-28.
इनः	II-51.	ओजः	IV-61.

भोतुः	I-26.	करीषः	III-46.
ओदनम्	VI-35.	करुणा	II-60
ओषधिः	VI-63.	करेणुः	II-6.
ओष्ठः	V-63	कर्कन्धूः *	I-34.
कक्षा	IV-53	कर्णः	II-35
कच्छुः	IV-21.	कर्पटम्	VI-13
कर्च्छूः	I-34.	कर्पासः	IV-54
कटकः	VI-50.	कर्पूरः	III-60
कटशूः	II-23	कर्षकः	IV-14.
कटुः	VI-50.	कर्षूः	I-31.
कटूरः	II-48	कलङ्कः	V-34.
कठोरः	IV-37.	कललम् *	I-42
कडत्रम्	III-5	कलशः	VI-31.
कडारः	III-19	कलहः	VI-43.
कणीचिः	III-4९	कलिङ्गः	VI-54.
कण्ठः	I-42.	कल्कः	II-57.
कति	V-50.	कविः	III-14.
कनकम्	VI-49	कषायः	VI-26.
कन्तुः	I-27.	कसूरुः *	I-34.
कन्दरः	VI-20.	कः	V-50
कन्दः	III-63	काकः	II-57.
कन्दुः	I-6	कारुः	I-1.
कपाटम्	V-7.	कार्षकः	IV-14.
कपालम्	V-19	काष्ठम्	II-10
कपिः	IV-4.	कासः	IV-53.
कमठः	I-39	किकिदीविः *	III-38.
कमलम्	VI-1	किङ्किणिका *	II-66
कम्बलः	V-62.	कितवः	V-26.
कम्बुः	V-35.	किरणः	VI-24.
कम्बूः *	I-34	किरीटः	IV-22
करकम्	IV-15.	किल्बिषम्	I-22
करटः *	III-57	किशोरः	VI-62.
करण्डः *	I-38	किशारुः	I-2.
करभः	III-12	कीनाशः	IV-52.
करीरः	III-48	कुक्षिः	VI-57.

कुञ्जरः *	III-19.	केवलः *	I-41
कुटपः *	III-21.	कोकिलः	VI-46.
कुटिलः	V-53	कोष्ठः	V-63.
कुटीरम्	VI-2.	क्रतुः *	I-28.
कुट्टिमम्	VI-15.	क्रयिकः	II-20.
कुड्मलम्	IV-43.	क्रूरः	V-58.
कुणपः *	III-121	क्रोष्टा	I-26.
कुणालः	I-44.	क्लेदा *	II-5.
कुण्डलम्	VI-19.	क्षत्ता *	II-42.
कुण्डम् *	I-37	क्षिपकः	IV-12.
कुन्दः	III-64	क्षिप्रम्	II-14.
कुमारयुः *	I-15.	क्षुद्रः	II-14
कुरकः	VI-40	क्षेमः	I-53.
कुरङ्गः	V-23	खञ्जकः	III-39.
कुररः	III-18.	खट्वा	II-1.
कुरुः	I-11	खङ्गः	V-52.
कुर्विः	III-37.	खण्डम् *	I-37.
कुलटा	V-47.	खदिरः *	I-24.
कुलिशम्	VI-21.	खर्जूरः	III-60.
कुशलम्	VI-1.	खर्जूः	I-31.
कुशः	IV-51.	खलतिकः	VI-29
कुष्ठम्	II-10	खलिनम्	VI-7.
कूपः *	II-56	खलीनम्	VI-7.
कृकवाकुः	I-4.	गङ्गा	IV-19.
कृत्तिकाः	III-23.	गच्छः	V-18.
कृत्स्नम्	IV-68	गण्डन्तः	III-16.
कृपणः	V-17	गण्डूषम् *	III-56.
कृपाणः	V-17.	गदयित्तुः	I-29.
कृपीटः	IV-22.	गन्तुः	I-26.
कृशानुः	IV-2.	गभीरः	III-49.
कृषिकः	II-18	गमी	IV-47.
कृषिः *	III-15.	गम्भीरः	III-49.
कृष्णः	II-51.	गरुत्	I-30.
कृसरा	II-62	गर्गः	I-49
केतुः	I-28	गर्तः	IV-27

गर्दभः	III-12.	चन्द्रः	II-14.
गर्भः	III-25.	चमसम्	III-10
गह्वरम् *	II-50	चमूः	I-31.
गाथा	V-64.	चरमः	V-27.
गिरिः	III-15	चरुः	I-5
गिर्विः	III-37.	चषालः	I-46.
गुथम्	II-10	चाटुः	I-1
गुरुः	I-11	चारु	I-1.
गृधुः	I-10	चित्रम्	IV-40
गृध्रः	II-15	चीवरम् *	II-50
गोमयम्	VI-18	चूर्णिः	III-51.
गोमायुः *	I-1.	चेतः *	IV-56
गौरः *	II-17.	छत्वरः *	II-50
गौः	II-28	छदिः	II-44
ग्रहणिः	II-43	छन्दः	IV-65
ग्रामः	I-54	छर्दिः	II-44.
ग्रीवा	II-2	छव्यः	III-38
ग्रीष्मः	I-56	छात्रः	VI-42.
घर्मः	I-56	छाया	IV-29.
घातिः	IV-5.	छित्तरः	II-50
घृणिः *	III-15	छिद्रम्	II-15
घृतम्	II-67.	जघनम्	II-37
घोरम्	IV-38.	जङ्घा	IV-20
चकोरः	IV-37	जटा	III-58
चक्रः	VI-4.	जटायुः *	I-15.
चक्षुः	II-46	जटालिः	VI-22
चटकः	VI-50	जटिलः	V-53
चटुः	VI-50	जतु	I-8
चण्डालः	I-43.	जत्रु	III-66
चतुरः	I-17	जनिः	IV-6.
चत्वरम्	II-48	जनुः	II-46
चत्वारः	IV-46	जन्तुः	I-27.
चनकः	VI-49	जन्युः	IV-1.
चन्दिरः	I-23	जम्बूः *	I-34
चन्द्रमाः	IV-57.	जयन्तः	III-17.

जरायुः	I-2.	तरुः	I-5.
जरूथम्	III-9	तर्कु	I-9
जर्जरिका *	II-66	तर्दुः	I-32.
जर्तः	II-68	तर्षः	IV-53.
जह्वकः	IV-13.	तल्पम् *	II-56.
जह्नुः *	II-9	तस्करः	VI-3.
जागृविः	III-37.	तातः	II-68
जानुः	I-1	ताम्बूलम्	VI-9.
जामाता *	II-42.	ताम्रम्	II-16
जाया *	IV-30	तालुः	I-3
जायुः	I-1.	तिग्मम्	I-57.
जाल्मः	VI-61.	तिन्तिडिका	II-66
जिनः	II-52	तिमिरम्	I-23
जिह्वा	II-2	तिरः	V-8
जीरः	II-16.	तिरीटम्	IV-22.
जीवातुः *	I-28.	तीक्ष्णम्	IV-70
जूः	II-23	तीर्थम्	II-10.
ज्योतिः	II-45.	तुहिनम्	II-22.
तक्रम्	II-14.	तृप्रः	II-15
तक्षा	II-3	तृष्णा	V-25.
तडित्	I-35	त्यः	V-49
तण्डुलः	I-46	त्रपु	I-6
तनयः	II-25	त्रयः	V-32
तनुः	I-5	त्रिशत्	V-39
तनुः	II-46.	त्वष्टा *	II-42.
तनूः	I-31	त्सरुः	I-5
तन्तुः	I-26	दक्षिणः	II-21.
तन्त्री	III-34	दण्डः *	I-37.
तपः *	IV-56	दद्रुः	I-33
तमालः	V-19.	दन्तः	IV-27.
तरङ्गः	V-22	दभ्रम्	II-15
तरणिः	II-43.	दमकः	IV-12.
तरिः	III-34	दरत्	I-50.
तरीषः	III-46.	दरिः *	III-14
तरुणः	II-60.	दरुः	I-18

दर्भः	III-25.	धनुः *	I-15
दर्विः *	III-39.	धनुः	II-46
दलपः *	III-21.	धनूः	I-31
दल्मिः	III-31.	धन्वा	II-3
दश	V-3	धमनि	II-43
दस्युः	IV-1.	धरणी	II-43
दाकः	II-57.	धर्मः	I-53.
दानुः	II-7	धाकः	II-57.
दारुणः	II-60.	धातुः	I-26
दारुः	I-1.	धाना	II-53
दिधिषूः *	I-34	धिषणा	II-36
दिनम्	VI-37	धिष्ण्यम्	VI-60
दिवसः	III-11	धीरः	II-15
दीदिविः *	II--39.	धीवरः *	II-50
दीधितिः	VI-26.	धूमः	I-55
दीपिः *	III-15.	धूसरः	II-62.
दीर्घः	VI-8	धृषुः	I-10.
दुष्टः *	I-15.	धृष्णिः	III-52.
दुहिता *	II-42.	धेनुः	II-9.
दूतः	II-67.	ध्रुवकः	IV-12
दूरम्	VI-5	ध्वनिः *	III-14
दूषीका	III-45.	ध्वाङ्क्षः	VI-25
दृतिः	IV-10	नक्षत्रम्	III-5
दृषत्	I-51.	ननान्दा	II-39
देवयुः *	I-15	नन्दन्तः	III-17
देवलः *	I-41	नप्ता *	II-42
देवा	II-38.	नलिनम्	VI-6
दोषा *	II-5	नव	V-37.
दोः	II-32.	नवतिः	V-37
द्यौः	VI-53.	ना	II-41.
द्रविणम्	II-21.	नाकुः	I-8.
द्रुहिणः	VI-6	नाभिः	IV-5.
द्रः	II-23.	नाम	VI-45.
द्रोणः	II-53.	निधानम्	II-35.
द्रौ	VI-44	निम्बः	III-62.

निशीथः	II-21.	पललम् *	II-41.
निषद्वरः	II-49.	पलालम्	V-19.
नीपः	II-56.	पलाशः	V-21.
नीवरः	II-50.	पलितम्	II-68
नीविः	IV-8.	पशुः *	I-15.
नृभूः *	I-34.	पाकः	II-57.
नेमः	I-53	पाटलिः	VI-22.
नेमिः	III-31.	पाणिः	IV-6.
नेष्टा *	II-42.	पातकम्	VI-34
नौः	II-29.	पातालम्	I-43.
न्यङ्कुः	I-14.	पात्रम् *	IV-39.
पङ्कः	V-30.	पात्री *	IV-39.
पञ्च	V-43	पाथः	II-10.
पञ्चालः	V-13.	पादूः *	I-34.
पटलम्	VI-1.	पापम्	II-55.
पटुः	I-6	पापिण्डः *	I-38.
पटोल.	V-54.	पायुः	I-1.
पणवः	V-26	पार्णिः	III-51.
पतङ्गः	V-22.	पांशुः	I-3.
पताका *	III-40	पिचण्डम् *	I-38.
पतिः	III-52.	पिञ्जूरः	III-60.
पत्तनम्	III-27.	पिता *	II-42.
पत्नी	V-61	पियालः	I-44.
पत्रम्	VI-4.	पिशुनः	II-61.
पद्मम्	I-53.	पीतुः *	I-28.
पन्थाः *	III-14.	पीयूषम् *	III-56.
पयः *	IV-56	पीवरः *	II-50.
परमेष्ठी	IV-50.	पुण्यम्	III-4.
परशुः	I-16	पुत्रः	IV-41.
परिवाट्	II-24	पुमान्	IV-42.
परुः	II-46.	पुरीषम्	III-47.
पर्जन्यः	III-4.	पुरुषः	III-54.
पर्णम्	II-35.	पुरुः	I-10.
पर्परिका *	II-66	पुरोधाः	IV-56
पललम्	I-46	पुलिनम्	IV-6.

पुष्करम्	IV-35	भद्रम् *	II-17.
पुष्कलम् *	IV-35	भयानक.	II-63.
पूषा	II-5.	भरतः	III-6
पृतु	I-9.	भरुः	I-5
पृथुकः	II-58.	भर्गः	V-60.
पृषतः	III-7	भल्लूकः	I-25.
पृष्ठम्	II-13	भल्ली *	IV-39
पेरु.	III-65	भस्स	IV-28.
पोतः	IV-27.	भानुः	II-6
पोता *	II-42.	भामः	I-53.
पोषयित्तुः	I-29	भावी	IV-49.
प्रथमः	V-59	भासन्तः	III-17.
प्रदिवा	II-3.	भित्तिका	III-23.
प्रशास्ता *	II-42.	भिदुः	I-10.
प्रहिः	IV-9	भीमः	I-58
प्रियङ्गुः	V-12.	भीष्मः	I-58.
प्रोथः	II-13.	भुजिष्यः	IV-31
प्रीहा *	II-5.	भुज्युः	II-34
फनसः	III-11.	भुवनम्	VI-14.
फलकः *	IV-15	भूकम् *	II-58.
फल्गु	I-9	भूमिः	III-32.
फाल्गुनः	II-61	भूरि	III-53.
बधिरः	I-23	भृगुः	I-13.
बन्धुः	I-6	भृङ्गः	I-48
बर्बरः	II-48.	भृङ्गारः *	III-19
बर्हिः *	II-45.	भृशम्	IV-52.
बलाका	III-40.	भेकः	II-57.
बलिनः	VI-6.	भेरी *	II-17.
बलिः *	III-14.	भ्राता *	II-42.
बहु	I-6	भ्रूः	II-30.
बाष्पः *	II-56	मकुटः	VI-64
बाहुः	I-3.	मगधः	VI-52
बिम्बम्	III-62	मघवा	V-4.
ब्रध्नः	II-52.	मघा	VI-66.
ब्रह्मा	V-6.	मङ्कुरः	I-18.

मङ्गलम्	VI-19.	मर्तः	IV-27
मज्जा *	II-5	मर्त्यः	VI-12
मञ्जूषा	III-56	मलयः	VI-17.
मण्डयन्त.	III-16	मलिनः	VI-6
मण्डलम्	VI-19.	मसूरः	III-60
मण्डम् *	I 37	मस्तु	I-26
मण्डूकः	I-25	महिनम्	II-22.
मत्सरः	IV-33.	महिषः	I-20.
मत्स्यः	IV-32.	मातरिश्वा *	II-5.
मथुरा	I-17.	माता †	II-42.
मदयित्तुः	I-29	मात्रा †	IV-39.
मदारः	III-19.	मानुषः	VI-11.
मदिरा	I-23.	माया	IV-29.
मद्गुः	I-5	मायुः	I-1.
मद्रः	II-14.	मार्जारः	III-19
मधुः	I-8	माला	I-46.
मनः *	IV-56	मासः	V-65
मनुष्यः	VI-10.	मांसम्	IV-53.
मनुः	I-6.	मांसम्	V-66.
मन्तुः	I-27.	मितद्रः †	I-15.
मन्था *	III-14	मित्रम्	IV-40
मन्दः *	III-64	मिथुनम्	V-9.
मन्दारः	III-19.	मुखम्	VI-65.
मन्दिरम्	I-23.	मुग्धा	VI-38.
मन्दुरा	I-17.	मुण्डः †	I-37.
मन्द्रः	II-14.	मुद्रः	I-49.
मन्युः	IV-1	मुद्रा	II-15.
मयुः *	I-15.	मुनिः	IV-3.
मयूखः	VI-47.	मुशलम्	VI-1.
मयूरः	VI-47.	मुहु	V-46
मरकः *	IV-15.	मुहूर्तम्	V-46.
मरीचिः	III-43.	मूकः	II-58.
मरुत्	I-30.	मूर्खः	IV-17.
मरुः	I-5.	मूर्धा *	II-5.
मर्कटः	III-58.	मूर्धा	V-36.

मूषिकः	II-19	रविः *	III-14.
मृगयुः *	I-15.	रश्मिः	III-32.
मृणालम्	V-19.	रहः *	IV-56.
मृत्युः	II-34	राकः	II-57.
मृदङ्गः	V-23	राका *	II-57.
मृदु	I-10.	राजा	II-3.
मृद्विका *	II-66	राजिः	IV-5.
मेरुः	III-65	रात्रिः	III-44
मोघः	VI-67	राशिः	IV-6.
यजुः	V-45.	रासभः	III-12.
यमुना	II-60	रास्ना	II-54.
यवसः	III-10	राहुः	I-3.
यवागूः	III-67	राः	II-27.
यशः	IV-60	रिक्थम्	II-10.
यस्कः	V-60.	रिपुः	I-9
यः	V-49	रुक्मम्	I-57.
याता	II-40	रुचिरम्	I-23.
यामः	I-53	रुचिष्यः	IV-31.
युग्मम्	I-57.	रुचिः *	III-15.
युष्मम्	I-55.	रुद्रः	II-14.
युवा	II-3.	रुधिरम्	I-23
युष्मत्	I-52	रुरुः	V-24.
यूका *	II-58.	रेणुः	II-7.
यूथम्	II-13.	रेतः	IV-63.
यूपः *	II-56.	रेफः	VI-23.
यूषा *	II-5	रोचिः	II-44
योनिः	III-50	रोहित्	I-35.
योषित्	I-35.	रोहित्	IV-26.
रजतम्	III-7	रौहिषम्	I-21.
रजः	IV-59	लक्ष्मीः	III-35.
रज्जुः	I-9.	लघुः	I-9.
रण्डा *	I-37.	लङ्घकः	IV-12.
रतूः *	I-34.	लट्टा	II-1.
रथः	II-10	लत्तिका	III-23.
रभसः	III-10.	ललाटम्	V-7.

लाङ्गूलम्	III-60	वल्गु	I-9.
लिक्षा	VI-24	वल्लभः	III-12.
लेखकः	IV-12	वसतिः	IV-11.
लोतः	IV-27	वसन्तः	III-17.
लोत्रम्	III-59	वसिष्ठः	VI-55.
लोष्टः	II-68.	वसु	I-5.
लोहितम् *	IV-26	वस्तिः	IV-10
वक्रम्	II-14.	वस्तु	I-27.
वक्षः	IV-62.	वस्त्रम्	II-53.
वग्नुः *	II-9.	वहतिः	IV-11.
वज्रम्	II-17.	वहतुः	I-28.
घटकः	VI-50.	वहत्रम्	III-59.
घट्टः	VI-50	वहन्तः	III-17.
वण्डः *	I-37	वहलम्	I-40.
वत्सरः	IV-33	वह्निः	III-50.
वत्सः *	IV-53.	वंशः	IV-52.
वदान्यः	V-10.	वाक्	II-23
वधू.	I-31.	वाग्मी	V-11.
वन्ध्या *	IV-30.	वाचाटः	VI-28.
वपुः	II-46	वाचालः	VI-28.
वप्रम्	VI-4.	वातप्रमीः	III-36.
वयः *	IV-56.	वातः	IV-27.
घरण्डः	I-38	वापी	IV-5.
वरुणः	II-60.	वायुः	I-1.
वरूथम्	III-9	वारि	IV-5.
वरेण्यम्	III-1.	वासर.	II-62.
वर्ण.	II-35.	वासर.	IV-33.
वर्णुः	II-7	वासिः	IV-5
वर्तनिः	II-43	वासुरा	I-17.
वर्त्तिका	III-22.	वास्तु *	I-27.
वर्त्म *	IV-28.	वाहसः	III-11.
वर्षम्	IV-53	विटपः	III-21
वलभिः	III-12	विधुरः	I-18.
वलयम्	VI-17.	विधुः	V-2.
वल्लिः *	III-14.	विपिनम्	II-22.

विप्रः *	II-17	शतम्	V-42
विश्वम्	II-1.	शत्रुः *	III-66.
विषाणम्	V-16.	शब्दप्राट्	II-23
विष्णुः	II-8	शब्दः	III-63.
विंशतिः	V-39	शमलम्	I-40
विः	IV-7.	शम्बलम्	V-62.
वीणा	II-54	शयानकः	II-63
वृकः *	II-58.	शयुः	I-5
वृक्षः	IV-44.	शरत्	I-50
वृजिनम्	II-22.	शरभः	III-12.
वृत्रः	II-15	शरावः	VI-18
वृन्दः *	III-64	शरीरम्	III-48
वृश्चिकः	II-18	शर्करा	IV-34.
वृषभः	III-13.	शर्वरः	II-48
वृषलः	I-41.	शर्वरी *	II-48.
वृषा	II-3.	शर्वः	II-2.
वृष्णिः	III-51	शलभः	III-12.
वेणिः	III-51.	शलाका *	III-40
वेणुः	II-9.	शलकः	II-57
वेतना	III-27	शष्पम् *	II-56.
वेतसः	III-11	शारिः	IV-5.
वेत्रम् *	IV-39	शालूकम्	I-25.
वेधा *	IV-56.	शिखण्डः *	I-38.
वेशन्तः	III-17.	शिखा	IV-18.
व्रीहिः	V-14	शिमुः *	III-66
शकटः	III-57	शिङ्घाणकः	II-64.
शकलम्	I-40	शिथिलः	I-46
शकुनिः	II-59	शिविरम् *	I-24.
शकुन्तः	II-59	शिरः	IV 59.
शक्रः	II-14	शिरीषः	III-47.
शङ्कुः *	I-15	शिशिरः *	I-24.
शङ्खः	IV-16.	शिशुः	I-9.
शण्डः	IV-23	शीघ्रः	II-33
शण्डः	I-36	शुक्रः	VI-4
शतद्रुः	I-15	शुक्लः	I-46.

शुभ्रम्	II-15	सरित्	I-35.
शुल्बम् *	III-62.	सर्जुः	I-31.
शुषिरम्	I-23	सर्पिः	II 44.
शूद्रः	II-17.	सर्वम्	III-61.
शृङ्गम्	I-48	सर्षपः	III-20.
शृङ्गारः	III-19	सलिलम्	VI-39.
शेफः	IV-64.	सस्यम्	IV-29.
शेवालम्	I-45	सहस्रम्	V-41.
शैवलम्	I-45.	सहुरिः	V-55
शोचिः	II-44	संवत्सरः *	IV-33.
शौण्डीरः	III-48	सः	V-49
श्रमशु *	III-66	साधन्तः	III-17
श्यामा	I-55.	साधुः	I-1.
श्यामाकः *	III-40.	सानुः	I-1.
श्येतः	IV-26.	साम	VI-45.
श्येनः	II 21	सारङ्गः	I-47
श्रण्डः *	I-37	सारथिः	III-29.
श्रीः	II-23.	सास्ना	II-54
श्रुः	II-23	सिक्थम्	II-10
श्रोणिः	III-50	सितः	II-67
श्लक्ष्णम्	IV-69	सिन्धुः	I-7
श्वा *	II-5	सिमिकः	II-19
श्वित्रम्	II-15	सिह्नः	V-28.
षट्	V-5	सीता	V-29.
षण्डः *	I-37.	सीमा	I-56.
सक्तुः	I-26.	सुमेरुः *	III-65.
सक्थि	III-28	सुरतम्	II-68.
सखि	IV-9	सुरा	II-15.
सन्ध्या	IV-30.	सुशुः *	I-15.
सप्ततिः	V-38.	सूक्ष्मम्	IV-24
सप्तिः	V-38.	सुनुः	II-8.
सरकः *	IV-15.	सृणः	II-56.
सरटः *	III-57.	सरः	II-15
सरणिः	II-43.	सुरि	III-53
सरयूः	II-32	सर्पः	V-33.

सुकम् *	II-58	स्वामी	VI-68
सृगालः	V-20.	हनुः	I-6
सृणिः	III-51	हनूषः	III-55.
सृपाटः	V-7.	हरिणः	II-21.
सेतु	I-26	हरित्	I-35
सेना	VI-36	हरितः	IV-26
सोमः	I-53	हरिद्रुः *	I-15
स्तनयित्तुः	I-29.	हरिः *	III-14.
स्तरी	III-34	हरीतकी	VI-32.
स्तोमः	I-53	हरेणुः	II-6
स्त्री	IV-36	हर्ष्यम्	V-68
स्थविः *	III-39.	हर्षयित्तुः	I-29
स्थाणुः *	II-9.	हविः	II-44.
स्थायी	IV-49	हस्तः	IV-27
स्थिरः *	I-24	हंसः	IV-53
स्थूणा	II-54	हिमम्	I-55.
स्नेहा *	II-5	हिरण्यम्	III-3.
स्पृहयाय्यम्	II-69	हृदयम्	II-26.
स्फारम्	II-14.	हेतु	I-27.
स्रक्	IV-45	हेमन्तः	III-17
स्रोतः	IV-63	होता *	II-42
स्वर्गः	V-60	होमः	I-53.
स्वशुरः	I-19.	ह्रस्व.	V-57.
स्वसा	II-42	ह्रीकुः	IV-2
स्वादु	I-1		